PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

CRNOGORSKAPRIVREDA2025

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

SNAGA
je u svima nama

ANALIZA POSLOVANJA CRNOGORSKE PRIVREDE U 2025. GODINI

Podgorica, novembar 2025. godine

Privredna komora Crne Gore

Analiza poslovanja crnogorske privrede u 2025. godini

Izdavač: Privredna komora Crne Gore

PRIVREDNA
KOMORA
CRNE GORE

Za izdavača: Mitar Bajčeta, generalni sekretar
Urednik: Mitar Bajčeta
Tekstovi i grafičko oblikovanje: Privredna komora Crne Gore
Štampa: Grafo Group, Podgorica
Tiraž: 200
Godina: 2025.

SADRŽAJ

REZIME 7
UVOD 9
1. EKONOMSKA KRETANJA 11
1.1. GLOBALNA EKONOMIJA 13
1.2. REGION ZAPADNOG BALKANA 14
1.3. CRNA GORA 16
1.3.1. BDP 18
1.3.2. TRŽIŠTE RADA 20
1.3.3. CIJENE 22
1.3.4. INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA 23
1.3.5. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA 26
1.3.6. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE 27
1.3.7. JAVNI I DRŽAVNI DUG 30
1.3.8. BUDŽET 32
1.3.9. MONETARNA SFERA 33
1.4. POSLOVANJE PO SEKTORIMA 35
1.4.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA 38
1.4.2. ŠUMARSTVO, DRVNA INDUSTRIJA, GRAFIČKA I IZDAVAČKA DJELATNOST 42
1.4.3. ENERGETIKA I RUDARSTVO 44
1.4.4. METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA 48
1.4.5. TRGOVINA 50
1.4.6. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI 54
1.4.7. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO 56
1.4.8. SAOBRAĆAJ 59
1.4.9. INFORMACIONO - KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE 61
1.4.10. GRAĐEVINARSTVO 66
1.4.11. KOMUNALNA PRIVREDA 67
2. POSLOVNI AMBIJENT 71
2.1. ISTRAŽIVANJE 73
2.2. ZAKONODAVSTVO 83
2.3. OBRAZOVANJE I PRIVREDA 98
2.4. IZAZOVI 102
3. PREPORUKE 105
3.1. OPŠTE PREPORUKE 107
3.2. PREPORUKE PO SEKTORIMA 108
4. ANALIZA FINANSIJSKIH ISKAZA ZA 2024. GODINU 117
4.1. POSLOVANJE PRIVREDE U PERIODU 2020-2024 119
4.2. POSLOVANJE PRIVREDNIH SUBJEKATA U 2024. GODINI 123
5. PRILOZI 137

REZIME

Globalna ekonomija u 2025. godini bilježi umjeren, ali neujednačen rast, uz nastavak usporavanja u razvijenim ekonomijama i relativno snažniju dinamiku u zemljama u razvoju. Prema projekcijama MMF-a, rast će se kretati oko 3,2%, pri čemu će najveći doprinos dati tržišta u razvoju, dok se ekonomska aktivnost u SAD-u postepeno usporava pod uticajem viših kamatnih stopa i smanjenja potrošnje. Kina ostvaruje stabilniji rast zahvaljujući snažnijim investicijama države, ali i dalje pod pritiskom slabije privatne potražnje i usporavanja tržišta nekretnina. Evropska unija ostaje među najsporije rastućim ekonomskim blokovima, uz posebno slabu aktivnost u Njemačkoj, dok južnoevropske ekonomije bilježe nešto bolju dinamiku vođenu turizmom i privatnom potrošnjom.

Zemlje u razvoju rastu brže od prosjeka razvijenih ekonomija, ali i uz povećanu ranjivost zbog globalnih geopolitičkih tenzija, ograničenog fiskalnog prostora i viših troškova zaduživanja. Ekonomije Zapadnog Balkana suočavaju se sa sličnim trendovima, rast se oslanja uglavnom na domaću potražnju i investicije, dok usporavanje industrijske aktivnosti u Evropi, snažna zavisnost od uvoza i strukturne slabosti, uključujući nedostatak radne snage i nisku produktivnost, ostaju ključna ograničenja regionalne ekonomske dinamike.

Crnogorska ekonomija u prvoj polovini 2025. godine zadržava stabilan rast od oko 3,2%, ali osjetno sporiji u odnosu na prethodni period, zasnovan prije svega na snažnoj domaćoj potražnji, turizmu i investicijama, dok su negativni efekti neto izvoza dodatno produbljeni. Na tržištu rada bilježi se rast zaposlenosti, uz snažan priliv radne snage iz inostranstva zbog izraženog nedostatka kvalifikovanih domaćih kadrova i prisutne strukturne nezaposlenosti. Istovremeno, rast zarada, brži od rasta prihoda u velikom dijelu privrede, dodatno povećava troškove poslovanja i doprinosi padu produktivnosti. Inflacija tokom 2025. godine pokazuje postepeno ubrzavanje, godišnja stopa u oktobru iznosila je 4,8%, a kumulativna inflacija za period januar–oktobar 3,9%. Najveći dio inflatornih pritisaka dolazi iz grupa hrana i bezalkoholna pića, stanovanje te restorani i hoteli, koje su tokom gotovo cijele godine imale najstabilniji doprinos ukupnoj inflaciji. Prihodi od usluga u prva tri kvartala 2025. porasli su za 2,1%, pri čemu je rast prihoda od turizma bio skroman i iznosio 1,3%. Međutim, rast uvoza uz istovremeni pad izvoza dodatno je produbio deficit u robnoj razmjeni, zbog čega je deficit tekućeg računa povećan u odnosu na isti period 2024. godine. Pokrivenost uvoza izvozom (12,6%) najniža je u posljednjoj deceniji, što ukazuje na strukturnu ranjivost privrede, nisku konkurentnost i snažnu uvoznu zavisnost. Neto strane direktne investicije, iako blago niže (1,7%), ostaju ključni izvor finansiranja eksternih neravnoteža, dok je više od polovine priliva usmjereno ka nekretninama, uz pad vlasničkih ulaganja u kompanije i banke. Finansijski sistem ostaje visoko likvidan, adekvatno kapitalizovan i sa snažnim rastom kreditne aktivnosti, dok ulazak Crne Gore u SEPA zonu doprinosi bržim i jeftinijim međunarodnim transakcijama. Projekcija rasta za 2025. godinu Ministarstva finansija je nešto optimističnija od međunarodnih institucija i iznosi 3,5%.

Sektorska kretanja u 2025. pokazuju stabilnu, ali neujednačenu dinamiku, uz snažnu zavisnost privrede od turizma, čiji se uticaj jasno prenosi na trgovinu, saobraćaj i proizvodnju hrane i pića. Trgovina ostaje najveći sektor, uz umjeren rast prometa nakon višegodišnje snažne potrošnje. Turizam ostvaruje stabilne rezultate, uz blag rast dolazaka i gotovo nepromijenjen broj noćenja, dok je saobraćaj dodatno ojačao pod uticajem turističke potražnje, što je reflektovano kroz rast broja putnika na aerodromima od 8,2%. Energetski sektor je, zbog ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja i smanjene domaće proizvodnje, dodatno uticao na rast robnog deficita. Iako strateški veoma važna, poljoprivreda i dalje ima nizak udio u dodatoj vrijednosti, što ukazuje na ograničenu snagu domaće proizvodnje. Uvoz hrane je čak 12 puta veći od izvoza, što ukazuje na potrebu za snažnijom podrškom proizvodnji, razvoju agroindustrije i boljem povezivanju sa turizmom. Građevinarstvo nastavlja rast na talasu snažne domaće i inostrane tražnje, posebno u visokogradnji i turističkim projektima, dok ICT sektor bilježi stabilan rast i sve veći značaj kroz povećanje izvoza usluga i jačanje ukupne produktivnosti privrede. U cjelini, neujednačen sektorski razvoj i visoka zavisnost od uvoza ukazuju na potrebu za snažnijim i dugoročnijim mjerama koje bi ojačale domaću proizvodnju, posebno u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, kako bi se smanjio robni deficit i povećala otpornost privrede.

Poslovni ambijent, sagledan kroz redovno istraživanje Privredne komore, u 2025. godini bilježi blago poboljšanje sa prosječnom ocjenom 2,47 čime je zaustavljen negativni trend. Iako je nivo i dalje ispod zadovoljavajućeg, privreda, jasno šalje signal umjerenog optimizma kroz očekivanje da će u narednoj godini poslovni ambijent biti poboljšan do nivoa ocjene 3,35. Posmatrano po oblastima, javne nabavke su i dalje najbolje ocijenjene, dok pristup izvorima finansiranja ostaje najslabija karika, što ukazuje na visoke kamatne stope i zahtjevan kolateral, posebno za mikro i mala preduzeća.

Zakonodavni okvir ostaje jedno od najvažnijih pitanja za poslovnu zajednicu, a kontinuirani dijalog države i privrede postaje još značajniji u uslovima intenzivnih izmjena propisa i približavanja Crne Gore članstvu u EU. Novi Zakon o privrednim društvima predstavlja iskorak ka punijem usklađivanju sa pravnom tekovinom EU kroz uvođenje evropskog akcionarskog društva (SE) i Evropskog ekonomskog interesnog udruženja (EEIU) i generalno modernizovanje korporativnog prava, povećanje pravne sigurnosti, ali i administrativnih zahtjeva, naročito za mala i srednja preduzeća. Paket zakona iz oblasti građevinarstva (uređenje prostora, izgradnja objekata, legalizacija) donosi i pozitivne pomake, poput uvođenja elektronske komunikacije, javnih konkursa i urbane komasacije, ali i rješenja koja, prema privredi, povećavaju troškove, prije svega prebacivanje dijela naknada i obaveza na investitore. U oblasti poreza i akciza, privreda godinama insistira na funkcionalnijem PDV sistemu (snižene stope za pojedine prehrambene proizvode i brži povraćaj PDV-a), dok predstavnici agro industrije zahtijevaju pravo povraćaja cjelokupne akcize prilikom nabavke gasnih ulja koja koriste kao motorno gorivo u industrijske i komercijalne svrhe. Takođe, uvođenje obaveznog markiranja goriva Zakonom o energetici, prepoznato je kao dodatna biznis barijera koja povećava troškove i nije u skladu sa uobičajenom praksom većine država EU.

Povezivanje obrazovanja i privrede ostaje strateški važno za prevazilaženje strukturnih nedostataka na tržištu rada. U 2025. godini nastavljena je izrada standarda zanimanja i novih obrazovnih programa uz učešće socijalnih partnera, a kroz međunarodne projekte i programe obrazovanja odraslih jačaju se kompetencije koje su privredi najpotrebnije, praktične vještine, kritičko razmišljanje i sposobnost rješavanja problema. Ipak, jaz između ponude kadrova i potreba privrede ostaje izražen, što se direktno odražava na percepciju poslovnog ambijenta. Najčešće i najteže biznis barijere i dalje su siva ekonomija i nelojalna konkurencija, nedostatak radne snage sa odgovarajućim znanjima i vještinama, visoki fiskalni i parafiskalni nameti, neadekvatni propisi i njihova nedosljedna primjena u praksi.

Preporuke ukazuju na to da privreda očekuje stabilniji i predvidiviji regulatorni okvir, smanjenje administrativnih opterećenja i efikasnije institucije, posebno u oblastima koje direktno utiču na troškove poslovanja. Istovremeno, ističe se potreba ubrzanog ulaganja u zelenu tranziciju, obnovljive izvore energije, energetsku efikasnost i digitalnu transformaciju, kao ključne pokretače produktivnosti i dugoročne održivosti. Posebno mjesto zauzima podsticanje inovacija i razvoja malih i srednjih preduzeća, bolje povezivanje obrazovanja i tržišta rada, te snažnija borba protiv sive ekonomije, što bi zajedno trebalo da omogući konkurentnije i otpornije poslovno okruženje u narednim godinama.

UVOD

Ova analiza ima za cilj da na sveobuhvatan, objektivan i metodološki utemeljen način informiše nosioce izvršne i zakonodavne vlasti, poslovnu zajednicu i širu javnost o ključnim ekonomskim kretanjima i performansama crnogorske privrede u 2025. godini. Dokument je koncipiran tako da prikaže najvažnije ekonomske trendove i faktore koji oblikuju privrednu aktivnost u Crnoj Gori.

Prvi dio dokumenta počinje pregledom globalnih i regionalnih ekonomskih trendova koji oblikuju ekonomsko okruženje u Crnoj Gori. Nakon toga se analiziraju osnovni makroekonomski parametri zemlje, među kojima su BDP, inflacija, zaposlenost, spoljnotrgovinska kretanja, javne finansije i bankarski sektor. Razmotreno je stanje osnovnih privrednih sektora, uz identifikaciju njihovih glavnih pokretača, izazova i perspektiva daljeg razvoja, kao i transformacionih procesa koji će oblikovati naredni razvojni ciklus, među kojima su digitalna transformacija, zelena tranzicija i inovacije.

Drugi dio dokumenta usmjeren je na sagledavanje poslovnog ambijenta u Crnoj Gori. Prikazani su rezultati redovnog istraživanja Privredne komore koji pružaju uvid u percepciju poslovnog okruženja, dominantne biznis barijere i očekivanja privrede za narednu godinu. Posebno su analizirani propisi od značaja za poslovanje, poput Zakona o privrednim društvima, set zakona iz oblasti planiranja prostora i izgradnje objekata, te fiskalni propisi koji utiču na troškove preduzeća, uključujući poreze i akcize. Takođe, razmotrena je usklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, kao jedan od ključnih faktora dugoročne konkurentnosti i produktivnosti.

Završni dio analize donosi preporuke za unapređenje poslovnog ambijenta, kao i sektorske preporuke koje se odnose na pojedinačne privredne oblasti. Dokument uključuje i analizu finansijskih rezultata crnogorske privrede zasnovanu na podacima iz finansijskih iskaza, čime se obezbjeđuje sveobuhvatan uvid u održivost, profitabilnost i strukturu poslovanja preduzeća u prethodnoj godini.

Za potrebe izrade analize korišćeni su podaci međunarodnih organizacija (Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, Bečki institut za međunarodne ekonomske studije, OECD, Evropska komisija i dr.), domaćih institucija (CBCG, Monstat, Poreska uprava, Zavod za zapošljavanje, CRPS, resorna ministarstva), kao i informacije prikupljene kroz komunikaciju sa privrednicima, sjednice organa Komore i online istraživanja. Kombinovanjem eksternih i internih izvora obezbijeđena je sveobuhvatna i pouzdana slika ekonomskog stanja i perspektiva crnogorske privrede.

1
EKONOMSKA KRETANJA

1.1. GLOBALNA EKONOMIJA

Proteklih godina otpornost globalne ekonomije stavljena je na ozbiljan test. Pandemija, geopoliU prvoj polovini 2025. godine globalna ekonomija pokazala je veću otpornost nego što se očekivalo, iako se sve više suočava s procesom fragmentacije međunarodne trgovine, promjenama u lancima snabdijevanja i jačanjem geopolitičkih tenzija. Prema procjenama međunarodnih organizacija, rast je u mnogim ekonomijama u razvoju bio snažniji od očekivanog, dok se u drugoj polovini godine predviđa umjereno usporavanje, uz djelimični oporavak tokom naredne godine.

Iako su nove američke carinske mjere podigle stope na najviše nivoe u posljednjih nekoliko decenija, preduzeća su u prvoj polovini godine ubrzano realizovala narudžbine kako bi se zaštitila od daljih povećanja, čime su privremeno stimulisala industrijsku proizvodnju i trgovinu. OECD i MMF navode da je upravo ovo prethodno ubrzavanje poslovnih aktivnosti imalo značajan uticaj na kretanja u prvoj polovini godine, dok su efekti tog kratkotrajnog impulsa oslabili u nastavku godine.

Snažna ulaganja u sektore zasnovane na vještačkoj inteligenciji doprinijela su iznadprosječnim rezultatima u SAD-u, dok je fiskalna podrška u Kini, zajedno s povećanim izvozom prema azijskim i evropskim partnerima, djelimično neutralisala negativne efekte trgovinskih barijera i krize u sektoru nekretnina.

Istovremeno, rast globalne trgovine postaje sve više regionalno orijentisan, zemlje diversifikuju lance snabdijevanja i jačaju trgovinu unutar regionalnih blokova, posebno u Aziji i Evropi, dok digitalna infrastruktura i ulaganja u energetsku tranziciju dobijaju sve veću stratešku važnost.

Evropa prolazi kroz umjeren oporavak, obilježen sporijim rastom i slabljenjem inflacionih pritisaka, ali i dalje prisutnim strukturnim izazovima. Zemlje sa fleksibilnijim tržištima rada i snažnijom domaćom potražnjom ostvaruju nešto bolje rezultate, dok najveće ekonomije bilježe skroman rast.

U Njemačkoj rast i dalje stagnira zbog slabije industrijske proizvodnje i izvoza, dok Francuska i Italija bilježe umjereni rast zahvaljujući stabilnoj potrošnji domaćinstava. Španija ostaje najdinamičnija zahvaljujući turizmu i investicijama, dok zemlje u istočnoj Evropi poput Poljske ostvaruju relativno bolje rezultate zahvaljujući snažnom izvozu i fiskalnoj podršci.

Inflacija usporava u većini zemalja, ali ostaje prisutna zbog visokih cijena usluga i rasta troškova rada, dok su u pojedinim ekonomijama cijene hrane i roba ponovo pod pritiskom. OECD procjenjuje da će prosječna stopa inflacije u zemljama G20 pasti sa 3,4% u 2025. na 2,9% u 2026. godini.

Nakon višegodišnjih oscilacija, cijene energenata su se stabilizovale. Prema projekcijama Međunarodnog monetarnog fonda, prosječna cijena nafte iznosiće oko 68,9 dolara po barelu u 2025. i 65,8 dolara u 2026. godini, uz umjeren pad cijena prirodnog gasa. Stabilizacija tržišta energenata doprinosi smanjenju inflatornih pritisaka, ali i dalje postoji rizik od oscilacija usljed geopolitičkih tenzija.

Iako se tržište rada u većini razvijenih ekonomija i dalje drži stabilno, vidljivo je usporavanje dinamike otvaranja novih radnih mjesta. Ograničeni priliv migranata i starenje populacije dodatno smanjuju raspoloživu ponudu radne snage u Evropi, Japanu i SAD-u, dok se u pojedinim državama naziru i prvi znakovi rasta nezaposlenosti.

Finansijski uslovi su se poboljšali u većini ekonomija, uz rast cijena imovine, bolju likvidnost i veću dostupnost kredita. Ipak, prema Global Financial Stability Report-u MMF-a, tržišta ostaju osjetljiva na nagle promjene monetarne politike i geopolitičke šokove. Visoka valorizacija akcija, posebno u tehnološkom sektoru, rast korporativnog duga i rizici u sektoru nekretnina ukazuju na latentne prijetnje finansijskoj stabilnosti.

Prema projekcijama globalni rast BDP-a usporiće sa 3,3% u 2024. na 3,2% u 2025. i 2,9% u 2026. godini. Najveći doprinos rastu i dalje daju zemlje u razvoju, dok se u naprednim ekonomijama očekuje niža dinamika rasta zbog restriktivnijih finansijskih uslova i usporavanja trgovine. Ključne prijetnje globalnom rastu proističu iz nestabilnog geopolitičkog okruženja, mogućeg pogoršanja trgo-

vinskih odnosa i ponovnog zatezanja finansijskih uslova. Dodatne rizike predstavljaju potencijalno jačanje inflacije, prolongirani sukobi i rast političke neizvjesnosti.

U okolnostima usporavanja rasta i rastućih globalnih rizika, zemlje bi trebalo da pronađu ravnotežu između podrške ekonomskom rastu i očuvanja fiskalne održivosti. Fiskalne politike moraju biti fokusirane na selektivne investicije u infrastrukturu, energetsku tranziciju i inovacije, dok monetarne politike treba da zadrže nezavisnost, transparentnost i fleksibilnost. Istovremeno, trgovinske politike treba da podstiču diverzifikaciju partnera i smanjenje zavisnosti od pojedinačnih tržišta. Koordinisane politike usmjerene na jačanje produktivnosti, digitalne transformacije i otpornosti na klimatske i geopolitičke šokove biće ključne za očuvanje stabilnog i inkluzivnog globalnog rasta u narednim godinama.

Tabela 1: **Rast realnog BDP-a (%)**

	2024.	2025.	2026.
Svijet	3,3	3,2	2,9
Euro zona	0,8	1,2	1,0
Njemačka	-0,5	0,3	1,1
Francuska	1,1	0,6	0,9
Italija	0,7	0,6	0,6
Španija	3,2	2,6	2,0
Japan	0,1	1,1	0,5
SAD	2,8	1,8	1,5
Kina	5,0	4,9	4,4
Rusija	4,3	1,0	0,7

Izvor: OECD - Ekonomski izgledi, septembar 2025

1.2. REGION ZAPADNOG BALKANA

U kontekstu globalnih promjena, dinamični region Zapadnog Balkana suočava se istovremeno s brojnim izazovima i prilikama na svom putu ka evroatlantskim integracijama.

Nakon solidnog oporavka tokom 2024. godine, kada je prosječna stopa rasta iznosila oko 3,6%, privrede Zapadnog Balkana suočavaju se s usporavanjem rasta u 2025. Glavni motor ostaje privatna potrošnja, iako sa znatno slabijim doprinosom nego u prethodnom periodu. Investicije, koje su ranije bile ključni faktor oporavka, pokazuju usporavanje, što je prije svega posljedica slabijeg priliva stranog kapitala i rastuće nesigurnosti u poslovnom okruženju. Neto izvoz i dalje negativno doprinosi rastu, iako manje nego u 2024. godini, dok turizam i određeni segmenti uslužnog sektora djelimično ublažavaju pad u prerađivačkoj industriji.

Istovremeno, Svjetska banka ukazuje na dugotrajnu stagnaciju produktivnosti i spor tehnološki napredak, što predstavlja jednu od glavnih strukturnih prepreka bržoj konvergenciji prema prosjeku Evropske unije.

Inflacija u regionu nastavlja da opada, ali sporijim tempom nego u Evropskoj uniji. Cijene hrane i energenata i dalje doprinose volatilnosti inflacije, dok rast plata u javnom sektoru i povećanje penzija u pojedinim zemljama održavaju pritiske na troškove života. Tržište rada ostaje stabilno, ali se rast zaposlenosti usporava, dok realne zarade blago rastu zahvaljujući smanjenju inflacije.

Tabela 2: **Rast realnog BDP-a - Zapadni Balkan (%)**

	2024.	2025.	2026.	2027.
Albanija	4,0	3,7	3,5	3,5
Bosna i Hercegovina	3,0	2,6	3,0	3,2
Kosovo	4,4	3,8	3,8	3,9
Sjeverna Makedonija	2,8	3,1	3,0	3,0
Crna Gora	3,2	3,3	3,2	3,2
Srbija	3,9	2,8	3,0	4,0
ZB6	**3,6**	**3,0**	**3,1**	**3,6**

Izvor: Svjetska Banka - Redovni Ekonomski Izvještaj o Zapadnom Balkanu, jesen 2025

Projekcije ukazuju na umjerenije stope rasta u 2025. godini, uz postepeno ubrzanje u 2026. i 2027. godini, prvenstveno zahvaljujući jačanju domaće potražnje i oporavku izvoza.

Uprkos očekivanom usporavanju privredne aktivnosti tokom 2025. godine, prognoze pokazuju da će zemlje Zapadnog Balkana i dalje bilježiti rast iznad prosjeka Evropske unije. Ova relativna otpornost regionalnih ekonomija u velikoj mjeri proizlazi iz njihove manje povezanosti s globalnim lancima snabdijevanja, što ih čini manje izloženim poremećajima koji snažnije pogađaju visoko integrisane ekonomije eurozone. Istovremeno, proces evropskih integracija i napredak u pristupnim pregovorima usmjeravaju pažnju stranih investitora ka regionu, podstičući nove tokove kapitala, posebno u sektorima digitalne transformacije i zelene energije. Takva kombinacija faktora - umjerena integrisanost, geostrateški značaj i rastuće interesovanje investitora - čini da Zapadni Balkan, i pored usporavanja, zadrži dinamičniji ekonomski impuls od većine razvijenih ekonomija Evropske unije.

U 2025. godini kreditni rejtinzi zemalja regiona ostali su uglavnom stabilni, bez značajnijih revizija agencija. Za Crnu Goru, S&P je potvrdio ocjenu B+ uz stabilne izglede, dok je Moody's potvrdio rejting Ba3, što odražava povjerenje u makroekonomsku stabilnost i održivost javnih finansija. U regionu je zabilježeno nekoliko pomaka: S&P je podigao rejting Albanije sa BB- na BB zahvaljujući jačoj fiskalnoj poziciji, dok je Bosna i Hercegovina zadržala B+, uz mogućnost rasta rejtinga ukoliko ubrza reforme. Srbija je tokom 2024. prešla u investicioni rejting, što potvrđuje očekivanja agencije o održivom rastu i relativnoj kontroli rizika.

Iako region pokazuje određeni stepen otpornosti, ekonomske izglede Zapadnog Balkana opterećuje skup međusobno povezanih eksternih i internih rizika koji mogu dodatno usporiti rast. Globalna trgovinska neizvjesnost i usporavanje industrijske aktivnosti u Evropskoj uniji, najvažnijem trgovinskom partneru regiona, ograničavaju izvoznu potražnju i investicione planove. U skladu s tim, rast izvoza robe ostaje skroman usljed sporog oporavka industrijske proizvodnje u EU, što posebno utiče na zemlje regiona koje su snažno uključene u evropske lance vrijednosti. Dodatni rizik predstavlja rastući eksterni deficit u uslovima oslabljene spoljne potražnje, kao i moguć povratak inflatornih pritisaka, što može podići troškove finansiranja i umanjiti realne dohotke.

Uz to, kreditni rast usporava, posebno prema preduzećima, dok smanjena investiciona aktivnost utiče na nižu potražnju za finansiranjem. Iako su NPL stope i dalje niske, rizici u finansijskom sektoru rastu zbog pogoršanih izgleda evropskih ekonomija i mogućih promjena u monetarnoj politici. Politička fragmentacija i neizvjesnost u pojedinim državama EU mogu dodatno odložiti pristup fondovima i usporiti industrijski oporavak koji je ključan za region.

Sa fiskalne strane, javne finansije zemalja Zapadnog Balkana ostaju uglavnom stabilne, ali rastu pritisci po osnovu plata, penzija i kapitalnih rashoda, dok pitanja fiskalnog kredibiliteta i slabosti u efikasnosti javnih investicija ograničavaju prostor za stabilizacionu podršku i sprovođenje strateških projekata.

Dodatne izazove predstavljaju klimatske promjene, jer su ekstremne temperature, suše i hidrološki poremećaji tokom ljetnih mjeseci negativno uticali na poljoprivredu, snabdijevanje vodom i proizvodnju električne energije u pojedinim ekonomijama regiona. Na unutrašnjem planu, demografski pad, odlazak radne snage i trajna neusklađenost vještina umanjuju potencijal rasta i usporavaju sprovođenje strukturnih reformi.

Uprkos izazovima, Zapadni Balkan posjeduje jasno definisane razvojne poluge: produbljivanje integracije u jedinstveno evropsko tržište, ubrzanu digitalizaciju i zelenu tranziciju, jačanje usluga i turizma, razvoj sektora visoke dodate vrijednosti, te reformske zahvate koji mogu dodatno unaprijediti institucionalni i regulatorni okvir. Napredak u pristupnim pregovorima i snažnije prisustvo EU instrumenata podrške povećavaju interes investitora za region, naročito u oblastima energetske transformacije i digitalne ekonomije. Dodatno, veliki infrastrukturni i energetski projekti doprinijeće rastu u srednjem roku.

Ukoliko se postojeće razvojne šanse iskoriste pravovremeno i uz koordinisano sprovođenje reformi, region može ostvariti brži rast, veću izvoznu konkurentnost i dugoročnu konvergenciju prema prosjecima Evropske unije.

1.3. CRNA GORA

Crnogorska ekonomija, malog obima, snažno otvorena prema inostranstvu i dominantno usmjerena na uslužne djelatnosti, ostaje izrazito osjetljiva na globalne cikluse i eksternu potražnju. Upravo ta struktura, u kojoj turizam, trgovina i druge usluge čine najveći dio bruto domaćeg proizvoda, odredila je tokove privredne aktivnosti u proteklih pet godina. Nakon oštrog pada u godini pandemije, privreda je ušla u fazu ubrzanog i snažnog oporavka. U periodu 2021–2023. zabilježene su visoke stope rasta, dok je 2024. godina donijela značajno usporavanje, sa sličnim trendovima vidljivim u prvoj polovini 2025.

Prema najnovijim procjenama međunarodnih institucija, crnogorska ekonomija bi u 2025. i narednim godinama trebalo da zadrži umjeren rast u rasponu od 3-4%, uz dominantan doprinos domaće potražnje, stabilnu turističku aktivnost i nastavak investicione dinamike. Istovremeno, projekcije ukazuju na postepeno usporavanje inflacije, uz i dalje visoku zaposlenost i zarade, što potvrđuje snagu tržišta rada i relativno stabilne fiskalne tokove, ali i na upornu ranjivost usljed visoke uvozne zavisnosti i dugotrajnog trgovinskog deficita. U srednjem roku očekuje se umjereno usporavanje kreditnog rasta, uz povećanu osjetljivost na uslove finansiranja u eurozoni, što naglašava važnost fiskalne discipline i pažljivog upravljanja javnim dugom u uslovima ograničene monetarne autonomije. Spoljni sektor ostaje ključna ograničavajuća tačka rasta, a smanjenje zavisnosti od uvoza i jačanje izvozne baze biće od presudne važnosti za jačanje makroekonomske stabilnosti.

Promjene u međunarodnom okruženju brzo se reflektuju na crnogorsku privredu, pa su kratkoročni rizici prvenstveno povezani sa usporavanjem ekonomskih aktivnosti u Evropskoj uniji, osjetljivošću turističke potražnje na geopolitička kretanja, mogućim rastom troškova spoljnjeg finansiranja i strukturnim ograničenjima na tržištu rada, posebno izraženim kroz nedostatak radne snage u pojedinim sektorima. Pored tekućih izazova, međunarodne institucije ističu i dublje strukturne slabosti koje utiču na dugoročnu konkurentnost crnogorske ekonomije. Spor rast produktivnosti u odnosu na brži rast zarada postepeno smanjuje konkurentnost, dok nepovoljni demografski trendovi dodatno opterećuju tržište rada. Klimatski rizici ostaju posebno izraženi u energetskom sektoru i turizmu, a snažan rast kreditne aktivnosti i cijena nekretnina zahtijeva kontinuirano praćenje u kontekstu finansijske stabilnosti.

S druge strane, perspektive rasta u srednjem roku podupiru brojni strukturni potencijali. Napredak u procesu pristupanja Evropskoj uniji i jačanje institucionalnog okvira, predstavlja ključni oslonac

IZVJEŠTAJ EVROPSKE KOMISIJE O CRNOJ GORI ZA 2025. GODINU

U svom Izvještaju za 2025. godinu, Evropska komisija je ocijenila da Crna Gora bilježi vidljiv napredak u više ključnih oblasti, potvrđujući je kao najuspješniju među državama proširenja u pogledu ukupnog progresa. Komisija konstatuje stabilizaciju makroekonomskih kretanja, umjeren rast ekonomske aktivnosti i napredak u reformskim procesima, ali ističe i da zemlju i dalje opterećuju strukturne slabosti, ograničeni institucionalni kapaciteti i potreba za dosljednijom primjenom usvojenih politika.

Privredni rast u 2024. i 2025. godini bio je podržan investicijama i snažnom domaćom potražnjom ali i usporen usljed slabijeg turizma, dok je visoka uvozna zavisnost nastavila da ograničava eksterne bilanse. Prosječna inflacija je u 2024. godini usporila na 3,6% pod uticajem nižih uvoznih cijena, ali je, usljed i dalje prisutnih domaćih inflatornih pritisaka, ponovo ubrzala i dostigla 4,6% u avgustu 2025. Sprovedene su i važne ekonomske mjere, među kojima su nova fiskalna strategija i program „Evropa sad 2“, koji je donio znatno povećanje minimalnih zarada i smanjenje doprinosa. Iako su ove mjere povećale dohodak stanovništva, istovremeno su smanjile budžetske prihode, uprkos uvođenju dodatne stope PDV-a. Fiskalne ranjivosti i dalje su izražene uprkos stabilnom bankarskom sektoru i poboljšanjima poslovnog ambijenta, što dodatno naglašava činjenica da je javni dug dostigao oko 61% BDP-a i da zemlju očekuju vrlo značajne obaveze dospijeća u 2025. i 2027. godini. EK naglašava potrebu daljeg povećanja produktivnosti, jačanja izvoznog kapaciteta i diversifikacije privrede, uz jasno istaknutu preporuku o ograničavanju javne potrošnje radi poštovanja fiskalnih pravila.

Poslovno okruženje se postepeno poboljšava, ali ostaje opterećeno administrativnim barijerama, nedosljednom primjenom propisa i sporim procedurama, što utiče na investicionu klimu. EK preporučuje jačanje regulatornog okvira, digitalizaciju procesa, skraćivanje rokova i veću predvidljivost poslovnog ambijenta, uz snažniji tržišni nadzor i dosljednu primjenu zakona.

Finansijski sektor ostaje stabilan, dobro kapitalizovan i likvidan, uz pad udjela nekvalitetnih kredita. Komisija naglašava potrebu za daljim razvojem nadzornog okvira, jačanjem otpornosti bankarskog sektora i unapređenjem upravljanja rizicima u kontekstu promjena u finansijskim uslovima eurozone.

U oblasti evropskih integracija Crna Gora je zadržala snažnu posvećenost, iako je usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom u pojedinim poglavljima usporilo zbog unutrašnjih političkih izazova. U poglavljima 23 i 24 ostvaren je određeni napredak: izabran je predsjednik Vrhovnog suda kroz transparentnu proceduru, poboljšan je zakonodavni okvir i povećane su sudijske plate, ali i dalje postoje značajni izazovi u pogledu nedovoljno snažnih institucionalnih kapaciteta, zaostataka u predmetima i odgovornosti. U borbi protiv korupcije napredak je umjeren: sprovedene su određene reformske mjere i podzakonski akti, ali i dalje postoji manjak efikasnih istraga i malo pravosnažnih presuda. S tim u vezi, kao prioriteti se izdvajaju transparentna imenovanja, jačanje nezavisnosti i odgovornosti institucija, smanjenje zaostataka i dosljednu digitalizaciju sektora.

Reforma javne uprave napreduje sporo: uprkos novom akcionom planu, pripremljenost ostaje umjerena zbog nedovršenog zakonodavnog okvira, slabih kapaciteta i velikog broja privremenih imenovanja. Kao sljedeći koraci predviđeni su finalizacija institucionalne reorganizacije, profesionalizacija državne službe, smanjenje privremenih pozicija i unapređenje fiskalnog planiranja.

U oblastima transporta, energetike i životne sredine napredak je ograničen do umjeren. Donijet je novi Zakon o željeznici, ali ključni propisi i usklađivanje sa evropskim standardima tek predstoje. Energetika bilježi pomake, ali zahtijeva hitno usvajanje NEKP-a i punu harmonizaciju zakonodavstva. U oblasti zaštite životne sredine traži se značajno ubrzanje reformi, naročito u kvalitetu vazduha, upravljanju vodama, zaštiti prirode i usklađivanju sa ETS sistemom.

Umjeren napredak ostvaren je i u poljoprivredi, bezbjednosti hrane, ribarstvu i regionalnoj politici, pri čemu ostaju izraženi kapacitetni nedostaci. Završena je implementacija IPARD II i donijeti su ključni zakoni u ribarstvu, ali je u bezbjednosti hrane napredak skroman. EK preporučuje jačanje administrativnih i inspekcijskih kapaciteta, snažniju implementaciju reformi i brže usklađivanje sa EU standardima.

Sveukupno, izvještaj EK potvrđuje da Crna Gora napreduje u pristupnim pregovorima i ostvaruje pozitivne pomake u ekonomskoj, regulatornoj i institucionalnoj sferi. Ipak, održivost tog napretka zahtijeva dosljedno sprovođenje reformi, jačanje institucionalne efikasnosti i razvoj konkurentnijeg i predvidljivijeg poslovnog okruženja, što je ključno za dugoročni ekonomski rast.

za jačanje povjerenja investitora i pristup evropskim fondovima. Energetska tranzicija otvara prostor za snažniji razvoj obnovljivih izvora energije, modernizaciju infrastrukture i veću energetsku otpornost, dok trendovi evropskog nearshoringa i dalja diversifikacija turističke ponude stvaraju mogućnosti za privlačenje investicija u produktivnije sektore. Dodatne šanse pružaju digitalna transformacija, razvoj inovacionog ekosistema i unapređenje saobraćajne i logističke povezanosti, što može doprinijeti povećanju produktivnosti i većoj konkurentnosti privrede. Zajedno posmatrano, ovi faktori ukazuju da Crna Gora, uz sprovođenje strukturnih reformi, ima realan potencijal da u narednim godinama ostvari održiviji i diverzifikovaniji privredni rast.

1.3.1. BDP

Ekspanzija u periodu 2021–2023., reflektovana kroz prosječnu stopu rasta iznad 9%, bila je podstaknuta prvenstveno snažnim povratkom turističke potražnje, efektima poreskih reformi na raspoloživi dohodak, rastom zaposlenosti, kao i pojačanom kreditnom aktivnošću banaka. Dodatno, značajan doprinos agregatnoj potražnji proizašao je iz kontinuiranog boravka stranih državljana u Crnoj Gori, što je imalo vidljiv uticaj na potrošnju domaćinstava. Investiciona aktivnost bila je na relativno visokom nivou, posebno u segmentu građevinarstva i ulaganja u osnovna sredstva, čime je dodatno podstaknuta ukupna domaća tražnja.

Grafik 1: **Realan rast BDP-a (%)**

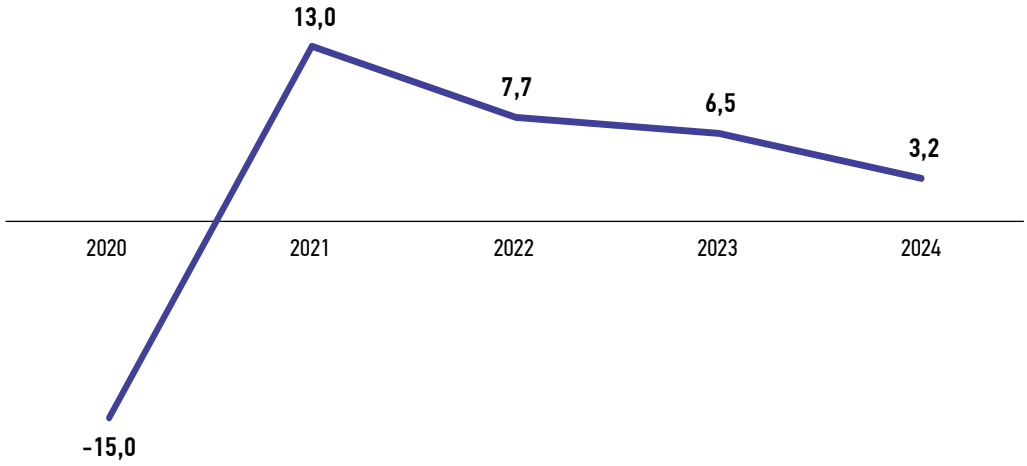

Izvor: Monstat

Iako je došlo do usporavanja ekonomske aktivnosti u 2024. godini, ostvareni realni rast BDP-a od 3,2%, koji je prepolovljen u odnosu na 2023. i dalje je među najvišima u Evropi. Crna Gora se našla na sedmom mjestu po visini ostvarenog rasta, pri čemu je najviši rast u Evropi zabilježila Malta (6,8%), dok su iz regiona veće stope ostvarile Srbija (3,9%), Hrvatska (3,9%) i Kosovo (4,4%). Kao i prethodnih godina rast je bio zasnovan na domaćoj potrošnji, koja je bila podstaknuta rastom minimalnih penzija na početku godine i povećanjem minimalnih zarada od oktobra. Uprkos ovim fiskalno-dohodovnim impulsima, povoljnim kretanjima na tržištu rada i nastavku kreditne ekspanzije, ukupni ekonomski rast je ostao umjeren, što ukazuje na usporavanje potrošnje i ograničen doprinos pojedinih sektora u odnosu na prethodne godine.

Trgovina, kao najveća pojedinačna djelatnost, rasla je svega 0,4%, što je znatno ispod nivoa iz prethodnih godina i imalo je vidljiv efekat na ukupnu stopu rasta. Usluge smještaja i ishrane ostvarile su umjeren rast od 3,8%, a kretanja u ova dva sektora su uticala i na skroman rast saobraćaja i skladištenja od 1,5%. Značajnije povećanje bruto dodate vrijednosti zabilježili su građevinarstvo (5,5%), finansijske djelatnosti (4,8%) i državna uprava (6,4%), što je djelimično amortizovalo usporavanje u dominantnim sektorima privrede. Prerađivačka industrija ostvarila je izuzetno visok realni

rast od 16%, ali je, zbog relativno malog učešća u ukupnoj ekonomskoj strukturi, njen doprinos ostao ograničen. S druge strane, najveće negativne efekte na BDP imali su snabdijevanje električnom energijom, koje je palo za 20,7% usljed nepovoljnih hidroloških uslova i smanjenog izvoza, kao i poljoprivreda, koja je zabilježila realni pad od 3,2%.

Tabela 3: **Realni rast bruto dodate vrijednosti i učešće sektora u BDP-u (2024)**

Sektor	Realni rast bruto dodate vrijednosti (%)	Učešće u BDP-u (%)
Trgovina	+0,4	13,9
Usluge smještaja i ishrane	+3,8	7,7
Poslovanje nekretninama	+3,7	6,0
Državna uprava i odbrana	+6,4	5,7
Saobraćaj i skladištenje	+1,5	4,3
Obrazovanje	+0,9	4,2
Informisanje i komunikacije	+1,9	4,3
Finansijske djelatnosti i osiguranje	+4,8	4,5
Zdravstvo i socijalna zaštita	-0,7	3,6
Građevinarstvo	+5,5	3,9
Poljoprivreda, šumarstvo i ribar.	-3,2	3,5
Prerađivačka industrija	+16,0	3,3
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	+6,5	3,5
Snabdijevanje električnom energijom	-20,7	2,5
Umjetnost, zabava i rekreacija	+7,0	2,8
Administrativne i pomoćne djelatnosti	-4,1	1,8
Snabdijevanje vodom	+5,3	1,4
Ostale uslužne djelatnosti	+3,3	1,4
Vađenje ruda i kamena	-0,5	1,0

Izvor: OECD - Ekonomski izgledi, septembar 2025

Ekonomska aktivnost u devet mjeseci 2025. godine zadržala je stabilan rast, uz izrazito učešće komponenata domaće potražnje. Finalna potrošnja porasla je realno za 4,9%[1], pri čemu je ključni doprinos došao od lične potrošnje, koja je ostvarila rast od 5,7%. Ovaj rezultat odražava nastavak pozitivnih kretanja na tržištu rada, rast realnih zarada i solidnu kreditnu aktivnost. Potrošnja države rasla je znatno umjerenije, po stopi od 1,3%, što ukazuje na stabilno, ali fiskalno kontrolisano kretanje javnih izdataka. Bruto investicije u osnovna sredstva ostvarile su realni rast od 9,8%[2], što potvrđuje kontinuirano prisustvo investicione aktivnosti u građevinarstvu, energetskim projektima i sektoru usluga. Nasuprot tome, promjene u zalihama su poslije dužeg perioda zabilježile realan pad od 6,9%, što ukazuje na oprezniji pristup preduzeća u procjeni kratkoročnih trendova na strani potražnje.

Struktura rasta u devet mjeseci 2025. godine pokazuje da se ekonomska aktivnost dominantno oslanja na komponente domaće potražnje, prvenstveno na snažan rast lične potrošnje i investicija, dok su smanjenje zaliha i negativan neto izvoz djelovali ograničavajuće na ukupan rast. Ovakva kretanja ukazuju da će održivost rasta do kraja godine prvenstveno zavisiti od rezultata turističke sezone i spoljnotrgovinskih tokova, ali i od toga da li će se pozitivan zamah investicione aktivnosti zadržati.

1 Kalkulacija autora na osnovu podataka Monstata
2 Kalkulacija autora na osnovu podataka Monstata

Grafik 2: **BDP komponente (mlrd. EUR)**

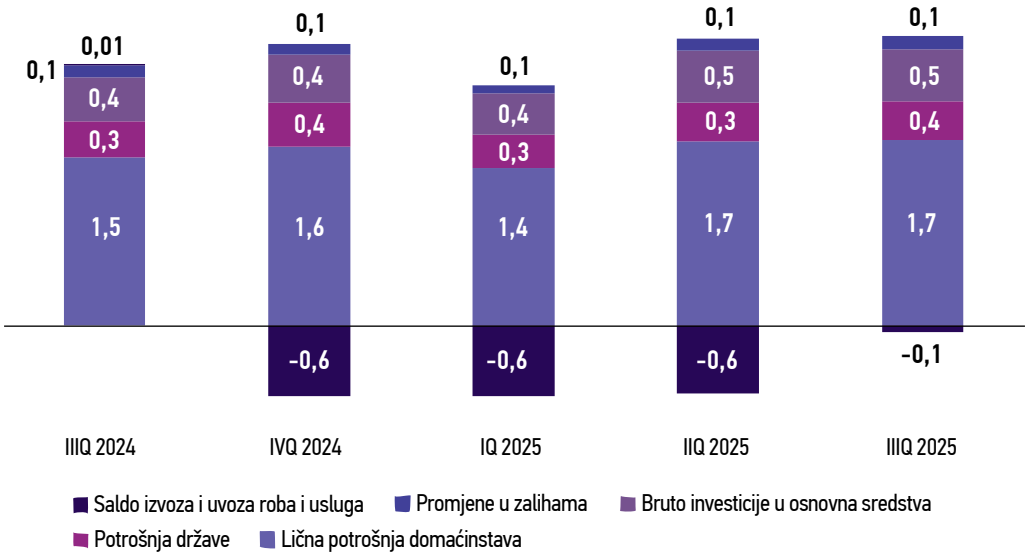

Izvor: Monstat; *preliminarni podaci

1.3.2. TRŽIŠTE RADA

Tržište rada u Crnoj Gori u proteklom petogodišnjem periodu obilježeno je kontinuiranim poboljšanjem ključnih pokazatelja, uz snažan rast zaposlenosti i značajno smanjenje nezaposlenosti. Broj zaposlenih se povećavao iz godine u godinu, od 176,7 hiljada u 2020. na 257,4 hiljade u 2024. godini, čime je dostignut najviši nivo od kada se prati ovaj indikator. Ovakva dinamika rezultat je kombinovanog dejstva snažnog postpandemijskog oporavka, pojačane ekonomske aktivnosti u uslužnim djelatnostima, kao i efekata poreskih reformi koje su doprinijele smanjenju obima sive ekonomije i većoj formalizaciji rada. Paralelno s time, stopa nezaposlenosti bilježi višegodišnji silazni trend, uz kontinuirani rast nominalnih i realnih zarada, što zajedno ukazuje na stabilizaciju i jačanje ukupnih uslova na tržištu rada.

Grafik 3: **Prosječan broj zaposlenih u godini i broj nezaposlenih na 31.12.**

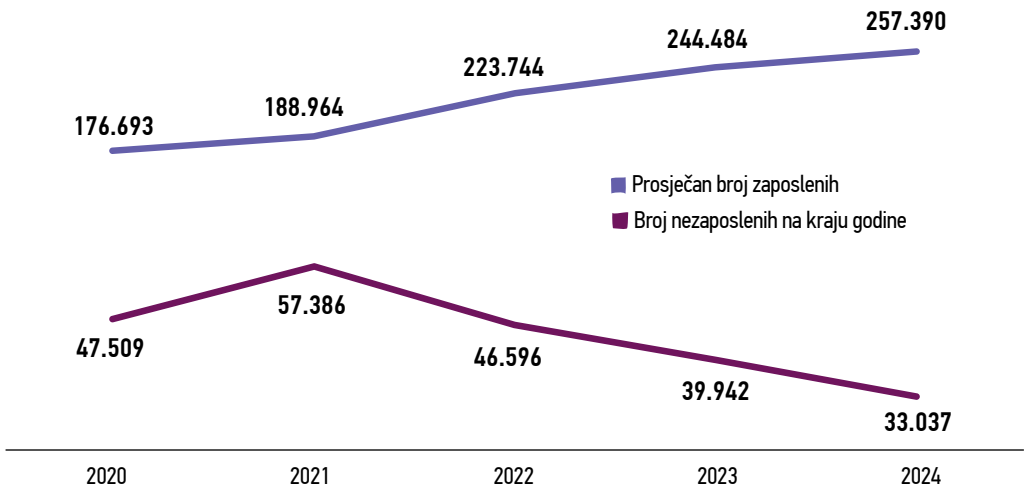

Izvor: Monstat

Tokom prvih devet mjeseci tekuće godine, tržište rada nastavilo je da bilježi pozitivne trendove, uz prosječan broj od 269,7 hiljada zaposlenih, što predstavlja rast od 4,8% (12,4 hiljade lica) u odnosu na isti period prethodne godine

Grafik 4: **Prosječan broj zaposlenih**

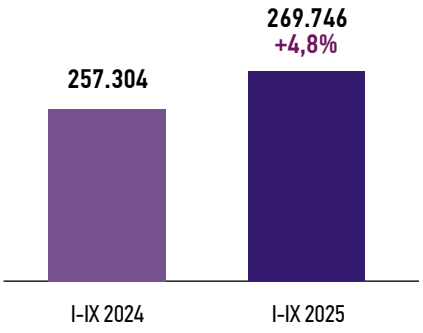

Grafik 5: **Stopa nezaposlenosti (%)**

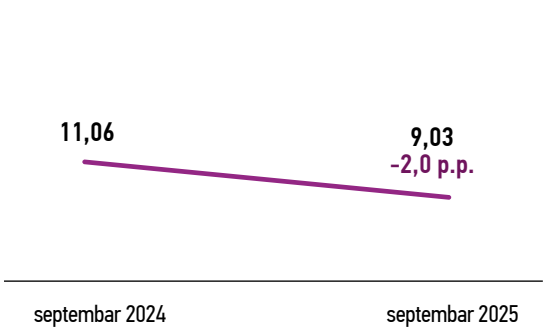

Izvor: Monstat

Registrovana stopa nezaposlenosti na kraju septembra tekuće godine, iznosila je 9,03% i manja je za 2,0 procentna poena. Na evidenciji se nalazilo ukupno 27,1 hilj. nezaposlenih lica, što je za 14,9% ili 4,7 hilj. lica manje.

Prosječna bruto zarada u posmatranom periodu iznosila je 1.205 eura što je povećanje od 14,5%, dok je prosječna neto zarada iznosila 1.011 eura, što takođe predstavlja povećanje od 20,4%.

Svi sektori bilježe rast broja zaposlenih, izuzev sektora informisanja i komunikacija, gdje je zabilježen pad od 2,4%, i sektora vađenja ruda i kamena, u kojem je broj zaposlenih smanjen za 1,6%. Najveći poslodavac ostaje sektor trgovine, koji je povećao broj radnika za 5,4%. Slijede sektor smještaja i ishrane sa rastom zaposlenosti od 7,1%, te sektor građevinarstva, u kojem je broj zaposlenih porastao za 13%. U državnoj upravi i odbrani zaposlenost je ostala na istom nivou.

Najveće prosječne neto zarade ostvarene su u sektorima: finansijskih djelatnosti i djelatnosti osiguranja 1.621 euro, snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom i klimatizacije 1.404 eura i poslovanja sa nekretninama 1.367 eura, dok su najniže zabilježene u sektorima: administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti 845 eura, prerađivačke industrije 875 eura, te umjetnosti, zabave i rekreacije 907 eura.

Grafik 6: **Struktura zaposlenih po sektorima djelatnosti I - IX 2025.**

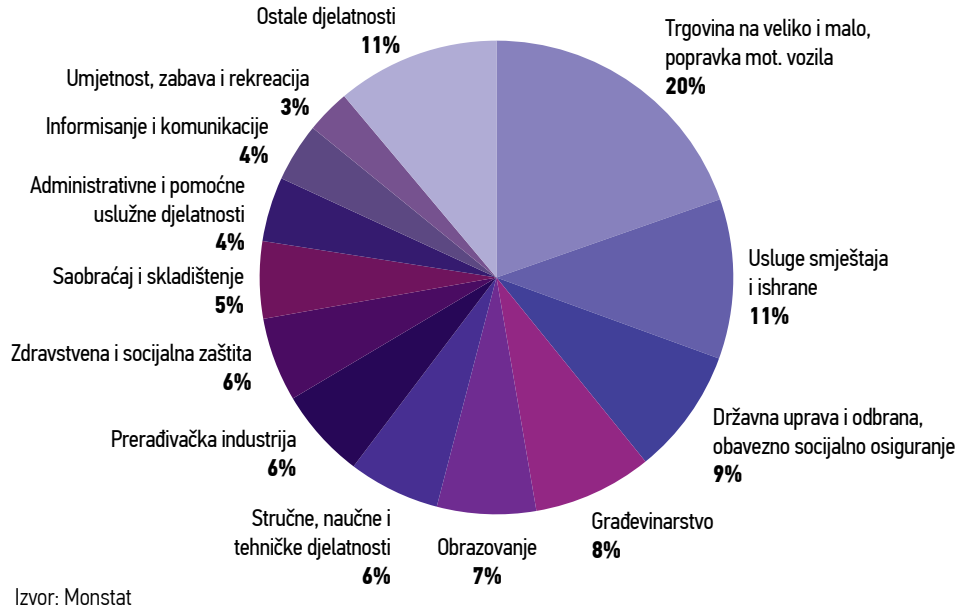

Izvor: Monstat

Pored povoljnih kretanja, tržište rada i dalje karakterišu izražene strukturne slabosti, uključujući hronični nedostatak radne snage u uslužnim djelatnostima, građevinarstvu, hotelijerstvu i trgovini. Ovaj jaz između ponude i tražnje rada sve se više kompenzuje angažovanjem stranih radnika, što potvrđuje i kontinuirani rast broja izdatih dozvola za privremeni boravak i rad. Najveći broj stranaca dolazi iz Turske, Srbije, Bosne i Hercegovine i Albanije, a struktura dozvola ukazuje na to da se stranci najviše angažuju u sezonskim i visokointenzivnim sektorima. Istovremeno, dio domaće radne snage suočava se sa neusklađenošću kvalifikacija sa potrebama poslodavaca, što ukazuje na prisutnu strukturnu nezaposlenost.

1.3.3. CIJENE

Rast potrošačkih cijena u Crnoj Gori posljednjih nekoliko godina bio je među izraženijima u Evropi, sa stopama znatno iznad prosjeka Evropske unije. U poređenju sa zemljama regiona, Crna Gora je bila među državama sa višim godišnjim stopama, posebno tokom 2022. i 2023. godine, dok su pojedine ekonomije poput Albanije i Kosova bilježile umjereniji rast.

Nakon umjerenog podizanja cijena u 2021. godini, rast inflacije intenzivirao se 2022. i dostigao rekordni nivo od 13%[3], prvenstveno usljed globalnog skoka cijena energenata, hrane i transporta. Iako je tokom 2023. i 2024. došlo do postepenog stabilizovanja međunarodnih tržišta, inflacija je u Crnoj Gori ostala viša u poređenju sa EU prosjekom, što je odraz strukture ekonomije i uticaja domaćih faktora. Eksterno formirane cijene se veoma brzo prelivaju na malo, otvoreno i uvozno zavisno tržište, a povećanje domaće potražnje, uslovljeno rastom zaposlenosti i zarada, visokom kreditnom aktivnošću i potrošnjom stranih državljana, dodatno je podstaklo inflaciju. Kombinovani efekat višegodišnjih poskupljenja doveo je do toga da je ukupan nivo cijena na kraju 2024. bio oko 30% viši nego 2020. godine, dok podaci za tekuću godinu ukazuju da je taj rast sada približno 35%.

Grafik 7: **Harmonizovani indeks potrošačkih cijena**

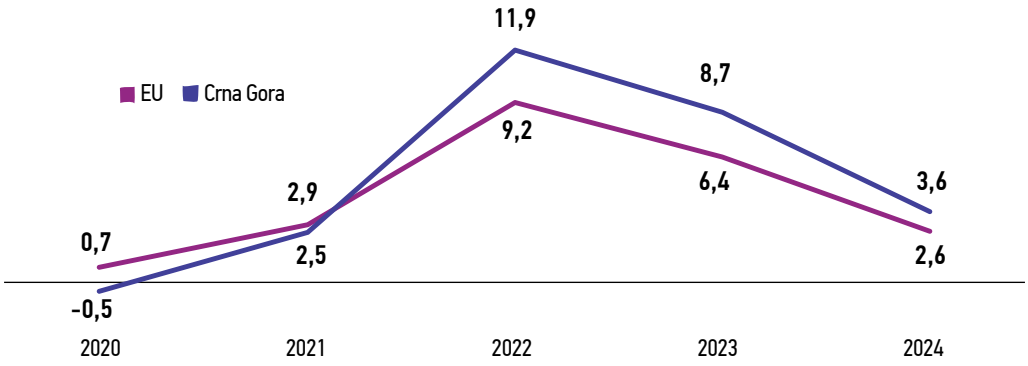

Izvor: EUROSTAT – HICP – godišnji podaci (prosječan indeks i stopa promjene)

Izražena inflacija dovela je do više odluka Vlade da privremeno ograniči trgovačke marže, iako su efekti bili kratkotrajni i nijesu značajnije promijenili ukupnu inflaciju.

Podaci za 2025. godinu pokazuju smirivanje mjesečne inflacije uz istovremeni rast godišnjih stopa, koje su se tokom godine kretale uzlaznom putanjom. Najviše su rasle cijene usluga, posebno u restoranima i hotelima, što odražava snažnu domaću tražnju, sezonski rast turističkih aktivnosti i efekat povećanja PDV-a u ugostiteljstvu početkom godine. Cijene hrane rastu sporije nego prethodnih godina, u skladu sa stabilizacijom globalnih tržišta, ali zbog visokog udjela u potrošnji i dalje predstavljaju jedan od najvećih generatora ukupne inflacije, zajedno sa stanovanjem i ugostiteljskim uslugama.

3 Monstat – Index potrošačkih cijena

Grafik 8: **Inflacija - CPI(%)**

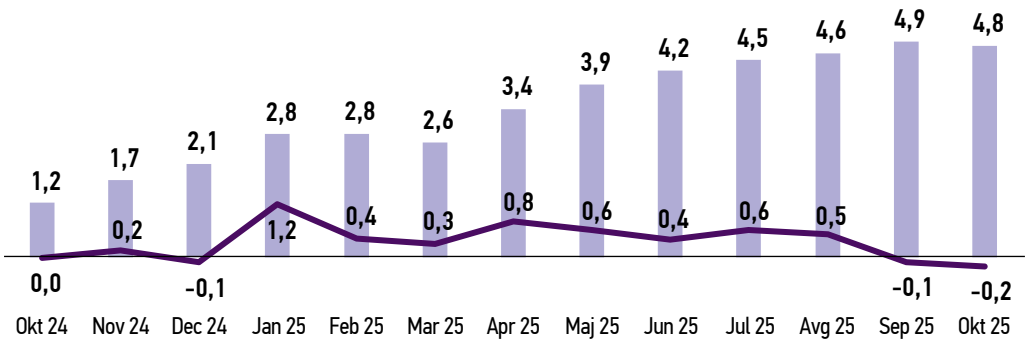

Izvor: Monstat

Potrošačke cijene u oktobru bile su u prosjeku više za 4,8% u odnosu na isti mjesec prošle godine, dok je kumulativna inflacija od početka tekuće godine iznosila 3,9%.

Najveći uticaj na rast inflacije u periodu januar-oktobar imalo je poskupljenje u sljedećim grupama: zdravlje (11,2%), restorani i hoteli (7,9%), rekreacija i kultura (7,3%), stanovanje, voda, struja, gas i druga goriva (6,2%) te alkoholna pića i duvan (5,9%), dok je jedini negativan doprinos zabilježen u grupi odjeća i obuća (2,2%).

Prema harmonizovanom indeksu potrošačkih cijena, godišnja inflacija u Crnoj Gori je u septembru dostigla nivo od 4,6%, što je gotovo dvostruko više od prosjeka Evropske unije (2,5%). Najniža inflacija zabilježena je u Švajcarskoj (0,1%), Kipru (0,2%) i u Francuskoj (0,8%), dok su najviše stope registrovale Turska (32,9%), Rumunija (8,4%) i Kosovo (5,1%).

U srednjem roku, kretanje cijena će i dalje u velikoj mjeri zavisiti od globalnih tokova, imajući u vidu izrazitu uvoznu zavisnost i ograničenu mogućnost da se otpornost na cjenovne šokove brzo unaprijedi. Pored toga, važnu ulogu imaće i dinamika domaće potrošnje, stabilnost energetskog tržišta i sprovođenje fiskalnih i strukturnih politika usmjerenih na jačanje produktivnosti i konkurentnosti privrede. Dugoročno, jačanje sistema državnih rezervi, unapređenje domaće poljoprivredne i prehrambene proizvodnje, kao i pažljivo oblikovanje fiskalnih mjera kako bi se izbjeglo podsticanje dodatne uvozne potražnje, mogu doprinijeti povećanju otpornosti privrede na inflatorna kretanja.

1.3.4. INDUSTRIJSKA PROIZVODNJA

Industrijska proizvodnja u Crnoj Gori tokom proteklih pet godina pokazuje izraženu ranjivost i relativno skroman doprinos ukupnom ekonomskom rastu, što odražava strukturnu poziciju industrije u domaćoj ekonomiji. Učešće industrije u BDP-u bilježi pad, sa 9,1% u 2020. na 6,8% u 2024. Prerađivačka industrija stabilno doprinosi oko 3–4% BDP-a, dok je rudarstvo zadržalo marginalan udio od oko 1%. Najveće oscilacije potiču iz sektora snabdijevanja električnom energijom, čiji su rezultati snažno uslovljeni hidrološkim prilikama, kretanjima cijena na međunarodnom tržištu energenata i obimom izvoza električne energije. Nasuprot tome, prerađivačka industrija pokazuje postepen, mada neujednačen rast, pri čemu je napredak ostvaren u djelatnostima proizvodnje farmaceutskih, prehrambenih i metalnih proizvoda, mašina i opreme i pića, dok je smanjena proizvodnja osnovnih metala i proizvoda od ostalih nemetalnih minerala. Sveukupno, kretanja sugerišu da industrija ostaje sektor ograničenog doprinosa rastu, ali sa vidljivim potencijalima za buduću diversifikaciju ekonomske strukture.

Industrijska proizvodnja je tokom perioda januar-septembar tekuće godine[4] bila manja za 3,7% u odnosu na uporedni period prethodne. Najveći pad od 30,6% zabilježen je u sektoru snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom. Ovakva kretanja prvenstveno su rezultat činjenice da je TE

4 Prema preliminarnim podacima MONSTAT-a.

Pljevlja tokom većeg dijela godine bila van pogona zbog ekološke rekonstrukcije, što je značajno smanjilo ukupnu proizvodnju električne energije. Dodatno, hidroenergetski objekti su radili uz ispodprosječne hidrološke prilike, što je ograničilo proizvodnju u ovom segmentu.

Grafik 9: **Učešće industrije u BDP-u (%)**

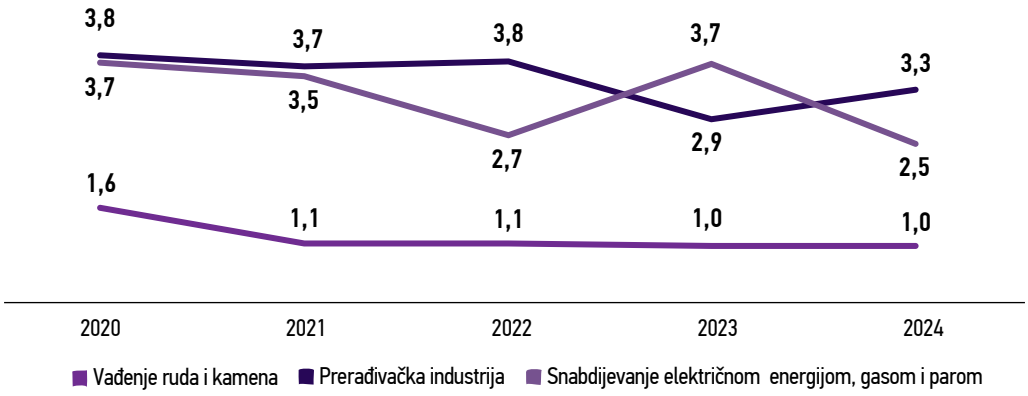

Izvor: Monstat

Sektor vađenja ruda i kamena zabilježio je realni pad od 18,4%, pri čemu je najizraženiji pad ostvaren u vađenju uglja (49,8%), prvenstveno zbog značajno smanjene potražnje usljed ograničenog rada TE Pljevlja tokom većeg dijela godine. Proizvodnja ruda metala opala je za 11,9%, dok je segment ostalog rudarstva ostvario rast od 10,8%.

Grafik 10: **Industrijska proizvodnja (%)**

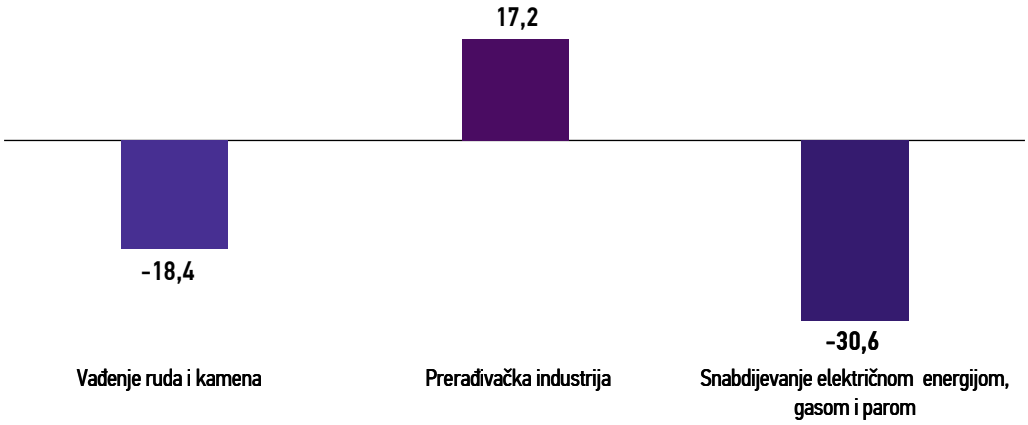

Izvor: Monstat

Grafik 11: **Vađenje ruda i kamena (%)**

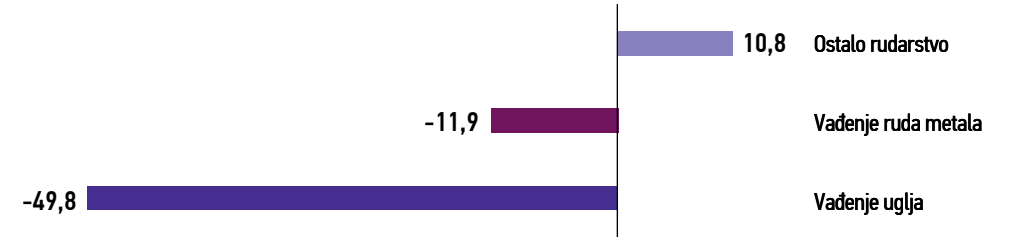

Izvor: Monstat

Prerađivačka industrija u periodu januar–septembar 2025. godine zabilježila je snažan realni rast od 17,2%. Najveći doprinos rastu došao je iz farmaceutske industrije, proizvodnje od ostalih nemetalnih minerala i metalnih proizvoda. Snažno su rasli i podsektori poput proizvodnje namještaja, štampanja i umnožavanja video zapisa, te proizvodnje prizvoda od papira i drveta, ali je njihov ukupni doprinos ostao skroman zbog relativno malog učešća u strukturi prerađivačke industrije.

Nasuprot tome, strukturalno najvažnije djelatnosti prerađivačke industrije, orijentisane na domaću potrošnju i turizam, odnosno proizvodnja prehrambenih proizvoda i proizvodnja pića, ostvarile su blagi pad. Proizvodnja osnovnih metala nastavlja višegodišnji silazni trend započet gašenjem elektrolize u KAP-u krajem 2021. godine, nakon čega je primarna proizvodnja aluminijuma u Crnoj Gori prestala.

Grafik 12: **Prerađivačka industrija (%)**

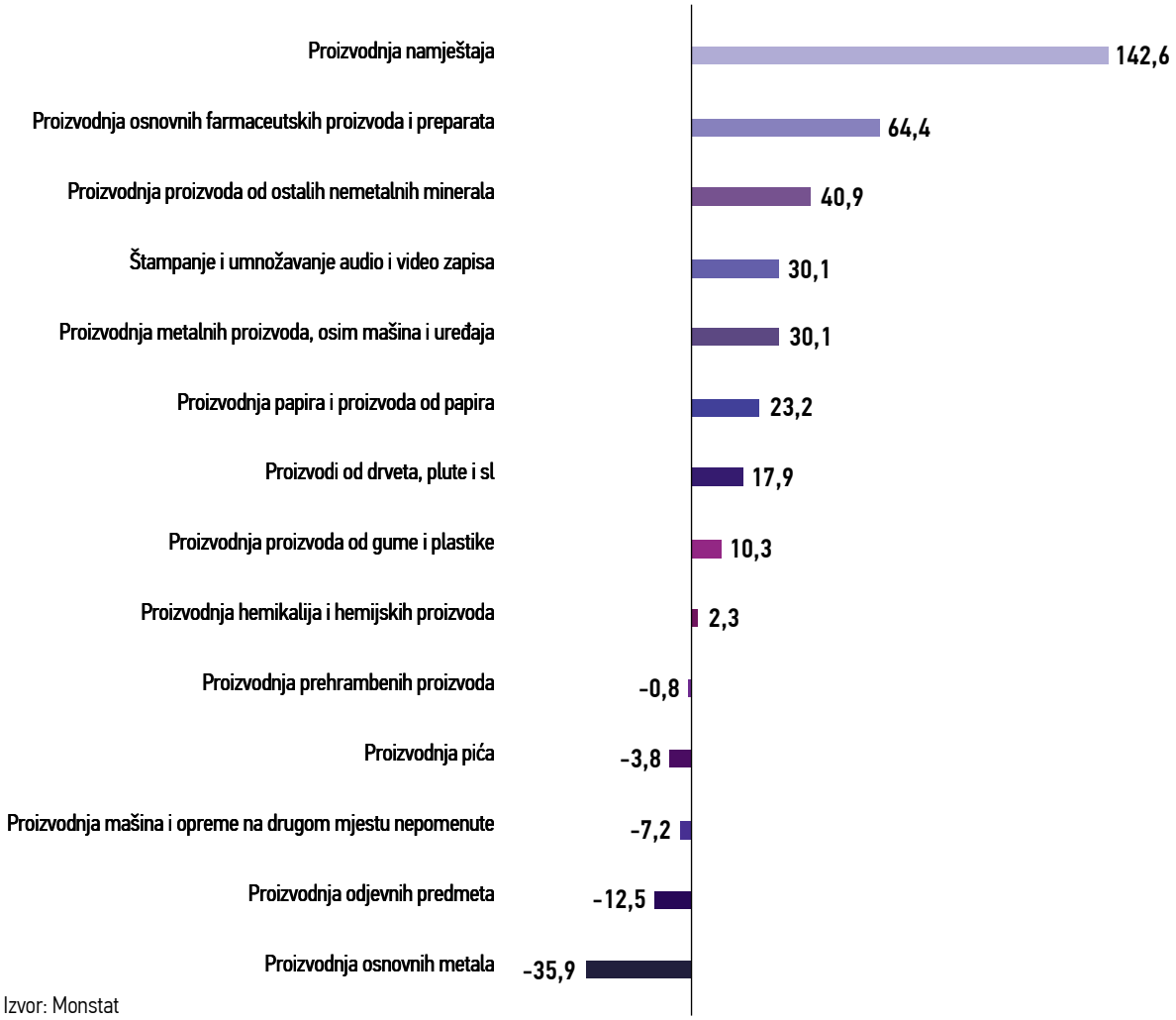

Izvor: Monstat

Iako industrijsku proizvodnja u Crnoj Gori i dalje karakterišu izrazite oscilacije i ograničen doprinos ukupnom rastu, postoje segmenti sa jasnim razvojnim potencijalom. U cilju jačanja industrijske baze i povećanja otpornosti sektora, neophodno je usmjeriti ekonomske politike ka modernizaciji proizvodnje, podsticanju inovacija i tehnološkog unapređenja, kao i jačanju kapaciteta. Dodatno, unapređenje programa podrške za prerađivačke djelatnosti, posebno proizvodnju hrane i pića, uz podsticaje za energetsku efikasnost, zelene investicije i bolju integraciju domaćih dobavljača, može doprinijeti smanjenju uvozne zavisnosti i većoj stabilnosti industrijske proizvodnje u srednjem roku. Poseban razvojni potencijal leži u ubrzanju ulaganja u obnovljive izvore energije, što bi smanjilo ranjivost energetskog sektora i obezbijedilo stabilniji i dugoročno održiv doprinos ukupnom privrednom rastu.

1.3.5. TEKUĆI RAČUN PLATNOG BILANSA

Deficit tekućeg računa platnog bilansa u periodu 2020–2024. zadržao se na visokom nivou, prosječno oko 15% BDP-a, uz značajne oscilacije uslovljene kretanjima prihoda od usluga i robne razmjene. Najveći deficit ostvaren je 2020. godine (1,1 mlrd eura, odnosno 26% BDP-a), kada je snažan pad prihoda od usluga usljed pandemijskih ograničenja doveo do pogoršanja eksternog bilansa. U narednim godinama uslijedio je oporavak, dominantno zahvaljujući rastu prihoda od turizma, koji je ublažio negativan saldo u robnoj razmjeni, kao strukturno najznačajnijoj komponenti deficita. Međutim, 2024. godine, prvi put od 2006. prihodi od turizma bili su niži u odnosu na prethodnu, što je, uz rast uvozne potražnje i investicione aktivnosti, doprinijelo ponovnom širenju eksternog deficita. Ovakva kretanja potvrđuju ranjivost platnog bilansa na oscilacije u sektoru usluga, naročito turizma, te ističu potrebu za postepenim jačanjem izvozne baze i smanjenjem uvozne zavisnosti u srednjem roku.

Grafik 13: **Deficit na tekućem računu platnog bilansa**

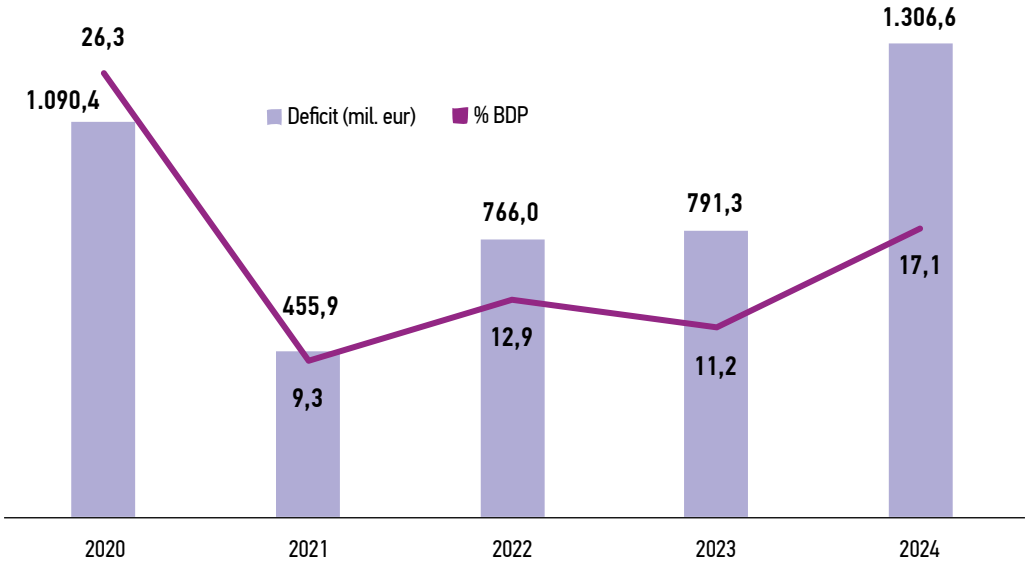

Izvor: Monstat; *preliminarni podaci

Nakon pogoršanja eksternog bilansa u 2024. godini, kretanja u prvih devet mjeseci 2025. ukazuju na nastavak pritisaka na tekući račun. Ukupan deficit tekućeg računa platnog bilansa iznosio je 909,1 mil. eura, što je povećanje od 16,3% u odnosu na uporedni period prethodne godine.

Grafik 14: **Tekući račun platnog bilansa (mil. EUR)**

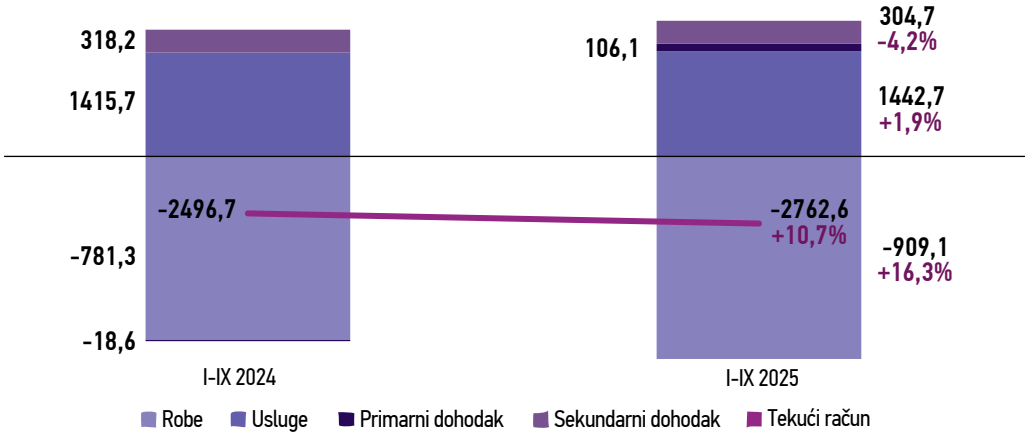

Izvor: Monstat; *preliminarni podaci

Deficit tekućeg računa povećan je usljed rasta deficita u robnoj razmjeni (10,7%) i blagog smanjenja sekundarnih dohodaka (4,2%). Produbljivanje robnog deficita rezultat je smanjenja izvoza za 8,4% i istovremenog rasta uvoza za 7,7%, što odražava snažnu domaću potražnju, povećane investicione aktivnosti i slabije izvozne performanse pojedinih industrija.

Na računu usluga, prihodi i rashodi rasli su približno jednakim tempom, što je dovelo do povećanja suficita za 1,9%, na 1,4 mlrd. eura. Ukupni prihodi od usluga iznosili su 2,2 mlrd. eura i najvećim dijelom ostvareni su po osnovu turizma (1,3 mlrd. eura) i transporta (518,2 mil. eura). U prva dva kvartala ostvaren je pad prihoda od turizma u odnosu na prethodnu godinu, ali je snažniji rezultat u trećem kvartalu, veći nego u istom periodu prethodne godine, kompenzovao početni minus, pa je u zbiru za devet mjeseci ostvaren umjeren rast prihoda od turizma (1,3%). Prihodi od transporta porasli su 11,5%, kao i prihodi od ostalih poslovnih usluga (3,1%), dok su prihodi od ostalih usluga smanjeni za 11,4%, a od građevinskih usluga za 8,2%.

Tabela 4: **Struktura usluga (u hilj. eura)**

	I-IX 2024.	I-IX 2025.	Index I-IX 2025./2024.
Saldo usluga	1.415,7	1.442,7	101,9
Prihodi	2.185,6	2.231,0	102,1
Rashodi	769,8	788,3	102,4
Saldo usluga po vrsti			
Transport	64,5	111,2	172,5
Putovanja – turizam	464,9	518,2	111,5
Građevinske usluge	400,5	407,0	101,6
Ostale poslovne usluge	1.253,0	1.266,6	101,1
Ostale usluge	1.311,7	1.328,2	101,3

Izvor: CBCG; *preliminarni podaci

Rashodi usluga iznosili su 788,3 mil. eura i veći su za 2,4%. Najveće učešće imaju rashodi po osnovu transporta (407,0 mil. eura ili 52%), zatim ostalih usluga (191,2 mil. eura ili 24%) i ostalih poslovnih usluga (115,2 mil. eura ili 14%).

Na računu primarnog dohotka zabilježen je suficit u iznosu od 106,1 mil. eura, što predstavlja značajno poboljšanje u odnosu na prošlogodišnji suficit od 18,6 mil. eura. Ovo poboljšanje rezultat je rasta prihoda (21,4%) i istovremeno nižih rashoda po osnovu dohotka od ulaganja (pad od 14%), što je dovelo do prelaska iz deficita u stabilniji suficitni položaj u ovoj komponenti bilansa.

Na računu sekundarnih dohodaka suficit je smanjen za 4,2%, na 318 mil. eura. Ukupan suficit ostvaren po osnovu primarnih i sekundarnih dohodaka iznosio je 410,8 mil. eura i veći je za 37,1% u odnosu na isti period prethodne godine. U posmatranom periodu, priliv po osnovu doznaka iznosio je 650,1 mil. eura, što predstavlja rast od 3,7%.

Ostvareni suficit na računima usluga i dohodaka pokrio je 67% deficita na računu roba, što je približno na nivou iz prethodne godine. Uprkos djelimičnoj kompenzaciji kroz ove račune, visok deficit tekućeg računa i dalje ukazuje na izraženu zavisnost od priliva stranih direktnih investicija.

1.3.6. STRANE DIREKTNE INVESTICIJE

Strane direktne investicije imaju izrazito važnu ulogu u razvoju crnogorske ekonomije, što je reflektovano u učešću neto SDI u BDP-u od 13,7%, u periodu od 2006. do 2024. godine. Međutim, u periodu 2020–2024, prosjek neto SDI smanjen je na 9,8% BDP-a, djelimično zbog nepovoljnih globalnih

kretanja, ali i zbog internih faktora. Globalni tokovi kapitala u ovom periodu usporeni su usljed rasta kamatnih stopa u razvijenim ekonomijama, povećane geopolitičke neizvjesnosti, fragmentacije investicionih tokova i slabljenja interesovanja investitora za manja tržišta u razvoju. Istovremeno, na dinamiku SDI uticale su i unutrašnje okolnosti, poput političke nestabilnosti u prethodnom periodu i čestih promjena institucionalnog i regulatornog okvira, što je narušilo predvidljivost poslovnog ambijenta i odrazilo se na investicionu aktivnost.

Da su strane direktne investicije bile pod snažnim uticajem ovih faktora potvrđuje i promijenjena struktura ulaganja. Naime, učešće investicija u nekretnine poraslo je sa 17,5% u 2020. na 51% u 2024. godini, dok je udio vlasničkih ulaganja u kompanije smanjen sa 18,6% na 12,8%, a prilivi po osnovu interkompanijskog duga sa 59% na 32,8%. Ovakva kretanja jasno ukazuju na pomjeranje SDI ka manje produktivnim oblicima kapitala.

Program ekonomskog državljanstva generisao je značajne jednokratne prilive, ali oni nijesu bili dovoljni da podignu petogodišnji prosjek na nivo dugoročnog. Nakon završetka programa u 2023. godini, primjetan je pad učešća neto SDI u BDP-u.

Grafik 15: **Strane direktne investicije**

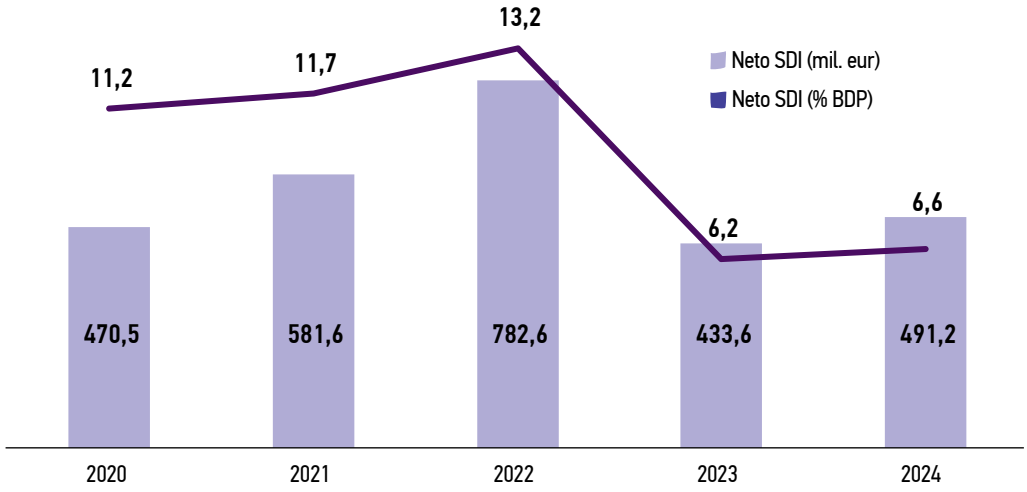

Izvor: CBCG, preliminarni podaci

Kretanja u prvih devet mjeseci 2025. godine ukazuju na umjerenu dinamiku investicione aktivnosti, uz blagi rast ukupnog priliva stranih direktnih investicija i istovremeno smanjenje neto priliva. Ukupan priliv SDI iznosio je 701,9 mil. eura i veći je za 6,6% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je rast odliva od 17,5% doveo do neznatnog pada neto investicija.

Tabela 5: **Strane direktne investicije (u hilj. eura)**

	I-IX 2024.	I-IX 2025.	I-IX 2025. / I-IX 2024.
Investicije u kompanije i banke	100,0	86,3	86,3
Interkompanijski dug	216,9	221,7	102,2
Nekretnine	320,2	361,8	113,0
Ostalo	21,0	32,1	152,8
Ukupan priliv	658,2	701,9	106,6
Ukupan odliv	285,7	335,8	117,5
Neto SDI	372,4	366,1	98,3

Izvor: CBCG; *preliminarni podaci

Struktura priliva u periodu januar–septembar 2025. potvrđuje nastavak trendova iz prethodnih godina. Ulaganja u nekretnine ostaju dominantna i čine 51% ukupnog priliva, dok se učešće vlasničkih ulaganja u kompanije i banke dodatno smanjilo na 12%, a interkompanijski dug na 32% ukupnih priliva. Ovakav raspored ulaganja ukazuje na nastavak pomjeranja SDI ka imovinskim oblicima kapitala i potvrđuje oslabljeni investicioni kapacitet realnog sektora. Iako ukupna investiciona aktivnost zadržava pozitivnu dinamiku, snažniji rast odliva ublažio je neto efekat priliva kapitala i ukazuje na oprez investitora u pogledu dugoročnog vezivanja kapitala.

Grafik 16: **Strane direktne investicije po komponentama u periodu I-IX 2025**

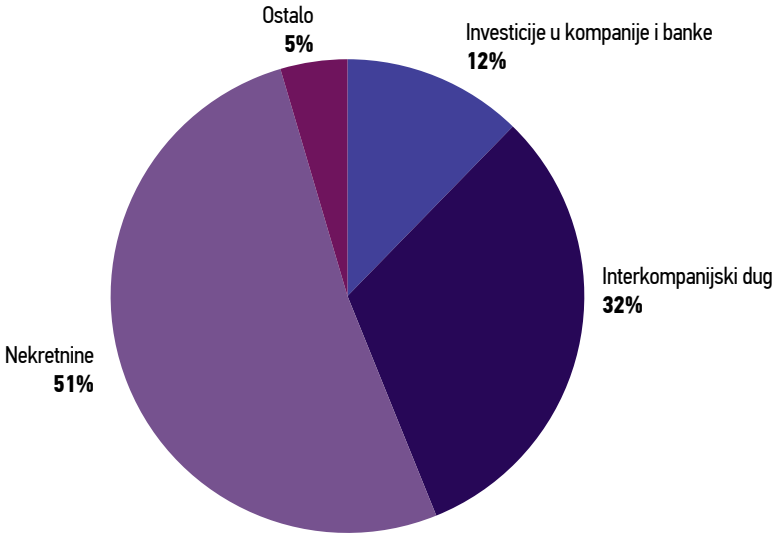

Izvor: CBCG, preliminarni podaci

Odlivi SDI u periodu januar–septembar 2025. godine iznosili su 335,8 mil. eura i veći su za 17,5% u odnosu na isti period prethodne godine. Najveći dio odliva odnosi se na povlačenje sredstava nerezidentnih investitora iz ranijih ulaganja, dok je odliv po osnovu ulaganja rezidenata u inostranstvo imao znatno manji doprinos. Povećanje odliva ukazuje na oprez investitora u pogledu dalje izloženosti crnogorskom tržištu, što je u posmatranom periodu umanjilo neto iznos SDI uprkos rastu ukupnog priliva.

Posmatrano po zemljama porijekla kapitala, u periodu januar–septembar 2025. najveći priliv SDI ostvaren je iz Turske i Srbije, što predstavlja kontinuitet u strukturi investitora u odnosu na prethodnu godinu. Slijede Njemačka, Kipar i SAD, dok su investicije iz Ruske Federacije sa godinama vodeće pozicije pale na osmo mjesto. Ukupan priliv iz kategorije „ostalih zemalja" takođe je visok, što ukazuje na široku geografsku disperziju investitora i diverzifikovanu bazu kapitala koja doprinosi ukupnoj investicionoj aktivnosti.

Grafik 17: **Ukupan priliv SDI u periodu I-IX 2025 (mil. €)**

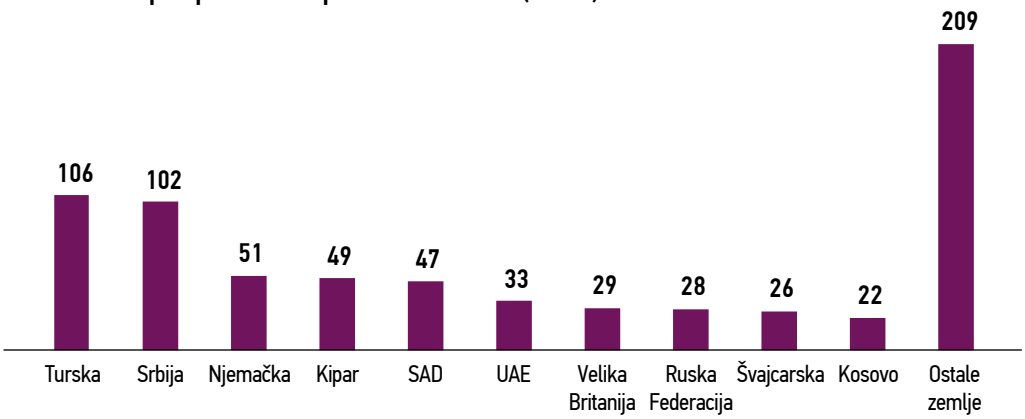

Izvor: CBCG

Struktura ulaganja po zemljama pokazuje jasne razlike u investicionim obrascima pojedinačnih investitora. Više od polovine (59%) investicija iz Turske odnosilo se na interkompanijski dug, dok je 36% usmjereno u nekretnine. Investicije iz Srbije dominantno su bile vezane za tržište nekretnina, sa učešćem od 67% u ukupnim prilivima iz te zemlje, dok se i u slučaju Njemačke najveći dio ulaganja (62%) odnosio na nekretnine.

Posmatrano ukupno, od 361,8 mil. eura stranih ulaganja u nekretnine u periodu januar–septembar 2025. godine, najviše je uloženo iz Srbije (19%), Turske (10,5%) i SAD (9,8%). U segmentu ulaganja u kompanije i banke, najveći pojedinačni investitor je Kipar, sa 28,8% ukupnog iznosa, zatim Češka (13,8%) i Srbija (11,7%). Kada je riječ o interkompanijskom dugu, najviše sredstava potiče iz Turske, koja učestvuje sa 28,3% ukupnog iznosa, dok slijede Srbija sa 8,4% i Holandija sa 6,5%.

Neto strane direktne investicije imaju važnu makroekonomsku ulogu u finansiranju eksternih neravnoteža, posebno u pokriću deficita tekućeg računa. U periodu 2020–2024. uočljive su izrazite oscilacije u stepenu pokrića, dok su u pojedinim godinama, poput 2021. i 2022, neto investicije bile dovoljne da u potpunosti pokriju deficit, u 2020. i naročito 2024. godini pokriće je ostalo na niskom nivou usljed snažnog rasta robnog deficita. Ovakva kretanja potvrđuju visoku osjetljivost eksterne pozicije Crne Gore na promjene u prilivu SDI i naglašavaju da u godinama pojačanih uvoznih pritisaka SDI nijesu dovoljne da u potpunosti ublaže opterećenja na tekući račun.

Grafik 18: **Pokriće deficita tekućeg računa neto stranim direktnim investicijama**

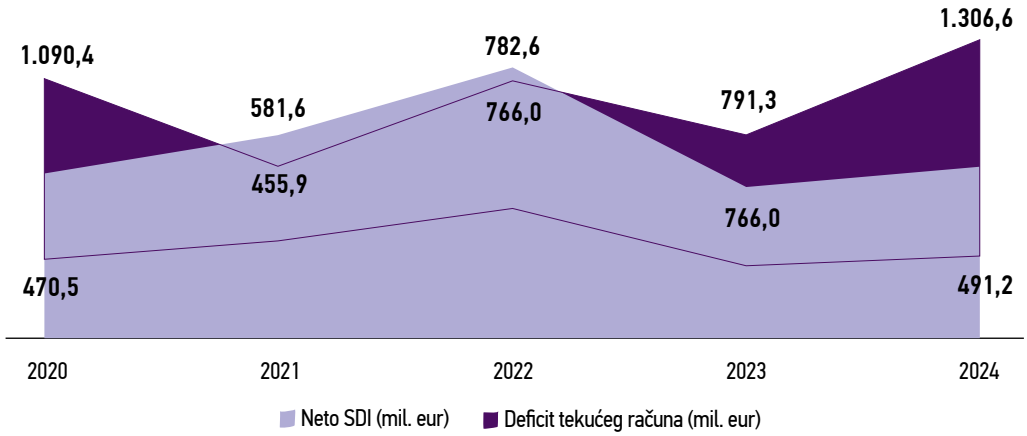

Izvor: CBCG

Kretanja SDI ukazuju na usporavanje investicione aktivnosti u odnosu na raniji period, kao i na promjene u strukturi i geografskom porijeklu kapitala. Dominacija ulaganja u nekretnine i smanjeno učešće vlasničkih ulaganja u kompanije potvrđuju da se investicioni model Crne Gore postepeno udaljava od produktivnih i izvozno orijentisanih sektora, dok prelazak vodećih pozicija sa ruskih na turske investitore, uz prisustvo ograničenog broja zemalja EU među najvećim investitorima, ukazuje na djelimično, ali nedovoljno snažno približavanje evropskom investicionom prostoru. Ovakva struktura ulaganja zahtijeva usmjerene mjere ekonomske politike za jačanje dugoročne održivosti SDI i povećanje njihovog doprinosa rastu. Neophodno je obezbijediti stabilan i predvidljiv poslovni ambijent, te podsticajnim politikama i ciljanim olakšicama usmjeriti strane investicije ka sektorima sa većom dodatom vrijednošću, većim izvoznim potencijalom i snažnijim razvojnim efektima.

1.3.7. JAVNI I DRŽAVNI DUG

Neto javni dug Crne Gore u periodu 2020–2024. pokazuje jasnu dinamiku stabilizacije nakon snažnog pandemijskog skoka, kada je u 2020. godini, usljed pada ekonomske aktivnosti i povećanih potreba za finansiranjem, dostigao 84,5% BDP-a. U godinama koje su uslijedile učešće u BDP-u postepeno

se smanjivalo i u 2023–2024. stabilizovalo na nivou od oko 56–58% BDP-a, uprkos blagom rastu nominalnog iznosa. Ovakva kretanja odražavaju snažan nominalni rast BDP-a i poboljšanje fiskalnih performansi, što je u skladu sa ocjenama Evropske komisije i MMF-a da se Crna Gora nalazi u fazi postpandemijske fiskalne konsolidacije, uz istovremeno povećane izazove zbog viših globalnih kamatnih stopa i rastućih potreba za refinansiranjem u narednim godinama.

Grafik 19: **Javni dug Crne Gore**

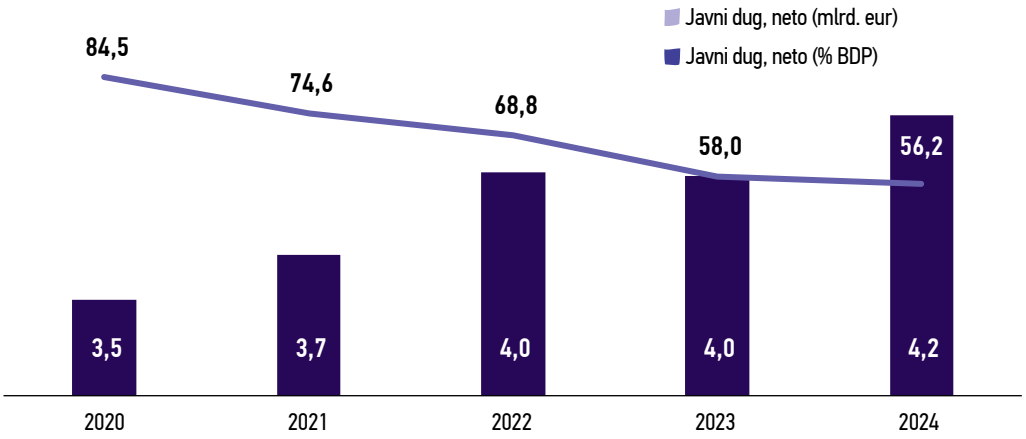

Izvor: CBCG

Podaci sa kraja septembra 2025. godine ukazuju na blagi pad javnog duga, dominantno uslovljen smanjenjem spoljnog zaduženja. Neto javni dug je na kraju septembra iznosio oko 4,18 mlrd. eura, što odgovara približno 52,7% projektovanog BDP-a za 2025. godinu. Unutrašnji dug nastavio je trend postepenog smanjenja (4,3%), dok su depoziti Ministarstva finansija zabilježili umjeren rast (2,8%). Kretanja u posmatranom periodu upućuju na relativno stabilnu fiskalnu poziciju, ali i dalje zavisnu od dinamike spoljnog zaduživanja i visine raspoloživih depozita.

Tabela 6: **Državni dug Crne Gore (u mil. eura)**

	31.12.2024.	31.03.2025.	30.06.2025.	30.09.2025. (p)
Spoljni dug	4.183,48	4.129,75	4.459,06	4.417,70
Unutrašnji dug	331,3	321,06	300,77	287,63
Državni dug (bruto)	4.514,77	4.450,80	4.759,83	4.705,33
Dug lokalne samouprave	59,06	57,55	55,86	55,01
Javni dug (bruto)	4.573,83	4.508,36	4.815,68	4.760,34
Depoziti	385,36	300,06	567,76	583,55
Državni dug (neto)	4.129,42	4.150,75	4.192,07	4.121,78
Javni dug (neto)	4.188,48	4.208,30	4.247,93	4.176,79

Izvor: CBCG; Ministarstvo finansija; p - preliminarni podaci; * Prema projekcijama Ministarstva finansija iz Predloga Zakona o budžetu Crne Gore za 2025. godinu, BDP za 2025. godinu iznosiće 7.918,5 miliona eura

Evropska komisija, MMF i Svjetska banka ističu da je za održavanje povoljnih fiskalnih kretanja neophodno obezbijediti dosljednu fiskalnu politiku, stabilan i predvidljiv institucionalni okvir, unaprijediti upravljanje javnim finansijama i jačati otpornost budžeta na šokove. Posebno važnim ocjenjuju unapređenje planiranja ročnosti duga, diversifikaciju izvora finansiranja, postepeno smanjenje zavisnosti od spoljnog duga i izgradnju adekvatnih fiskalnih rezervi. Dugoročno, održivost javnog duga zavisiće od sposobnosti države da kreira stabilno poslovno okruženje, podstakne investicije u sektore sa većom dodatom vrijednošću i obezbijedi stabilnu dinamiku rasta, čime se jača fiskalna baza i smanjuje osjetljivost javnih finansija na promjene u globalnim uslovima zaduživanja.

1.3.8. BUDŽET

Prihodi budžeta za devet mjeseci tekuće godine iznosili su oko 2,1 mlrd. eura, odnosno 26,5% procijenjenog BDP-a, i bili su 1,2% viši u odnosu na isti period prethodne godine, dok su u odnosu na planirane bili niži za 1%. Rast prihoda ostvaren je u većini kategorija, što je u skladu sa procjenama Evropske komisije i Svjetske banke da fiskalni prihodi i dalje imaju solidnu dinamiku zahvaljujući snažnoj potrošnji i rastu uvoza, ali i poboljšanoj poreskoj disciplini.

Grafik 20: **Prihodi budžeta (mil. €)**

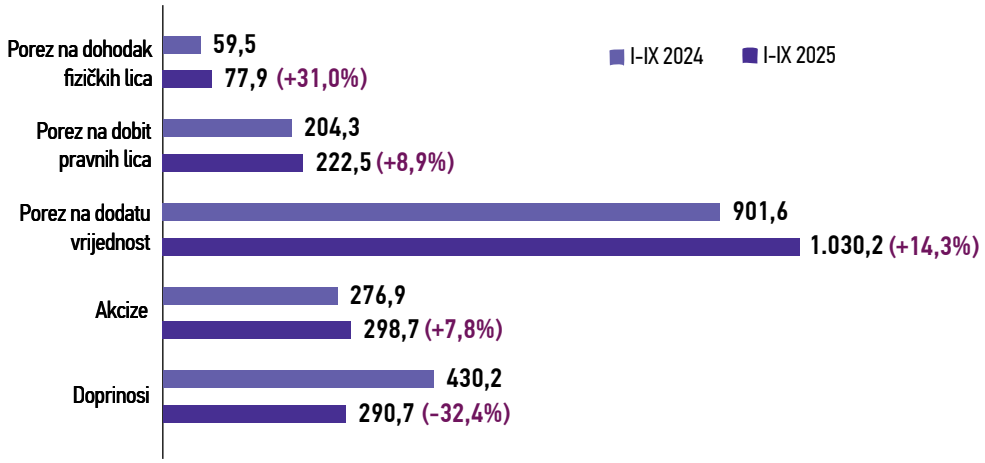

Izvor: Ministarstvo finansija

Sve glavne kategorije budžetskih prihoda bilježe rast, izuzev prihoda od doprinosa, koji su smanjeni za 32,4% u odnosu na prošlu godinu i 7,1% ispod plana, što je direktna posljedica mjera poreskog rasterećenja primijenjenih prethodnih godina. Istovremeno, rast poreskih prihoda ublažava pad prihoda od doprinosa i ukazuje na promjenu strukture prikupljenih javnih sredstava.

Prihodi od PDV-a porasli su za 14,3% u odnosu na prethodnu godinu i bili 1,9% iznad plana, što odražava snažnu privatnu potrošnju, rast uvoza i nastavak formalizacije ekonomije. Prihodi od poreza na dobit bili su 8,9% viši nego u istom periodu prethodne godine i 6,6% iznad plana, dok su prihodi od akciza porasli za 7,8%. Prihodi od poreza na dohodak fizičkih lica zabilježili su rast od 31%, što je rezultat povećanja zaposlenosti, rasta nominalnih zarada, odnosno efekata izmjena poreske politike.

Grafik 21: **Izdaci budžeta - I-IX 2025**

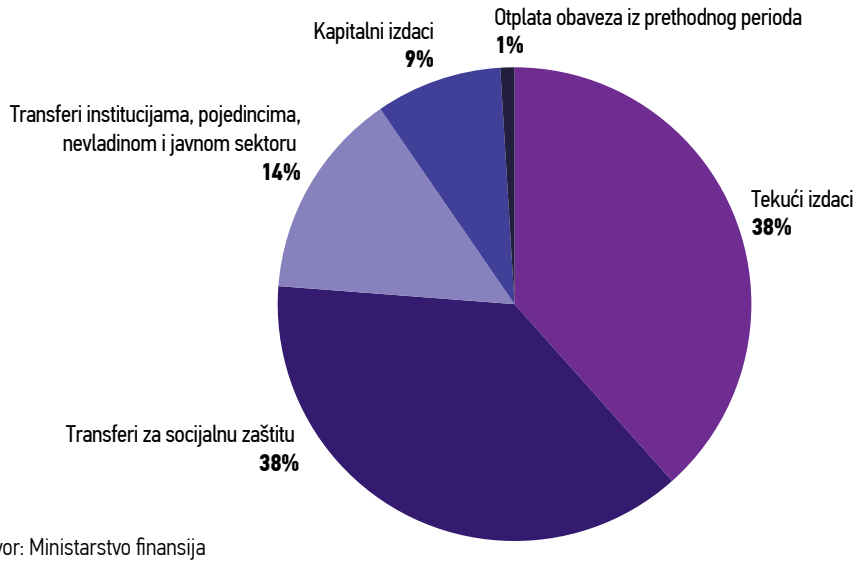

Izvor: Ministarstvo finansija

Izdaci budžeta u periodu januar–septembar 2025. iznosili su oko 2,2 mlrd. eura, odnosno 27,6% procijenjenog BDP-a. Iznos je 5,1% niži od plana, ali 10,1% viši nego u istom periodu prethodne godine, što je primarno posljedica rasta socijalnih transfera, tekućih izdataka i većeg nivoa kapitalne potrošnje. Struktura rashoda pokazuje da najveći dio budžeta i dalje čine tekući izdaci i socijalna davanja, koji zajedno učestvuju sa oko 76%, što ograničava fiskalni prostor za kapitalne investicije, na što kontinuirano ukazuju i MMF i Evropska komisija.

U prvih devet mjeseci tekuće godine ostvaren je budžetski deficit od 88,3 mil. eura, odnosno 1,1% BDP-a, što je značajno povoljnije od planiranog deficita od 186,5 mil. eura. Niži deficit u odnosu na plan rezultat je istovremeno umjereno boljeg ostvarenja prihoda i racionalnijeg izvršenja rashoda, posebno u dijelu kapitalnog budžeta i pojedinih kategorija tekućih izdataka. Međunarodne institucije ipak naglašavaju da se srednjoročni fiskalni prostor sužava zbog rastućih rashoda po osnovu penzijskog sistema, povećanih socijalnih transfera i potrebe za servisiranjem javnog duga u uslovima povišenih globalnih kamatnih stopa, što zahtijeva oprez u vođenju fiskalne politike.

1.3.9. MONETARNA SFERA

Bankarski sektor Crne Gore tokom posljednjih godina karakterišu stabilnost, visoka likvidnost i rast bilansnih pozicija, što potvrđuje njegovu otpornost u okruženju povišenih globalnih kamatnih stopa i pojačanih makroekonomskih rizika. U uslovima unilateralne euroizacije, u kojoj Crna Gora nema na raspolaganju instrumente monetarne politike, stabilnost finansijskog sistema oslanja se pretežno na snagu depozitne baze, adekvatnost kapitala i kvalitet aktive bankarskog sektora. U periodu 2020–2024. banke su značajno ojačale svoje bilanse: aktiva je rasla, kreditna aktivnost se oporavila, depozitna baza se širila, dok su pokazatelji profitabilnosti i likvidnosti ostali na stabilnim nivoima. Međunarodne institucije (MMF, EK i Svjetska banka) konstatuju da je bankarski sektor Crne Gore dobro kapitalizovan i likvidan, ali naglašavaju osjetljivost na promjene finansijskih uslova u eurozoni, naročito kroz transmisiju kamatnih stopa Evropske centralne banke.

Krajem septembra tekuće godine ukupna bilansna suma banaka iznosila je 7,7 mlrd. eura, što predstavlja rast od 10,9% u odnosu na isti period prethodne godine i ukazuje na dalji rast finansijskog sistema i širenje kreditno-depozitnih aktivnosti. Kreditna aktivnost bila je snažno izražena, te je ukupan obim kredita u septembru dostigao je 5,4 mlrd. eura, što predstavlja godišnji rast od 16,3%. Najveći dio kredita odnosio se na stanovništvo (43%), dok je privreda učestvovala sa 33% u ukupnim kreditima. Depoziti su u istom periodu iznosili 6,1 mlrd. eura i bili su veći za 7,7% nego godinu ranije, pri čemu su depoziti fizičkih lica činili polovinu ukupne depozitne baze. Uprkos tome što su krediti rasli brže od depozita, koeficijent kreditno-depozitnog odnosa (LDR) od 88,5% potvrđuje da banke i dalje funkcionišu u okruženju visoke likvidnosti.

Grafik 22: **Krediti i depoziti - IX 2025**

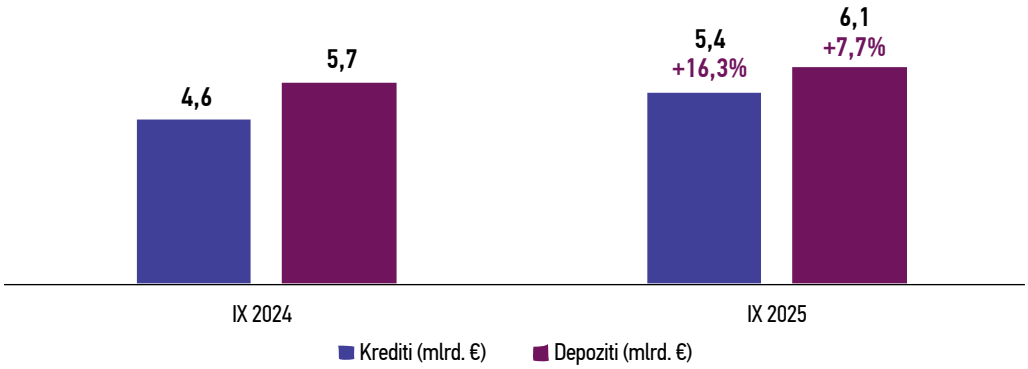

Izvor: CBCG

U periodu januar–septembar 2025. godine ukupan iznos novoodobrenih kredita dosegao je oko 1,7 mlrd. eura, što predstavlja rast od 29,7% u odnosu na isti period prethodne godine. Više od polovine ukupnih plasmana privredi odnosilo se na kredite za likvidnost i finansiranje obrtnih sredstava, što odražava kontinuirane potrebe poslovnog sektora za održavanjem tekućeg poslovanja. Istovremeno, krediti za realizaciju investicionih programa zabilježili su izuzetno visok rast (89,1%), što ukazuje na jačanje investicione aktivnosti. U sektoru stanovništva nastavlja se rast potražnje za potrošačkim i stambenim kreditima, iako usporeniji u uslovima viših kamatnih stopa.

Grafik 23: **Novoodobreni krediti privredi (mil. €)**

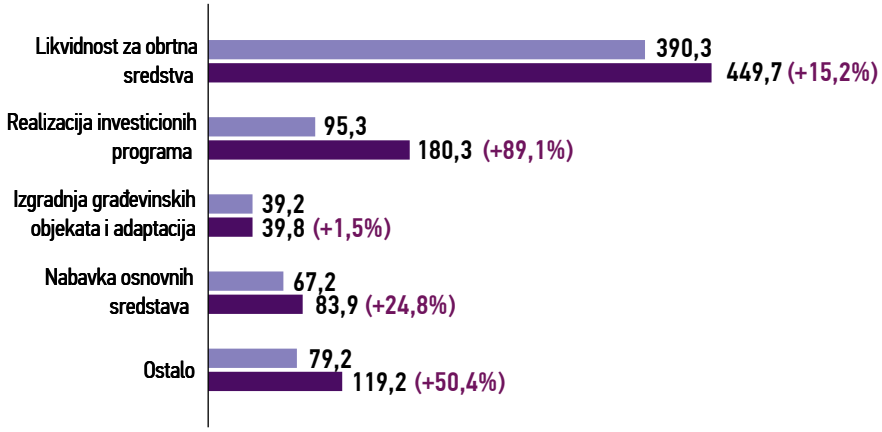

Izvor: CBCG

Kamatne stope su u 2025. godini pokazale blago opadajući trend, prateći smanjenje referentnih stopa Evropske centralne banke, na čije se monetarne signale Crna Gora, kao euroizovana ekonomija, u potpunosti oslanja. Prosječna ponderisana nominalna aktivna kamatna stopa u septembru bila je niža za 0,36 procentnih poena, dok je efektivna stopa smanjena za 0,34 procentna poena u odnosu na isti period prethodne godine, što ukazuje na djelimično ublažavanje troškova zaduživanja. Ovakva kretanja u skladu su sa trendovima u eurozoni, gdje su globalne finansijske institucije (MMF, GFSR) očekivale postupno smanjenje troškova finansiranja u drugoj polovini godine.

Tabela 7: **Prosječna ponderisana aktivna kamatna stopa, 2025. godina**

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
Nominalna kamatna stopa (%)	5,95	5,92	5,88	6,41	5,81	5,78	5,76	5,75	5,73
Efektivna kamatna stopa (%)	6,47	6,45	6,41	5,84	6,34	6,31	6,29	6,28	6,25

Izvor: CBCG

Kvalitet aktive banaka ostao je stabilan, a nivo nekvalitetnih kredita (NPL) među najnižima je u regionu, što potvrđuje adekvatno upravljanje kreditnim rizikom. I pored rasta zaduženosti stanovništva, NPL ne pokazuje negativne signale pogoršanja, a banke i dalje održavaju visok stepen pokrivenosti rezervisanjima. Kapitalna adekvatnost ostala je iznad regulatorno propisanih zahtjeva, što povećava otpornost sektora na eventualne ekstere šokove. Likvidnosni pokazatelji (uključujući LCR) takođe su stabilni i značajno iznad regulatornog minimuma, potvrđujući snažnu poziciju bankarskog sistema i njegovu sposobnost da amortizuje eventualne poremećaje.

Značajan iskorak u jačanju finansijske infrastrukture predstavlja pristupanje Crne Gore SEPA sistemu 6. oktobra 2025. godine. Ulazak u jedinstveni evropski prostor plaćanja donosi brže, jeftinije i sigurnije prekogranične transakcije, smanjenje troškova za privredu, unapređenje digitalnih servisa i povećanje konkurentnosti domaćeg finansijskog tržišta. SEPA integracija dodatno jača povezanost Crne Gore sa evropskim finansijskim sistemom i predstavlja važan korak u procesu ekonomskog

usklađivanja sa EU standardima, što međunarodne institucije ocjenjuju kao pozitivan signal za investitore. Procjene su da će godišnje uštede za crnogorsku ekonomiju od članstva u SEPA sistemu biti skoro 14 mil. eura.

Očuvanje stabilnosti zahtijeva dalji napredak u jačanju regulatornog okvira i kontinuirani razvoj moderne, efikasne platne infrastrukture. Istovremeno, neophodno je dodatno unapređivati otpornost bankarskog sektora na promjene u uslovima finansiranja u eurozoni, kako bi se obezbijedila dugoročna sigurnost i stabilnost finansijskog sistema.

1.4. POSLOVANJE PO SEKTORIMA

Mikro, mala i srednja preduzeća (MMSP) predstavljaju okosnicu savremenih ekonomija. U Evropskoj uniji čine 99% svih preduzeća, zapošljavaju oko 70% radne snage i stvaraju više od polovine BDP-a. Slična struktura karakteriše i Crnu Goru, gdje čine gotovo cjelokupnu privredu i imaju presudnu ulogu u generisanju rasta, zaposlenosti i regionalnog razvoja.

Broj aktivnih poslovnih subjekata u 2024. iznosio je 58.998[5], što predstavlja rast od 9,1% u odnosu na 2023. godinu. Najveća koncentracija preduzeća zabilježena je u Podgorici, Budvi, Baru i Herceg Novom, dok se prema djelatnostima najviše subjekata nalazi u trgovini, profesionalnim, naučnim i tehničkim djelatnostima, ugostiteljstvu i građevinarstvu.

U strukturi ekonomske aktivnosti MMSP imaju dominantnu ulogu, zapošljavajući oko 81% ukupne radne snage i ostvarujući nešto više od dvije trećine ukupnog prometa crnogorske privrede.

Tabela 8: **Aktivni poslovni subjekti u Crnoj Gori za period 2022-2024. godine**

	mikro	mala	srednja	velika	UKUPNO
2022.	95,4%	3,8%	0,7%	0,1%	**45.675**
2023.	95,8%	3,5%	0,6	0,1	**54.094**
2024.	96,0%	3,3%	0,6%	0,1%	**58.998**

Izvor: Monstat

Broj preduzeća u stranom vlasništvu posljednjih godina bilježi izrazit rast, pri čemu su najbrojnija u Podgorici i primorskim opštinama. Najzastupljeniji investitori dolaze iz Turske, Ruske Federacije i Srbije, a njihove aktivnosti su dominantno usmjerene ka trgovini, profesionalnim uslugama i građevinarstvu.

Pokazatelji rasta broja preduzeća, posebno mikro i stranih investitora, ukazuju na povećanu poslovnu aktivnost i jačanje preduzetničke dinamike u crnogorskoj ekonomiji. Ovi trendovi potvrđuju da tržište ostaje atraktivno i da se razvija u pravcu veće konkurentnosti i diversifikacije djelatnosti. Istovremeno, vidljivo je da učešće malih i srednjih polako opada, što ukazuje na potrebu snažnije podrške za rast, širenje kapaciteta i unapređenje konkurentnosti. U tom kontekstu, sve veći značaj imaju politike i programi podrške usmjereni na olakšavanje finansiranja, modernizaciju poslovanja i jačanje inovativnosti.

U skladu sa rastućim potrebama, u Crnoj Gori je razvijen širok spektar programa podrške usmjerenih na jačanje konkurentnosti i otpornosti MMSP. Program unapređenja konkurentnosti Ministarstva ekonomskog razvoja podstiče digitalizaciju, inovacije, investicije i razvoj preduzetništva, dok će Razvojna banka Crne Gore i Kreditno-garantni fond olakšati pristup finansiranju kroz povoljne kreditne linije i garantne instrumente. Fond za inovacije, Naučno-tehnološki park i Inovaciono-pre-

5 Monstat

duzetnički centar Tehnopolis pružaju podršku razvoju inovativnih poslovnih rješenja i startap ekosistema, dok Zavod za zapošljavanje sprovodi mjere usmjerene na unapređenje kadrovskih kapaciteta i zapošljivosti. EKO fond podstiče projekte energetske efikasnosti, obnovljivih izvora energije i cirkularne ekonomije, čime pomaže MMSP da se pripreme za standarde zelene tranzicije. Dodatno, Ministarstvo regionalno-investicionog razvoja i saradnje sa nevladinim organizacijama pokrenulo je 2025. godine novi Program podrške investicijama, sa budžetom od 1,2 mil. eura, namijenjen mikro i malim preduzećima za jačanje investicionih aktivnosti i unapređenje njihove konkurentnosti.

Sve izraženiji razvoj inovacione infrastrukture i evropskih instrumenata podrške dodatno proširuje mogućnosti rasta MMSP. Inovacije, digitalna transformacija i pametna specijalizacija postaju ključni razvojni pravci za MMSP, posebno u kontekstu modernizacije privrede i jačanja konkurentnosti. Prema Global Innovation Index-u za 2025, Crna Gora se nalazi na 64. mjestu od 139 ekonomija, dok je prema European Innovation Scoreboard-u klasifikovana kao „Emerging Innovator", sa performansom od 45,3% prosjeka EU i izraženim doprinosom MSP u razvoju proizvodnih i procesnih inovacija. Nova strategija pametne specijalizacije za period 2026–2031, sa prioritetima u oblasti energije i održive životne sredine, inovativnog turizma, poljoprivrede i lanca vrijednosti hrane, ICT-a i građevinarstva, usmjerava razvojne politike ka sektorima sa najvećim potencijalom. Kroz programe poput Horizont Evrope, Digitalne Evrope, EUREKA i Programa za jedinstveno tržište, kao i inicijative Kreativne Evrope, Erasmus+ i Interrega, crnogorskim preduzećima se otvara pristup naprednim tehnologijama, modernizaciji poslovanja, međunarodnim partnerstvima i finansiranju projekata visokog potencijala. Poseban značaj ima rastući fokus na digitalna rješenja i vještačku inteligenciju, koji otvaraju prostor za nove poslovne modele i brže skaliranje MMSP. Ovaj strateški pravac predstavlja značajnu razvojnu šansu, ali zahtijeva kontinuirano jačanje kadrovskih kapaciteta i dostupnih instrumenata podrške kako bi se inovacije proširile kroz sve sektore privrede.

Uprkos podršci koju država obezbjeđujeMMSP i dalje se suočavaju sa izraženim strukturnim barijerama koje ograničavaju njihov rast i produktivnost. Među ključnim izazovima izdvajaju se administrativna i regulatorna opterećenja, složenost poreskih i pravnih procedura, parafiskalni nameti, kao i problem naplate potraživanja, što potvrđuje i podatak da je u 2025. godini preko 21.000 preduzeća imalo blokirane račune. Pored toga, ograničen pristup finansiranju, visoki troškovi zaduživanja i nedostatak adekvatnog obezbjeđenja posebno utiču na mikro i mala preduzeća. Tržište rada karakteriše nedostatak kvalifikovane radne snage, izražena sezonalnost i neusklađenost obrazovnih programa sa potrebama privrede, dok prisustvo sive ekonomije i nelojalne konkurencije dodatno umanjuje efikasnost poslovanja i motivaciju za formalizaciju. Ovi izazovi imaju horizontalni karakter, prisutni su u gotovo svim djelatnostima i predstavljaju jedan od ključnih ograničavajućih faktora rasta i ukupne konkurentnosti privrede.

Za unapređenje poslovanja MMSP neophodno je dalje jačanje predvidivosti i efikasnosti regulatornog okvira kroz pojednostavljivanje administrativnih procedura, smanjenje parafiskalnih i drugih opterećenja, kao i bržu i sveobuhvatniju digitalizaciju javnih usluga. Poboljšanje pristupa finansiranju, razvoj garantnih mehanizama i obezbjeđivanje fleksibilnijih kreditnih instrumenata doprinijeli bi većoj investicionoj aktivnosti i modernizaciji poslovanja. Paralelno, neophodno je unaprijediti usklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta rada, podstaći programe prekvalifikacija i dualnog obrazovanja, te smanjiti neusklađenost ponude i potražnje u deficitarnim zanimanjima. Dalje suzbijanje sive ekonomije, efikasniji inspekcijski nadzor i brža naplata potraživanja dodatno bi doprinijeli stabilnijem poslovnom okruženju. Poseban prioritet predstavlja jačanje kapaciteta za inovacije, digitalnu transformaciju i zelenu tranziciju, što bi omogućilo povećanje produktivnosti, diversifikuju poslovnih modela i jačanje konkurentnosti u svim sektorima crnogorske privrede.

EMBRACE – PRILIKA ZA CRNOGORSKE MIKRO I MALE KOMPANIJE

Projekat EmBRACE se realizuje kroz program Interreg VI-A IPA prekogranične saradnje Hrvatska - Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2021–2027, sa ciljem podsticanja kontinuiranog rasta i unapređenja konkurentnosti mikro i malih preduzeća u pograničnim područjima ove tri države.

Projekat EmBRACE je šema dodjele bespovratnih sredstava za finansiranje saradnje mikro i malih preduzeća u pograničnom području: Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora u sklopu Interreg VI-A IPA Programa 2021 – 2027. U tom Programu formiran je Fond za male projekte, odnosno mikro i mala preduzeća kao krajnje korisnike. Javni poziv za dostavljanje projektnih predloga saradnje mikro i malih preduzeća u navedenom pograničnom području objavila je Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO).

Po prvi put na ovom programskom području, mikro i malim preduzetnicima na raspolaganju je ukupno 8.725.324,36 eura iz Evropskog fonda za regionalni razvoj i IPA III. Ovaj fond je planirano da bude utrošen kroz tri poziva. Finansijska podrška se odobrava za razvoj i prilagođavanje poslovnih modela, proizvoda, usluga i procesa, podsticanje razvoja lokalnih mikro i malih preduzeća, sa snažnim naglaskom na uvođenje inovacija proizvoda ili procesa, razvoj pilot akcija i novih poslovnih rješenja, uz istovremeno unapređenje njihove prekogranične poslovne saradnje.

Zahvaljujući ovom projektu EmBRACE, mala i mikro preduzeća u Crnoj Gori prvi put su dobila priliku da povlače EU sredstva za svoje projekta. EU kofinansiranje iznosi 85% ukupne vrijednosti projekta, pri čemu je najveći iznos kofinansiranja po projektu 200.000 eura.

Aplikanti mogu biti isključivo mikro i mala preduzeća koja posluju na programskom području Republike Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Opštine Crne Gore koje pripadaju programskom području su: Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar, Ulcinj, Cetinje, Danilovgrad, Nikšić, Podgorica, Tuzi i Zeta.

Projektni prijedlog mora uključivati saradnju najmanje dva (2), a najviše tri (3) projektna partnera, odnosno krajnja korisnika iz različitih zemalja uključenih u programsko područje.Jedan od partnera mora imati sjedište na teritoriji Evropske unije, što je po ovom projektu Hrvatska.

Predstavnici 19 crnogorskih kompanija potpisali su u Mostaru ugovore o realizaciji projekata za koje su u okviru prvog poziva projekta EmBRACE odobreni grantovi EU.

Po prvom pozivu privredi je bilo na raspolaganju 3.000.000 eura, ali zbog velikog broja kvalitetnih aplikacija, vodeća institucija – HAMAG-BICRO povećala je iznos na 4.100.000 eura. Iznos je raspoređen za finansiranje 24 projekta koje su osmislile kompanije iz Crne Gore, Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Od toga je za preduzeća iz Crne Gore odobren iznos od 1.095.454,60 eura, a njime su podržani projekti kompanija: Remid Vis doo, M.A.S. CODE doo, TRONY NETWORK doo, INESKA doo, Montenegro Adeventures, Alicorn doo, FINAGATE doo, STATPRO doo, Partnermedia doo, MoDrone doo, MEDI TERA doo, EVC MONTENEGRO, UPBEAT HUB doo, ZIP doo, Brain Code doo, Enterijeri SNV, SINIBIA doo, VIZIN TRAVEL doo, Infrastruktura doo.

Šest od navedenih 19 crnogorskih kompanija imaju zvanje vodećeg partnera. U toku je drugi poziv koji se zatvara 15. decembra 2025. godine. Očekuje se da će dobitnici grantova biti poznati u prvom kvartalu naredne godine.

1.4.1. POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

Uzimajući u obzir multifunkcionalnost, poljoprivreda je, uz turizam, jedna od strateških grana crnogorske ekonomije. Učešće djelatnosti „poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo“[6] u BDP u u 2024. iznosilo je 3,5%, a u 2023. godini 3,8%[7].

U prethodnom petogodišnjem periodu evidentan je pad učešća ovog sektora u BDP u (sa 4,2% u 2020. na 3,5% u 2024. godini), ali bruto vrijednost proizvodnje ima tendenciju rasta. Ostvarena bruto vrijednost proizvodnje u 2024. godini iznosila je 601 mil. eura i veća je 5% u odnosu na 2023. Bruto dodata vrijednost iznosila je 267,1 mil. eura ili 2,3% višeu odnosu na godinu ranije.

Grafik 24: **Bruto vrijednost poljoprivredne proizvodnje (hilj. eura)**

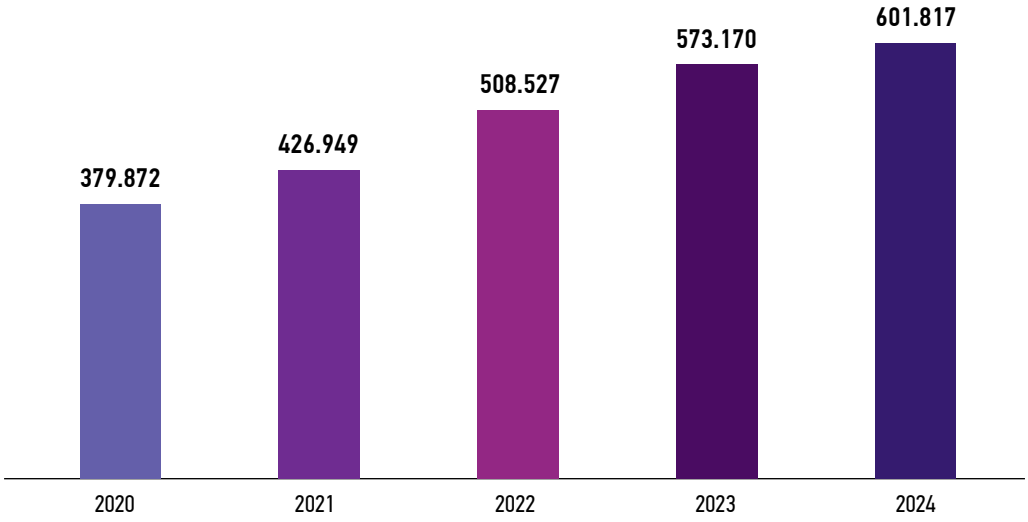

Izvor: Monstat

U prethodnih pet godina proizvođači hrane poslovali su u nestabilnim uslovima. Pored globalnih događaja (pandemija, poremećaji u lancima snabdijevanja, ratovi koji još uvijek traju, inflacija, rast troškova transporta i energije), loše vremenske prilike imale su veliki uticaj na ostvarene prinose u poljoprivredi. To je i jedan od glavnih razloga tendencije pada učešća prihoda od poljoprivrede u BDP u iz godine u godinu.

Kod prehrambene industrije i industrije pića[8] u posmatranom periodu vrijednost proizvodnje je povećana za više od dva puta. To je prije svega rezultat investiranja privatnog sektora koji je, pored sopstvenih sredstava, za investiranje koristio i podršku kroz IPARD, MIDAS, i sredstva Agrobudžeta.

Uvoz poljoprivredno prehrambenih proizvoda za pet godina je povećan za više od dva puta i dostigao je vrijednost od skoro milijardu eura. Podrška državnih institucija postepeno je povećavana, ali je i dalje nedovoljna. U ovom sektoru često su prisutne sezonalnosti (posebno u primarnoj proizvodnji voća/povrća) kao i zavisnost od turizma.

Prema podacima Monstata, u poljoprivredi je u septembru 2025. bilo zaposleno 2.599 radnika, što je za 6,6% više u odnosu isti mjesec prethodne godine. Tokom devet mjeseci 2025. godine, prosječna bruto zarada iznosila je 1.080 eura i bila je veća za 12,9% u odnosu na isti period 2024, a neto zarada je iznosila 990 eura i veća je za 18,4%.

Na osnovu podataka dobijenih anketnim istraživanjem od privrednika iz oblasti proizvodnje hrane, usljed veće potrošnje domaćih proizvoda u vrijeme turističke sezone, ostvareni su pozitivni poslovni

6 Monstat daje objedinjene podatke za poljoprivredu, šumarstvo i ribarstvo

7 Uprava za statistiku je sprovela veliku (benčmark) reviziju BDP-a za period 2006–2023. godine, u skladu sa harmonizovanom evropskom politikom revizije (HERP) prema kojoj je učešće poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede smanjeno sa 5,5% na 3,8% u 2023. godini

8 Monstat - Prodcocom podaci o industrijskoj prizvodnji 2020-2024

rezultati tokom devet mjeseci 2025. godine. Kod pojedinih subjekata registrovan je manji pad proizvodnje, ali su prihodi povećani. Takođe, dolazak stranaca iz Ukrajine, Rusije i Turske, koji trenutno žive u Crnoj Gori, uticao je na rast lične potrošnje što je, pored inflacije, uticalo na rast proizvodnje i prihoda. Opšta ocjena privrednika jeste da bi bilo neophodno da lokalni i državni nameti (porezi, akcize, prirezi, lokalne takse) za ovaj sektor budu niži. Takođe, kao jedan od izazova navode novi Zakon o legalizaciji bespravnih objekata. Naime, shodno odredbama ovog akta do okončanja postupka legalizacije nijesu u mogućnosti da dobiju kredit kod banke.

Prema procjeni Savjetodavne službe u poljoprivredi, 2025. godina bila je jedna od boljih godina za ukupnu proizvodnju, budući da nije bilo elementarnih nepogoda. Ipak, bilo je kišno i prohladno proljeće što je uticalo na rod kontinentalnog voća u pojedinim područjima sjevernih opština. U zavisnosti od lokaliteta i mikroklimatskih uslova, kao i nadmorske visine, na nekim područjima ovih opština bio je jako dobar i kvalitetan rod šljive, dok je rod jabuke i kruške manji u odnosu na prethodnu godinu. Kod zasada jagodičastog voća rod je bio na nivou prethodnih godina. Zbog hladnijeg proljeća registrovan je pad prinosa breskvi. Jagodičasto voće (malina, aronija) je ove godine u zasadima imalo dobar rod. Rod grožđa je bio veoma dobar i u dijelu kvaliteta prinosa koji su bili veći za oko 30%, dok je i citrusa bio na zadovoljavajućem nivou. Maslinarstvo je pretrpjelo gubitak roda kod hibridnih uvoznih sorti, dok su autohtone sorte, prvenstveno „žutica“, imale zadovoljavajući rod. Nedostatak sezonske radne snage predstavlja veliki izazov za kompanije koje se bave proizvodnjom voća i povrća. Dodatno izazov predstavlja primjena novog Opšteg kolektivnog ugovora koji nije prepoznao specifičnosti poljoprivrede za koju ne bi trebalo da važi povećanje zarada za rad nedjeljom i prekovremeni rad zbog sezonalnosti i velike zavisnosti sektora od vremenskih prilika.

Proizvodnja krompira bila je na nivou prošle godine. Zbog obilnih padavina krajem maja i početkom juna došlo je do kašnjenja sadnje u sjevernim krajevima, a suša u ljetnjem periodu je uticala na smanjenje prinosa. Međutim, u ranoj i u kasnoj proizvodnji, gdje je bilo moguće navodnjavanje, prinosi su bili od 30 do 50 tona po hektaru.

Što se tiče ratarskih kultura, zbog snijega koji je rano pao, početkom oktobra, došlo je do blagog pada proizvodnje heljde.

Vrijednost otkupa i prodaje proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva[9] za devet mjeseci 2025. iznosila je 39,3 mil. eura, što je za 3,1% više u odnosu na isti period 2024. godine. Rast otkupa ostvaren je kod voća, grožđa, industrijskog bilja i stoke, a pad kod povrća, jaja, živine i mlijeka, dok je otkup ribe ostao na nivou iz istog perioda 2024. godine.

Prema podacima Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, za devet mjeseci ove godine otkupljeno je 21,03 miliona litara mlijeka, što je za 4,2% manje u odnosu na isti period 2024. U proizvodnji jaja došlo je do rasta proizvodnje i prihoda za 10%. I pored proizvodnih kapaciteta koji imaju tendenciju rasta, još uvijek ne možemo zadovoljiti potrebe u toku turističke sezone zbog povećane tražnje, pa je za devet mjeseci došlo do rasta uvoza u odnosu na isti period prethodne godine za oko 70%. Veliki problem ovom sektoru predstavlja nedostatak radne snage, posebno za nekvalifikovane poslove na farmama kokošaka nosilja, vozača teretnih vozila, zavarivača i sličnih poslova.

U dijelu proizvodnje pastrmke, očekuje se rast od 20% u odnosu na proizvodnju iz 2024. godine, kada je suša uticala na pad proizvodnje za 15%. Već duži niz godina proizvođači ukazuju na konkurenciju iz Bosne i Hercegovine koja subvencioniše proizvodnju pastrmke sa jednim eurom po kilogramu, a postoji i dodatna podrška za izvoz.

Programom intervencija na tržištu za pomoć u skladištenju i povlačenju sa tržišta viškova, planira se otkup do 9.000 komada jagnjadi, uz minimalnu cijenu od 4,75 €/kg žive mjere i uz subvencije otkupljivačima od 17 €/jagnjetu.

Kroz IPARD III - iz evropskih fondova za projekte u periodu od 2024. do 2027. godine - odobreno je 63,0 mil. eura granta, što je 62% više u odnosu na IPARD II. Nacionalna sredstva koja prate IPARD III iznosiće oko 19,0 mil. eura, tako da bi ukupna ulaganja u poljoprivredu do 2027. godine, uključujući i sredstva korisnika, trebala iznositi oko 128,0 mil. eura.

9 Monstat

Tokom 2024. godine kroz IPARD III program raspisana su četiri javna poziva: dva poziva za mjeru 7 „Diverzifikacija gazdinstva i razvoj poslovanja“, podmjeru 7.1 „Podrška investicijama za razvoj ruralnog turizma“ i podmjeru 7.2 „Podrška investicijama za preradu na gazdinstvu“, jedan javni poziv za mjeru 3 „Investicije u fizički kapital za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda“ i jedan poziv za mjeru 1 „Investicije u fizički kapital poljoprivrednih gazdinstava“. Na ove javne pozive pristiglo je 935 zahtjeva ukupne vrijednosti investicija od 579,8 mil. eura, što ukazuje na veliku zainteresovanost poljoprivrednika za programe podrške iz pretpristupnih fondova i to naročito za ruralni turizam.

Za bolje korišćenje IPARD sredstava potrebno je osnivanje Kreditno garantnog fonda koji bi olakšao korišćenje podrške za projekte koji se realizuju u poljoprivredi i prehrambenoj industriji. Evidentan je i problem određenog broja proizvođača koji imaju objekte na nelegalizovanim parcelama da ne mogu koristiti sredstva IPARD a i drugih fondova (primjer: Njeguši).

I pored razvoja sektora proizvodnje hrane, najveći izazov je nedovoljna konkurentnost domaćih proizvoda, što utiče na plasman kako na domaćem, tako i na inostranom tržištu. Zbog jake konkurencije pred proizvođače se postavljaju sve veći zahtjevi po pitanju kvaliteta i cijene. Zato je osnovni cilj proizvođača hrane povećanje obima proizvodnje i unapeđivanje konkurentnosti proizvoda, uz otklanjanje barijera kao što su nedostatak povoljnih finansijskih sredstava, naplata potraživanja, siva ekonomija i visoke stope poreza na nepokretnosti u pojedinim opštinama.

Tokom 2025. godine kod skoro svih privrednih subjekata koji se bave proizvodnjom hrane došlo je do rasta prihoda, dok je proizvodnja kod jednog broja subjekata bila u manjem padu. Ovo je posljedica povećanja potražnje i rasta cijena gotovih proizvoda.

U sektoru mljekarstva došlo je do pada otkupa mlijeka za devet mjeseci 2025. za 4,2% u odnosu na isti period 2024. godine. Mljekarska industrija suočava se sa snažnom konkurencijom kako iz regiona, tako i iz EU, jer uvoz mlijeka i mliječnih proizvoda stalno raste. Za devet mjeseci ove godine uvoz mlijeka i mliječnih proizvoda iznosio je 65,6 mil. eura, što je više za 10,74 % u odnosu na isti period prethodne godine. Dodatno, sa nabavkom steonih junica, koje je Ministarstvo poljoprivrede subvencioniralo u posljednje dvije godine, došlo je do povećanja ponude domaćeg mlijeka koje mljekare u jednom trenutku nisu mogle otkupiti. Slična situacija bila je i u regionu, tako da mljekare nisu mogle da izvoze viškove, pa su trgovački lanci podržali domaće mljekare za pojačani plasman domaćih proizvoda.

Ova situacija je direktna potvrda stalnog zahtjeva proizvođača za pomoć u vezi boljeg pozicioniranja u trgovačkim lancima, uz sveopštu kampanju o važnosti kupovine domaćih proizvoda. Poseban zahtjev jeste i uvođenje antidamping carina ili nekih drugih zaštitnih mjera, jer se često na našem tržištu uvozni mliječni proizvodi prodaju po nižim cijenama nego u državama iz kojih se uvoze. Takođe, jedan od zahtjeva proizvođača odnosi se na izmjenu Zakona o akcizama koji bi podrazumijevao vraćanje ukupno plaćene akcize na gorivo (ne samo dijela plaćene akcize) koje se koristi u prehrambenom sektoru.

U mesnom sektoru kvalitet domaćih proizvoda se već duži period potvđuje na sajmovima u regionu[10]. Izvoz suhomesnatih, dimljenih i sušenih proizvoda je iznosio oko 26 mil. eura za devet mjeseci ove godine i bio je veći 8,1% u odnosu na isti period prethodne, dok je u odnosu na isti period 2022. bio veći 68,3%. Prosječne uvozne cijene svinjskog mesa bile su niže za 11,2% u odnosu na cijene iz istog perioda prošle godine, a uvoz je količinski smanjen za 5%. Uvoz živinskog mesa količinski je bio veći za 2,5%, a prosječna cijena veća za 5,2%. Kod goveđeg mesa došlo je do rasta uvoza za oko 5%, a uvozne cijene bile su povećane za 15,1%.

Povećanje proizvodnje, rast vrijednosti izvoza i poboljšanje plasmana na domaćem tržištu ukazuju da ovaj sektor ima izražen potencijal za dalji rast i povećanje konkurentnosti i na domaćem i na inostranom tržištu. Razlika PDV a na svježe meso i prerađevine dodatno otežava položaj proizvođa-

10 Na četiri velika međunarodna takmičenja: Mundus, Decanter, Balkan International Wine Competition AWC Wienna, Concurs Mondial, Plantaže i vinarije Keković estate, Patrimonio i Vukićević company osvojili preko 30 nagrada. Na Novosadskom sajmu mali proizvođači vina su ovojili 43 priznanja.

ča jer su dugi rokovi povraćaja PDV a. Problem sa kojim se suočava mesna industrija je i nedostatak stručne radne snage, a procedure za zapošljavanje strane radne snage su komplikovane i duge. Budući da se najviše uvozi svinjsko meso, postoji opravdan zahtjev privrednika da se regresira nabavka osnovnog stada u svinjogojstvu, naročito ako se ima u vidu stalno prisustvo bolesti svinjske kuge u regionu.

Industrijske pekare su prvi put nakon tri godine u junu povećale cijene svojih proizvoda za 5%, uz obrazloženje da su se u tom periodu povećali svi troškovi proizvodnje (cijena brašna i ostalih inputa, zarade povećane za 60%, transport za 20%, smanjio se povrat akcize na utrošeno gorivo sa 18 na 11 centi po litru). Industrijske pekare suočavaju se sa nedostatkom stručne radne snage, a izazov im predstavlja i siva ekonomija i nelojalna konkurencija. Neradna nedjelja je takođe donijela probleme industrijskim pekarima jer proizvode uglavnom plasiraju kroz trgovačke objekte koji ne rade nedjeljom. Uvoz smrznutog pekarskog programa iz godine u godinu raste. Na uvoz hljeba, peciva, kolača, biskvita i ostalih pekarskih proizvoda sa dodatkom kakaa ili bez dodatka kakaa u ovoj godini za devet mjeseci utrošeno je 45,6 mil. eura, što predstavlja porast od 14% u odnosu na prethodnu godinu, a u odnosu na 2022. godinu porast je preko 53%.

U proizvodnji čokolade i kakao namaza došlo je do pada proizvodnje za 7%, a izvoza za 12%. Razlog za navedeno je izuzetno visoka cijena kakaa te je bio smanjen i uvoz ove sirovine, što je uticalo na pad i proizvodnje i izvoza. Sa druge strane, proizvodnja kolača ima tendenciju rasta, a očekuje se i otvaranje tržišta regiona za plasman domaćih kolača.

U sektoru pića došlo je do pada proizvodnje, prihoda i izvoza. U proizvodnji flaširanih voda ostvaren je rast od oko 10% i evidentan je trend rasta proizvodnje. Najveći plasman ostvaren je tokom turističke sezone, koja ipak nije bila na očekivanom nivou.

Ulaganja u sektoru vinogradarstva i vinarstva su važna za crnogorsku ekonomiju, sa značajnim potencijalom za rast. U Registru Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, pored "Plantaža 13 jul" kao najvećeg proizvođača vina, uvedeno je još 510 vinogradara i 108 vinarija. Ulaganja u modernizaciju vinogradarstva, kao i promocija na međunarodnom tržištu, ključni su za dalji razvoj ovog sektora. Kvalitet crnogorskih vina potvrđen je kroz brojna priznanja i nagrade na međunarodnim takmičenjima[11].

Pored izraženog problema obezbjeđenja radne snage, preduzeća iz vinskog sektora su se ove godine suočila sa velikim izdacima po osnovu uvođenja akcize na mirna vina, pa je potrebno ponovo pokrenuti inicijativu za izmjenu Zakona o akcizama. Takođe, treba imati u vidu da nijedna država u okruženju koja ima razvijeno vinarstvo nema akcizu. Do ove godine vino je u ukupnom izvozu hrane i pića učestvovalo sa oko 10%, dok je u ovoj godini to učešće smanjeno na 6,5%. Izvoz je smanjen za oko jedan milion litara u odnosu na prošlu godinu, ili vrijednosno smanjenje iznosi oko 30%. Izvoz za Srbiju bio je manji za 55%, a u Bosnu i Hercegovinu za 13%. Tokom turističke sezone ostvaren je slabiji plasman vina od očekivanog.

Proizvodnja piva u 2025. godini u odnosu na isti period prethodne godine manja je za 10,7%. Pad je registrovan u plasmanu i na domaćem (zbog manje potrošnje u sezoni) i na inostranom tržištu. Izvoz piva u posmatranom periodu u odnosu na uporedni period iz 2024. godine manji je za 10%. Posljednjih godina otvoreno je 12 manjih kraft pivara koje proizvode oko 6.000 hl godišnje.

Uvoz poljoprivredno prehrambenih proizvoda (uključujući svilu, eterična ulja, kožu i dr.) za devet mjeseci 2025. iznosio je 798,3 mil. eura i veći je za 8,96% u odnosu na uporedni period 2024. godine, dok je izvoz iznosio 67,2 mil. eura i manji je za 0,7%[12]. Pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 8,42%.

11 Na tri velika međunarodna takmičenja Plantaže su osvojile 20 medalja za kvalitet vina, dok su 4 manja proizvodjača sa svojim vrhunskim vinima na takmičenju Decanter World WineAwards osvojili 1 zlatnu, 6 srebrnih i 5 bronzanih medalja. Takođe su, uz Plantaže, bili uspješni i na Mundus Vini Spring takmičenju.Na Novosadskom sajmu mali proizvođači vina su ovojili osvojili 43 priznanja

12 Prema Međunarodnoj standardnoj kvalifikaciji (SMTK) uvoz hrane iznosio je 625,3 mil.eura (povećanje u odnosu na isti period 2022.godine za 8,8%), pića i duvana140,2 mil. eura (povećanje za 9,9%) i ostalih proizvoda 32,8 mil. eura. Izvoz hrane je iznosio 40,1 mil. eura (povećanje za 13,1%), pića i duvana 23,6 mil. eura (smanjenje za 16,5%) i ostalog 3,5 mil. eura

I ove godine nastavljen je rast uvoza poljoprivredno prehrambenih proizvoda, uz rast spoljnotrgovinskog deficita, što ukazuje na veliku uvoznu zavisnost - uzrok je više faktora: nedostatak proizvodnih kapaciteta za pojedine proizvode (UHT mlijeko, prerađevine od voća i povrća, gazirana pića, određene vrste sireva, svinjsko meso i dr.), nedovoljno korišćenih površina za proizvodnju glavnih ratarskih kultura, nemogućnost proizvodnje pojedinih proizvoda (kafa, banane i dr.). Za potrebe turističke tražnje uvozi se 20 30% više hrane na godišnjem nivou. Samo u periodu jun avgust ove godine uvezeno je oko 300 mil. eura hrane i pića, što predstavlja 45% od ukupnog devetomjesečnog uvoza.

U uvozu je najviše učestvovalo piće sa 13,3%, zatim svježe i rashlađeno meso sa 13,10%, voće i povrće sa 9%, mlijeko i mliječni proizvodi sa 8,8%, razni proizvodi za ishranu (sosovi, kečap, supe i dr.) sa 8,8%, proizvodi od žitarica sa 8,3%, mesne prerađevine 4,6%, cigarete 4,6%.

Rast uvoza registrovan je kod skoro svih proizvoda, osim kod svinjskog mesa, pečurki, šećera i proizvoda od šećera. Najveće povećanje uvoza registrovano je kod jaja, pšenice, ječma, raži, kukuruza, slada i maslinovog ulja.

Primjetan je trend rasta uvoza hrane iz godine u godinu, kao i rast deficita (osim u vrijeme pandemije Covid 19). Ovi podaci ukazuju na neophodnost uključivanja svih aktera u društvu u cilju podrške domaćim proizvođačima, kroz bolju promociju, bolje pozicioniranje u trgovačkim lancima i značajno veća ulaganja u razvoj kapaciteta za proizvodnju hrane.

Za devet mjeseci u izvozu su najviše učestvovali dimljeni sušeni mesni proizvodi sa 35,13%, zatim piće sa 35%, mesne prerađevine 8,56% i kakao namazi sa 3%. Izvoz pečurki ove godine je povećan za 75%, a izvoz šumskog voća i malina porastao je za 43,3%. Izvoz dimljenih i sušenih proizvoda porastao je za 8,6%, mesnih prerađevina za 4,7%, izvoz voda za 8,7% i stočne hrane za 12,6%. Do pada izvoza došlo je kod vina za 30%, piva za 10%,votke za 14% i kakao namaza za 5,5 %.

1.4.2. ŠUMARSTVO, DRVNA INDUSTRIJA, GRAFIČKA I IZDAVAČKA DJELATNOST

Šumarstvo i drvoprerada predstavljaju važan segment crnogorske privrede, sa značajnim ekonomskim, ekološkim i društvenim uticajem. Oko 60% teritorije Crne Gore pokriveno je šumama, što zemlju svrstava među najšumovitije u regionu. Ovaj prirodni resurs stvara osnovu za razvoj održivog šumarstva, prerade drveta, proizvodnje namještaja i srodnih djelatnosti, koje imaju potencijal za rast zaposlenosti, ruralni razvoj i izvoz.

Drvoprerađivački sektor obuhvata veliki broj MMSP, koja su ključni nosioci lokalnog razvoja, posebno u sjevernim opštinama. Iako sektor ima značajne prirodne i tržišne prednosti, suočava se s izazovima kao što su nizak stepen finalne prerade, nedovoljna tehnološka opremljenost i ograničen pristup tržištima i kapitalu. Ipak, sektor pokazuje pozitivne trendove u pogledu rasta broja mikropreduzeća i interesa za lokalnu preradu. Uz ciljane mjere podrške kao što su subvencionisanje opreme, razvoj klastera, edukacija kadrova i podsticaji za izvoz finalnih proizvoda, sektor šumarstva i drvoprerade bi mogao postati važan stub održivog i decentralizovanog ekonomskog razvoja Crne Gore.

Zbog toga se šumarstvo i drvoprerada prepoznaju kao strateški važni sektori za diverzifikaciju crnogorske ekonomije, povećanje izvoza i stvaranje novih radnih mjesta kroz održivo korišćenje prirodnih resursa.

Na osnovu raspoloživih planskih dokumenata dozvoljeni godišnji mogući obim sječa iznosi oko 800.000 m^3 bruto drvne mase, od čega 650.000 m^3 u državnim i 150.000 m^3 u privatnim šumama. Godišnji sječivi etat je promjenljiva kategorija i isti se mijenja sa uređivanjem pojedinih gazdinskih jedinica u okviru područnih jedinica.

Za prethodni petogodišnji period (2020-2024) u skladu sa podacima iz programa gazdovanja šuma-

ma, ukupna drvna zapremina koja je mogla biti predmet korišćenja pokazuje varijabilne trendove: porast do 2020., pad u 2021. i 2023., te stabilizaciju u 2024. godini. Takođe, ono što je evidentno je da državne šume ostaju dominantan izvor, dok privatne šume sve više doprinose ukupnoj eksploataciji. U odnosu na strukturu korišćenja trendovi ukazuje na važnost prodaje drveta u dubećem stanju i na kontinuitet snabdijevanja ruralnog stanovništva. Navedena dinamika pokazuje da je privrednim subjektima iz sektora drvoprerade pristup sirovini promjenjiv, što zahtijeva njihovo pažljivije planiranje proizvodnje i investicija

Tabela 9: **Ostvareni obim proizvodnje u m^3**

2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
467.422	387.663	332.447	184.774	174.664	196.782	141.886	219.632	163.036	251.000

Izvor: Uprava za gazdovanje šumama i lovištima

Kada je u pitanju obim proizvodnje, period 2020–2024. karakteriše visoka nestabilnost proizvodnje, sa naizmjeničnim padovima i rastom. Najniži nivo proizvodnje zabilježen je 2021. godine, dok 2024. godina pokazuje značajan oporavak i pozitivan trend. Trend u obimu proizvodnje ukazuje na fleksibilnost sektora i njegovu sposobnost da se oporavi nakon izazova, ali i na osjetljivost na ekonomske i tržišne faktore.

U skladu sa važećim programima gazdovanja šumama za gazdinske jedinice i planovima gazdovanja za privatne šume, ukupna drvna zapremina koja može biti predmet korišćenja šuma u 2025. godini iznosi 677.936 m^3 bruto drvne zapremine (u državnim šumama 474.870 m^3, a u privatnim šumama 203.066 m^3). U ovu količinu uključeno je:

- Drvna zapremina koju je Uprava za gazdovanje šumama i lovištima planirala za korišćenje putem prodaje drveta u dubećem stanju-redovna sječa 298.725 m^3;
- Drvna zapremina koja je bila predmet prodaje drveta u dubećem stanju za 2023. i 2024. godinu 50.683 m^3;
- Drvna zapremina koju Uprava za gazdovanje šumama i lovištima daje na korišćenje putem prodaje drveta u dubećem stanju - sanitarna sječa 40.090 m^3;
- Drvna zapremina koju je Uprava za gazdovanje šumama i lovištima planirala za snabdijevanje stanovništva u ruralnom području iz državnih šuma 85.372 m^3.

Poseban izazov za sektor šumarstva i drvoprerade u ovoj godini bila je implementacija Zakona o šumama kojim je, između ostalog, bilo planirano osnivanje državnog preduzeća za gazdovanje šumama u januaru tekuće godine. Iako je predmetni zakon usvojen, između ostalog, radi napuštanja koncesionog modela korišćenja šuma, državno preduzeće nije formirano, već je u julu usvojen Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o šumama kojim su opet vraćene nadležnosti Upravi za gazdovanje šumama i lovištima kako bi se sproveo javni poziv za dodjelu šuma na korišćenje. Iz tog razloga kasnilo se sa donošenjem odluka o davanju šuma u državnoj svojini na korišćenje za redovne i sanitarne sječe odnosno sa objavljivanjem javnih poziva o davanju šume na korišćenje. Prvi Javni poziv za davanje šuma na korišćenje prodajom drveta u dubećem stanju za 2025. godinu je raspisan u drugoj polovini oktobra pri čemu nije bio predmet širih konsultacija donosioca odluka sa predstvanicima privrede. Privrednici smatraju da se sa predmetnim pozivom za dodjelu sirovine i ove godine zakasnilo, s obzirom na predstojeću zimu kao i da se postavljenim kriterijumima u neravnopravan položaj dovode mali drvoprerađivači. Takođe, ukazano je da pojedine opštine na sjeveru nijesu obuhvaćene pozivom, što predstavnici privrede smatraju neprihvatljivim. S obzirom da je predmetni Javni poziv po mišljenju privrednika diskriminisao većinu preduzeća iz sektora drvoprerade, zahtijevalo se produženje i izmjena poziva.

Takođe, predmet pažnje sektora je bilo i produženje odluke o privremenom ograničenju izvoza određenih drvnih sortimenata. Privrednici su predložili da se trupci i ogrijevno drvo duže od 40 cm ne mogu izvoziti dok bi sve ostalo moglo biti predmet izvoza uz određene dozvole. U aprilu je donijeta

predmetna odluka kojom je prihvaćen predlog privrede te je bez ograničenja dozvoljen izvoz drvnog otpada (otkoraka, piljevine, i sl.).

Uvoz proizvoda drveta, hartije, štampe i namještaja za devet mjeseci tekuće godine je iznosio 33,74 mil. eura, dok je izvoz drveta, hartije, štampe i namještaja iznosio 33,74 mil. eura. Ukupno je izvezeno drveta u vrijednosti od 27,34 mil. eura, a uvezeno 42,44 mil. eura. U strukturi izvoza najveći dio odnosi se na izvoz rezane građe u vrijednosti od 15,15 mil. eura, a peleta 8,68 mil. eura.

Implementacijom Programa razvoja prerade drveta i proizvodnje namještaja 2025-2028 čija je izrada podržana u okviru programa podrške Svjetske banke sektoru šumarstva očekuje se otvaranje boljih mogućnosti za dalji razvoj sektora drvoprerade i proizvodnje namještaja. Strateški ciljevi ovog programa su: rast investicija u šumarstvu i drvopreradi; razvoj drvne industrije sa podrškom inovativnosti u sektoru povećanje konkurentnosti i zaposlenosti, posebno na sjeveru države, uz porast korišćenja proizvodnih kapaciteta; podsticanje održivosti i konkurentnosti industrija koje se temelje na šumama, bioenergiji i šire „zelenoj" industriji i cirkularnoj ekonomiji; podrška ruralnim i urbanim zajednicama kao i setrifikacija šuma po FC standardima.

1.4.3. ENERGETIKA I RUDARSTVO

Sektor energetike predstavlja jedan od stubova razvoja crnogorske ekonomije, uzimajući u obzir bogatstvo i potencijale u mineralnim sirovinama i izvorima energije kojima raspolažemo. Trenutno stanje elektroenergetskog sektora Crne Gore može se ocijeniti kao stabilno, sa značajnim potencijalom za razvoj, uz postojanje strukturalnih i strateških izazova.

Država Crna Gora, kao članica Energetske zajednice, ispunila je sve zahtjeve kada su u pitanju energetski paketi, usaglašavanje zakonskih i podzakonskih akata. Tržište električne energije je otvoreno, uspostavljena je funkcionalna berza električne energije na nivou dan unaprijed, pa samim tim možemo reći da već postoje uslovi za tržišno poslovanje svih učesnika. Dokaz je i postojanje interesovanja stranih investitora za ulaganje u energetski sektor, naročito u nove energetske izvore u oblasti obnovljivih izvora. Najveća prilika je da se energetski potencijal Crne Gore, nezavisno od toga da li je to voda, vjetar ili sunce, valorizuje u proizvod koji bi omogućio energetsku nezavisnost države, kao i dodatni izvoz, dok bi najveći izazov predstavljali usklađivanje sa zahtjevima EU, poput CBAM mehanizma, ETS kredita i socijalni efekti energetske tranzicije.

Elektroenergetski sektor Crne Gore se nalazi na raskrsnici između tradicionalnog modela oslonjenog na hidro i termo kapacitete i novog energetskog modela baziranog na obnovljivim izvorima energije, digitalizaciji i održivosti. Uz odgovarajuće strategije, zakonodavne reforme i podsticaj investicijama, Crna Gora može postati lider u energetskoj tranziciji na Zapadnom Balkanu.

Za to je potrebno da država ima jasnu Strategiju razvoja energetskog sektora, sa preciznim smjernicama kojim bi se definisali strateški državni projekti, a onda cjelokupan državni sistem fokusirao na njihovu realizaciju. Svakako tu treba da budu novi izvori iz vjetra i sunca, ali i iz vode, pri čemu se ovdje ne misli samo na male hidroelektrane već i velike, akumulacione hidroelektrane, koje su potrebne Crnoj Gori. Paralelno sa ovim projektima, Strategija treba da definiše i razvoj elektroenergetskih sistema, i prenosnog i distributivnog, kako bi se obezbjedili uslovi za priključenje novih izvora električne energije.

Operatori sistema, kako prenosni tako i distributivni, nastoje da u najbržem roku definišu uslove za priključenje potencijalnim investicionim projektima. Međutim, procedure su i dalje komplikovane i traju. U prethodnom periodu elektroenegetska mreža se razvijala u najvećoj mjeri prema potrebama potrošača, dok je danas situacija promijenjena, pa imamo pojavu proizvođača i na distributivnoj, i na prenosnoj mreži, poput solarnih i vjetro elektrana. Sve to treba biti uključeno i definisano kroz redovno ažuriranje desetogodišnjih planova razvoja i prenosnog i distributivnog sistema, na šta saglasnost daje Regulatorna agencija za energetike i regulisane komunalne djelatnosti.

Tabela 10: **Proizvodnja elektrana (GWh) za period 2020-2024.**

	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
HE Piva	672,08	838,48	558,77	932,55	746,00
HE Perućica	657,32	989,01	715,67	1.038,96	854,94
distribuirani izvori – mHE	98,87	172,11	180,01	225,70	155,09
Ukupno HE	**1.428,27**	**1.999,60**	**1.454,45**	**2.197,21**	**1.756,03**
VE Krnovo	180,69	192,19	190,77	187,40	172,76
VE Možura	126,18	128,28	131,89	122,56	118,70
Ukupno VE	**306,87**	**320,46**	**322,65**	**309,96**	**291,46**
TE Pljevlja	1.487,46	1.332,61	1.454,14	1.522,98	1.337,84
distribuirani izvori – SE	2,59	2,98	3,85	16,55	63,74
UKUPNO	**3.225,20**	**3.655,66**	**3.235,09**	**4.046,71**	**3.449,07**

Kada je u pitanju višegodišnji trend proizvodnje električne energije, ukupna proizvodnja varira u zavisnosti od hidroloških uslova, ali pokazuje umjereni rast trenda kada se uporede 2020. i 2024. godina (+7%). Hidroelektrane ostaju dominantan izvor, iako podložan varijacijama dok vjetroelektrane imaju stabilnu, ali blago opadajuću proizvodnju.

Termoelektrana Pljevlja održava stabilnost sistema, dok udio solarne energije eksponencijalno raste i postaje sve značajniji element u energetskom miksu.

Ukupno gledano, period 2020–2024 karakteriše tranzicija ka većoj raznovrsnosti izvora i postepena dekarbonizacija kroz rast proizvodnje iz obnovljivih izvora energije (OIE), pri zadržavanju stabilne bazne proizvodnje iz termoelektrane.

U skladu sa Bilansom električne energije za 2025. godinu, i planiranim projektom ekološke rekonstrukcije TE Pljevlja, Elektroprivreda Crne Gore (EPCG) se nalazi u veoma izazovnom momentu, i uvoz električne energije predstavlja veliko opterećenje za ovu kompaniju. Kako je poznato TE Pljevlja je bila van pogona od 01.04.2025. godine, pa do kraja trećeg kvartala EPCG nije imala na raspolaganju 600 GWh električne energije iz TE Pljevlja.

Kada je u pitanju evropski elektroenergetski sektor, period januar–septembar 2025. godine obilježen je osjetnim rastom proizvodnje iz obnovljivih izvora, posebno iz vjetra i sunca, čime su pojedine zemlje dosegle rekordne udjele zelene energije u ukupnoj proizvodnji električne energije. Nakon blagog povećanja potrošnje električne energije tokom zime, ljeto je donijelo toplotne talase koji su dodatno uticali na potrošnju, ali i promijenili obrazac rada mreže zbog više integracije solarnih elektrana.

Kada je u pitanju kretanje cijena, u većem dijelu EU one su zadržale nivo fjučers cijena za određene periode. Snabdijevanje električnom energijom je bilo stabilno, ali je porast uvoza tečnog prirodnog gasa (LNG) i dalje faktor koji utiče na sigurnost sistema, dok se i dalje teži smanjenju uloge uglja u elektroenergetici. Veliki izazov predstavljaju fluktuacije cijena na spot tržištima, ali i potreba za modernizacijom distributivnih mreža zbog decentralizovane proizvodnje. Takođe rastu i interesi za potpisivanje dugoročnih ugovora (PPA) što je signal da su tržišta zelenom energijom interesantna za investitore - to se može vidjeti iz činjenice da se EU fokusira na investicije kroz fondove za podršku energetskoj tranziciji. Neke zemlje, poput Njemačke i Španije, bilježe pad proizvodnje iz konvencionalnih izvora, dok Francuska oporavlja nuklearnu proizvodnju.

Evropski sektor električne energije 2025. godine karakterišu ubrzana zelena tranzicija, dinamika tržišta, ulaganja u fleksibilnost sistema i fokus na smanjenje emisija CO2.

Ostvarena proizvodnja elektrana u vlasništvu EPCG za devet mjeseci 2025. godine je 1.244 GWh, što je 22% manje od plana iz Bilasna električne energije, dok je za isti period potrošnja na nivou 2.165 GWh što je za 2,2% više od plana. Već postaje uobičajno da najveća potrošnja tokom godine bude ostvarena tokom ljetnjih mjeseci – jul i avgust.

Na grafiku koji slijedi dat je pregled planirane i ostvarene proizvodnje i potrošnje po mjesecima, kao i ostvarene cijene na HUPX berzi za BAND profil.

Grafik 25: **Proizvodnja / Potrošnja (GWh)**

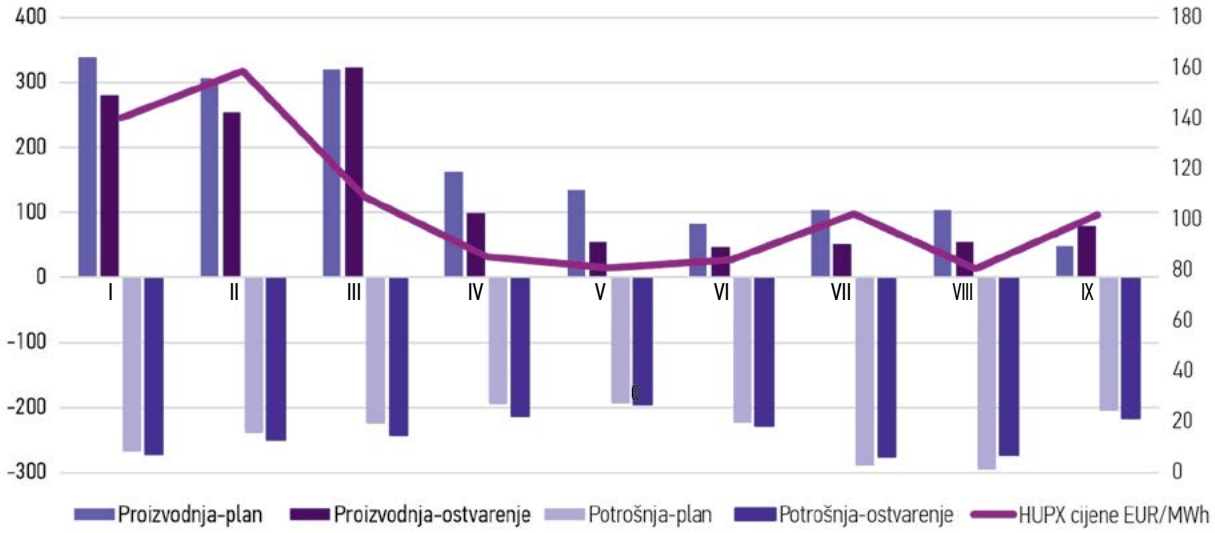

Ostvarena proizvodnja za devet mjeseci:

- HE Perućica proizvela 478,2 GWh električne energije, što je 75% od plana,
- HE Piva je ostvarila proizvodnju 360,1 GWh, što je 67% od plana,
- TE Pljevlja je ostvarila proizvodnju 400 GWh (tokom prvog kvartal, što je na nivou plana).

Trenutno, akumulacije EPCG su na nivou plana iz Bilansa električne energije, pa su akumulacije HE Perućica na nivou od 70 GWh, dok je akumulacija HE Piva na nivou od 165 GWh.

Loše hidrološke prilike tokom januara i februara, kao i izostanak sniježnih padavina u sezoni

2024/2025, uslovile su izostanak dotoka na našim rijekama, pa i proizvodnja iz dotoka nije bila na planiranom nivou – svega 70% od plana.

Grafik 26: **Kupovina / prodaja**

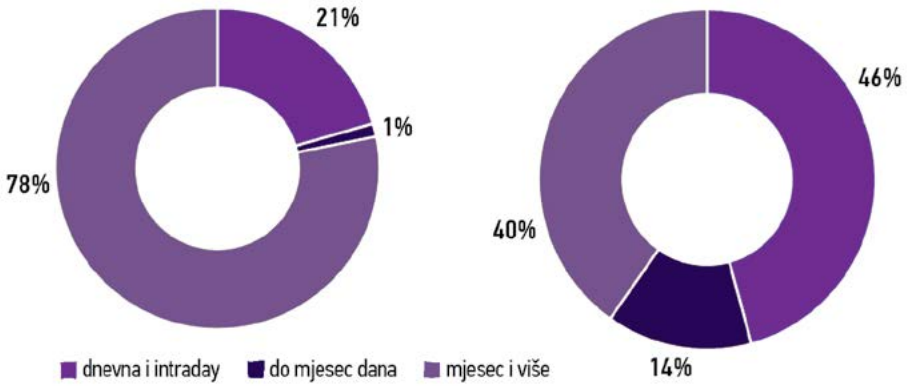

Manjak raspoložive električne energije, zbog neraspoloživosti TE Pljevlja, kao i niže proizvodnje iz hidroelektrana uslovio je da EPCG prethodni period bude na uvoznoj strani. Za devet mjeseci tekuće godine EPCG je ostvarila uvoz od 1.316,4 GWh vrijednosti 140,5 mil. eura, dok je za isti period ostvaren izvoz od 510,1 GWh električne energije vrijednosti 60,2 mil. eura. Dinamika uvoza i izvoza električne energije data je na graficima koji slijede.

Kao što se može vidjeti, veći dio električne energije nabavljen je unaprijed, zbog činjenice da je TE Pljevlja bila van pogona od 01.04., a sve zbog urednog snabdjevnja potrošača. Izvoz je ravnomjernije raspoređen – dugoročni ugovori se odnose na prvi kvartal, kada je EPCG raspolagala sa viškom električne energije, dok je u ostalom dijelu godine izvoz vršen na operativnom nivou. Pregled vrijednosti kupovine i prodaje električne energije po mjesecima je dat na dijagramu koji slijedi (izraženo u mil. eura).

Grafik 27: **Kupovina / prodaja (GWh)**

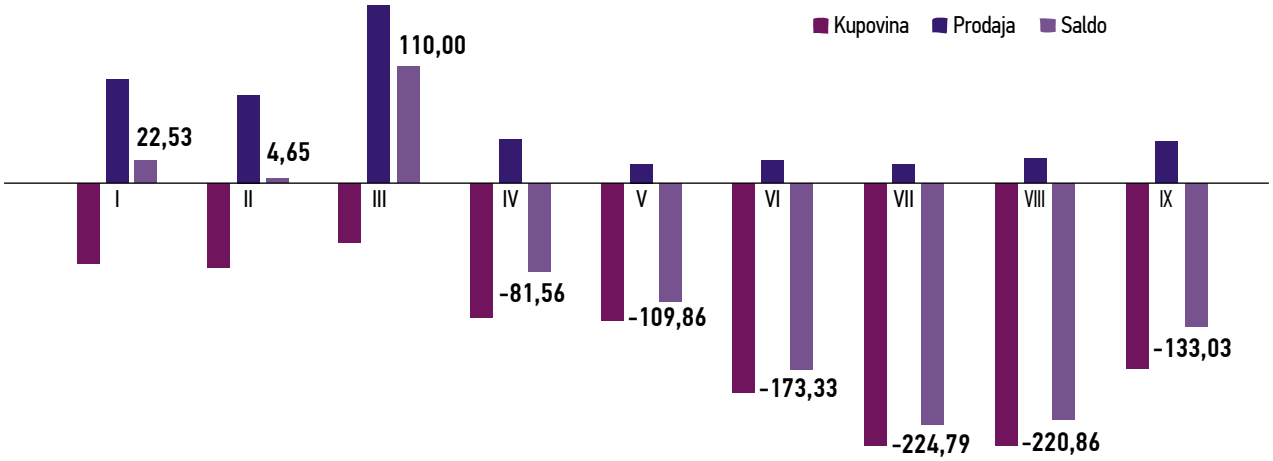

Najviše pitanja za investiranje u izvore električne energije je vezano za prenosni elektroenergetski sistem.

Elektroprenosni sistem Crne Gore, kojim upravlja Crnogorski elektroprenosni sistem (CGES), karakteriše razvijena infrastruktura sa više naponskih nivoa – 400 kV, 220 kV i 110 kV. Ukupna dužina prenosne mreže iznosi 1.549 kilometara, što omogućava adekvatnu pokrivenost teritorije i pouzdan prenos električne energije između glavnih proizvodnih i potrošačkih centara.

Sistem uključuje 29 transformatorskih stanica (TS) sa ukupno 62 transformatora, čija instalisana snaga iznosi 4.464,5 MW, što obezbjeđuje stabilnost i fleksibilnost mreže u različitim režimima rada. Ukupan proizvodni kapacitet elektroenergetskog sistema Crne Gore trenutno je 1,067 GW, dok je maksimalna zabilježena potrošnja dostigla 615 MW (18. jul 2024. godine), što ukazuje na dovoljnu raspoloživost kapaciteta u odnosu na potrebe potrošnje.

U pogledu međunarodne razmjene, ukupni NTC (Net Transfer Capacity) prema susjednim operatorima, bez podmorske (MONITA) interkonekcije, iznosi 1,5 GW, što Crnoj Gori omogućava aktivno učešće na regionalnom tržištu električne energije i balansiranje sistema putem prekogranične razmjene.

CGES planira intenzivan investicioni ciklus kroz petogodišnji investicioni plan za period 2025–2029, ukupne vrijednosti 213,54 mil. eura. Ključne komponente plana odnose se, između ostalog, na izgradnju novih interkonekcija sa Italijom, Srbijom, Bosnom i Hercegovinom i Albanijom, čime će se dodatno povećati sigurnost snabdijevanja i regionalna integracija tržišta električne energije; razvoj projekata obnovljivih izvora energije, sa fokusom na solarne i vjetroelektrane kao i izgradnju novih transformatorskih stanica na ključnim lokacijama: Brezna, Podgorica 7, Luštica i Bečići, čime će se povećati kapacitet prenosne mreže i omogućiti prihvat novih proizvodnih izvora.

Kada govorimo o sektoru rudarstva, period 2020–2023. karakteriše rast proizvodnje, što odražava povećanu aktivnost i potrošnju u energetskoj industriji, dok 2024. godina donosi značajan pad (~13%), uslovljen kombinacijom smanjene potražnje i operativnih izazova. Predviđeni trend za 2025. ukazuje na dalje smanjenje proizvodnje, čime se rudarski sektor suočava sa periodom prilagođavanja i transformacije. Rudarska proizvodnja uglja pokazuje cikličan karakter, zavisno od energetske potražnje i operativnih kapaciteta, sa jasnom tendencijom smanjenja u narednom periodu zbog rekonstrukcije TE Pljevlja.

Generalno posmatrano, u sektoru rudarstva je potrebno povećanje fizičkog obima istraživanja i održive eksploatacije svih vrsta mineralnih sirovina ali i početak korišćenja određenih mineralnih sirovina koje se trenutno ne eksploatišu. Posebno je značajno obezbjeđenje sadašnjih i budućih potreba zemlje za mineralnim sirovinama (posebno energetskim i kritičnim mineralnim sirovinama, kao i vodama), širenje baze mineralnih resursa i intenziviranje aktivnosti vezanih za prospekciju i istraživanje mineralnih resursa. Utvrđene rudne rezerve mineralnih sirovina u Crnoj Gori su značajne sa velikim mineralnim potencijalom i mogućnostima za njihovo povećanje. Podaci ukazuju da Crna Gora ima mogućnosti za održavanje proizvodnje lignita u skladu sa strategijom razvoja energetike, uz razvoj proizvodnje metaličnih i nemetaličnih mineralnih sirovina.

Principi koji se moraju realizovati u daljem upravljanju razvojem rudarskog sektora obuhvataju poštovanje sljedećih osnovnih postavki: prava i odgovornosti države za upravljanje mineralnim resursima i rezervama, orijentacija na integrisano održivo upravljanje rudarskim sektorom, društveni dogovor o eksploataciji mineralnih sirovina, efikasnije detaljno istraživanje sa povećanjem obima mineralnih resursa i rezervi, ekonomska opravdanost eksploatacije sa analizom rizika ESG faktora (engl. Environment, Social, Governance, ESG;), cirkularna ekonomija upravljanja eksploatacijom, prioritizacija zdravlja, bezbjednosti i životne sredine pri istraživanju i eksploataciji, stalna inovacija procesa upravljanja sektorom sa praćenjem promjena ESG faktora, transparentnost kao i kontinuirano jačanje ključnih kompetencija i sposobnosti i edukacija stanovništva.

U Crnoj Gori ne postoji obrazovni sistem iz oblasti rudarstva i geologije ni na nivou srednjeg ni visokog obrazovanja. Iako trenutno u Crnoj Gori u oblasti rudarstva radi oko 3.000 radnika i potrebe za radnom snagom se uvećavaju. Ovi kadrovi uglavnom se školuju u regionu ali veoma mali broj učenika upisuje srednje rudarske i geološke škole, a broj studenata rudarstva i geologije je u stalnom opadanju. Zbog nedostatka kvalifikovane radne snage rudnici često posežu za internim kvalifikacijama, ali se pokazalo da je ovakav način obrazovanja daleko ispod nivoa zvaničnog obrazovnog sistema.

Tržište nafte ima trend rasta iz godine u godinu, a sektor saobraćaja je ključni faktor potrošnje naftnih derivata u Crnoj Gori. Potrošnja se vraća na nivo prije pandemije i nastavlja rast u skladu sa oporavkom ekonomije i turizma. Visoka zavisnost od uvoza čini energetsku sigurnost osjetljivom na globalne promjene cijena i logistiku. Ukoliko rast potrošnje bude kontinuiran, potrebno je pratiti energetski bilans, ekološke obaveze i potencijalnu diversifikaciju izvora energije.

1.4.4. METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

Sektor metalurgije i metaloprerađivačke industrije predstavlja jedan od bitnih segmenata crnogorske prerađivačke industrije, sa dugom tradicijom i značajnim uticajem na ukupna ekonomska kretanja u zemlji. Učešće ovog sektora u bruto domaćem proizvodu tokom posljednje decenije smanjeno je usljed tranzicionih procesa i globalnih tržišnih izazova. Iako je učešće prerađivačke industrije u BDP-u Crne Gore u posljednjim godinama skromno, oko 3,3% u 2024. godini, metalurgija i metaloprerađivačka industrija i dalje čine važan dio industrijskog sistema zemlje. Njihov značaj ogleda se u povezanosti sa sektorima rudarstva, građevinarstva, energetike i mašinstva, kao i u potencijalu za primjenu savremenih tehnologija i razvoj zelene ekonomije.

U periodu od 2020. do 2024. godine, prema podacima Uprave prihoda i carina Crne Gore, sektor je prolazio kroz značajne strukturne promjene praćene promjenama u zaposlenosti i kretanju zarada. Naime, 2020. i 2021. drastično je smanjen broj kompanija u ovom sektoru, zatim stagnacija 2022, a od 2023. pokazuje umjereni oporavak u broju kompanija i zaposlenih. Produktivnost i realni dohodak zaposlenih nijesu pratili rast zaposlenosti u 2024. godini, što ukazuje na izazove u efikasnosti poslovanja. Ključni izazovi za održivi rast sektora u datom periodu su bili: nedostatak kvalifikovanog kadra, migracije radne snage, zavisnost od velikih sistema i troškovi električne energije.

Kada govorimo o proizvodnji, izvozu i uvozu, sektor metalurgije i metaloprerađivačke industrije je u periodu od 2020. do 2024. godine obilježen snažnim oscilacijama i proizvodnje i trgovinske razmje-

ne. Naime, izvoz i proizvodnja su bili snažno pogođeni vanjskim uticajima zbog pandemije COVID 19, rastom cijena energenata i repromatetrijala što je uslovilo smanjenje proizvodnje primarnog aluminijuma. Takođe, smanjenje proizvodnje i izvoza uslovljeno je bilo restrukturiranjem sektora u periodu 2022–2023. odnosno preorijentacijom Uniproma KAP na preradu aluminijuma, kao i zaustavljanje proizvodnje u nikšićkoj željezari. Stabilizacija u 2024. godini pokazuje segmentni oporavak, ali dugoročni trendovi naglašavaju potrebu za diverzifikacijom proizvodnje, smanjenjem zavisnosti od energije i jačanjem prerade metalnih proizvoda.

Iako se sektor i dalje suočava sa zastarjelom opremom, visokim troškovima energije i nedostatkom stručnog kadra, postoje realne mogućnosti za njegov oporavak kroz modernizaciju i inovacije. Potrebna su veća ulaganja u digitalizaciju i tehnološko unapređenje proizvodnje radi povećanja efikasnosti i konkurentnosti, jačanje saradnje sa akademskim institucijama, razvoj programa stručne obuke i dualnog obrazovanja, te olakšavanje pristupa povoljnim izvorima finansiranja kroz državne garancije i fondove Evropske unije. Dodatni potencijal leži u povezivanju metaloprerađivačke industrije sa projektima zelene tranzicije i obnovljivih izvora energije, što može doprinijeti povećanju konkurentnosti crnogorske industrije na regionalnom i evropskom tržištu.

U periodu januar-septembar 2025. zabilježen je pad robne razmjene osnovnih metala i metalnih proizvoda za 2% u odnosu na isti period prethodne godine. Smanjenje je rezultat pada izvoza od 17%, dok je uvoz ovih proizvoda ostao na približno istom nivou. Aluminijum i proizvodi od aluminijuma zadržavaju dominantnu poziciju u strukturi izvoza, uprkos padu vrijednosti za 18%, na 25 mil. eura, od čega se najveći dio odnosi na sirovi aluminijum (19 mil. eura). Izvoz bakra i proizvoda od bakra povećan je za 11%, na 8 mil. eura. Nasuprot tome, izvoz proizvoda od gvožđa i čelika smanjen je za 19% na 6 mil. eura. Pad je zabilježen i kod izvoza gvožđa i čelika, koji je smanjen za 64%, na svega jedan mil. eura. U strukturi uvoza, dominantno mjesto zauzimaju proizvodi od gvožđa i čelika, čiji je uvoz iznosio oko 96 mil. eura (+7%). Slijede aluminijum i proizvodi od aluminijuma s vrijednošću uvoza od 52 mil. eura (-13%), dok je uvoz gvožđa i čelika bio na nivou oko 48 mil. eura (+7%).

U posmatranom periodu, metali i metalni proizvodi učestvovali su sa oko 10% u ukupnom izvozu Crne Gore, potvrđujući njihov značajan doprinos izvoznom profilu zemlje.

Tabela 11: **Osnovni metali i metalni proizvodi (u mil. eura)**

Proizvod	*I-IX 2024.*		*I-IX 2025.*		*Index I-IX 2025/2024*	
	uvoz	*izvoz*	*uvoz*	*izvoz*	*uvoz*	*izvoz*
Gvožđe i čelik	45,1	2,7	48,4	1,0	107,4	35,8
Proizvodi od gvožđa i čelika	90,1	7,7	96,3	6,3	106,9	80,7
Bakar i proizvodi od bakra	3,2	7,1	3,8	7,9	116,3	111,2
Aluminijum i proizvodi od aluminijuma	59,8	30,6	52,0	25,1	87,1	81,9
- Aluminijum, sirovi	22,4	26,6	13,5	18,8	60,3	70,5
Olovo i proizvodi od olova	0,0	0,0	0,0	0,1	171,1	140,7
Cink i proizvodi od cinka	0,3	0,0	0,3	0,0	98,0	24,1
Ukupno - Metali i metalni proizvodi	198,5	48,2	200,9	40,3	101,2	83,4
Ukupno - CG	3.048,6	433,1	3.279,6	412,9	107,6	95,3
Učešće u ukupnom uvozu/izvozu CG (%)	6,5	11,1	6,1	9,7		

Izvor: MONSTAT; *preliminarni podaci

Poslovanje sektora metalurgije i metaloprerađivačke industrije u periodu januar–septembar 2025. godine pokazuje da se kretanja u ovoj grani privrede odvijaju u okvirima dugotrajnog zastoja, uz odsustvo vidljivih znakova oporavka u proizvodnji, izvozu i ukupnoj industrijskoj aktivnosti. Sektor i dalje funkcioniše pod uticajem ranije nagomilanih strukturnih problema, a poslovno okruženje karakterišu pad konkurentnosti, visoka uvozna zavisnost i nedovoljna ulaganja u modernizaciju i

inovacije. Tokom prvih devet mjeseci tekuće godine nije došlo do značajnih promjena u trendovima poslovanja. Izvoz metala i metalnih proizvoda nastavio je da se smanjuje, dok uvoz zadržava visok nivo, što potvrđuje da domaća proizvodnja ne uspijeva da odgovori potrebama tržišta. Sektor i dalje karakterišu visoki troškovi poslovanja, ograničen pristup finansijskim sredstvima i zastarjela tehnološka oprema koja umanjuje produktivnost i konkurentnost. U većini preduzeća ulaganja u modernizaciju i inovacije ostaju minimalna, dok su troškovi energije i sirovina i dalje jedan od ključnih ograničavajućih faktora. Nedostatak kvalifikovane radne snage, migracije i nedovoljna povezanost obrazovnog sistema sa privredom dodatno otežavaju mogućnost prilagođavanja sektora savremenim tržišnim zahtjevima. Većina preduzeća u okviru industrije orijentisana je na domaće tržište i proizvodnju poluproizvoda niže dodate vrijednosti, dok je izvozni potencijal ograničen i koncentrisan u nekoliko osnovnih metalnih grupa. U takvim okolnostima, sektor gubi razvojni zamah i sve teže održava konkurentnost u poređenju sa zemljama regiona. Institucionalni okvir i dalje ne pruža dovoljno snažnu podršku. Nedostatak stabilne i predvidive industrijske politike, sporost u donošenju odluka i slaba koordinacija između državnih organa i privrede zadržavaju industriju u stanju neizvjesnosti i ograničavaju njen razvojni potencijal. Postojeće mjere ekonomske politike nijesu dale očekivane rezultate, a efekti podrške realnom sektoru ostaju ograničeni i kratkoročni.

Sveukupno, rezultati u prvih devet mjeseci 2025. godine ukazuju da sektor metalurgije i metaloprerađivačke industrije ostaje u fazi smanjene aktivnosti i niskog nivoa investicione dinamike. Napredak zahtijeva odlučne institucionalne mjere i jasnu industrijsku politiku usmjerenu na podsticanje ulaganja, tehnološku modernizaciju, povećanje energetske efikasnosti i razvoj kadrovskih potencijala. Samo kroz takav pristup moguće je stvoriti uslove za obnovu proizvodnih kapaciteta, povećanje izvozne konkurentnosti i postepeni oporavak industrije.

1.4.5. TRGOVINA

UNUTRAŠNJA TRGOVINA

Trgovina je jedna od najznačajnijih djelatnosti u Crnoj Gori, budući da je najveći broj privrednih subjekata registrovan za obavljanje ove djelatnosti[13], i da preko petine zaposlenih u privredi radi u ovom sektoru.

Najveći dio BDP-a stvara se u sektoru trgovine na malo, veliko, popravke motornih vozila, a udio ovog sektora u 2024. godini je iznosio 13,9%. Takođe, sektor godinama bilježi pozitivne trendove, i njegovo učešće u stvaranju BDP-a iz godine u godinu se povećava.

Sektor trgovine je ekonomska aktivnost sa najvećim pojedinačnim učešćem u bruto dodatoj vrijednosti (BDV)[14] u Crnoj Gori (13,9% 2024. godine). Stopa realnog rasta BDV-a u ovom sektoru (6,3% prosječno u periodu 2007-2024.), prosječno je veća od stope rasta ukupne BDV u Crnoj Gori (3,0% u istom periodu).

Posmatrajući promet u trgovini na malo u prethodnom petogodišnjem periodu, uočljiv je trend rasta, osim 2020. godine kada je zbog pandemije Covid-19 došlo do pada prometa. Broj zaposlenih je takođe rastao, iz godine u godinu, te je zabilježen rast broja zaposlenih od 26,5% u 2024. u odnosu na prosjek iz 2019. godine (sa 39.834 u 2019. na 50.394. u 2024. godini). Zarade su rasle mnogo brže od broja zaposlenih i prometa. U 2024. godini bruto zarade su bile veće za 62,6% u odnosu na 2019. a neto zarade 99,2%. Dok su zaposleni u prosjeku dobili duplo veće zarade, troškovi poslodavaca su porasli za 62,6% (sa 569 eura u 2019. na 925 eura u 2024. godini). Ovo ukazuje na ozbiljnost menadžmenta trgovačkih kompanija po pitanju prilagođavanja tržišnim uslovima, kao i odgovornost prema potrebama zaposlenih.

Prema podacima Monstata, ostvareni promet u trgovini na malo izražen u tekućim cijenama u pe-

13 Prema finansijskim izvještajima Poreske prave za 2024. godinu, broj registrovanih privrednih subjekata za obavljanje djelatnosti trgovine bio je 8.390 dok je ukupan broj registrovanih subjekata 30.549 (27,5% učešće trgovine u ukupnom broju privrednih subjekata).

14 Bruto dodata vrijednost je razlika između BDP-a i poreza umanjih za subvencije na proizvode

riodu januar – septembar 2025. godine iznosio je 2.015,6 mil. eura[15] što je povećanje od 7,5% u odnosu na isti period prethodne godine.

Prosječna bruto zarada u sektoru trgovine u periodu januar – septembar 2025. godine iznosila je 1.096 eura i u odnosu na isti period 2024. bilježi rast od 23,7% (kada je iznosila 886 eura). Prosječna neto zarada u sektoru trgovine u posmatranom periodu iznosila je 929 eura, što je rast od 29,0% u odnosu na isti period 2024. godine (720 eura). Tokom posmatranog perioda, sektor trgovine zadržao je najveće učešće u ukupnoj zaposlenosti sa 20%, uz prosječno 52.988 zaposlenih lica. Ovaj podatak potvrđuje da trgovina ostaje jedan od ključnih oslonaca crnogorske ekonomije, sa značajnim uticajem na zapošljavanje, potrošnju i fiskalne prihode. Istovremeno, rast prometa i zarada ukazuje na ukupno poboljšanje poslovnih aktivnosti i tržišnih uslova, ali i na potrebu za daljim ulaganjima u produktivnost i kadrovske kapacitete kako bi se održao konkurentan razvoj sektora u narednim godinama.

Rast prometa omogućio je veće prihode, i investicije, kako unutar sektora, tako i u druge sektore, čime je dodatno podržan ekonomski rast. Ukupne investicije u sektoru, prema podacima Monstata, u 2024. godini, iznosile su 96,9 mil. eura, što predstavlja 18,4% ostvarenih investicija u svim sektorima.

Značaj trgovine ne ogleda se samo u rastu samog sektora, i njegovog doprinosa BDP-u, već i u tome što stimuliše i povezuje druge sektore. Trgovina je kanal kroz koji se promovišu domaći proizvodi i brendovi, što stimuliše poljoprivredu, prerađivačku industriju i proizvodnju robe široke potrošnje. Uz to, kroz turizam, omogućava razmjenu proizvoda i doprinosi stvaranju imidža turističke destinacije, zasnovanog na domaćim proizvodima i vrijednostima.

Pored vrijednosti koje sektor stvara, moraju se spomenuti i izazovi koji ograničavaju dalji razvoj. Jedan od najvećih izazova u sektoru trgovine je nelegalna trgovina i nelojalna konkurencija, koja direktno ugrožava legalne privredne subjekte. Preprodaja robe bez fiskalizacije, nelegalna prodaja putem društvenih mreža i nelegalna distribucija, stvaraju nelojalnu konkurenciju registrovanim trgovcima, što demotiviše privrednike koji poštuju zakone i redovno izmiruju obaveze, a dodatno umanjuje prihode državnog budžeta.

U prvom dijelu godine jedan od izazova koji je bio aktuelan je bojkot trgovačkih lanaca. Privrednici su se izjasnili da je poziv na bojkot trgovina neodgovoran jer direktno pogađa privredu koja nije odgovorna za izazove koji se na ovaj način pokušavaju riješiti.

Izazov u sektoru je i dalje obaveza deklarisanja proizvoda na Brajevom pismu. I pored činjenice da su predstavnici Odbora pokazali razumijevanje za potrebe slabovidih osoba i više puta predlagali različite modele kojima bi se ovaj problem riješio, do toga nije došlo.

Što se tiče dugogodišnjeg rešavanja pitanja neradne nedjelje u sektoru trgovine, očekuje se od donosioca odluka da imaju senzibiliteta za turističku sezonu, i omoguće rad trgovinskih objekata, makar u tom ograničenom vremenskom intervalu. U skladu sa odlukom Ustavnog suda, u vezi sa neradnom nedjeljom, ostavljena je mogućnost Vladi da zatraži od Suda pauziranje postupka i interveniše izmjenom osporene zakonske odredbe u Skupštini Crne Gore. Na inicijativu poslanika urađen je Predlog zakona o izmjeni člana 35a Zakona o unutrašnjoj trgovini, na način da se, zbog očuvanja zdravlja radnika, i dalje zadržava neradna nedjelja uz izuzetke objekata koji mogu da obavljaju djelatnost trgovine na veliko i malo. Navedenom izmjenom ukinuta je mogućnost rada nedjeljom za maloprodajne objekte na benzinskim stanicama i u skladištima za trgovinu na veliko. Prema mišljenju privrede, predmetna izmjena odstupa od prihvaćenih standarda država EU i regiona, kada je u pitanju rad maloprodajnih objekata na benzinskim stanicama, kao i da skladišta za trgovinu na veliko imaju ključnu ulogu u lancu snabdijevanja i rad u njima bi trebalo da bude omogućen bez zastoja.

Zahvaljujući rastu investicija, digitalizaciji poslovanja i snažnijoj konkurenciji, trgovina postaje jedan od najdinamičnijih i najuređenijih segmenata crnogorske privrede. Maloprodajni objekti prate moderne evropske standarde i izgledom i organizacijom, a takođe i kvalitetom ponude. Takvi trendovi potvrđuju posvećenost razvoju sektora i doprinose ukupnom razvoju ekonomije. Ono što je izazov,

15 Vrijednost prometa u trgovini na malo izračunata na osnovu poslednjih dostupnih podataka (indeksi prometa u trgovini na malo 2022. i 2023. i vrijednosti prometa u trgovini na malo 2020.)

ali istovremeno i razvojni potencijal, jeste digitalizacija i prodaja putem digitalnih servisa. Elektronska trgovina i mobilne platforme postaju sve značajniji kanal za potrošače, i daju dodatni doprinos rastu prometa, iako dio sektora još nije spreman da odgovori na te zahtjeve tržišta.

Pored toga, najavljen dolazak inostranih trgovačkih lanaca takođe može imati razvojni potencijal, iako nosi i određene izazove. Veća konkurencija može podstaći inovacije, bolje cijene i kvalitetniju ponudu.

U cjelini, sektor trgovine u Crnoj Gori ima potencijal da postane digitalno napredan, održiv i konkurentan sektor, koji povezuje domaću proizvodnju i turizam.

ROBNA RAZMJENA SA INOSTRANSTVOM

Spoljnotrgovinska razmjena Crne Gore u posljednjih pet godina pokazuje izražene strukturne slabosti koje proizilaze iz visoke uvozne zavisnosti i ograničenih izvoznih kapaciteta. Kretanja u ovom periodu reflektuju rast domaće potrošnje i investicija, ali i nedovoljno diversifikovanu proizvodnu bazu, što se ogleda u stalnom širenju trgovinskog deficita. Uporedni pregled osnovnih pokazatelja spoljne razmjene jasno ukazuje na produbljivanje disbalansa i dodatno potvrđuje da ukupna ekonomska aktivnost dominantno počiva na domaćoj potrošnji i uvozu.

Grafik 28: **Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore (mlrd. EUR)**

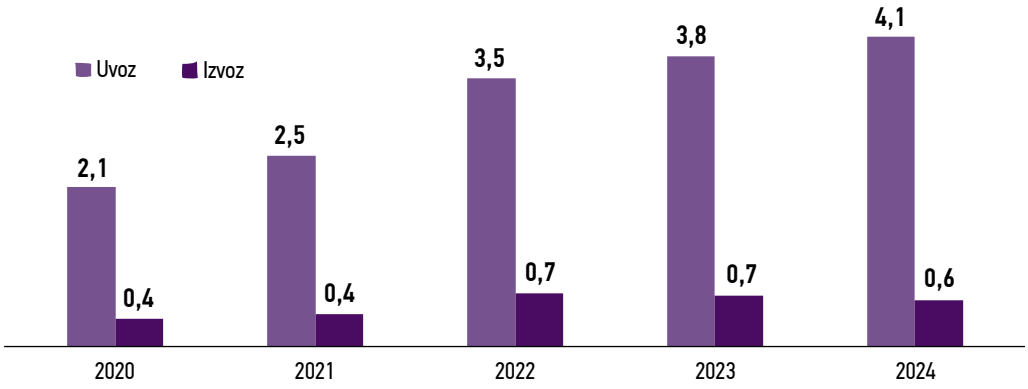

Izvor: Monstat

Uvoz je gotovo udvostručen, dok je izvoz rastao znatno sporije i čak blago opadao, zbog čega je trgovinski deficit porastao na 3,5 mlrd. eura, a njegov udio u BDP-u ostao izrazito visok. Istovremeno, pokrivenost uvoza izvozom spustila se na nešto manje od 15%, potvrđujući da izvoz nije uspio da prati dinamiku ukupne ekonomske aktivnosti. Ovi podaci jasno ukazuju da uvozna zavisnost i nedovoljno razvijena izvozna baza ostaju ključna ograničenja održivog rasta i spoljne stabilnosti crnogorske ekonomije.

Grafik 29: **Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore (mlrd. EUR)**

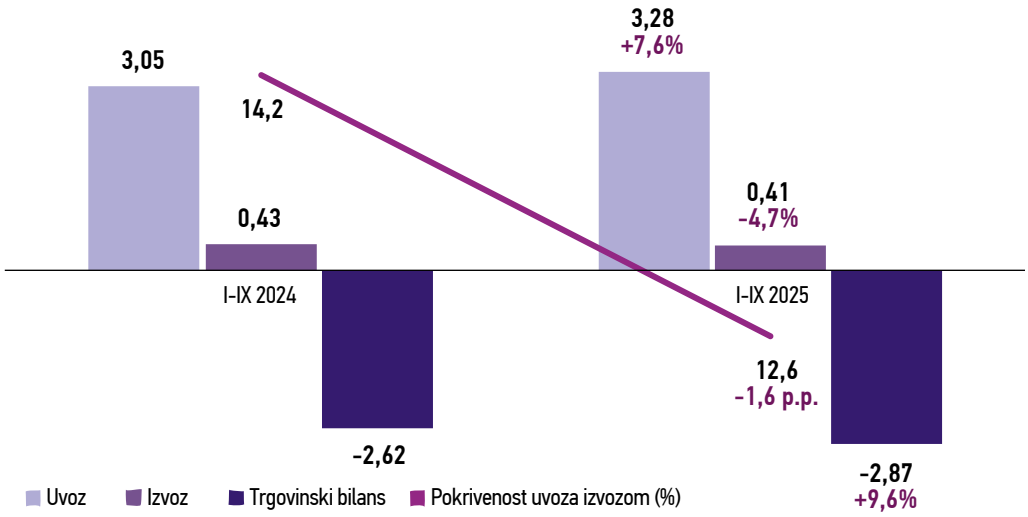

Izvor: Monstat

U prvih devet mjeseci 2025. godine spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore pokazuje dalje produbljivanje strukturnih disbalansa, obilježenih rastućom uvoznom potražnjom i slabljenjem izvozne aktivnosti. Izvoz je dodatno oslabljen privremenim padom izvoza električne energije, dok je rast potrošačke tražnje doveo do povećanog uvoza roba, što je nastavilo da širi trgovinski jaz. Posljedično, pokrivenost uvoza izvozom dostigla je najniži nivo u poslednjih 10 godina i nastavlja silazni trend, potvrđujući ocjene Evropske komisije o dugotrajnoj uvoznoj zavisnosti i nedovoljno razvijenoj i diversifikovanoj izvoznoj bazi Crne Gore.

Tokom prvih devet mjeseci tekuće godine izvoz iz Crne Gore je iznosio 413 mil. eura što je 4,7% manje u odnosu na uporedni period prethodne godine, dok je uvoz porastao za 7,6% na 3,28 mlrd. eura. Rezultat je dalje produbljivanje trgovinskog deficita koji je dostigao nivo od 2,87 mlrd. eura i smanjenje pokrivenosti uvoza izvozom na 12,6%.

Grafik 30: **Najznačajniji uvozni partneri, I-IX 2025.**

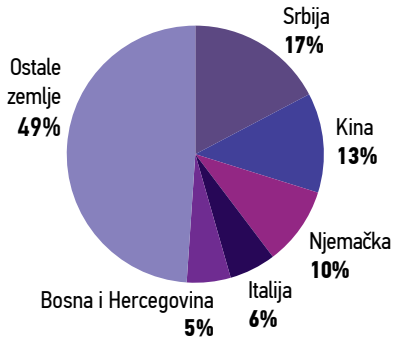

Grafik 31: **Najznačajniji izvozni partneri, I-IX 2025.**

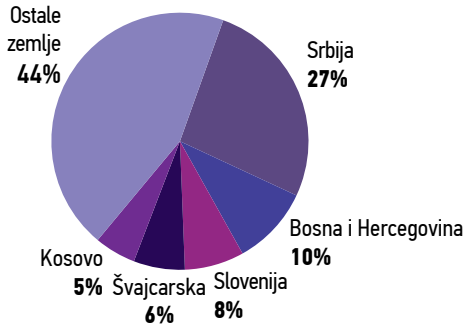

Izvor: Monstat

Posmatrano prema regionalnim grupacijama, spoljnotrgovinska robna razmjena bila je najveća sa Evropskom unijom (42%) i zemljama potpisnicama CEFTA sporazuma (29%).

Najznačajniji uvozni partneri bile su Srbija (567 mil. eura), Kina (411 mil. eura), Njemačka (324 mil. eura), Italija (192 mil. eura) i BiH (181 mil. eura), dok se najviše izvozilo u Srbiju (109 mil. eura), BiH (41 mil. eura), Sloveniju (31 mil. eura), Švajcarsku (27 mil. eura) i Kosovo (22 mil. eura).

Grafik 32: **Najzastupljenije grupe proizvoda u uvozu u periodu I-IX 2025 (mil. €)**

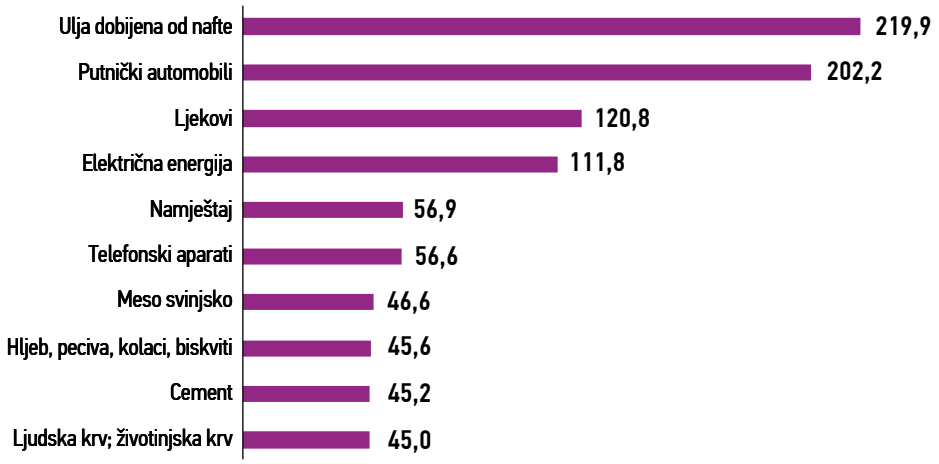

Izvor: Monstat, preliminarni podaci

U posmatranom periodu, najviše su se uvozila naftna ulja i derivati, putnički automobili i druga motorna vozila, ljekovi i električna energija.

Grafik 33: **Najzastupljenije grupe proizvoda u izvozu u periodu I-IX 2025 (mil. €)**

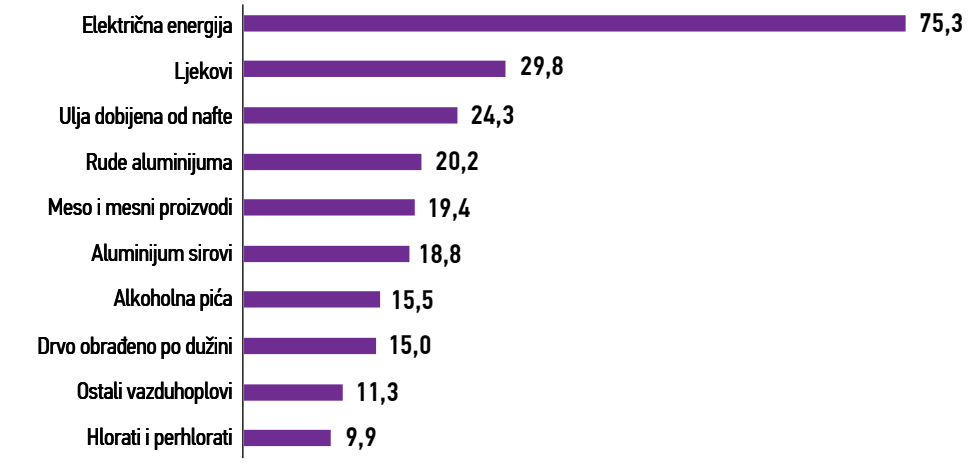

Izvor: Monstat, preliminarni podaci

Najviše su se izvozili električna energija, lijekovi, naftna ulja i derivati, kao i rude aluminijuma.

1.4.6. POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

LSektor logistike i špedicije i dalje zauzima centralno mjesto u razvoju savremenih privreda i u proteklim godinama bilježi intenzivne promjene uslovljene globalnim tržišnim kretanjima, EU propisima i tehnološkim inovacijama koje su zahtijevale efikasno prilagođavanje i planiranje, optimizaciju troškova i integraciju digitalnih rješenja koji su postali ključni faktori uspjeha u ovoj oblasti. Ubrzana digitalizacija, rast e-trgovine i povećani zahtjevi za održivim poslovanjem dodatno su istakli značaj efikasnog upravljanja lancima snabdijevanja. U tom kontekstu, logistika i špedicija više nijesu samo operativni segmenti poslovanja, već strateški faktori koji direktno utiču na konkurentnost, stabilnost i prilagodljivost privrednih subjekata u dinamičnom globalnom okruženju.

Pružanjem logističkih usluga i poslovima zastupanja pred carinskim organom bavi se 183 privrednih društava, kojima je od Uprave carina izdato odobrenje za obavljanje djelatnosti, dok 273 fizič-

kih lica posjeduje licencu za obavljanje poslova zastupanja pred carinskim organom. Kompanije u ovom sektoru zapošljavaju 1.066 radnika i prosječna bruto zarada je 899,6 eura. U ovom sektoru većinom posluju mikro i mala preduzeća.

Glavni institucionalni partner sektoru logistike i špedicije je Uprava carina Crne Gore, sa kojom Privredna komora Crne Gore ostvaruje kontinuiranu i konstruktivnu saradnju. Ova saradnja se ogleda kroz aktivno učešće predstavnika Uprave carina na sjednicama Odbora udruženja špeditera, organizaciju stručnih obuka, radionica i seminara, kao i zajedničko učešće na konferencijama i drugim stručnim događajima. Poseban značaj ima svakodnevna komunikacija i zajedničko traženje rješenja za unapređenje poslovnog ambijenta, efikasnije carinske procedure i smanjenje administrativnih barijera.

Realizacija spoljnotrgovinskih poslova u Crnoj Gori suočava se sa nizom strukturnih i operativnih izazova, koji posebno dolaze do izražaja tokom ljetnje turističke sezone. Tokom ovog perioda dolazi do značajnog povećanja broja turista, što dovodi do porasta uvoza robe i intenzivnijeg kretanja vozila na graničnim prelazima. Posljedica toga su duže zadržavanje teretnih vozila, formiranje gužvi i dodatno opterećenje graničnih ispostava i terminala. Ovakve situacije negativno utiču na efikasnost realizacije uvozno-izvoznih procesa, jer dolazi do produženja vremena transporta i povećanja operativnih troškova.

Pored sezonskih izazova, dugoročni problem predstavlja nedovoljno razvijena i zastarjela saobraćajna infrastruktura. Ograničeni kapaciteti drumskih saobraćajnica, nedostatak autoputeva, te spora i tehnološki zastarjela željeznička mreža stvaraju uska grla u transportnom lancu. Poseban izazov predstavlja transport robe iz barske luke ka unutrašnjosti zemlje, gdje visoki troškovi i spora logistika čine ovu rutu nekonkurentnom u odnosu na regionalne luke. Kao rezultat, Luka Bar gubi tržišni udio i mogućnost da postane značajniji logistički centar u regionu.

Barska luka ima ključnu ulogu za logistički sektor i privredni sistem Crne Gore. Preko 40 privrednih subjekata iz Bara zavisi od obima posla u luci, a problemi koji usporavaju njen kapacitet uključuju: način prijavljivanja robe i vođenja evidencije u slobodnoj carinskoj zoni, unos domaće robe namijenjene izvozu, carinjenje i rok zadržavanja u Slobodnoj zoni, rad skenera, te nedovoljan broj carinskih službenika koji obavljaju poslove nadzora, što usporava realizaciju carinskih postupaka.

Međutim, postoje šanse za unapređenje, posebno kroz jačanje željezničkog prevoza, što bi moglo biti olakšano rekonstrukcijom pruge Bar-Beograd. Ključni ciljevi uključuju skraćivanje vremena praznog hoda kontejnera, povećanje konkurentnosti intermodalnog prevoza i smanjenje troškova uvoza i izvoza.

Valorizacija Slobodne zone zahtijeva saradnju svih privrednih subjekata i državnih organa, a sve u cilju efikasnog poslovanja i značajnih ušteda, objedinjavajući sve pogodnosti za investiranje i poslovanje na jednom mjestu. Potrebne su podsticajne mjere, kao i unapređenje efikasnosti rada pružalaca usluga i carinskih organa, kako bi se privukli novi korisnici, posebno u proizvodnim djelatnostima.

Problemi koji usporavaju potpunije korišćenje kapaciteta Luke Bar su nepostojanje strategije za praćenje tranzitnog robnog saobraćaja preko luke, kao jednog od glavnih izvoznih proizvoda Crne Gore, nizak stepen praćenja aktivnosti konkurentnih logističkih pravaca i organizovanih komercijalnih aktivnosti na regionalnim tržištima, kao i loša infrastrukturna povezanost sa regionom.

Ciljevi koje bi trebalo postići su: skraćenje praznog hoda kontejnera na kopnu, povećanje konkurentnosti intermodalnog pravca preko Bara, veći promet i niži troškovi u uvozu/izvozu kontejnera preko barske luke, konkurentniji logistički pravac, dodatno smanjenje troškova i povećanje konkurentnosti, te veće upošljavanje logističkih subjekata iz Crne Gore.

Infrastruktura, kao ključna karika u lancu snabdijevanja, direktno utiče na efikasnost čitavog logističkog i špediterskog sektora. Nedostatak savremenih drumskih i željezničkih koridora usporava protok roba, povećava vrijeme isporuke i doprinosi rastu troškova transporta, što dalje smanjuje konkurentnost domaćih preduzeća na međunarodnom tržištu, ali i destimuliše strane partnere da realizuju veći obim poslova preko crnogorskih logističkih kapaciteta.

Osim infrastrukturnih ograničenja, značajan problem predstavljaju i administrativne barijere. Kompanije koje se bave spoljnotrgovinskim poslovima često se suočavaju sa složenim i vremenski zahtjevnim carinskim procedurama, nedostatkom transparentnosti u radu pojedinih institucija, te čestim promjenama propisa. Dodatne poteškoće stvaraju skupe i dugotrajne analize robe, kao i potreba za brojnim dozvolama i sertifikatima koji produžavaju proces uvoza i izvoza. Nedostatak adekvatno obučenog stručnog kadra u oblasti logistike, špedicije i carinskog poslovanja dodatno usporava realizaciju i povećava rizik od grešaka i kašnjenja.

Sve navedeno ukazuje na potrebu za sveobuhvatnim pristupom unapređenju infrastrukture i institucionalnog okvira — kroz modernizaciju transportnih mreža, digitalizaciju carinskih procedura, povećanje efikasnosti graničnih službi i kontinuiranu edukaciju kadrova. Samo integrisanim razvojem svih ovih segmenata moguće je ostvariti održiv rast sektora spoljnotrgovinskih poslova i jačanje konkurentnosti Crne Gore na regionalnom i međunarodnom tržištu.

Najveći izazov u ovom sektoru privrede jeste i biće upotreba novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS), koji doprinosi ostvarenju cilja – bespapirnim carinskim postupcima i ispunjavanju EU konvencija koje regulišu ovu oblast.

Novom regulativom postići će se izuzetno visok nivo usaglašenosti sa Carinskim zakonom EU, odnosno sa zahtjevima pregovaračkog poglavlja 29. Najznačajnija novina, u ovom kompleksnom zakonu punom procedura, je što će kompletan proces carinjenja biti bespapiran. Razmjene informacija, kao što su deklaracije, zahtjevi ili odluke, između carinskih organa i privrednih subjekata, te čuvanje tih informacija vršiće se upotrebom tehnika elektronske obrade podataka.

Uvođenje novog kompjuterizovanog tranzitnog sistema (NCTS) predstavljalo je veliki izazov za crnogorsku privredu, jer je zahtijevalo prilagođavanje potpuno novom, digitalizovanom načinu rada i usklađivanje sa zahtjevnim evropskim standardima i procedurama. Privredni subjekti su se suočili sa brojnim tehničkim i organizacionim promjenama, kao i potrebom za dodatnim obukama i usavršavanjem zaposlenih. Privredna komora u saradnji sa Upravom carina od 2018. godine aktivno razmatra i prati razvoj NCTS-a, kako kroz sjednice Odbora udruženja špeditera, tako i kroz organizaciju brojnih obuka, sve u cilju adekvatne pripreme privrede za primjenu zajedničkog tranzitnog postupka, čime je ovaj zahtjevan proces uspješno sproveden i ostvaren važan korak ka modernizaciji carinskog sistema, većoj efikasnosti poslovanja i jačanju konkurentnosti crnogorske privrede na evropskom tržištu.

Posebno mjesto u procesu modernizacije zauzima digitalizacija, koja danas predstavlja jedan od najvažnijih globalnih trendova u oblasti logistike i međunarodne trgovine. Implementacija savremenih informacionih sistema, digitalnih platformi i automatizovanih rješenja omogućava brži i precizniji protok informacija, bolju koordinaciju svih učesnika u lancu snabdijevanja, kao i značajno smanjenje operativnih troškova. Time se ne samo povećava efikasnost poslovanja, već se i stvara osnova za veću transparentnost, pouzdanost i konkurentnost crnogorskih logističkih kompanija na regionalnom i međunarodnom tržištu.

Ulaganjem u infrastrukturu, znanje i tehnologiju, sektor logistike i špedicije može postati jedan od ključnih pokretača privrednog rasta i održivog razvoja Crne Gore. Integrisanim pristupom i strateškim planiranjem moguće je pretvoriti postojeće izazove u prilike, čime bi Crna Gora postepeno zauzela značajnije mjesto na mapi savremenih logističkih tokova jugoistočne Evrope.

1.4.7. TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

Prema podacima CBCG, ukupan doprinos turizma i putovanja crnogorskoj ekonomiji na kraju 2024. godine iznosio je 1,46 mlrd. eura što čini 19% BDP-a. Dodatno, turizam i putovanja doprinose ekonomiji Crne Gore sa 29.435 radnih mjesta u 2025. godini[16], što je 11% ukupnog broja zaposlenih. Ovi podaci jasno ukazuju na značaj turizma za crnogorsku ekonomiju.

16 Izvor Monstat

Tabela 12: **Učešće turizma u BDP Crne Gore, 2020-2024. (hilj. eura)**

Godina	BDP	Usluge pružanja smještaja i ishrane			
		direktan prihod	% učešća u BDP	direktan i indirektan prihod	% učešća u BDP
2020	4.144.816	85.460	**2,06**	144.428	**3,48**
2021	4.923.235	330.479	**6,71**	754.084	**15,32**
2022	5.944.381	469.027	**7,89**	1.054.724	**17,74**
2023	7.068.843	549.855	**7,78**	1.515.362	**21,44**
2024	7.644.530	585.335	**7,66**	1.461.328	**19,12**

Izvor: Monstat i CBCG

Prema podacima Monstata, u periodu januar – septembar 2025. u kolektivnom smještaju je ostvareno 1.281.254 dolazaka turista što je za 4% više u odnosu na uporedni period prethodne godine. U posmatranom periodu broj ostvarenih noćenja iznosi 4.622.278, što je na istom nivou u odnosu na uporedni period 2024.godine.

Od ukupnog broja noćenja u kolektivnom smještaju 92% ostvarili su strani, a 8% domaći turisti. U strukturi noćenja stranih turista, najviše noćenja ostvarili su turisti iz: Srbije 19,6% (pad od 6% u odnosu na i.p.2024), Velike Britanije 8% (rast od 2%), Francuske 6,5% (pad od 1%), Njemačke 5,5%, (pad od 15%), Bosne i Hercegovine 5,4% (pad od 11%), Izrael 5,2% (rast od 48%), Poljske 5% (pad od 3%), Rusije 3,6% (rast od 8%), Ukrajine 3,6% (rast od 11%) i Turske 3% (pad od 27%). Turisti iz ostalih zemalja su ostvarili 34,6% noćenja u kolektivnom smještaju.

U strukturi noćenja po vrstama turističkih mjesta, najviše noćenja u kolektivnom smještaju je ostvareno u primorskim mjestima (89%), glavnom gradu (6%), planinskim mjestima (3%) i ostalim mjestima (2%).

Tabela 13: **Dolasci i noćenja turista u kolektivnom smještaju I-IX**

	2019.		2023.		2024.		2025.		Index 2025/2024.	
Tarifa	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
Januar	26.986	59.991	32.177	81.056	29.501	69.583	34.770	73.867	117,86	106,16
Februar	38.741	75.806	38.391	95.944	37.762	90.907	39.969	87.842	105,84	96,63
Mart	56.219	98.662	65.218	156.452	54.817	139.437	54.965	127.677	100,27	91,57
April	94.911	218.028	112.560	305.836	116.381	317.870	117.801	312.141	101,22	98,20
Maj	125.492	411.359	152.090	483.332	159.839	499.322	169.353	496.065	105,95	99,35
Jun	160.395	659.629	176.944	675.245	189.382	733.584	195.642	735.673	103,31	100,28
Jul	190.322	937.096	227.771	1.005.395	226.106	1.036.292	234.403	1.040.610	103,67	100,42
Avgust	220.915	1.048.037	240.754	1.085.745	237.934	1.086.487	244.904	1.061.386	102,93	97,69
Septembar	165.205	680.033	177.328	673.185	174.777	662.656	189.447	687.017	108,39	103,68
Ukupno	**1.079.186**	**4.188.641**	**1.223.233**	**4.562.190**	**1.226.499**	**4.636.138**	**1.281.254**	**4.622.278**	**104,46**	**99,70**

Izvor: MONSTAT; p - preliminarni podaci

Od ukupnog broja dolazaka u kolektivnom smještaju, tri opštine učestvuju sa 71% i to: Budva sa 45%, Herceg Novi sa 16% i Bar 10%.

Ako posmatramo noćenja u kolektivnom smještaju u periodu januar – septembar 2025. godine dvije primorske opštine su zabilježile rast broja noćenja: Bar 1% i Kotor 1%, u Budvi je broj noćenja ostao na istom nivou, dok su pad noćenja zabilježili: Tivat 1,4%, Ulcinj 3,6% i Herceg Novi 2,3%, u odnosu na isti period 2024.godine. Isovremeno, u planinskim mjestima zabilježen je rast noćenja u kolektivnom smještaju i to u Kolašinu 19% i Žabljaku 12%.

Ako dodamo i podatak da je za prvih devet mjeseci u Nacionalnim parkovima broj posjetilaca veći za 32%, kao i prihoda za 30%, zaključujemo da je sve veće interesovanje turista za sjeverni region i zaštićena područja Crne Gore.

Razvoj novih visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta i povećanje udjela hotela u ukupnim kapacitetima predstavlja osnovni cilj koji će povećati kvalitet turističke ponude. S obzirom na teritorijalnu ograničenost zemlje, potrebno je stvarati uslove za strukturne promjene u smještajnim kapacitetima, odnosno da se postojeći hoteli niže kategorije vremenom osavremene i prerastu u hotele više kategorije.

Posmatrajući hotele po kategorijama u periodu od 2019. do 2025. godine evidentan je rast broja visokokvalitetnih hotela i to: hotela sa 5* zvjezdica rast od 56%, hotela sa 4* zvjezdice rast od 31%. Učešće hotela sa 5* i 4* u ukupnom broju hotela u 2025.godini iznosi 53%.

Prema broju ležajeva po kategorijama u periodu od 2019. do 2025. godine evidentan je rast broja ležajeva u visokokvalitetnim hotelima: sa 5 zvjezdica – 69% više ležajeva i sa 4 zvjezdice – 31% više ležajeva. Učešće ležajeva u hotelima sa 5* i 4* u ukupnom broju ležajeva u 2025. godini iznosi 65,1%.

Stopa popunjenosti je ključni pokazatelj uspješnosti unutar hotelskog sektora, budući da predstavlja omjer zauzetih i ukupnih jedinica za iznajmljivanje, te ukazuje na visoku sezonalnost i masovni ljetni turizam po većim cijenama, ali nižom zaradom usljed većih troškova poslovanja. Hoteli u Crnoj Gori su u periodu januar - jul 2025. godine ostvarili iskorišćenost od 40,5% (manje za 1,11% u odnosu na isti period 2024). Stopa se kreće u rasponu od 17,3% u januaru do 78,7% u julu što ukazuje na visoku sezonalnost. Po dostupnim podacima Eurostata, prosječna stopa zauzetosti hotela u periodu januar - jul 2025. godine u Španiji iznosi 60,3%, u Italiji 54,5%, u Hrvatskoj 49,7%, i Albaniji 28,2%.

Tabela 14: **Prosječna stopa zauzetosti hotela I-VII 2024/2025.**

	januar		februar		mart		april		maj		jun		jul		prosj.stopa	
	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025	2024	2025
Crna Gora	18	17,3	25,6	21,7	29,1	24,4	37,2	37,9	53,5	46,7	57,5	56,5	70,1	78,7	41,57	40,46
Grčka	17	12,8	13,7	15,3	18,7	18,6	31,6	32,4	50,7	51,8	70,1	74,5	78,8	80,3	40,09	40,81
Španija	47,9	48,5	53,7	54,6	55,8	53,5	57,8	60,1	62,8	62,1	67,2	68,1	73,8	75	59,89	60,28
Hrvatska	20,8	21,9	29,4	29,7	32,9	29,7	41,5	45,3	55,7	53,3	69,4	75,3	91,8	92,6	48,79	49,69
Italija	44,9	45,2	47,9	49,1	45,7	47	45,6	47,8	48,8	48,3	55,8	65,1	70,5	78,7	51,31	54,46
Albanija	14	14,9	15,2	16,5	17,6	17,6	24,5	24,9	25,9	27,6	38,6	39,4	55,4	56,4	27,31	28,19

Izvor: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tour_occ_mnor/default/table?lang=en

Prema podacima Monstata u periodu januar – septembar 2025. godine Crnu Goru je posjetilo 2.415.769 turista (kolektivni i individualni smještaj) što je za 6% više u odnosu na isti period 2024, a koji su ostvarili 13.592.198 noćenja, što je za 2% manje u odnosu na uporedni period.

U strukturi noćenja stranih turista u kolektivnom i individualnom smještaju, najviše noćenja ostvarili su turisti iz: Srbije 25% (manje za 3,5% u odnosu na i.p.2024), Rusije 15% (manje za 13,3%), Bosne i Hercegovine 8,6% (manje za 6,6%), Njemačke 4,5% (manje za 5%), Ukrajine 4,4% (na istom nivou), Turske 4,3% (manje za 6%), Velike Britanije 4,1% (više za 5,2%), Poljske 3,2% (na istom nivou), Francuske 2,9% (više za 2,6%), Kosova 2,8% (manje za 11%), i Izrael 2,4% (više za 47%). Turisti iz ostalih zemalja su ostvarili 22,8% noćenja.

Nedostupnost zvaničnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka u realnom vremenu onemogućava donošenje validnih zaključaka o prirodi i kretanju turističke potražnje u nacionalnim ekonomijama. Brzina reagovanja i kreiranja vladinih politika zavisi i od pravovremenih, tačnih analiza sa dostupnim zvaničnim podacima u realnom vremenu. Navedeno naročito dobija na značaju kada se poslovanje odvija u kriznim vremenima i kada je potrebno brzo reagovanje. Takva situacija umanjuje značajnu pozitivnu ulogu koju turizam ima u crnogorskoj ekonomiji i predstavlja ograničenje za turističku privredu i Vladu da optimiziraju ekonomske programe i politike.

Konstantan rast prihoda u proteklom periodu bio je rezultat kontinuiranog rada na unaprijeđenju ponude, obogaćivanju turističkog proizvoda, globalni uticaji geo-političkih dešavanja, poboljšanju zimske turističke infrastrukture, stvaranju uslova za bolju saobraćajnu i avio povezanost sa glavnim evropskim tržištima, kao i promociji destinacije i njenom pozicioniranju na turističkoj mapi svijeta.

Prema podacima CBCG procjenjeni prihodi od turizma za prvih devet mjeseci 2025. godine iznose 1,3 mlrd. eura i bilježe rast od 1,3% u odnosu na isti period 2024. Nakon, što je pad prihoda od turizma u 2024. nastavljen u prva dva kvartala 2025., u trećem je ostavren rast od 2,7%, čime je negativni trend preokrenut. Ovo je posebno značajno imajući u vidu da je 2024. bila prva godina u protekle dvije decenije u kojoj je ostvaren međugodišnji pad turističkih prihoda.

Tabela 15: **Prihodi - Putovanje/turizam iz Platnog bilansa Crne Gore, 2020 - 2025. (u hilj. eura)**

	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	index 2025./ 2024.
Q1	44.992	24.316	45.355	118.920	94.462	88.442	93,6
Q2	9.814	90.918	192.575	333.690	340.133	339.188	99,7
Q3	67.191	588.255	678.281	908.582	877.096	900.614	102,7
Q3	22.506	54.341	138.534	146.424	149.659		
Ukupno	**144.503**	**757.830**	**1.054.746**	**1.507.616**	**1.461.350**		

Izvor: CBCG

Nedostatak radne snage, ocijenjen kao najveća biznis barijera u Crnoj Gori, posebno je izražen u U periodu januar – septembar 2025. godine, prosječna bruto zarada u sektoru usluge smještaja i ishrane iznosi 1.210 eura i bilježi rast od 22% u odnosu na isti period 2024. Istovremeno, prosječna neto zarada iznosi 1.016 eura i bilježi rast od 28%.

Prema podacima Monstata, u periodu januar – septembar 2025. godine, prosječan broj zaposlenih u sektoru usluge smještaja i ishrane iznosio je 29.435, što je za 7% više u odnosu na isti period 2024.

Turizam, tradicionalno generiše značajan broj zaposlenih, ali se poslodavci konstantno susreću sa nedostatkom kvalifikovane radne snage naročito tokom ljetnje turističke sezone. Potreba za radnom snagom je sve veća, a svjedoci smo da kako naš turistički proizvod i ponuda sazrijevaju, rastu i kriterijumi za buduće radnike. Ono što jednu destinaciju na svjetskoj turističkoj mapi čini posebnom – jeste usluga. S tim u vezi, potrebno je sinhronizovano raditi na osposobljavanju što većeg broja domaće radne snage za poslove u turizmu.

Prioritet su aktivnosti na smanjenju izazova koji predstavlja nedostatak radne snage na sezonskim poslovima u turizmu uz dugoročno jačanje domaćeg stručnog kadrovskog potencijala. Potrebno je omogućiti poslodavcima da u najkraćem roku i uz digitalizaciju i jednostavne procedure, bez odlaska na šaltere, obezbijede odgovarajuću radnu snagu.

Pored ovih mjera, važno je i dalje raditi na pojednostavljivanju procedura za registraciju i zapošljavanje stranaca. To može djelimično ublažiti pritisak u sektorima sa izraženim deficitom kadrova, ali ne i zamijeniti potrebu za dugoročnim jačanjem domaćeg stručnog kadrovskog potencijala.

1.4.8. SAOBRAĆAJ

U posljednjih pet godina, ukupni saobraćaj u Crnoj Gori je kontinuirano rastao: drumski prevoz putnika i tereta bilježi godišnji porast od oko 12%, dok je vazdušni saobraćaj na aerodromima povećan za približno 18%. Pomorski kapaciteti rastu po 10%, a željeznica bilježi stabilan rast od 8%. Očekuje se da će se trendovi nastavka rasta od 10-15% zadržati i u 2025., uz povećanje prihoda i dinamike u svim vidovima prevoza.

Sektor saobraćaja i skladištenja je u 2024. godini učestvovao sa 4,5% u BDP-u. Razvoj sektora saobraćaja kontinuirano prati povećanje nivoa bezbjednosti, efikasnosti i kvaliteta usluga, valorizacija komparativnih prednosti i smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu.

U prva tri kvartala 2025. godine željeznicom je prevezeno 619 hiljada putnika što je za 11,6% manje u odnosu na isti period prethodne godine. Putnički kilometri u pomenutom periodu iznosili su 49,2 miliona što je za 14% manje u odnosu na isti period 2024. godine. Prevoz robe željeznicom u prva tri kvartala 2025. godine iznosio je 735 hiljada tona, što je za 1,3% manje u odnosu na isti period prethodne godine. U pomenutom periodu, tonski kilometri su iznosili 106,7 miliona, što je za 5,7% više u odnosu na isti period 2024. godine.

U drumskom saobraćaju je u prva tri kvartala 2025.godine prevezeno 5,06 mil. putnika, što u odnosu na uporedni period iz 2024.godine predstavlja rast u broju prevezenih putnika od 1,2%. Pređeni putnički kilometri su iznosili 47,7 miliona i veći su za 7,4%, a prevoz robe 755 hiljada tona što predstavlja pad od 1,0% u odnosu na isti period 2024. godine. Pređeni tonski kilometri su u prva tri kvartala 2025. godine iznosili 136,4 miliona i veći su za 50,8% u odnosu na isti period 2024.godine.

Promet putnika na aerodromima u prva tri kvartala 2025. godine iznosio je 2,6 mil. što je za 8,2% više u odnosu na isti period 2024. godine. U istom periodu, promet robe vazdušnim putem iznosio je 465 tona, što je za 8,3% manje u odnosu na isti period prethodne godine.

Ukupan promet u lukama u prva tri kvartala 2025. godine, iznosio je 1,9 mil. tona, što je za 1,6% više u odnosu na isti period 2024. godine.

U sektoru saobraćaja je u periodu januar-septembar 2025. godine prosječno radilo 14.193 zaposlenih što je u odnosu na isti period 2024.godine više za 4,7%. Ova grana privrede u pomenutom periodu upošljavala je 5,3% od ukupnog broja zaposlenih u Crnoj Gori.

Prosječne bruto zarade u sektoru saobraćaja u periodu januar-septembar 2025. godine iznosile su 1.167 eura, što je za 17,5% više u odnosu na isti period prethodne godine. U istom uporednom periodu, prosječne neto zarade u ovoj grani privrede veće su za 23,6% i iznosile su 984 eura.

Regulatorni ambijent i administrativne barijere koje negativno utiču na poslovanje privrednih društava u ovom sektoru bili su predmet rasprave na sjednicama Odbora udruženja saobraćaja. Privrednici su ukazali na nelojalnu konkurenciju i nelegalni prevoz, koji pričinjavaju veliku štetu legalnim prevoznicima, koji posluju u skladu sa propisima. Ukazano je na potrebu pojačane inspekcijske kontrole u drumskom saobraćaju, koja bi doprinijela suzbijanju nelegalnog prevoza.

Tehničko-eksploatacione karakteristike željezničke mreže su neadekvatne za pružanje kvalitetne usluge prevoza zbog visokog stepena dotrajalosti. Stoga, rekonstrukcija i modernizacija željezničke infrastrukture predstavljaju neophodnost kako zbog povećanja bezbjednosti, tako i zbog skraćenja vremena putovanja, manjih troškova prevoza i povećanja prihoda željeznice. Nedostatak kvalifikovanih vozača za prevoz robe i putnika, predstavlja veliki problem domaćim transportnim preduzećima.

Kao ograničenje u sektoru saobraćaja privrednici ukazuju i na rok od 24 sata za prijavu robe područnoj carinarnici i u tranzitu. Prevoznici smatraju da se radi značajnom ograničenju poslovanja, nemogućnosti adekvatnog odmora vozača, ugrožavanju slobode kretanja i da je rok neophodno produžiti na minimum 72 sata.

U prethodnom periodu, ostavren je određeni napredak u smislu politika, strategija i realizacije projekata u oblasti infrastrukture. U drumskom saobraćaju realizuje se najvažniji infrastrukturni projekat u Crnoj Gori – auto put – Bar - Boljare. U ovom trenutku, završena je prva faza Smokovac – Mateševo, dok se za ostale tri faze auto puta radi na projektnoj dokumentaciji, odnosno izboru izvođača.

S obzirom na svoju veličinu i stanje ekonomije, Crna Gora nije u mogućnosti da iz izvornih prihoda obezbjeđuje (makar ne u kratkom i srednjem roku) sredstva za velike infrastrukturne projekte. U tom dijelu, neophodna je podrška finansijskih institucija i partnerstvo sa privatnim sektorom, koji zahtijevaju jasne strateške dokumente iz kojih se vidi značaj i ekonomska opravdanost takvih investicija.

U novom kontekstu održivog razvoja neophodno je obezbijediti finansiranje razvoja infrastrukture, na način kojim se eliminišu uska grla u saobraćaju i postiže ravnoteža korišćenja između pomorskog i željezničkog saobraćaja u odnosu na drumski saobraćaj. Na operativnom nivou neophodno je obezbijediti razvoj intermodalnosti i postavljanje sigurnosti i kvaliteta usluga u središte aktivnosti. Korisnicima transporta se mora obezbijediti aktivno učešće u procesima odlučivanja u transportno-logističkom lancu.

Nedovoljno razvijena putna mreža, problemi koji postoje u želježničkom sektoru vezani za stanje infrastrukture i zaostalost voznih sredstava, te nisko korišćenje kapaciteta Luke Bar, predstavljaju ključni izazov podsticaju razvoju privrednih aktivnosti.

Potpisivanje bilateralnih sporazuma o vazdušnom saobraćaju sa drugim državama, je od velikog značaja za poslovanje nacionalnog avioprevoznika. U situaciji da nema sporazuma nije moguće obavljati redovan saobraćaj niti prodavati sjedišta na drugim prevoznicima po ugovorima o code share saobraćaju. Već duže su na čekanju ugovori za Jermeniju, Izrael, a inicirano je i za druge države.

Kada je riječ o narednoj ljetnoj IATA sezoni, Wizz Air će otvoriti bazu u Podgorici i, za početak, otvoriti14 novih avio-linija. Na ovaj način, otvaraju se tržišta koja do sada nijesu bila direktno dostupna. Nove linije su Malmo, Pariz, Hamburg, Mastriht, Barselona, Bazel, Ržešov, Rim, Baden-Baden, Keln, Ljubljana, Vroclav, Gdanjsk. Istovremeno, otvaranjem linije za Mastriht – prvi put se Crna Gora povezuje direktno, ne samo sa Holandijom, već sa svim zemljama Beneluksa. U najavi, od narednog ljeta je još jedna nova avio-linija Tivat-Madrid (Iberia).

Sektor pomorskog saobraćaja, kruzera ima značajan potencijal za rast, ali zahtijeva unapređenje regulatornog okvira, modernizaciju luka i bolju međuresornu koordinaciju.

Rastući troškovi i visoke takse predstavljaju ozbiljan izazov za njegov dalji razvoj. Ukoliko se trend povećanja cijena nastavi, postoji realna bojazan da bi brodarske kompanije mogle početi otkazivati dolaske u Crnu Goru, slično kao što se dogodilo sa aerodromima u prethodnom periodu. Već sada veći brodovi, poput onih kompanija Princess Cruises i Celebrity Cruises, prebacili su svoje brodove u luku Bar, što jasno ukazuje da je neophodno pažljivo balansirati između cijena i konkurentnosti. Okruženje je vrlo aktivno, a luke u regionu – poput Dubrovnika, Splita, Brindisija, Barija, Krfa i Sarande – spremno čekaju svako povećanje tarifa kako bi preuzele dio prometa.

1.4.9. INFORMACIONO-KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

Sektor informaciono-komunikacionih tehnologija (ICT) jedan je od najdinamičnijih segmenata crnogorske privrede, sa značajnim potencijalom za dalji rast i doprinos digitalnoj transformaciji države i ekonomije. Tokom protekle decenije, razvoj ICT-a doprinio je modernizaciji poslovanja, unapređenju produktivnosti i uvođenju novih digitalnih rješenja u brojnim granama privrede.

Ipak, sektor se suočava i sa brojnim izazovima – od nedostatka kvalifikovanog kadra i visoke konkurencije na globalnom tržištu, do ograničene domaće potražnje i potrebe za snažnijom institucionalnom podrškom. Prema dostupnim pokazateljima, ICT sektor učestvuje sa oko 10% u nacionalnom BDP-u i zapošljava oko 5% ukupne radne snage, što ga svrstava među najznačajnije djelatnosti, uz turizam i energetiku.

Crnogorske ICT kompanije sve više izlaze na međunarodno tržište, dok istovremeno raste interes domaćih subjekata za digitalne servise i e-usluge. Pored ekonomskog doprinosa, sektor ima transformativnu ulogu – kroz digitalizaciju poslovnih procesa, razvoj eUprave, pametnih tehnologija i inovativnih poslovnih modela.

U narednom periodu, očekuje se da će ICT imati ključnu ulogu u jačanju konkurentnosti, unapređenju javnih servisa i otvaranju novih radnih mjesta sa visokom dodatom vrijednošću. Za ostvarenje tog potencijala, biće neophodno dalje ulaganje u digitalne vještine, inovacije i saradnju između IT industrije, akademskog sektora i državne administracije.

Tabela 16: **Osnovni pokazatelji o ICT sektoru**

	Broj kompanija	Broj zaposlenih	Prihod	Dobit	Gubitak	Zarade
2020.	970	4.441	**376.107.905**	36.154.351	**-5.007.105**	**57.247.005**
2021.	1.357	5.342	**439.064.780**	55.346.608	**-8.300.856**	**50.509.145**
2022.	2.294	7.706	**597.123.456**	77.607.458	**-8.876.199**	**96.771.316**
2023.	2.862	9.592	**635.072.301**	87.349.472	**-13.985.793**	**149.302.458**
2024.	2.646	8.605	**683.791.746**	89.229.957	**-11.945.353**	**141.942.521**

Izvor: Poreska uprava

U periodu od 2020. do 2024. godine crnogorski ICT sektor prošao je kroz fazu ubrzanog rasta, stabilizacije i sazrijevanja, potvrđujući svoj strateški značaj za domaću ekonomiju. Nakon kratkog zastoja tokom pandemije COVID-19, koja je 2020. privremeno usporila poslovne aktivnosti, digitalna transformacija javnog i privatnog sektora stvorila je uslove za snažan oporavak već u narednoj godini. Broj aktivnih ICT kompanija porastao je sa 970 u 2020. na 2.646 u 2024. godini, dok je broj zaposlenih povećan sa 4.441 na 8.605, što znači da se sektor više nego udvostručio u svega četiri godine.

Ukupni prihodi porasli su sa 376,1 mil. eura na 683,8 mil. eura, a dobit sa 36,1 mil. eura na 89,2 mil. eura, uz istovremeni rast zarada zaposlenih sa 57,2 mil. eura na gotovo 142 mil. eura. Ovi podaci svjedoče o snažnom širenju poslovanja, rastu potražnje za digitalnim uslugama i jačanju pozicije ICT sektora kao jednog od najprofitabilnijih dijelova crnogorske privrede. Najintenzivniji rast zabilježen je u 2021. i 2022. godini, kada su digitalizacija poslovanja i prelazak na online modele rada doveli do otvaranja velikog broja novih IT firmi i projekata.

U tom periodu na strukturu tržišta uticala su i globalna dešavanja, posebno rat u Ukrajini, koji je prouzrokovao relokaciju IT stručnjaka i kompanija iz pogođenih područja ka stabilnijim tržištima, među kojima je bila i Crna Gora.

Tokom 2023. godine sektor je dostigao istorijski maksimum po broju firmi i zaposlenih, dok je 2024. obilježila faza stabilizacije i blagog pada.

Prema podacima iz centralnog registra privrednih subjekata (avgust 2025.godine), sa šifrom djelatnosti koje pripadaju ICT sektoru registrovano je 4.186 kompanije. Posmatrano na godišnjem nivou u periodu od 2002. do kraja 2021. broj registrovanih kompanija imao je uglavnom umjeren rast. Međutim, samo tokom 2022. godine u ovom sektoru registrovano je 1.342 kompanije. Trend otvaranja ICT kompanija je u fazi opadanja, tako je u 2024.godini registrovano 509 kompanija, a do avgusta 2025.godine registrovano je 301 kompanije.

Od registrovanih 3.867 (na kraju 2024.godine), 2.646 kompanija predalo je godišnje finansijske iskaze za 2024. godinu.

Prilikom obrade statistike i analize ICT sektora ne može se pratiti sektorsko kategorisanje kakvo je dato u kategorizaciji po sektorima prema šiframa djelatnosti (MONSTAT) jer ICT sektor, i ako prema većini šifri djelatnosti pripada sektoru J - informisanje i komunikacije, samo je njegov podsektor i uključuje još šifara djelatnosti. Zato se za praćenje ICT sektora koristi OECD-ova klasifikacija, koja se temelji na ISIC-u Rev. 4, prema kojoj ICT sektor obuhvata sljedeće:

- *ICT proizvodna industrija koja sadrži ISIC kodove 2611, 2620, 2630, 2640, 2680*
- *ICT trgovina koja sadrži ISIC kodove 4651 i 4652 (dopunjeno sa 4741 i 4742)*
- *ICT usluga koja se dijeli na telekomunikacije (sadrži ISIC kodove 6110, 6120, 6130, 6190), kompjutersko programiranje, konsultanstke i druge srodne djelatnosti, informaciono uslužne djelatnosti i popravku (sadrži ISIC kodove 5820, 6201, 6202, 6209, 6311, 6312, 9511, 9512).*

ICT sektor Crne Gore u 2024. godini obuhvatao je 2.646 aktivnih kompanija sa ukupno 8.605 zaposlenih, što predstavlja pad od 8% u broju preduzeća i 10% u zaposlenosti u odnosu na 2023. godinu. Ovakav trend ukazuje na proces konsolidacije tržišta nakon višegodišnjeg intenzivnog rasta.

Ukupan prihod sektora iznosio je 683,8 mil. eura, što je 3% manje nego u 2023. godini. Istovremeno, dobit je povećana za 2%, sa 87,3 mil. eura na 89,2 mil. eura, dok su ukupni gubici smanjeni za 15%, sa 13,9 mil. eura na 11,9 mil. eura, što ukazuje na veću efikasnost poslovanja. Ukupne zarade iznosile su 141,9 mil. eura, što je pad od 5% u odnosu na prethodnu godinu.

Ukupno posmatrano, 2024. godina je obilježena blagom korekcijom poslovnih pokazatelja, ali i očuvanom profitabilnošću sektora.

Ostvareni rezultati potvrđuju da je ICT sektor, uprkos globalnim izazovima, ostao stabilan, prilagodljiv i strateški važan za ekonomski i digitalni razvoj Crne Gore, te da zahvaljujući stabilnoj strukturi, izvoznoj orijentaciji i visokoj dodatnoj vrijednosti predstavlja ključni oslonac digitalne transformacije i jedan od najotpornijih i najperspektivnijih segmenata naše privrede.

U strukturi ICT sektora, uslužne djelatnosti, IT i telekomunikacione, čine oko 95 % ukupnog broja kompanija i ostvarenih prihoda, što potvrđuje dominantan karakter sektora zasnovanog na pružanju digitalnih i tehnoloških usluga.

Trgovina ICT opremom i popravka računara i komunikacione opreme predstavljaju manji, ali stabilnim dijelom sektora – sa ukupno 328 kompanija i 908 zaposlenih, koje zajedno ostvaruju prihod od oko 134 mil. eura i dobit od 7,1 mil. eura. Proizvodnja ICT opreme ostaje marginalna, sa svega 9 firmi i 10 zaposlenih.

Trenutno stanje IT sektora u Crnoj Gori pokazuje da domaća industrija još uvijek prolazi kroz fazu prilagođavanja savremenim globalnim trendovima. Tehnologije koje predstavljaju osnovu Industrije 4.0 i savremene digitalne transformacije – poput cloud computinga, analitike velikih podataka (Big Data), interneta stvari (IoT), vještačke inteligencije (AI), mašinskog učenja (ML), virtuelne i proširene stvarnosti (VR/AR) te blockchaina – još nijesu u dovoljnoj mjeri primijenjene u praksi. Ograničen broj stručnjaka sa naprednim znanjima u ovim oblastima i dalje usporava razvoj i širu primjenu inovativnih tehnoloških rješenja.

Većina IT kompanija trenutno je fokusirana na projekte digitalizacije poslovnih procesa, razvoj web i mobilnih aplikacija te digitalni marketing, ali je ohrabrujuće što se sve više firmi okreće savremenim tehnologijama. Taj pomak ukazuje na rastuću tehnološku zrelost sektora i ističe potrebu za kontinuiranim razvojem digitalnih vještina, kako među IT profesionalcima, tako i među korisnicima digitalnih rješenja.

U podsektoru IT djelatnosti u 2024. godini poslovale su 2.224 kompanije sa ukupno 5.750 zaposlenih, koje su ostvarile prihod od 247,2 mil. eura i dobit od 32,8 mil. eura. Ovaj segment čini oko 36% ukupnih prihoda ICT sektora i ostaje najznačajniji izvor dodate vrijednosti i inovacija u digitalnoj ekonomiji Crne Gore.

U poređenju sa 2023. godinom, broj kompanija je smanjen za oko 8% (sa 2.411 na 2.224), broj zaposlenih za 11% (sa 6.483 na 5.750), prihod za 16% (sa 294,5 mil. eura na 247,2 mil. eura), dok je dobit smanjena za 18% (sa 40,1mil. eura na 32,8 mil. eura). Ovaj pad ukazuje na fazu konsolidacije nakon perioda ubrzanog rasta i širenja tržišta, uz blago smanjenje potražnje i rast troškova poslovanja.

IT djelatnosti obuhvataju dvije ključne podgrane:

- Kompjutersko programiranje, konsultantske i srodne djelatnosti, koje čine jezgro sektora, sa 1.771 kompanijom, 4.786 zaposlenih, prihodom od 206,5 mil. eura i dobiti od 27 mil. eura. U odnosu na prethodnu godinu, broj firmi smanjen je za 7%, zaposlenost za 10%, prihod za 17%, a dobit za 19%, što ukazuje na blago zasićenje tržišta i prilagođavanje novim uslovima poslovanja.
- Informacione uslužne djelatnosti obuhvataju 453 firme sa 964 zaposlena, prihodom od 40,7 mil. eura i dobiti od 5,7 mil. eura. U odnosu na 2023. godinu, broj firmi je smanjen za 11%, za-

poslenost za 16%, prihod za 9%, dok je dobit ostala na sličnom nivou, što ukazuje na otpornost i stabilnost ovog segmenta.

Uprkos blagom padu pokazatelja, IT djelatnosti ostaju najvitalniji dio ICT sektora, sa najvećim doprinosom izvozu, zapošljavanju i digitalnoj transformaciji crnogorske privrede.

Za dalji napredak potrebno je ubrzati razvoj IT sektora i ojačati njegovu sposobnost da odgovori na zahtjeve digitalne transformacije. Imajući u vidu snažan multiplikativni efekat IT industrije na cjelokupnu ekonomiju, neophodan je strateški pristup koji će obezbijediti stabilan rast, inovacije i bolju povezanost sa savremenim tržišnim potrebama.

U 2024. godini u Crnoj Gori je poslovalo 85 kompanija u oblasti telekomunikacija, sa ukupno 1.937 zaposlenih, koje su ostvarile prihod od 302,4 mil. eura i dobit od 42,3 mil. eura. Telekomunikacije čine oko 44% ukupnog prihoda ICT sektora i ostaju njegov najstabilniji i najprofitabilniji segment.

U poređenju sa 2023. godinom, broj kompanija je ostao gotovo nepromijenjen (84 u 2023), dok je broj zaposlenih smanjen za 6% (sa 2.058 na 1.937). Prihod je blago povećan za oko 2% (sa 296,3 na 302,4 mil. eura), dok je dobit zadržala stabilan nivo.

Ovaj podsektor odlikuje visoka koncentracija tržišta i dominacija nekoliko velikih operatora koji značajno doprinose ukupnim prihodima ICT sektora. Stabilnost u poslovanju, kontinuirana ulaganja u mrežnu infrastrukturu, 5G tehnologiju i digitalne servise korisnicima čine telekomunikacije osloncem digitalne transformacije i osnovom razvoja naprednih tehnologija u zemlji.

Prema podacima EKIP-a tokom 2024. godine operatori elektronskih komunikacija u Crnoj Gori investirali su 80,87 mil. eura u razvoj mreža i usluga, što je skoro 6% više nego u 2023. godini. Ovaj nivo ulaganja potvrđuje kontinuirani trend rasta investicija u telekomunikacionu infrastrukturu u posljednjoj deceniji.

Operatori planiraju investirati oko 63 mil. eura u 2025. godini 53 mil. eura u 2026., te 49 mil. eura u 2027. godini. Takva dinamika ulaganja ukazuje na stabilan razvoj sektora i njegovu važnu ulogu u digitalnoj transformaciji Crne Gore.

U narednom periodu očekuje se da telekomunikacioni sektor zadrži stabilan rast, uz fokus na unapređenje mrežnih kapaciteta, digitalnu sigurnost i integraciju s IT uslugama, što će doprinijeti jačanju ukupne otpornosti i konkurentnosti ICT sektora Crne Gore.

Uprkos blagom usporavanju u 2024. godini, ICT sektor Crne Gore zadržava snažan razvojni potencijal i strateški značaj za privredu. Dominantno učešće IT usluga i telekomunikacija čini stabilnu osnovu za dalji rast, dok ubrzana digitalna transformacija javnog i privatnog sektora otvara nove izvore prihoda.

Crnogorske IT kompanije sve više izlaze na inostrana tržišta. Vrijednost izvoza IT i računarskih usluga procjenjuje se na više od 140 mil. eura, a stabilno poslovno okruženje, upotreba eura i kvalitetna infrastruktura pozicioniraju Crnu Goru kao atraktivnu destinaciju za startapove, razvojne centre i digitalne nomade. Poseban prostor za rast leži u povezivanju ICT-a sa zelenom i pametnom ekonomijom – kroz primjenu vještačke inteligencije, Interneta stvari i analitike podataka u energetici, turizmu, transportu i upravljanju resursima.

Rastuća startap scena i dostupni programi podrške (Fond za inovacije, Horizon Europe, EUREKA) predstavljaju dobar osnov za razvoj inovativnih digitalnih rješenja, iako dostupnost investicionog kapitala i dalje ograničava brži rast. Dodatni potencijal nalazi se u jačanju regionalne saradnje, što bi omogućilo zajednički pristup EU fondovima i međunarodnim tržištima.

U srednjem roku očekuje se umjeren, ali stabilan rast sektora od 5-7% godišnje, vođen digitalnom transformacijom, izvozom softverskih usluga i novim tehnologijama. Ako se obezbijedi kvalitetan kadar i dodatno ojača inovaciona i investiciona podrška, ICT može postati najbrže rastuća grana crnogorske privrede i ključni nosilac modernizacije, konkurentnosti i digitalne otpornosti ekonomije.

Iako ICT sektor pokazuje visoku otpornost i sposobnost prilagođavanja, suočava se s nekoliko strukturnih izazova koji mogu ograničiti njegov dalji rast. Najizraženiji problem ostaje nedosta-

DIGITALNA ZRELOST PREDUZEĆA

Prema podacima MONSTAT-a, iz godišnjeg istraživanja o upotrebi ICT u preduzećima, u 2024.godini pristup Internetu imalo je 100% anketiranih preduzeća, Procenat preduzeća koja imaju web sajt iznosi 86,6%. U odnosu na 2020. godinu procenat broja preduzeća koja imaju web sajt je porastao za 2,1 procentnih poena (sa 84,5% na 86,6%). Od preduzeća koja imaju veb sajt, 77,8% je izjavilo da omogućava pristup proizvodnim katalozima i cjenovnicima, dok 67% ima linkove ili reference na profilima društvenih mreža. Rezultati istraživanja pokazuju da 31,5% preduzeća za pristup internetu koristi maksimalnu brzinu najmanje 30Mbit/s, ali manje od 100 Mbit/s, 29,2% preduzeća je izjavilo da koristi brzinu internet konekcije najmanje 100Mbit/s, ali manje od 500 Mbit/s, dok je 14,6% preduzeća izjavilo da koristi brzinu interneta najmanje 500Mbit/s, ali manje od 1 Gbit/s. Procenat ispitanika koji nikada nijesu kupovali ili naručivali robu ili usluge putem Interneta iznosi 43,1%, što predstavlja prostor za promovisanje eTrgovine.

GII 2025

Prema izvještaju Globalnog indeksa inovacija za 2025. godinu, Crna Gora je pozicionirana na 64. mjesto od ukupno 133 svjetske ekonomije, što predstavlja napredak za jednu poziciju u odnosu na 2024. godinu. I ako nas ocjena indikatora koji se odnose na ICT infrastrukturu pozicionira na 57. mjesto, prethodne godine smo bili na 77., ostali indikatori ocijenjeni su znatno lošije u odnosu na prethodnu godinu. Prema udjelu ICT usluga u ukupnoj trgovini bilježi se pad pozicija i za uvoz i za izvoz. Crna Gora se nalazi na 24. mjestu za uvoz, dok je prethodne godine bila na 21. mjestu. Što se tiče izvoza, trenutno smo na 26. mjestu, dok smo prethodne godine bili na 22.

Visoko-tehnološka proizvodnja odnosi se na industrije i proizvode visokog stepena tehničke sofisticiranosti, kao što su elektronika, farmacija, biotehnologija, avijacija i softverske tehnologije. Uvoz i izvoz visokih tehnologija u okviru ukupne trgovine predstavljaju pokazatelj koliko ekonomija koristi i doprinosi inovativnim industrijama. U aktuelnom izvještaju, Crna Gora zauzima 98. mjesto za uvoz i 103. mjesto za izvoz visokih tehnologija, što predstavlja pad u odnosu na prethodnu godinu kada smo bili na 94. i 96. mjestu. Takođe, za visoko-tehnološku proizvodnju, naša pozicija je 94, kao i prošle godine. Ove pozicije ukazuju na ograničen pristup naprednim tehnologijama i slabiji razvoj domaće tehnološke industrije, što može negativno uticati na konkurentnost Crne Gore na globalnom tržištu. Poboljšanje u ovom segment bi moglo privući veće strane investicije, omogućiti otvaranje kvalitetnijih radnih mjesta i podstaći razvoj inovativnih industrija, što je ključno za modernizaciju i dugoročnu održivost crnogorske ekonomije. Crna Gora je zabilježila pogoršanje pozicije i u oblasti inovativne povezanosti, zauzevši 116. mjesto u odnosu na prošlogodišnje 98. Posebno zabrinjava segment koji se odnosi na povezanost univerziteta i privrede u okviru naučno-istraživačke saradnje, gdje se Crna Gora nalazi na 97. mjestu, što je pad u odnosu na 81. mjesto prošle godine. Ovi pokazatelji ukazuju na kontinuirani trend pogoršanja iz godine u godinu za najmanje 10 pozicija.

tak kvalifikovanog kadra. Potražnja za IT stručnjacima višestruko premašuje ponudu, naročito u oblastima vještačke inteligencije, sajber bezbjednosti, analitike podataka i razvoja softverskih platformi. Odliv kadrova i rad na daljinu za strane kompanije dodatno umanjuju domaće kapacitete. Istovremeno, finansijska podrška i investicioni instrumenti za rast startapova i malih IT firmi ostaju ograničeni, a regulatorni okvir, iako usklađen sa EU standardima, u praksi je često spor i nefleksibilan. Dodatni izazov predstavljaju složene javne nabavke, ograničen pristup međunarodnim platnim sistemima i mala domaća potražnja za digitalnim uslugama.

1.4.10. GRAĐEVINARSTVO

Sektor građevinarstva i u 2025. godini zadržava status jednog od ključnih segmenata realne ekonomije Crne Gore, s obzirom na značajan doprinos ukupnoj zaposlenosti i bruto domaćem proizvodu. Nakon višegodišnjeg pada vrijednosti izvršenih građevinskih radova (2019–2023), u 2024. zabilježen je rast od 2,4%, čime je sektor ponovo ušao u zonu rasta. Ovaj trend nastavljen je i početkom 2025. godine, što ukazuje na stabilizaciju tržišta i povećanu aktivnost, posebno u oblasti infrastrukturnih projekata i komercijalne gradnje.

Prosječan broj zaposlenih u sektoru porastao je sa 12,7 hiljada u 2021. na oko 21,9 hiljade u prvih devet mjeseci 2025. godine. U ukupnoj zaposlenosti građevinarstvo sada učestvuje sa 8%. U istom periodu, prosječna zarada porasla je sa 446 eura na 985 eura, što predstavlja rast od 120%. BDP za sektor građevinarstva u 2024. godini u stalnim cijenama iznosio je 286 mil. eura, što je 3,9% ukupne strukture, u sektoru je radilo 5.300 kompanija.

Rast plata posljedica je povećane potražnje i nedostatka kvalifikovane domaće radne snage, koji se nadoknađuje angažovanjem stranaca, najčešće iz Turske, Indije i drugih zemalja. Međutim, rast zaposlenosti i zarada nije praćen proporcionalnim povećanjem fizičkog obima radova, što ukazuje na rast troškova rada i formalizaciju dijela ranije neprijavljene radne snage.

Vrijednosti izvršenih građevinskih radova u prva tri kvartala 2025. iznose 490,2 mil. eura, što je za 4% više u odnosu na isti period 2024. godine, kada su iznosile 471,5 mil. eura. Izvršeni efektivni časovi ostvareni na gradilištima u ovom periodu 2025. godine bili su 13,4 mil. časova, neznatno više od uporednog perioda 2024.godine, kada su iznosili 13,2 mil. časova.

Kada je u pitanju broj zaposlenih u 2025. godina, trend rasta se nastavio, pa je sektor u septembru zapošljavao 22.596 radnika, što predstavlja rast od 14,4% u odnosu na isti period 2024. godine (19.744).

U prva tri kvartala, izdato je 305 građevinskih dozvola, u odnosu na 258 izdatih u uporednom periodu 2024. godine. Planirana je izgadnja 59.985 m2 što je 31,5% manje u odnosu na 87.554 m2.

Što se tiče tržišta nekretnina, prosječna cijena kvadratnog metra stana u novogradnji u Crnoj Gori, kada su u pitanju samo privredni subjekti, za III kvartal 2025. godine je iznosila 2.228 eura i viša je 20,17% u odnosu na III kvartal 2024. kada je iznosila 1.854 eura, dok je na nivou Podgorice cijena iznosila 2.153 eura i viša je za 18,04 % u odnosu na III kvartal 2024. godine, kada je iznosila 1.824 eura.

Očekuje se da će dalji oporavak sektora biti vođen nastavkom kapitalnih infrastrukturnih projekata (posebno druge dionice autoputa Bar–Boljare, dionica Mateševo–Andrijevica), povećanom aktivnošću u turističkoj gradnji, te digitalizacijom procesa, naročito kroz elektronsku predaju građevinske dokumentacije. Primjena novih zakona o uređenju prostora, izgradnji i legalizaciji, uz potpunu digitalizaciju postupaka, doprinijeće većoj efikasnosti, transparentnosti i pravnoj sigurnosti za investitore.

Građevinarstvo ostaje ključni pokretač ekonomskog razvoja, jer kroz infrastrukturne i stambeno-poslovne projekte direktno utiče na rast BDP-a i zapošljavanje. Stabilno i predvidljivo poslovno okruženje, uz efikasnu administraciju i digitalizaciju, predstavljaju osnovne preduslove za privlačenje novih investicija.

Usklađivanje obrazovnih programa sa evropskim tehničkim standardima doprinosi kvalitetu gradnje i konkurentnosti domaćih izvođača.

Kada govorimo o zakonodavnom okviru u oblasti prostornog planiranja i građevinarstva u Crnoj Gori, usvojeni su Zakon o uređenju prostora, Zakon o izgradnji objekata i Zakon o legalizaciji bespravnih objekata, kao i Prostorni plan Crne Gore, koji predstavlja jedan od ključnih instrumenata za dugoročni i održivi socijalni, teritorijalni i ekonomski razvoj države. Poseban izazov u narednom periodu biće formiranje agencija za planiranje, kako na državnom, tako i na lokalnom nivou. Rokovi donošenja nove planske dokumentacije mogu biti prolongirani, prvenstveno zbog nedostatka kvalifikovanih prostornih planera i stručnog kadra u ovoj oblasti. Proces legalizacije bespravnih objekata i dalje je usporen, a zbog velikog broja zahtjeva značajan će biti angažman Uprave za katastar i državnu imovinu. Istovremeno, geodetske organizacije ukazuju na moguće poteškoće u sprovođenju Zakona, usljed obimnog posla i otežanog prikupljanja dokumentacije koju propisi zahtijevaju.

Novim Zakonom o izgradnji biće potrebno zapošljavanje velikog broja stručnjaka različitih profila, što može dodatno opteretiti javne finansija. U cilju unapređivanja efikasnosti sistema, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine priprema uvođenje softvera za elektronsku predaju dokumentacije za izgradnju objekata. Njegova puna implementacija zahtijeva organizovanje promocija i edukacija privrednika, kako bi se omogućilo pravilno korišćenje i osiguralo smanjenje birokratskih prepreka u procesu izdavanja dozvola.

Kada je riječ o podizanju standarda u građevinskom sektoru, značajan izazov predstavlja i uvođenje BIM (Building Information Modeling) tehnologija, koje podrazumijevaju potpunu digitalizaciju procesa planiranja, projektovanja, izgradnje i održavanja objekata. Ovaj koncept, već duži niz godina prisutan u Evropskoj uniji, tek se postepeno implementira u Crnoj Gori. Njegova primjena donosi velike benefite u pogledu efikasnosti, transparentnosti i održivosti, ali zahtijeva dodatne napore u vidu edukacije stručnog kadra, usklađivanja tehničkih propisa i ulaganja u digitalnu infrastrukturu.

Sve navedeno ukazuje da su ključni izazovi u sektoru građevinarstva u Crnoj Gori danas povezani sa unapređivanjem institucionalnih kapaciteta, digitalizacijom procesa i potpunom implementacijom savremenih tehnoloških standarda koji mogu doprinijeti održivom razvoju i većoj konkurentnosti domaće građevinske industrije.

1.4.11. KOMUNALNA PRIVREDA

Sektor komunalnih djelatnosti u Crnoj Gori činio je 1,4% BDP-a u 2024. godini[17], ali njegova strateška uloga znatno prevazilazi ovaj statistički podatak. Pouzdano vodosnabdijevanje, odvođenje i prečišćavanje otpadnih voda te sistemsko upravljanje komunalnim otpadom predstavljaju temelj za kvalitetan život građana i očuvanje javnog zdravlja. Funkcionalna komunalna infrastruktura predstavlja osnovu bez koje razvoj turizma, jedne od ključnih grana crnogorske ekonomije, ne bi bio moguć, pa njeno unapređivanje postaje ključni faktor za jačanje ekonomskog rasta i održivi razvoj.

Tabela 17: **Pregled osnovnih pokazatelja po godinama**

	Broj kompanija	Broj zaposlenih	Prihod	Dobit	Gubitak	Zarade
2020.	970	4.441	**376.107.905**	36.154.351	**-5.007.105**	**57.247.005**
2021.	1.357	5.342	**439.064.780**	55.346.608	**-8.300.856**	**50.509.145**
2022.	2.294	7.706	**597.123.456**	77.607.458	**-8.876.199**	**96.771.316**
2023.	2.862	9.592	**635.072.301**	87.349.472	**-13.985.793**	**149.302.458**
2024.	2.646	8.605	**683.791.746**	89.229.957	**-11.945.353**	**141.942.521**

Izvor: Poreska uprava, Monstat

17 Izvor: Uprava za statistiku MONSTAT

U prethodnom petogodišnjem periodu može se uočiti nekoliko ključnih trendova u razvoju komunalnog sektora Crne Gore. Broj privrednih društava kontinuirano raste, sa 308 u 2020. na 514 u 2024. godini, što pokazuje širenje sektora i njegovu sve veću važnost u ekonomiji. Ukupni prihodi sektora takođe su u porastu, sa 132,5 mil. eura u 2020. na 213,5 mil. eura u 2024, što ukazuje na rast operativne aktivnosti i potencijal za dalja ulaganja.

Broj zaposlenih se povećao sa 4.784 na 5.923, dok je prosječna bruto zarada rasla sa 735 na 1.005 eura, što odražava poboljšanje standarda radnika u sektoru. Investicije su više nego udvostručene, sa 7,7 na 17,9 mil. eura, ali njihov udio i dalje predstavlja mali dio ukupnih investicija u Crnoj Gori. Iako bilježe rast u posmatranom periodu, stanje infrastrukture i dalje je zabrinjavajuće. Za njeno adekvatno unapređivanje potrebno je kontinuirano ulaganje u vodovodnu i kanalizacionu mrežu, održavanje objekata, komunalnu infrastrukturu, kao i u potrebnu mehanizaciju. Nedostatak sredstava za rekonstrukciju i modernizaciju dodatno je pogoršan time što lokalne samouprave često ne izdvajaju dovoljno za investiciono održavanje. Ovaj trend ukazuje na potrebu za planiranim i većim ulaganjima, kako bi se poboljšala i unaprijedila funkcionalnost, kvalitet i operativna održivost komunalnih usluga.

Vodovodna i komunalna privredna društva, čiji su osnivači jedinice lokalne samouprave, suočavaju se sa nizom izazova koji mogu ugroziti njihovu dugoročnu stabilnost. Najveći izazovi su značajni gubici vode, zastarjela infrastruktura i mehanizacija, nedovoljna pokrivenost kanalizacionom mrežom, niska stopa recikliranja otpada, finansijska nestabilnost i odliv kvalifikovanog kadra. Prevazilaženje ovih izazova zahtijeva značajna ulaganja i reformske korake kako bi se osigurala održivost i efikasnost komunalnog sektora u budućnosti.

Na osnovu benchmarkinga Regulatorne agencije za energetiku i regulisane komunalne djelatnosti (REGAGEN), u 2024. godini od ukupno 24 privrednih društava koja pružaju usluge vodosnabdijevanja i odvođenja i prečišćavanja komunalnih otpadnih voda, sedam je poslovalo sa gubitkom: ViK Andrijevica, Berane, Budva, Cetinje, Podgorica, Rožaje i Ulcinj, dok je u 2023. godini 11 preduzeća poslovalo negativno. Na nivou sektora, u 2024. godini ostvaren je gubitak od 3,9 mil. eura, od čega 1,45 mil. eura predstavlja gubitak ViK Budva.

Ovaj sektor je zapošljavao ukupno 2.255 radnika, uz dodatnih 157 angažovanih preko agencija ili ugovora o privremenim i povremenim poslovima. Na 1.000 korisnika bilo je 7,95 zaposlenih lica što ukazuje na prekomjeran broj radnika i potrebu za racionalizacijom kadrovske strukture u sektoru.

Broj korisnika usluge javnog vodosnabdijevanja iznosio je 303.186, što čini rast od 3,5% u odnosu na 2023. godinu, dok je broj korisnika usluge prihvatanja i odvođenja komunalnih otpadnih voda iznosio 184.630, što predstavlja povećanje od oko 3,6% u odnosu na godinu ranije. Ipak, značajan broj korisnika, 39,0% nema priključak na javni kanalizacioni sistem, pri čemu je pokrivenost fizičkih lica 41,0%, a pravnih 24,0%.

Sa lokalnih vodoizvorišta u 2024. godini zahvaćeno je 118,6 miliona m^3 vode, dok je korisnicima isporučeno 46,9 miliona m^3, od čega 35,9 miliona m^3 fizičkim licima, a 11,0 miliona m^3 pravnim licima. Najveće povećanje isporučene vode je ostvarilo KD Šavnik za 70% više vode nego u 2023. godini. Značajan porast zabilježen je i kod KD Žabljak, i to za 51,0%, što je posljedica fakturisanja potrošnje fizičkim licima kojima duži period nije očitavana potrošnja na vodomjerima. Sa druge strane, ViK Andrijevica je za 9,0% manje isporučio vode u odnosu na 2023. godinu, kao ViK Cetinje (5,0%), KD Mojkovac (4,0%) i KD Petnjica (1,0 %).

Najviše vode za piće je isporučio ViK Podgorica, i to 16.445.713 m^3, što predstavlja 35,0% ukupno isporučene vode u Crnoj Gori.

Evidentna je značajna disproporcija između isporučene vode i preuzetih otpadnih voda, pri čemu gotovo 46,0% isporučene vode nije obrađeno kroz javni kanalizacioni sistem, a pojedini gradovi poput Petnjice i Tuzi nemaju javni kanalizacioni sistem, pa se sva otpadna voda odlaže u septičke jame.

Obračun isporučene vode vrši se preko individualnih ili zajedničkih vodomjera, dok se za korisnike bez vodomjera potrošnja utvrđuje paušalno. U 2024. godini, 87,0% korisnika u Crnoj Gori imalo je poseb-

ne vodomjere, udio zajedničkih vodomjera povećan je sa 7,0% na 9,0%, dok je paušalno obračunata potrošnja smanjena sa 6,0% na 4,0%. Samo ViK Herceg Novi, Podgorica i Tuzi isporučenu vodu mjere isključivo preko vodomjera. U Primorskom regionu pokrivenost posebnim vodomjerima je visoka, dok u sjevernom regionu, posebno kod ViK Kolašin, KD Plužine i KD Šavnik, značajan dio korisnika (do 74,0%) i dalje plaća paušalno, a kod KD Petnjica svi korisnici su na paušalnom obračunu.

Stepen neprihodovane vode, koji obuhvata tehničke i komercijalne gubitke i računa se kao razlika između količine vode potisnute u sistem i one isporučene korisnicima, iznosi 67,0%. Ipak, ovaj podatak predstavlja grubu procjenu, budući da od 24 pružaoca usluga samo osam prati ukupno zahvaćenu vodu.

Visoki gubici nastaju usljed starosti i lošeg stanja vodovodne mreže, ilegalnih priključaka i nedovoljne kontrole potrošnje. Takav nivo gubitaka predstavlja ozbiljan izazov za održivost vodovodnih sistema, što zahtijeva modernizaciju mreže, bolje mjerenje i efikasniju kontrolu potrošnje.

Kao primjer dobre prakse ističe se ViK Tivat, koji se kontinuirano uspješno suočava sa problemom gubitaka vode, ostvarivši u 2024. godini stepen neprihodovane vode od 31,0%, znatno ispod crnogorskog prosjeka.

Stopa naplate na nivou Crne Gore u 2024. godini iznosila je 97,0%, pri čemu se ove vrijednosti odnose ne samo na regulisane komunalne djelatnosti, već i na druge aktivnosti koje vršioci obavljaju, budući da pojedini ne vode odvojene evidencije po djelatnostima. Najvišu stopu naplate imalo je ViK Berane (122,0%), dok su najniže ostvarili ViK Tuzi (78,0%) i KD Šavnik (67,0%).

Benchmarking REGAGEN-a takođe ukazuje na kontinuirane izazove u upravljanju neprihodovanom vodom, jer veliki broj vršilaca ne posjeduje adekvatne mjerne uređaje, što otežava precizno planiranje, ocjenu efikasnosti i unapređenje komunalne infrastrukture.

Benchmarking se sprovodi od 2018. godine i pruža uvid u efikasnost, finansijsku stabilnost i kvalitet usluga. Ipak, podaci se često ne dostavljaju u potpunosti ili se šalju nepotpuni, što otežava preciznu analizu i planiranje, te dodatno ističe značaj pravovremenog i vjerodostojnog izvještavanja za transparentnost i dugoročnu održivost sektora.

Crnogorsko zakonodavstvo u oblasti otpadnih voda u velikoj mjeri je usklađeno sa evropskim standardima, ali izazovi i dalje postoje u pogledu implementacije. Zastarjela i neadekvatna kanalizaciona infrastruktura, kao i nedostatak postrojenja za prečišćavanje u mnogim opštinama, predstavljaju značajan problem, a dodatne poteškoće javljaju se i pri izgradnji i radu tih postrojenja. Trenutno u Crnoj Gori funkcioniše deset postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, dok Plan upravljanja komunalnim otpadnim vodama (2020–2035) predviđa opremanje 37 aglomeracija odgovarajućim postrojenjima i kolektorskim sistemima. Rokovi za implementaciju su postavljeni prema veličini aglomeracija: do 2031. za više od 50.000 stanovnika, do 2033. za između 15.000 i 50.000, te do 2035. za manje od 15.000 stanovnika.

Na nacionalnom nivou, upravljanje kanalizacionim muljem iz postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda predstavlja veliki izazov. Efikasno rješavanje ovog problema zahtijeva saradnju više opština, budući da se ključni principi održivog upravljanja otpadom temelje na primjeni regionalnog pristupa. Ova složena pitanja zahtijevaju sistemske reforme kako bi se osigurala održivost vodovodnog i kanalizacionog sektora u Crnoj Gori.

Oblast upravljanja otpadom i dalje predstavlja jedan od ključnih ekoloških izazova sa kojima se Crna Gora suočava, a dosadašnji rezultati ne mogu se ocijeniti kao zadovoljavajući.

Prema podacima MONSTAT-a, u 2023. godini u Crnoj Gori je stvoreno ukupno 360.136,8 tona komunalnog otpada, što predstavlja rast od 7,2% u odnosu na prethodnu godinu. Komunalna preduzeća prikupila su 330.844,2 tona, odnosno 96,7% ukupno nastalog otpada. Stvoreni komunalni otpad po glavi stanovnika iznosio je 577,5 kg, što je za 6,1% više nego 2022. godine. Uprkos zabilježenom rastu recikliranih količina otpada od 22,1%, stopa reciklaže i ponovne upotrebe u Crnoj Gori i dalje ostaje na niskom nivou, što jasno ukazuje na ozbiljne izazove u ovoj oblasti.

Nepropisno odlaganje otpada i dalje predstavlja značajan ekološki problem u Crnoj Gori. Na teritoriji države postoji više od 340 neuređenih odlagališta. Ovakva neodgovorna praksa, u kombinaciji sa vrlo malim brojem ekoloških inspektora, izaziva ozbiljne negativne posljedice po životnu sredinu i javno zdravlje, naglašavajući potrebu za jačanjem nadzora, modernizacijom sistema upravljanja otpadom i podizanjem svijesti građana o pravilnom odlaganju otpada.

Usvojenim Državnim planom upravljanja otpadom za period 2025–2029. godine Crna Gora postavlja jasne strateške ciljeve za prelazak sa linearnog modela upravljanja otpadom na cirkularnu ekonomiju, u kojoj se otpad tretira kao resurs koji se može ponovo koristiti i vraćati u proizvodni ciklus. Plan predviđa smanjenje količina otpada koje završavaju na deponijama uz paralelno povećanje stope reciklaže komunalnog otpada, sa ambicijom da se do 2035. godine postigne 65,0% reciklaže. Poseban fokus stavljen je na zatvaranje i sanaciju svih nesanitarnih deponija do 2030. godine, čime se smanjuje negativan uticaj na životnu sredinu i javno zdravlje.

U okviru Plana planirana je i modernizacija infrastrukture, uključujući uspostavljanje četiri regionalna centra za upravljanje otpadom u Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju i Baru. Plan dodatno naglašava proširenu odgovornost proizvođača, obavezu odvojeno sakupljanja ambalažnog i električnog otpada, te uspostavljanje digitalnih registara i sistema nadzora radi povećanja efikasnosti i transparentnosti. Procijenjena vrijednost potrebnih ulaganja iznosi oko 400 mil. eura, uz kombinaciju nacionalnih sredstava, doprinosa opština i podrške EU i međunarodnih partnera.

Jedan od ključnih problema u sektoru komunalnih djelatnosti u Crnoj Gori je što cijene usluga često nisu adekvatno definisane i ne odražavaju stvarne troškove njihovog pružanja. Bez pravilno postavljenih cijena, komunalna privredna društva ostaju finansijski ranjiva i ne mogu u potpunosti osigurati kvalitet i kontinuitet usluga za građane. Dobra osnova za rješavanje ovog problema predstavlja Uredba o bližim elementima i metodologija za određivanje cijena regulisanih komunalnih usluga, koju je Vlada donijela 31. jula tekuće godine, a koja omogućava adekvatnu naplatu pruženih usluga i stvara uslove za održiv i kvalitetan rad ovih privrednih društava.

Ostvarenje ambicioznih ciljeva u oblasti komunalne privrede, uključujući efikasno upravljanje otpadom i kvalitetno vodosnabdijevanje, moguće je jedino uz aktivan angažman svih relevantnih aktera. To podrazumijeva saradnju opština, vodovodnih i komunalnih privrednih društava, inspekcijskih organa, ali i samih građana, čime se stvara čvrst okvir za održiv, moderan i funkcionalan sistem komunalnih usluga u Crnoj Gori.

2
POSLOVNI AMBIJENT

Kvalitet poslovnog ambijenta predstavlja jedan od ključnih faktora konkurentnosti crnogorske ekonomije, posebno u uslovima visoke zavisnosti od malog broja sektora, snažne uloge turizma i prisutnih eksternih šokova. Iako su u prethodnim godinama ostvareni određeni pomaci u digitalizaciji javne uprave, poreskom opterećenju rada, unapređenju poslovnih servisa i usklađivanju propisa sa pravnom tekovinom EU, međunarodne institucije konstatuju da je struktura izazova u crnogorskom poslovnom ambijentu i dalje u velikoj mjeri slična kao i ranije. Hronične administrativne barijere, regulatorna nepredvidljivost, nedostatak radne snage, visoki troškovi usklađivanja sa propisima, siva ekonomija i nelojalna konkurencija i dalje predstavljaju faktore koji ograničavaju investicionu aktivnost i produktivnost preduzeća. Usljed sporog napretka u otklanjanju sistemskih prepreka, poslovni ambijent karakterišu postepeni, ali vidljivi pomaci, uz povremene značajnije iskorake, što potvrđuju i istraživanja Privredne komore i drugih poslovnih udruženja.

2.1. ISTRAŽIVANJE

Privredna komora Crne Gore redovno sprovodi istraživanje o poslovnom ambijentu sa ciljem praćenja percepcije privrednika o uslovima poslovanja, identifikovanja najvećih prepreka i sagledavanja očekivanja za naredni period.

Istraživanje je sprovedeno tokom marta i aprila 2025. godine putem elektronskog upitnika, koji je obuhvatio 107 pitanja raspoređenih u osam oblasti relevantnih za procjenu kvaliteta poslovnog okruženja, kao i dvije dodatne oblasti u vezi sa biznis barijerama i očekivanjima. Većina pitanja ocjenjivana je skalom od 1 do 5, uz mogućnost odgovora „nemam stav“, a dio pitanja bio je zatvorenog tipa. Na osnovu prosječnih ocjena po oblastima izračunata je ukupna ocjena poslovnog ambijenta, dok su ispitanicima otvorena pitanja omogućila dodatne komentare i sugestije.

Reprezentativni uzorak od 251 privrednog subjekta odabran je stratifikovanim proporcionalnim slučajnim uzorkovanjem iz populacije od 33.461 preduzeća. Stratifikacija je izvršena prema veličini preduzeća i regionu poslovanja, a primijenjeni ponderi omogućili su da rezultati precizno odražavaju strukturu cjelokupne privrede.

Rezultati istraživanja omogućavaju kvantitativno sagledavanje percepcije privrednika o poslovnom ambijentu kroz prosječne ocjene po oblastima, kao i poređenje sadašnjeg stanja sa prethodnim godinama i očekivanjima za naredni period. Ovako strukturiran pristup omogućava jasno uočavanje trendova, identifikaciju oblasti u kojima su zabilježeni pomaci i onih koje nastavljaju da predstavljaju ograničenje za razvoj preduzeća.

Grafik 34: **Poslovni ambijent u Crnoj Gori**

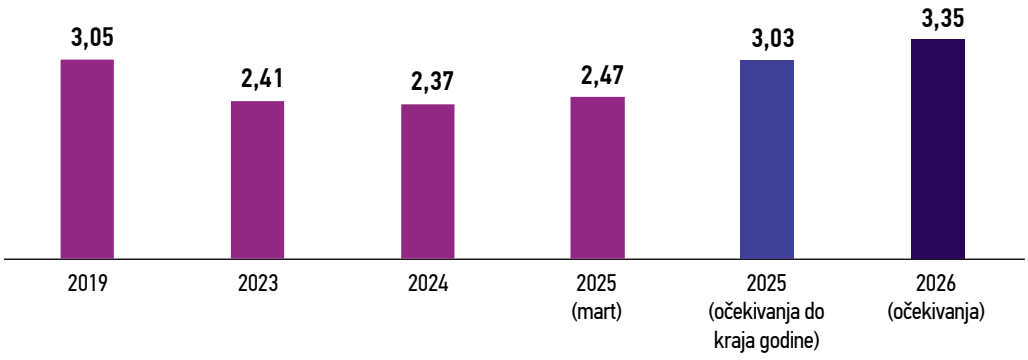

Posljednje istraživanje pokazuje blagi oporavak ukupne ocjene, pri čemu poslovni ambijent u Crnoj Gori danas dobija prosječnu ocjenu 2,47. Iako je ova vrijednost i dalje ispod predpandemijskog nivoa, ukazuje na određeni napredak u percepciji poslovne klime. Posebno je značajno što očekivanja privrednika za naredni period pokazuju izražen optimizam – očekivani ambijent do kraja 2025. godine ocijenjen je sa 3,03, gotovo dostižući nivo iz 2019. godine, dok se za 2026. godinu očekuje dodatno poboljšanje, što odražava ocjena od 3,35.

Grafik 35: **Poslovni ambijent u Crnoj Gori po oblastima**

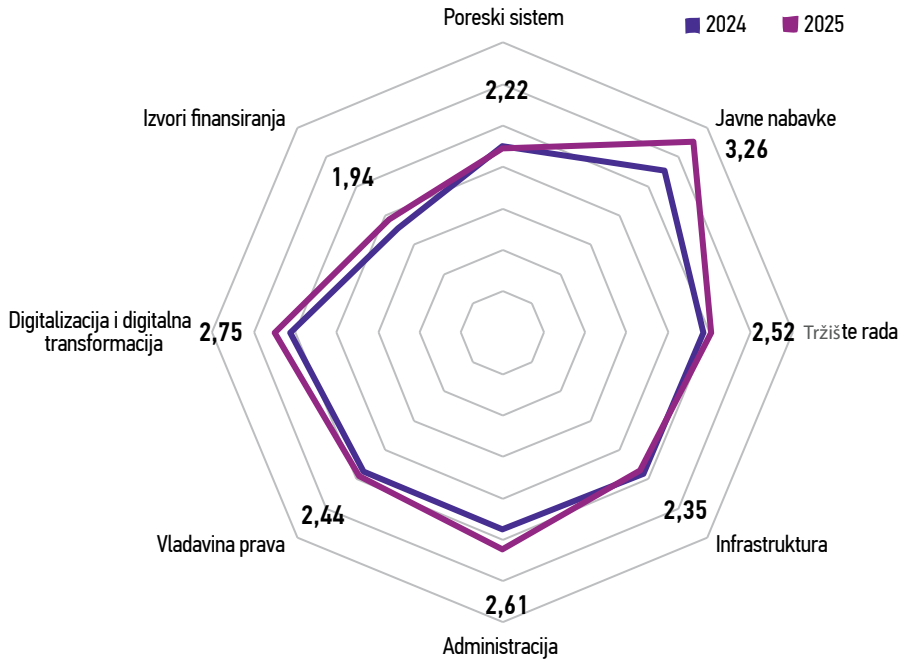

Analiza pojedinačnih oblasti poslovnog ambijenta u posmatranom periodu ukazuje na postepenu stabilizaciju percepcije, uz određene oscilacije koje reflektuju kompleksnost ekonomskog okruženja.

Najveći napredak u posljednje tri godine zabilježen je u oblasti javnih nabavki, što svjedoči o mogućim poboljšanjima u transparentnosti i efikasnosti procedura, kao i boljoj komunikaciji s privredom. Oblast poreskog sistema zadržava gotovo identičnu ocjenu kroz sve tri godine, što upućuje na hronično nezadovoljstvo poslovne zajednice, vjerovatno zbog i dalje složenih procedura, čestih izmjena propisa ili opterećenja koje nosi poreski teret. Slična stagnacija primjetna je i u oblasti infrastrukture, gdje ocjene osciluju unutar vrlo uskog raspona, što ukazuje na spor napredak i kontinuiranu potrebu za strateškim ulaganjima, posebno u transportnu i infrastrukturu. Oblast tržišta rada, iako je u 2023. imala relativno visoku ocjenu, bilježi pad u 2024. dok u 2025. blago raste. Ovaj obrazac vjerovatno reflektuje izazove u dostupnosti kvalifikovane radne snage, migracije radno sposobnog stanovništva i neusklađenost obrazovne strukture sa potrebama privrede. Slično tome, vladavina prava ostaje među slabije ocijenjenim oblastima, bez značajnog napretka, što potvrđuje da problemi pravne sigurnosti i efikasnosti i dalje predstavljaju barijeru za poslovanje. Pozitivan signal dolazi iz oblasti digitalizacije i digitalne transformacije, gdje je zabilježen oporavak nakon pada u 2024. godini što može ukazivati na intenziviranje digitalnih reformi u javnom sektoru i širu upotrebu digitalnih servisa u poslovanju. Konačno, oblast pristupa izvorima finansiranja, koja je u kontinuitetu među najniže ocijenjenima, pokazuje određeni napredak. Ipak, i pored ovog rasta, niska prosječna ocjena sugeriše da je dostupnost povoljnih finansijskih instrumenata, posebno za mala i srednja preduzeća, i dalje ozbiljan izazov.

Određeni segmenti poslovnog ambijenta su napredovali, dok su drugi ostali problematični ili podložni fluktuacijama. Privrednici jasno prepoznaju napore u oblastima kao što su javne nabavke i digitalizacija, dok i dalje ukazuju na sistemske slabosti u poreskom sistemu, pravosuđu i pristupu kapitalu.

Percepcija poreskog sistema u posljednje tri godine zadržava se na relativno niskom nivou, uz blage oscilacije bez značajnijeg poboljšanja. Ovaj trend sugeriše da, iako su u prethodnim godinama uvedene određene fiskalne reforme, poslodavci i dalje smatraju poreski sistem opterećujućim, prvenstveno zbog visine fiskalnih i parafiskalnih nameta.

Grafik 36: **Poreski sistem**

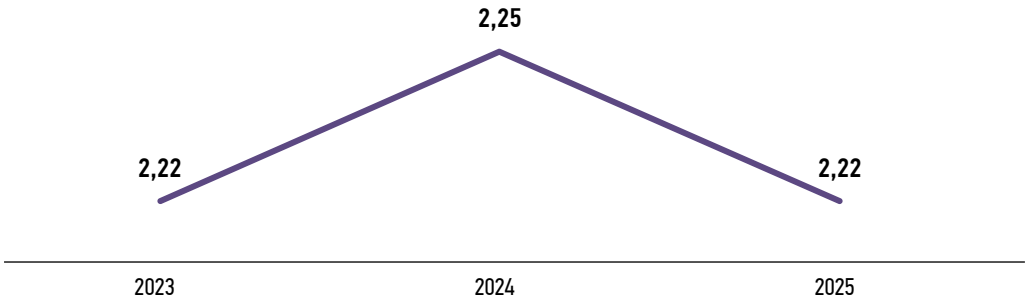

Najbolje su ocijenjene stope doprinosa na lični dohodak i lokalne administrativne takse, dok su privrednici izrazili nezadovoljstvo u vezi sa stopom PDV-a i visinom naknada za izvršitelje.

Iako percepcija većine elemenata poreskog sistema i dalje ostaje ispod prosjeka, pojedini segmenti su u tekućoj godini ocijenjeni povoljnije u odnosu na prethodnu. Najizraženiji poboljšanje ocjene zabilježeno je kod naknada za izvršitelje i lokalnih naknada, što može ukazivati na veći stepen transparentnosti u obračunu, ujednačeniju primjenu prakse ili smanjenje finansijskog opterećenja za privredne subjekte u izvršnim postupcima, kao i na moguće smanjenje učestalosti ili primjene represivnih mjera.

Grafik 37: **Poreski sistem**

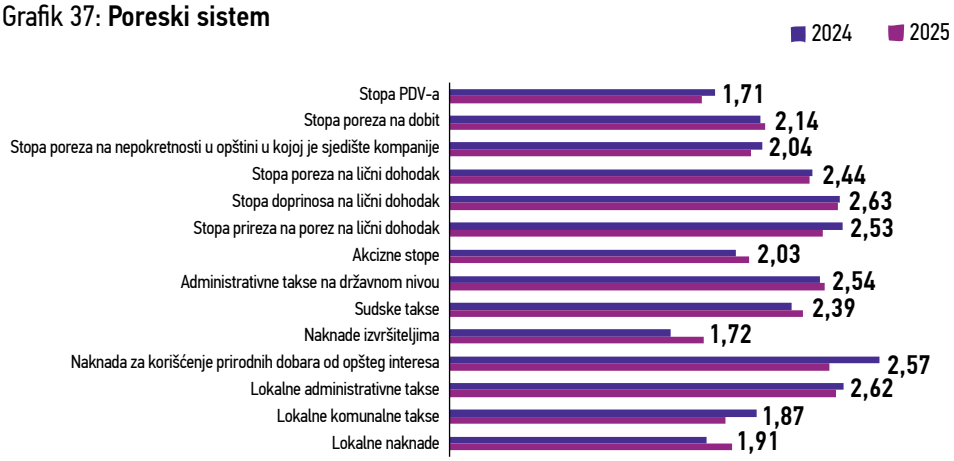

Najizraženiji pad u percepciji zabilježen je u vezi sa naknadama za korišćenje prirodnih dobara od opšteg interesa i lokalnim komunalnim taksama, što može ukazivati na strožije uslove primjene, povećanje iznosa, nedosljednost u lokalnoj praksi ili nedovoljno efikasnu i pravovremenu komunikaciju sa poslovnom zajednicom.

Percepcija oblasti javnih nabavki u posljednje tri godine bilježi stabilan rast, sa naročito izraženim poboljšanjem u tekućoj godini. Ovakav trend sugeriše da su sprovedene reforme, uključujući unapređenje zakonodavnog okvira, digitalizaciju procedura, veću transparentnost u objavljivanju i praćenju postupaka, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta nadležnih tijela, počele da daju konkretne i vidljive rezultate.

Grafik 38: **Javne nabavke**

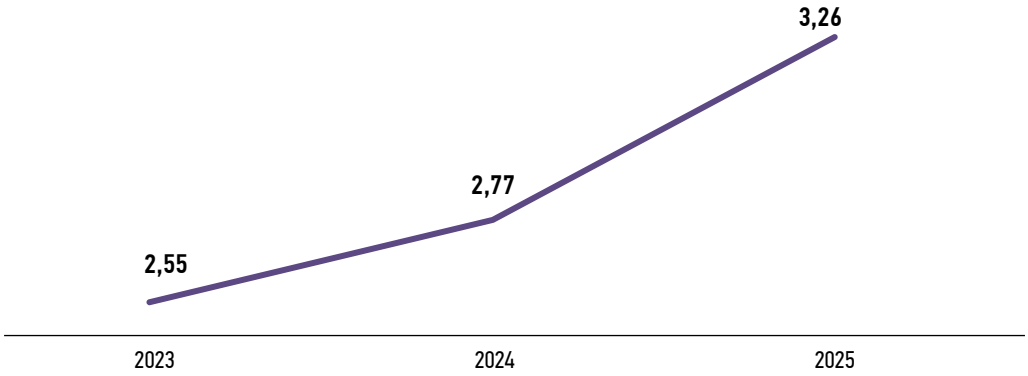

Najvišu ocjenu dobila je brzina izmirenja obaveza države prema privredi, što je ujedno i najbolje ocijenjen indikator cjelokupne analize, dok je najslabije ocijenjena efikasnost i efektivnost u korišćenju javnih sredstava od strane naručilaca, što ukazuje na prostor za unapređenje u planiranju i realizaciji javne potrošnje.

Većina komponenti sistema javnih nabavki bilježi poboljšanje u percepciji privrede u odnosu na prethodnu godinu, iako su određeni segmenti i dalje ispod zadovoljavajuće vrijednosti. Najizraženiji rast u percepciji zabilježen je kod brzine izmirenja obaveza države prema privredi, što može ukazivati na unapređenje likvidnosti javnog sektora, efikasniju administraciju plaćanja i odgovorniji pristup u ispunjavanju finansijskih obaveza prema poslovnim subjektima. Takođe, zabilježen je primjetan rast ocjene transparentnosti procedura javnih nabavki, što može ukazivati na uspješne napore u jačanju institucionalne odgovornosti, bolju dostupnost informacija, kao i smanjenje percepcije neformalne prakse u ovom segmentu.

Grafik 39: **Javne nabavke**

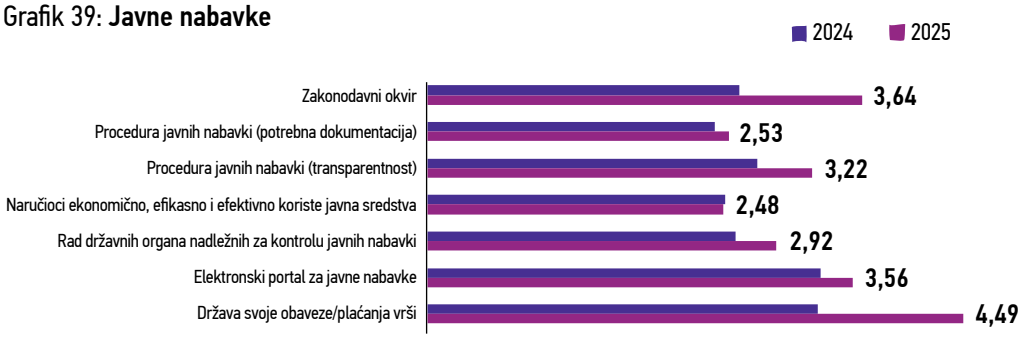

Iako neznatan, jedini pad u percepciji zabilježen je u efikasnosti i efektivnosti korišćenja javnih sredstava od strane naručilaca, što može odražavati kontinuirano pisustvo izazova u planiranju, realizaciji i kontroli javne potrošnje, kao i nedovoljnu usmjerenost ka postizanju stvarne vrijednosti za uloženi novac.

Percepcija tržišta rada u posljednje tri godine pokazuje oscilatoran trend. Nakon pogoršanja u prethodnoj godini, u tekućoj se bilježi blagi oporavak, iako prosječna ocjena i dalje ostaje ispod nivoa koji bi ukazivao na opšte zadovoljstvo. Takav trend ukazuje na prisutnost strukturalnih izazova, naročito u pogledu usklađenosti obrazovne ponude sa potrebama tržišta, dostupnosti kvalifikovane radne snage i funkcionisanja inspekcijskih i administrativnih procedura.

Grafik 40: **Tržište rada**

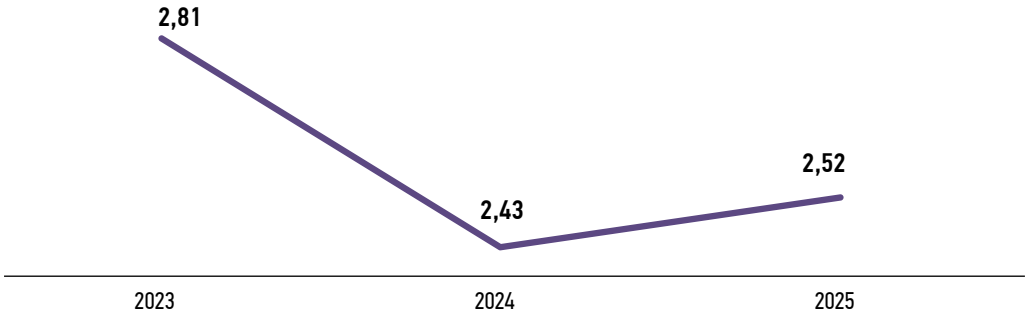

Privrednici su najvišim ocjenama vrednovali kvalitet obrazovanja stečenog u državnim visokoškolskim ustanovama, kao i nivo poznavanja stranih jezika među kadrovima na tržištu rada. S druge strane, najniža ocjena odnosi se na zloupotrebu prava na bolovanje, što potvrđuje izraženu percepciju privrede da je ovaj problem i dalje prisutan u praksi.

U poređenju sa prethodnom godinom, percepcija većine aspekata tržišta rada bilježi umjereno poboljšanje ili zadržavanje približno istog nivoa. Najizraženiji rast u percepciji zabilježen je u pogledu kvaliteta obrazovanja stečenog u privatnim visokoškolskim institucijama, što može ukazivati na napredak u kvalitetu nastavnog kadra, modernizaciju obrazovnih programa i bolju usklađenost sa potrebama tržišta rada. Takođe, uočljiv je porast ocjene usklađenosti kadrovske ponude sa potrebama kompanija, što može ukazivati na jačanje saradnje između obrazovnog sistema i privrede, kao i veću dostupnost stručnih profila koji odgovaraju konkretnim zahtjevima poslodavaca.

Grafik 41: **Tržište rada**

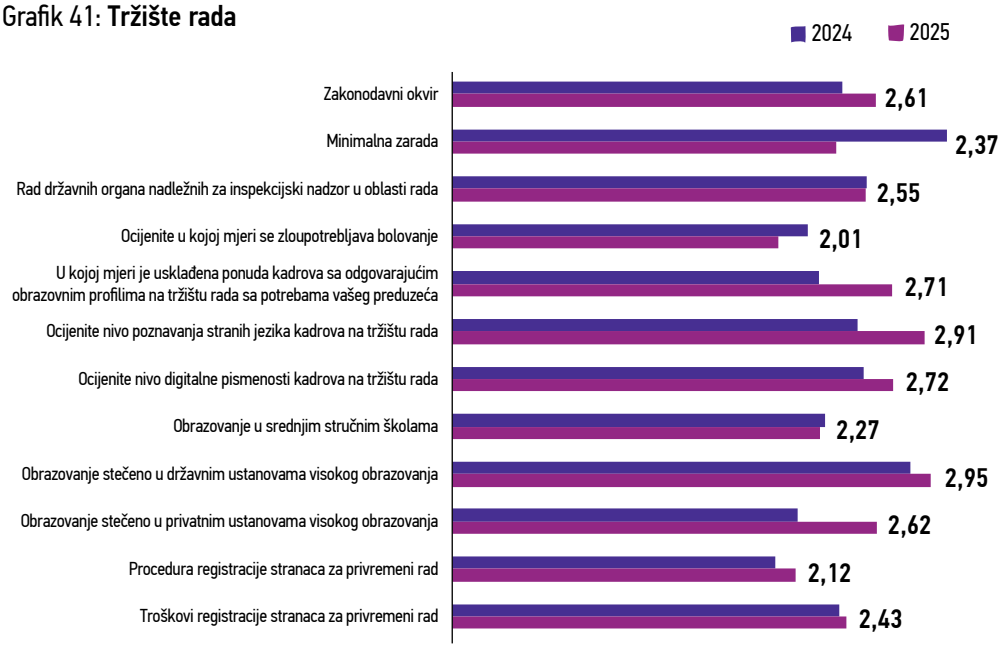

Najizraženiji pad ocjene odnosi se na visinu minimalne zarade, što može odražavati veći pritisak na troškove poslovanja i nezadovoljstvo privrednika usljed ranijeg povećanja ovog zakonskog minimuma.

Nakon rasta u prethodnoj godini, percepcija infrastrukture u tekućoj godini bilježi umjereno pogoršanje. Ovaj trend ukazuje na neujednačenu percepciju privrednika kada je riječ o kvalitetu i dostupnosti ključne infrastrukture. Iako su tokom prethodnog perioda najavljene investicije u drumski, energetski i komunalni sektor, njihovi efekti se još uvijek nedovoljno reflektuju na terenu, što ukazuje na potrebu za ubrzanjem realizacije i ravnomjernijom distribucijom investicija po regijama.

Grafik 42: **Infrastruktura**

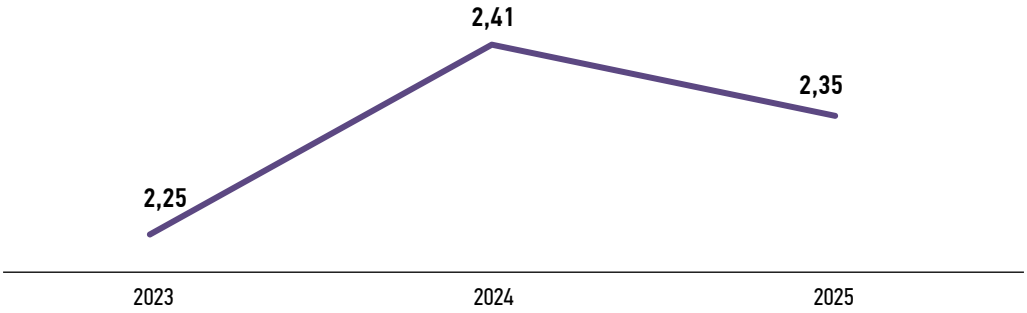

Kvalitet internet infrastrukture zadržava poziciju najpovoljnije ocijenjenog segmenta unutar posmatrane oblasti, dok kvalitet željezničke infrastrukture ostaje na dnu ljestvice sa najnižom ocjenom.

Percepcija većine infrastrukturnih aspekata ostala je na sličnom nivou kao i prethodne godine, uz manje oscilacije koje ukazuju na ograničen obim promjena i spor tempo unapređenja. Najizraženiji rast u percepciji zabilježen je kod procedura i troškova priključenja na elektroenergetsku mrežu, kao i cijene putarine za tunel Sozina, što može ukazivati na unapređenje administrativne efikasnosti i skraćenje rokova, kao i na veću prihvatljivost troškova korišćenja putne infrastrukture.

Grafik 43: **Infrastruktura**

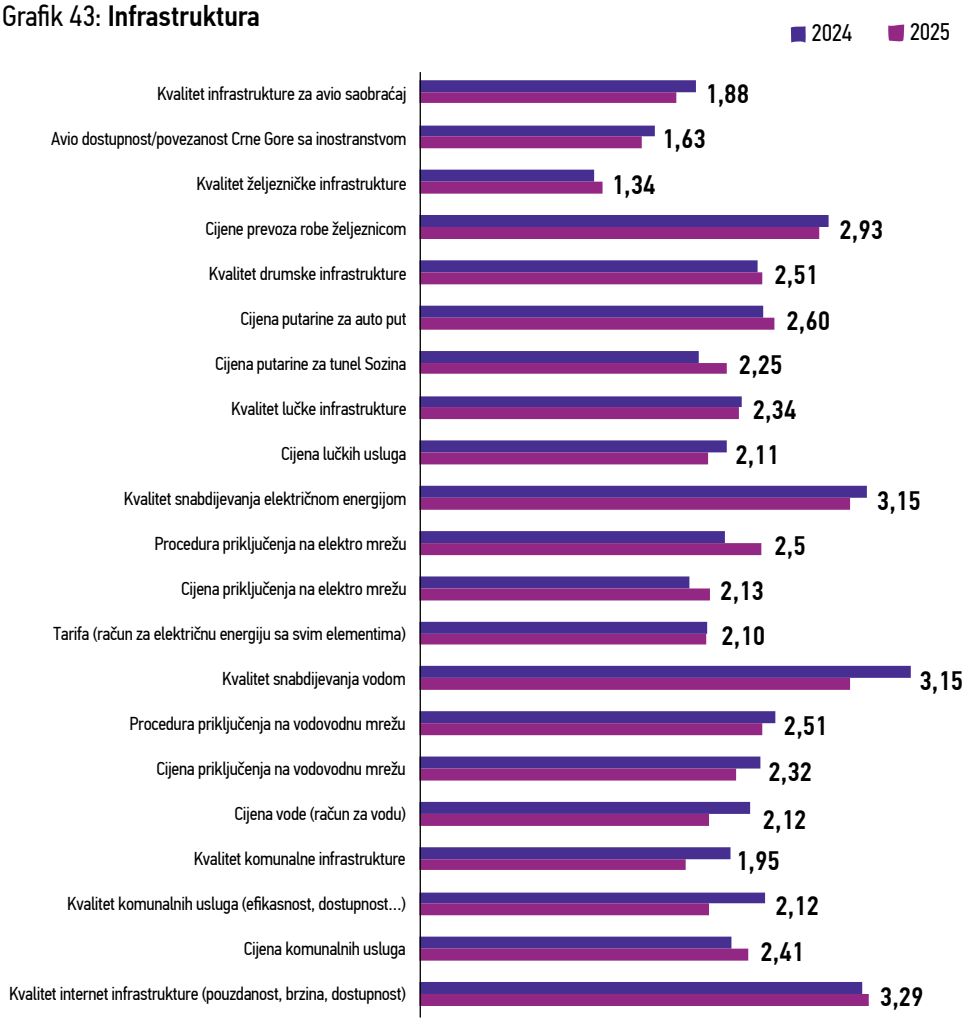

Najizraženiji pad u percepciji zabilježen je u segmentu snabdijevanja vodom i komunalnih usluga, naročito u pogledu njihove efikasnosti, dostupnosti i pouzdanosti. Ovakav trend može ukazivati na poteškoće u stabilnosti vodosnabdijevanja, probleme sa kvalitetom isporučene vode, kao i na organizacione nedostatke na lokalnom nivou. Za poslovne subjekte, naročito one u proizvodnji i ugostiteljstvu, ovakva ocjena signalizira rizike u operativnom kontinuitetu.

Percepcija javne administracije u tekućoj godini pokazuje znake oporavka u odnosu na prethodnu, vraćajući se na nivo iz 2023. godine, što može ukazivati na intenziviranje institucionalnih aktivnosti na unapređenju efikasnosti, digitalizacije procedura i povećanja transparentnosti rada organa uprave. Iako je dio reformi još uvijek u ranoj fazi implementacije, najavljeni iskoraci u digitalnoj transformaciji i uspostavljanju efikasnijih servisa vjerovatno su doprinijeli boljoj percepciji administrativnog okvira u očima privrede.

Grafik 44: **Administracija**

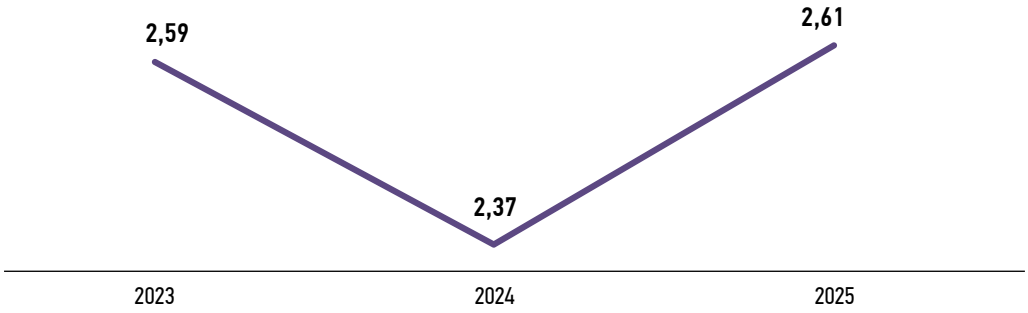

Efikasnost carinske administracije je najbolje ocijenjeni segment u okviru posmatrane oblasti, dok su postupci do početka izvođenja građevinskih radova prepoznati kao najizraženiji administrativni izazov za privredu.

Većina komponenti u oblasti javne administracije bilježi poboljšanje percepcije u odnosu na prethodnu godinu, pri čemu su kod pojedinih pitanja zabilježeni značajni pozitivni pomaci. Najizraženiji rast uočava se u percepciji transparentnosti i efikasnosti inspekcijskih organa, što može biti rezultat pojačanih aktivnosti na terenu, unapređenja institucionalnih procedura, veće dostupnosti informacija i proaktivnije komunikacije sa privrednim subjektima.

Grafik 45: **Administracija**

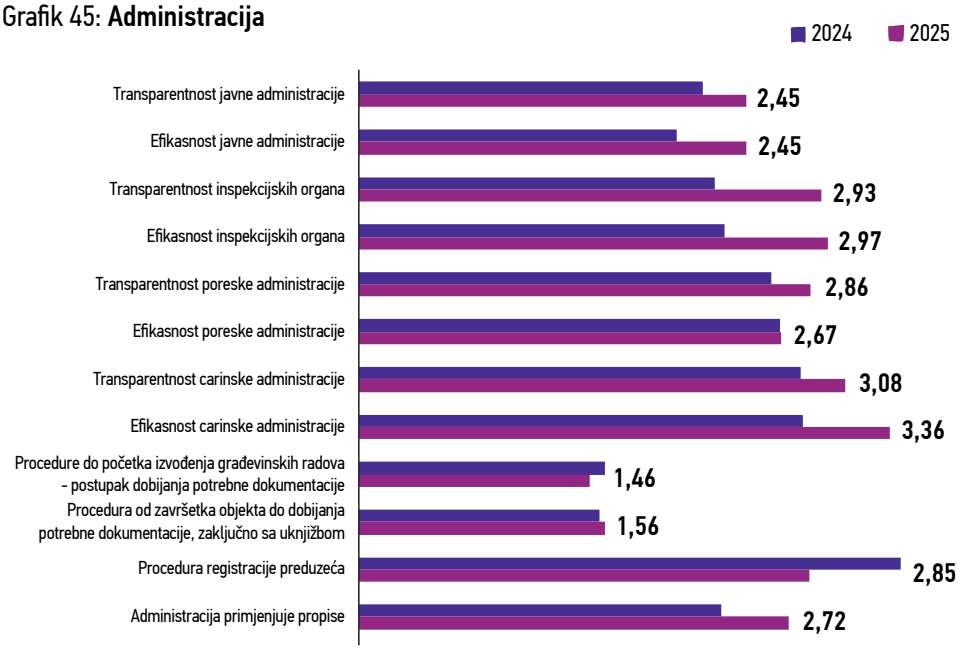

Najveći pad zabilježen je u percepciji procedura registracije preduzeća, što ukazuje na pogoršanje iskustva poslovnih subjekata prilikom ulaska na tržište. Takođe, pad ocjena zabilježen je kod procedura koje prethode početku izvođenja građevinskih radova, što može odražavati povećanu složenost administrativnih zahtjeva, duže rokove obrade ili nedovoljnu koordinaciju među nadležnim institucijama.

Percepcija vladavine prava u posljednje tri godine oscilira u uskom rasponu, ali u tekućoj godini bilježi blagi rast, prvi nakon stagnacije u prethodnom periodu. Iako je prosječna ocjena i dalje ispod zadovoljavajućeg praga, vidljivo je da poslovna zajednica prepoznaje određene pomake u normativnim reformama i signalima institucionalne stabilizacije.

Grafik 46: **Vladavina prava**

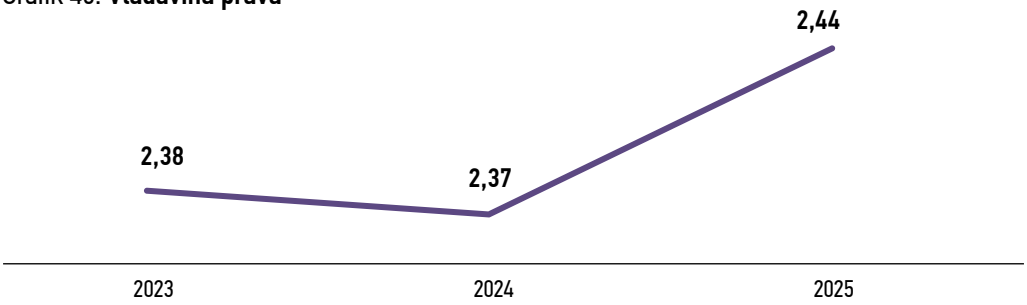

Zakonodavni okvir predstavlja najpozitivnije percipiranu komponentu u ovoj oblasti, dok segment rješavanja stečajnih postupaka i ove godine ostaje najniže rangiran.

U poređenju s prethodnom godinom, zabilježen je umjeren porast ocjena u većini komponenti, što može ukazivati na djelimično poboljšanje u percepciji dosljednosti i stabilnosti pravnog sistema. Najizraženiji rast zabilježen je u percepciji zakonodavnog okvira, što može biti rezultat napora na unapređenju pojedinih propisa i veće usmjerenosti na pravnu predvidivost. Takođe, poboljšanje percepcije zaštite prava intelektualne svojine može ukazivati na unaprijeđenu zaštitu autorskih i industrijskih prava, što je ohrabrujući signal za inovativne kompanije i sektore povezane s kreativnim industrijama i tehnologijom.

Grafik 47: **Vladavina prava**

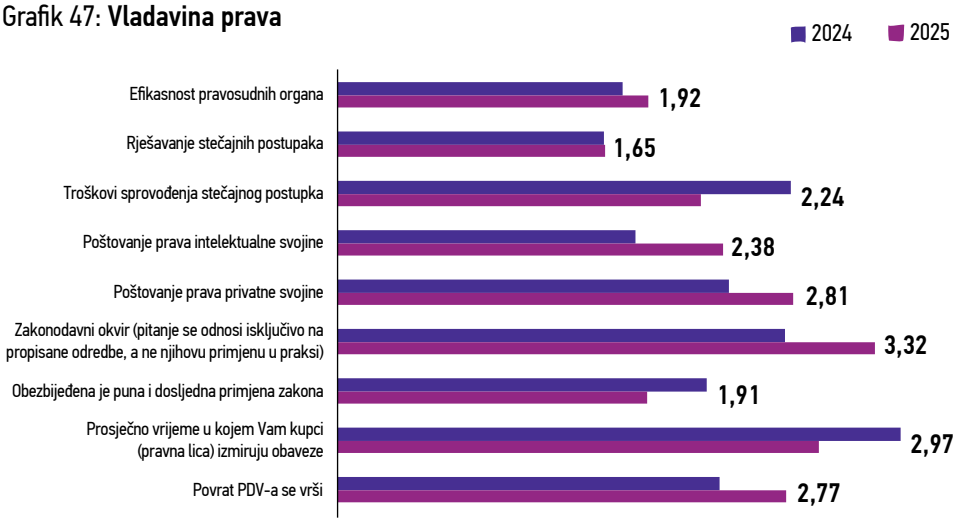

Najizraženiji pad zabilježen je u percepciji troškova sprovođenja stečajnog postupka, što može ukazivati na rastuće nezadovoljstvo finansijskim opterećenjem koje prate ovi postupci uključujući sudske takse, naknade za vještake i troškove stečajnih upravnika. Istovremeno, pogoršana je i percepcija u vezi sa prosječnim vremenom u kojem kupci izmiruju obaveze, što odražava pogoršanje u disciplini plaćanja i otežanu naplatu potraživanja među privrednicima.

Nakon zabilježenog pada u prethodnoj, tokom tekuće godine evidentiran je blagi oporavak percepcije kada je riječ o digitalizaciji. Ovaj trend može odražavati početne rezultate novih inicijativa na jačanju digitalnih javnih servisa i zakonodavnog okvira, uključujući pokretanje druge faze projekta digitalne transformacije javne uprave. Privrednici su vjerovatno prepoznali određena unapređenja, posebno u pogledu dostupnosti i funkcionalnosti servisa, iako se prostor za sistemsko poboljšanje i dalje jasno prepoznaje.

Grafik 48: **Digitalizacija i digitalna transformacija**

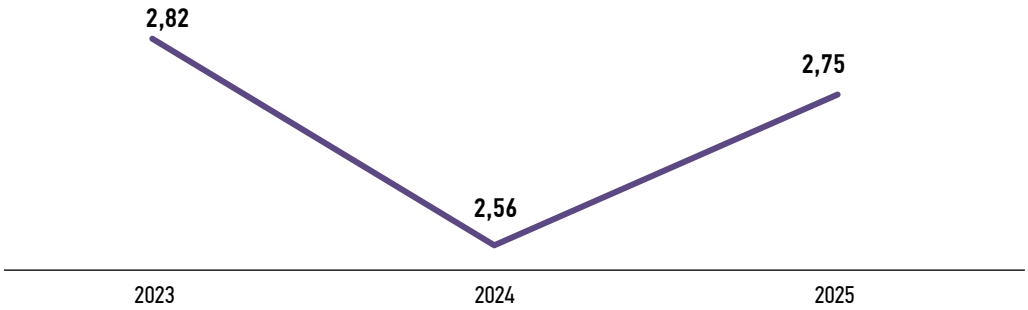

Digitalni servisi finansijskog sektora i dalje bilježe najviše ocjene, dok se kvalitet digitalnih usluga organa lokalne samouprave percipira kao najslabiji segment u ovoj oblasti.

Većina komponenti u oblasti digitalizacije i digitalne transformacije bilježi blago poboljšanje u odnosu na prethodnu godinu, što ukazuje na pozitivan, ali još uvijek neujednačen napredak. Najveće poboljšanje uočava se u percepciji kvaliteta digitalnih servisa državnih organa što može ukazivati na napredak u pouzdanosti, funkcionalnosti i korisničkom iskustvu. Ovo je naročito važno za MMSP koja direktno osjećaju efekte digitalne administracije u svakodnevnom poslovanju. Istovremeno, zapaža se da percepcija kvaliteta digitalnih usluga na lokalnom nivou ostaje nepromijenjena. Rast percepcije u oblasti digitalne transformacije društva ukazuje na sve veće prepoznavanje digitalizacije kroz širu dostupnost alata, platformi i tehnoloških rješenja u svakodnevnom društvenom okruženju.

Grafik 49: **Digitalizacija i digitalna transformacija**

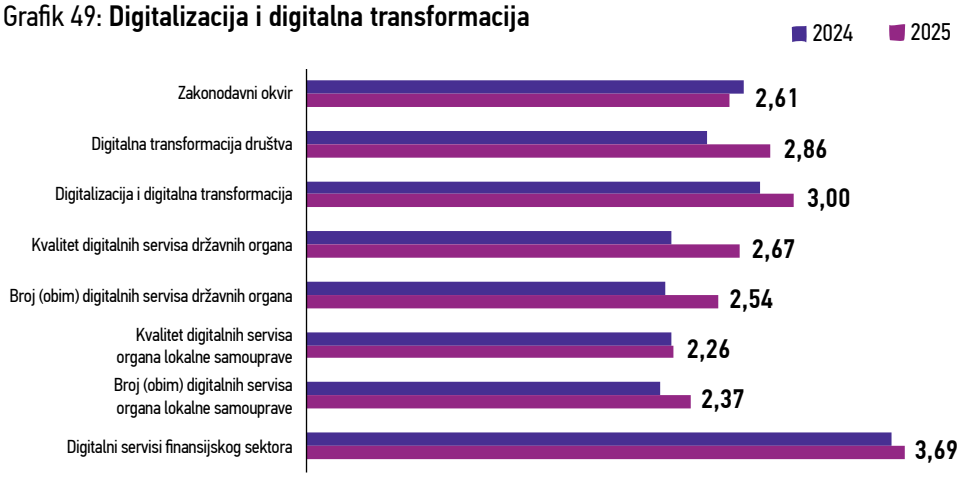

Iako neznatan, jedini pad u percepciji zabilježen je u oblasti zakonodavnog okvira u kontekstu digitalizacije, što može ukazivati na stagnaciju ili usporen napredak u normativnoj podršci procesima digitalne transformacije.

Uprkos postepenom rastu ocjena u posljednje tri godine, oblast izvora finansiranja i dalje se percipira kao najslabija u poslovnom ambijentu. Ovaj trend ukazuje na to da, iako su tokom prethodnog perioda pokrenute određene inicijative za unapređenje finansijske podrške privredi, pozitivni efekti tih mjera još uvijek nijesu u potpunosti vidljivi u svakodnevnom poslovanju preduzeća.

Grafik 50: **Izvori finansiranja**

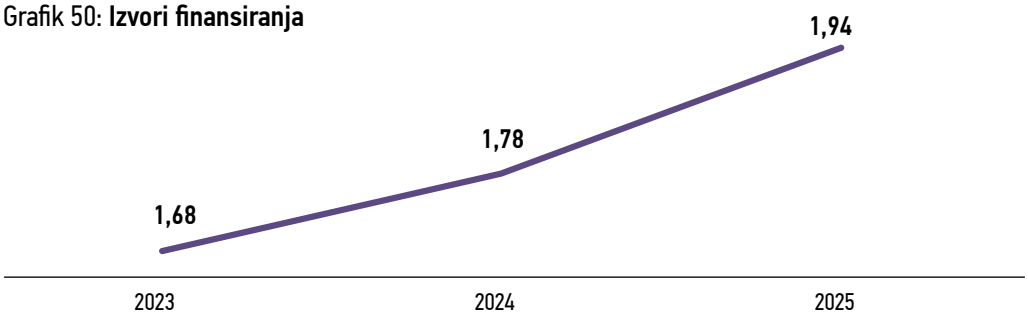

Najvišu ocjenu dobio je postupak odobravanja kredita u pogledu brzine, dok su kamatne stope na investicione kredite najlošije ocijenjene.

U gotovo svim aspektima koji se odnose na izvore finansiranja zabilježen je rast prosječnih ocjena u odnosu na prethodnu godinu, što ukazuje na blago poboljšanje percepcije o dostupnosti i uslovima finansiranja. Ponuda izvora finansiranja i brzina odobravanja kredita bilježe najveći rast, što može ukazivati na unapređenje digitalnih kanala i efikasnosti u radu finansijskih institucija, širenje dostupnih kreditnih linija, uključujući i alternativne izvore kao što su razvojni fondovi, lizing i mikrofinansije.

Grafik 51: **Izvori finansiranja**

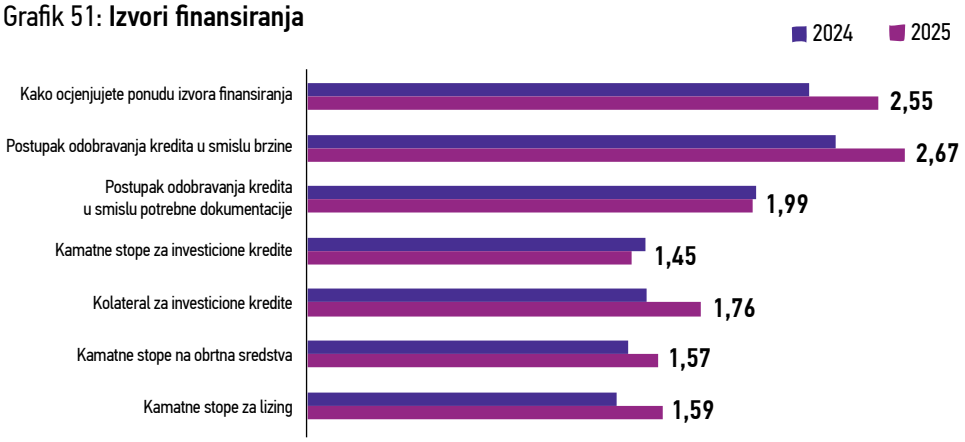

Niže ocjene kamatnih stopa za investicione kredite u odnosu na prethodnu godinu mogu odražavati rast tržišnih troškova zaduživanja, ali i percepciju privrednika da finansijske institucije nedovoljno prate potrebe realne ekonomije kroz povoljne uslove za finansiranje kapitalnih ulaganja.

Očekivanja privrednika do kraja 2025. godine ukazuju na oprezan optimizam, ali i na postojanje značajnih izazova koji bi mogli usporiti potencijalni rast.

Grafik 52: **Očekivanja do kraja 2025. godine**

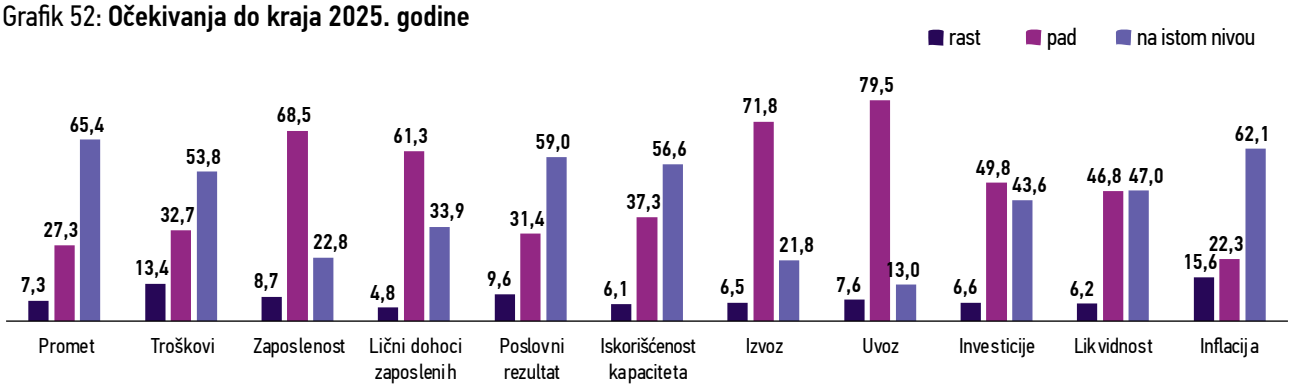

Većina ispitanika očekuje rast prometa, poslovnih rezultata i iskorišćenosti kapaciteta, što je u skladu sa umjereno optimističnim makroekonomskim prognozama za Crnu Goru. Posebno se izdvaja očekivani rast prometa (65,4%) i poslovnih rezultata (59,0%), dok više od polovine firmi (56,6%) prognozira veću iskorišćenost kapaciteta, što ukazuje mogući rast aktivnosti.

Očekivanja u vezi sa zaposlenošću su opreznija. Naime 68,5% firmi ne predviđa promjene, dok 22,8% planira novo zapošljavanje. Ovo ukazuje na postojanje potencijala za rast, uprkos izazovima u obezbjeđivanju adekvatne radne snage.

U segmentima investicija i likvidnosti primjetan je balans između očekivanog rasta i stagnacije: 43,6% ispitanika najavljuje rast investicija, a 47,0% poboljšanje likvidnosti, dok približno polovina firmi u oba slučaja očekuje zadržavanje postojećeg nivoa. Ovo ukazuje na blagi optimizam, ali i oprez, vjerovatno uslovljen ograničenim pristupom finansijama i regulatornim rizicima.

U segmentu troškova poslovanja, 53,8% firmi očekuje njihov rast, što može biti povezano s inflatornim očekivanjima, s obzirom na to da čak 62,1% ispitanika smatra da će cijene nastaviti da rastu.

Dodatno, očekivani rast ličnih dohodaka zaposlenih, koji navodi trećina privrednika, ukazuje na pritiske sa tržišta rada koji dodatno utiču na troškovnu stranu.

U segmentima uvoza i izvoza, očekivanja su znatno opreznija. Kada je riječ o uvozu, velika većina privrednika, njih 79,5%, očekuje zadržavanje postojećeg nivoa, dok svega 13% predviđa rast. S druge strane, posebno zabrinjava podatak da samo 21,8% kompanija očekuje rast izvoza, što ukazuje na ograničen potencijal širenja poslovanja ka stranim tržištima i prisustvo strukturnih prepreka koje usporavaju izvoznu aktivnost.

Ukupno posmatrano, struktura očekivanja za 2025. godinu pokazuje pomak ka stabilizaciji ključnih poslovnih pokazatelja, ali uz zadržavanje osjetljivosti na fiskalne, regulatorne i inflatorne pritiske, čime se potvrđuje kompleksnost poslovnog ambijenta u narednom periodu.

Kada je riječ o očekivanjima o kvalitetu poslovnog ambijenta u 2026. godini, ocjena 3,35 pokazuje nastavak umjerenog optimizma. Tri četvrtine ispitanika očekuju da će poslovni ambijent biti na zadovoljavajućem ili boljem nivou (ocjene 3, 4 i 5), dok četvrtina privrednika izražava rezervu (ocjene 1 i 2), ukazujući na prisutnost opreza usljed strukturnih izazova i neizvjesnosti u pogledu sprovođenja reformi.

2.2. ZAKONODAVSTVO

Unapređenje poslovnog ambijenta zahtijeva kontinuiranu saradnju između državne administracije i privrede, s ciljem stvaranja predvidivog, transparentnog i podsticajnog zakonodavnog okvira. Analize privrede pokazuju da neadekvatna regulativa, česte izmjene propisa i dodatni nameti otežavaju poslovanje i narušavaju percepciju Crne Gore kao sigurne investicione destinacije.

Privrednici iz različitih sektora kontinuirano ističu da zakoni često ne odgovaraju stvarnim potrebama poslovanja. Iskustvo stečeno u praksi je neophodno u kreiranju propisa, jer omogućava prepoznavanje nesrazmjera između teorijskih rješenja i operativnih mogućnosti te ukazuje na propuste koji mogu ugroziti efikasnost, održivost i konkurentnost poslovanja.

Upravo zbog toga, privreda ima ne samo pravo, već i obavezu da aktivno učestvuje u procesu donošenja propisa. Njeno učešće omogućava donošenje odluka koje uzimaju u obzir praktične izazove, ekonomske realnosti i potrebe tržišta, čime se osigurava da zakonodavni okvir bude predvidiv, transparentan i podsticajan. Iskustvo privrede predstavlja ključni resurs za oblikovanje politika i propisa koji doprinose održivom razvoju, konkurentnosti i stvaranju stimulativnog ambijenta za privrednu aktivnost.

U daljem tekstu iznosi se pregled ključnih propisa koji su bili u fokusu privrede, uz preporuke za njihovo unapređenje i prilagođavanje potrebama tržišta.

ZAKON O PRIVREDNIM DRUŠTVIMA

Pet godina nakon donošenja zakona kojim je uspostavljen osnovni pravni okvir za poslovanje privrednih društava, pokazalo se da su ubrzane promjene u privrednim odnosima, zahtjevi poslovne zajednice i potreba daljeg usklađivanja sa pravnom tekovinom Evropske unije učinili neophodnim donošenje novog, sveobuhvatnog zakonskog rješenja.

Za razliku od prethodnog propisa koji je, u suštini, predstavljao djelimičnu modernizaciju korporativnog prava, novi Zakon donosi temeljnu reformu - uvodeći nove institute, digitalizovane procedure i preciznije mehanizme zaštite članova društava, povjerilaca i trećih lica. Zakon zadržava osnovnu strukturu i koncepte ranijeg propisa, ali ih značajno unapređuje i precizira, u cilju potpunog usklađivanja sa standardima Evropske unije.

Zakonodavac je, analizom prethodnog zakona, nastojao da nova rješenja gradi na postojećoj strukturi, bez nametanja značajnih novih ili retroaktivnih obaveza privrednim subjektima. Posebno je značajno što se institut ugovora članova društva po prvi put normativno definiše na opštem nivou. Time se jasno razdvaja od internih akata društva i određuje kao privatnopravni sporazum između članova, bez dejstva prema društvu ili trećim licima. Ovaj institut ima poseban značaj u praksi društava sa ograničenom odgovornošću, koja u Crnoj Gori čine većinu poslovnih subjekata, jer ugovori članova u praksi predstavljaju ključni instrument za regulisanje odnosa među članovima, prava glasa, načina odlučivanja, prenosa udjela i rješavanja sporova.

Novi Zakon uvodi pojam »poslovno ime« kao krovnu kategoriju umjesto ranijeg termina »naziv«, koji sada označava samo njegov karakteristični dio uz obaveznu oznaku pravnog oblika i sjedišta društva. Normativno se uređuje i pitanje jezika poslovnog imena, propisujući da društvo može imati samo jedno skraćeno poslovno ime koje mora proizlaziti iz punog, čime se obezbjeđuju jednoobraznost, transparentnost i pravna predvidivost u identifikaciji privrednih subjekata.

Takođe, posebno poglavlje posvećeno je posebnim obavezama prema društvu, koje se odnose na lica sa funkcijom, položajem ili stvarnim uticajem na poslovanje. Upotrebom termina »obaveza« umjesto »dužnost« naglašava se pravna priroda ovih normi - obaveza dužne pažnje, izbjegavanja sukoba interesa, čuvanja poslovne tajne i poštovanja zabrane konkurencije.

U oblasti preduzetništva, novi zakon donosi znatno precizniji okvir - definišući prava i obaveze preduzetnika na način koji smanjuje pravnu nesigurnost i rizik od neusklađenosti sa propisima.

Kod ortačkog društva, sistematizacija i razrada odnose se prije svega na pitanja prenosa udjela, vođenja poslova, prava ortaka, zastupanja i odgovornosti prema trećim licima, čime se ovaj oblik društva pravno stabilizuje i čini transparentnijim.

Novi Zakon detaljno uređuje akcionarsko društvo kao najkompleksniji oblik privrednog društva. Uvodi se niz novina u sistem upravljanja, raspolaganja imovinom velike vrijednosti i odgovornosti organa društva. Naglasak je stavljen na transparentnost, korporativnu disciplinu i usklađivanje sa pravom EU. Uvedena je i obaveza rodne ravnoteže u organima upravljanja javnih akcionarskih društava koja se smatraju velikim pravnim licima, čime se podstiče razvoj dugoročne kadrovske politike zasnovane na ravnopravnosti polova. Pored toga, po prvi put se normativno uređuje kodeks korporativnog upravljanja, koji postaje obavezan za javna akcionarska društva, a fakultativan za ostala. Zakon uvodi sveobuhvatan okvir za reviziju u akcionarskim društvima, razgraničavajući internu i eksternu kontrolu i uspostavljajući integrisani sistem nadzora koji povezuje različite nivoe kontrole i jača korporativnu disciplinu.

Za razliku od ranijeg pristupa, novi zakon tretira društvo s ograničenom odgovornošću (DOO) kao samostalan i detaljno uređen tip društva, čime se izbjegava problem dosadašnjeg »preslikavanja« instituta akcionarskog prava.

Kada je riječ o restrukturiranju, normativni okvir sada se primjenjuje na sve oblike privrednih društava, čime se uvodi jedinstven i direktno primjenjiv sistem. Pored toga, pooštreni su standardi zaštite povjerilaca - obavještavanje se mora izvršiti najmanje mjesec dana prije skupštine na kojoj se odlučuje o spajanju ili pripajanju, čime se povjeriocima daje duži rok za reagovanje.

Jedna od najznačajnijih novina jeste uvođenje instituta grupe privrednih društava, koji predstavlja iskorak u harmonizaciji sa evropskim korporativnim standardima. Grupa se definiše kao skup matičnog i njegovih zavisnih društava, pri čemu se jasno razlikuju oblici pravne i faktičke kontrole.

Novi Zakon uvodi konceptualno i terminološki jedinstven pristup kroz definisanje pojmova »dio privrednog društva« i »dio stranog privrednog društva«, koji su objedinjeno uređeni u istom normativnom okviru. Na taj način se postiže veća sistematičnost, terminološka preciznost i normativna transparentnost, dok se istovremeno napušta raniji termin »podružnica«, čija je primjena u praksi dovodila do terminoloških i interpretativnih neujednačenosti.

Značajnu novinu predstavlja uvođenje instituta Evropskog akcionarskog društva (SE) i Evropskog ekonomskog interesnog udruženja (EEIU), instituta koji prethodni zakon nije poznavao. Ovim se normativnim rješenjem crnogorski pravni okvir usklađuje sa regulatornim standardima Evropske unije, stvarajući

pravni osnov za prekograničnо poslovanje i uključivanje domaćih privrednih subjekata u jedinstveno evropsko tržište. Uvođenje evropskih oblika društava odražava strategijski pristup zakonodavca koji teži da domaćim privrednim subjektima omogući korišćenje pravnih formi harmonizovanih sa pravom EU. Na ovaj način se podstiče mobilnost kapitala i poslovnih subjekata, olakšava integracija crnogorskih kompanija u evropski privredni prostor, te unapređuje njihova konkurentnost i investiciona privlačnost.

Novi Zakon o privrednim društvima predstavlja značajan iskorak ka modernizaciji i usklađivanju crnogorskog korporativnog prava sa evropskim standardima. Donosi jasnija pravila, jaču zaštitu učesnika u privrednom životu i veću pravnu predvidivost. Istovremeno, nameće složenije administrativne zahtjeve i strože procedure, što može predstavljati izazov, naročito za mala i srednja preduzeća sa ograničenim resursima. U kontekstu budućih izmjena, opravdano bi bilo razmotriti metodološku reorganizaciju zakona - da se norme najprije odnose na jednostavnije oblike društava lica, a potom na složenije oblike kapitala.

Zaključno, novi Zakon istovremeno omogućava modernizaciju i harmonizaciju sa EU praksom, ali i zahtijeva pažljivo tumačenje i prilagođavanje privrednih subjekata u prelaznom periodu, s obzirom na složenost njegovih odredbi i potencijalne pravne posljedice njihovog pogrešnog razumijevanja.

ZAKON O REGISTRACIJI PRIVREDNIH I DRUGIH SUBJEKATA

Novi Zakon o registraciji privrednih i drugih subjekata predstavlja lex specialis koji po prvi put sistemski uređuje Centralni registar privrednih i drugih subjekata (CRPS), postupke upisa, javnost i objavljivanje podataka, te zaštitu i čuvanje registarske građe. Dosadašnja materija, raspršena po različitim propisima, sada je objedinjena u jedinstven normativni okvir, pri čemu digitalni model vođenja registra postaje pravilo, a ne izuzetak. Primjena zakona je vremenski usklađena sa novim Zakonom o privrednim društvima, a vođenje CRPS-a centralizovano je u organu državne uprave nadležnom za poslove poreza. Na ovaj način, stvara se pravna osnova za efikasno, transparentno i predvidivo funkcionisanje registra, što ima direktan uticaj na stabilnost i konkurentnost privrednog okruženja.

Za razliku od ranijeg Pravilnika, koji je registar uređivao prvenstveno za privredne subjekte, novi Zakon formalno uspostavlja tri odvojena registra: registar privrednih subjekata, registar drugih subjekata, poput ustanova i nevladinih organizacija koje obavljaju privrednu djelatnost, i registar stečajnih masa. Time se znatno širi normativni obuhvat i unapređuje sistematičnost registarskog sistema. Registracija postaje isključivo elektronska, uz obaveznu verifikaciju kvalifikovanog elektronskog potpisa, dok se tokom prelaznog perioda dopušta korišćenje papirne forme u obimu koji odredi nadležno ministarstvo. Uvodi se jedinstven rok odlučivanja od tri radna dana, a u slučaju neblagovremenih prijava nadležni organ ima mogućnost pokretanja prekršajnog postupka. Posebno je značajno da je po prvi put precizno uređen i postupak po žalbi, sa rokom od 15 dana za njegovo pokretanje, čime se osigurava pravna sigurnost i konzistentnost procesa registracije.

Zakon predviđa i javni status subjekata (»aktivan«, »neaktivan«, »u prekidu«, »u stečaju«, »u likvidaciji« ili »obrisan«), čime se povećava transparentnost i omogućava pravovremeno praćenje poslovanja privrednih subjekata. Uveden je i evropski jedinstveni identifikator (EUID), koji će, po pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji, omogućiti pouzdanu prekograničnu identifikaciju privrednih subjekata. Na ovaj način, CRPS se transformiše iz klasične elektronske arhive u digitalni servis druge generacije, koji omogućava automatske provjere, brzu razmjenu podataka i pouzdanu elektronsku komunikaciju.

Ipak, da bi registar ispunio svoj puni potencijal, potrebno je sprovesti nekoliko ključnih unapređenja. Prvo, treba propisati formate javno dostupnih podataka i način njihove onlajn verifikacije, kako bi informacije bile pouzdane i lako provjerljive. Drugo, važno je omogućiti automatsko izdavanje e-izvoda, čime bi se znatno ubrzao pristup dokumentaciji i smanjili administrativni troškovi. Treće, treba precizirati kanale elektronskog plaćanja (uključujući kartice, PSP i SEPA), kako bi se osigurala efikasna i dostupna finansijska infrastruktura. Konačno, potrebno je uvesti sistem obavještavanja o promjenama statusa subjekata, što bi omogućilo pravovremenu informaciju i smanjilo rizik poslovanja sa neaktivnim ili nepostojećim subjektima.

Iako zakon već uvodi brže odlučivanje, elektronsko potpisivanje rješenja i istodnevno objavljivanje upisa, njegova puna vrijednost zavisiće od efikasne implementacije. Posebno je važno da e-sistem bude pouzdan i dostupan 24/7, da naknade budu srazmjerne i transparentne, te da status »neaktivan« bude primjenjivan pravedno i predvidivo. Ukoliko se kroz podzakonske akte precizno definišu standardi digitalizacije - otvoreni i mašinski čitljivi formati podataka, automatski e-izvodi sa onlajn verifikacijom i interoperabilna razmjena podataka između registara i drugih organa - Crna Gora će dobiti moderan, efikasan i pouzdan registar, u skladu sa najboljom evropskom praksom, koji direktno doprinosi transparentnosti, efikasnosti i sigurnosti tržišta.

ZAKON O POREZU NA DODATU VRIJEDNOST

Privredni subjekti u sektorima poljoprivrede i prehrambene industrije već duži vremenski period ukazuju na potrebu revizije Zakona o porezu na dodatu vrijednost (PDV), posebno u dijelu koji se odnosi na primjenu sniženih stopa na ključne proizvode poput pšenice, mesnih prerađevina, voća i povrća. Trenutno, PDV na pšenicu iznosi 21%, dok je na brašno primjenjena stopa od 7%. Ova neusklađenost dovodi do situacije u kojoj proizvođači brašna često imaju preplatu PDV-a i čekaju značajno vrijeme na njegov povrat, što predstavlja finansijski teret i otežava likvidnost. Uvođenje sniženih stopa PDV-a na mesne prerađevine, tradicionalne sireve, voće i povrće moglo bi pospješiti veća ulaganja u proizvodne kapacitete, povećati obim proizvodnje i, u konačnom, doprinijeti sniženju cijena ovih proizvoda za krajnjeg potrošača.

Poseban izazov u primjeni Zakona o PDV-u odnosi se na duge rokove povraćaja poreza izvoznicima, što ih stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na konkurenciju u regionu. Zbog kašnjenja u povratu, privrednici su često prinuđeni na dodatno zaduživanje radi izmirenja obaveza, što dodatno povećava troškove proizvodnje i posljedično cijenu proizvoda. Proizvođači pri uvozu repromaterijala i sirovina odmah plaćaju PDV, dok na povrat istog čekaju i nekoliko mjeseci. Kontrole Poreske uprave po mjesečnim zahtjevima za povraćaj PDV-a redovne su i dugotrajne, što dodatno otežava finansijsko planiranje. Privredni subjekti predlažu izradu liste kompanija koje uredno izmiruju svoje obaveze, čime bi se omogućilo relaksiranje stalnih kontrola i pravovremeni povrat PDV-a, čime bi se poboljšala likvidnost i konkurentnost.

U sektoru turizma, privrednici ukazuju na problem koji proizlazi iz Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o PDV-u, kojim se predviđa povećanje stope PDV-a na smještaj s 7% na 15%. U zemljama Evropske unije snižena stopa PDV-a na smještaj i ugostiteljstvo prepoznata je kao instrument podizanja konkurentnosti i stimulisanja turističkog sektora. Povećanje stope PDV-a na smještaj u Crnoj Gori negativno utiče na konkurentnost zemlje kao turističke destinacije, posebno u poređenju sa drugim mediteranskim tržištima (Hrvatska i Grčka 13%, Italija, Španija, Francuska i Turska 10%, Kipar 9%, Malta 7%, Albanija 6%). Na nivou EU, samo Velika Britanija (20%) i Danska (25%) imaju više stope PDV-a za hotelijerstvo.

Pored toga, Zakonom je propisana jedinstvena stopa od 15% za usluge pripremanja i usluživanja hrane, pića i napitaka u ugostiteljskim objektima, osim za alkoholna pića, gazirana i negazirana pića sa dodatkom šećera i kafe. Većina hotelijera je unaprijed prodala aranžmane računajući stopu PDV-a od 7%, što ograničava mogućnost korekcije cijena. U kombinaciji sa rastom nabavnih cijena prehrambenih proizvoda, ovo povećanje dodatno otežava kreiranje konkurentnih cijena za krajnje goste. Uzimajući u obzir navedene izazove, turistička privreda predlaže izradu Analize uticaja povećane stope PDV-a na turizam, nakon čega bi, u zavisnosti od rezultata analize, trebalo razmotriti izmjenu Zakona. Cilj bi bio definisanje nove, pažljivo izbalansirane i konkurentne snižene stope PDV-a na usluge smještaja i ugostiteljstva, kako bi se očuvala atraktivnost Crne Gore na međunarodnom turističkom tržištu i omogućio održiv razvoj sektora.

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O AKCIZAMA

U skladu sa Fiskalnom strategijom Crne Gore, izmjenama Zakona o akcizama propisano je uvođenje akcize na mirna vina u iznosu od 25 eura po hektolitru (hL), dok je za male proizvođače predviđena umanjena stopa u visini od 50% navedenog iznosa. Analiza ukazuje da uvođenje ove akcize negativno utiče na vinogradarsko-vinarski sektor, koji predstavlja jedan od rijetkih rastućih proizvodnih sektora u zemlji, te je od strateškog značaja za turističku ponudu i ukupni ekonomski razvoj.

Danas Crna Gora broji 112 registrovanih vinarija, pretežno malih, koje svoje proizvode plasiraju gotovo isključivo na domaćem tržištu. Od ukupne proizvodnje, 99% čine mirna vina. Uvođenje akcize na ove proizvode povećava troškove proizvodnje, što će se direktno odraziti na povećanje cijena i smanjenje konkurentnosti crnogorskih vina, posebno malih proizvođača koji nemaju mogućnost kompenzacije povećanih troškova kroz izvoz ili veće proizvodne kapacitete.

Predložena mjera dodatno će negativno uticati na poslovanje najveće vinske kompanije u Crnoj Gori, »13. jul Plantaže« a.d., koja upravlja vinogradom površine od oko 2.100 ha (90% ukupne vinogradarske površine u zemlji) i ostvaruje godišnju proizvodnju od oko 9 miliona litara vina. Ova kompanija, sa više od pola vijeka tradicije u vinogradarstvu, proizvodi vina vrhunskog kvaliteta, te bi primjena akcize ugrozila njenu rentabilnost i potencijal za dalji razvoj sektora.

Upoređujući praksu sa zemljama Evropske unije, većina vinskih država ne primjenjuje akcize na vino. One se uglavnom uvode u državama sa minimalnom vinogradarskom proizvodnjom, koje su pretežno uvoznici vina, kao što su Poljska, Danska, Estonija, Finska, Irska, Letonija i Litvanija. Izuzetak u praksi država članica Evropske unije predstavlja Francuska, u kojoj je propisana simbolična akciza na vino u iznosu od 4 eura po hektolitru (hL), što je višestruko niže u odnosu na predloženu stopu od 25 eura po hektolitru, odnosno 50% tog iznosa za male proizvođače. Takođe, značajne vinske zemlje i turističke destinacije, poput Italije, Portugala, Španije i Hrvatske, ne primjenjuju akcizu na vino. S obzirom na komplementarnu prirodu vina i turizma, neophodno je očuvati i stimulisati razvoj vinogradarstva i vinarstva, rasteretiti proizvođače postojećih nameta, te ne uvoditi dodatne fiskalne obaveze koje mogu ugroziti konkurentnost sektora.

Pojedine zemlje regiona, koje nisu članice EU (Bosna i Hercegovina, Kosovo, Albanija), imaju akcizu na vino, ali proizvode minimalne količine i ne ubrajaju se u značajne vinske destinacije, što potvrđuje nepovoljnost uvođenja akcize u Crnoj Gori.

Dodatno, proizvođači hrane kontinuirano ukazuju na potrebu izmjene Zakona kako bi im se, po uzoru na prevoznike putnika u linijskom drumskom saobraćaju, omogućilo pravo povraćaja cjelokupne akcize prilikom nabavke gasnih ulja koja koriste kao motorno gorivo u industrijske i komercijalne svrhe. Ova mjera bi unaprijedila likvidnost privrednih subjekata i smanjila finansijski teret povezan sa obaveznim plaćanjem akciza na inpute.

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O POREZU NA DOHODAK FIZIČKIH LICA

Odredbe Zakona koje se odnose na uvođenje obaveze oporezivanja prihoda od igara na sreću po stopi od 15% pri svakoj isplati dobitka imaju potencijal da proizvedu značajne negativne efekte i po državu i po industriju igara na sreću. Posebno je problematično što prije uvođenja ove mjere nije sprovedena analiza njenih fiskalnih, ekonomskih i tržišnih implikacija, niti su donijeti podzakonski akti koji bi preciznije definisali način primjene propisane stope.

Odsustvo prethodne procjene uticaja mjere dovodi u pitanje njenu fiskalnu održivost i proporcionalnost, budući da nije razmotreno kako će se nova stopa odraziti na stabilnost tržišta igara na sreću, na dinamiku naplate varijabilnih naknada od strane države, kao ni na same poslovne modele priređivača. Time je stvoren rizik od smanjenja legalnog prometa u sektoru, prelaska dijela tržišta u neformalnu sferu i potencijalnog pada javnih prihoda u srednjem roku.

Predstavnici privrede iz sektora igara na sreću smatraju da predloženo zakonsko rješenje nije saglasno sa ustavnim načelom slobode preduzetništva i principima tržišne privrede, jer teret naplate poreza koji je zakonska obaveza fizičkog lica (dobitnika) prenosi na privredne subjekte - priređivače igara na sreću. Takav pristup, prema njihovom mišljenju, stvara pravnu i ekonomsku neravnotežu između države i privrede, narušava konkurentnost sektora i povećava regulatorni rizik poslovanja.

S obzirom na navedeno, privreda ukazuje na potrebu da se prije implementacije ove odredbe sprovede sveobuhvatna *Analiza efekata oporezivanja fiskalnih prihoda, održivosti tržišta i pravne sigurnosti poslovnih subjekata*, kao i da se kroz podzakonske akte precizno definiše metodologija primjene stope poreza na dobitke, u skladu sa principima predvidivosti i proporcionalnosti poreske politike.

ZAKON O POREZU NA NEPOKRETNOSTI

Privreda izražava najviše primjedbi na odredbe Zakona koje se odnose na fiskalni tretman proizvodnih objekata, posebno u pogledu postupanja pojedinih lokalnih samouprava i primjene maksimalne zakonski dozvoljene poreske stope od 1%. Varijabilnost poreskih stopa među opštinama stvara nelojalnu konkurenciju i smanjuje konkurentnost, jer proizvođači istih ili sličnih proizvoda i usluga snose različite fiskalne obaveze u zavisnosti od lokacije poslovanja. Analiza pokazuje da 17 crnogorskih opština na ovu vrstu nepokretnosti primjenjuje stopu između 0,25% i 0,4%, što dodatno naglašava nedosljednost i potrebu za harmonizacijom poreskih stopa na nacionalnom nivou.

U dijelu Zakona koji se odnosi na oporezivanje neizgrađenog građevinskog zemljišta, privreda predlaže smanjenje poreskih stopa, budući da vlasnici često nisu u mogućnosti da zemljište valorizuju zbog neusklađenosti planskih dokumenata s namjenom, a istovremeno su obavezni na redovno plaćanje poreza.

Takođe, privreda predlaže oslobađanje od poreza na nepokretnosti čiji su vlasnici ili korisnici upisani u registar poljoprivrednih proizvođača, odnosno nepokretnosti na kojima se obavlja proizvodnja, dorada, pakovanje ili prerada domaćih poljoprivrednih proizvoda. Ovakva mjera bi stimulisala domaću proizvodnju, unaprijedila fiskalnu pravednost i podstakla razvoj sektora poljoprivrede i prehrambene industrije.

ZAKON O IGRAMA NA SREĆU

Tokom procesa izrade Predloga zakona o igrama na sreću, predstavnici privrednih subjekata iz ove djelatnosti kontinuirano su ukazivali na ozbiljne sistemske i ekonomske rizike koje predloženi tekst nosi za privredu, državni budžet i stabilnost tržišta. Ukazano je da zakon, u sadašnjem obliku, sadrži niz poslovnih barijera koje ugrožavaju održivost sektora i mogu direktno umanjiti projektovane budžetske prihode od igara na sreću, definisane u iznosu od 40 mil. eura u Fiskalnoj strategiji i Zakonu o budžetu za 2025. godinu. Posljedično, povećava se rizik od smanjenja realnih prihoda države i jačanja nelojalne konkurencije kroz rast nelegalnog tržišta.

Prema mišljenju priređivača igara na sreću, i dalje ne postoje efikasni institucionalni mehanizmi za suzbijanje nelegalnog tržišta, koje je prepoznato kao jedan od ključnih izazova ne samo u Crnoj Gori, već i na nivou Evropske unije. U tom kontekstu, predloženi zakonski okvir može proizvesti kontraproduktivan efekat - umjesto jačanja regulisanog tržišta, mogao bi djelovati kao podsticaj za rast sive ekonomije i dalju eroziju poslovne sigurnosti legalnih priređivača. Umjesto podsticanja predvidivog i održivog regulatornog ambijenta, koji bi obezbijedio dugoročnu stabilnost sektora i odgovorno priređivanje igara na sreću, zakon se suštinski fokusira na prekomjerno administriranje i uvođenje restriktivnih mjera koje mogu imati suprotan efekat od deklarisanih ciljeva.

Posebno problematična je odredba kojom se propisuje da se svi koncesioni ugovori zaključeni na osnovu prethodnog zakona, bez obzira na ugovorni rok, smatraju raskinutim po isteku 270 dana od stupanja na snagu novog Zakona. Takvo normativno rješenje ima retroaktivno dejstvo, jer mijenja prava i obaveze ugovornih strana iz već važećih koncesionih ugovora, čime se narušavaju stečena

prava priređivača i načelo pravne sigurnosti kao jedno od temeljnih ustavnih načela.

Dodatnu zabrinutost izaziva činjenica da u obrazloženju Predloga zakona nije pruženo nijedno argumentovano objašnjenje kojim bi se opravdala potreba za retroaktivnim dejstvom ove odredbe, niti je preciziran javni interes koji bi mogao da legitimiše ovakvo normativno rješenje. Odsustvo obrazloženja stvara osnov za ocjenu ustavnosti i dovodi u pitanje pravnu održivost i legitimnost predloženog zakona u njegovom sadašnjem obliku.

ZAKON O IZMJENI ZAKONA O KONCESIJAMA

Predstavnici priređivača igara na sreću ukazuju da se isključivanjem djelatnosti priređivanja igara na sreću iz Predloga zakona o izmjenama Zakona o koncesijama de facto odustaje od temeljnih načela transparentnosti, nediskriminacije i konkurentnosti, koja su jasno propisana važećim Zakonom o koncesijama. Takva izmjena, prema njihovom mišljenju, umanjuje institucionalne garancije javnog interesa, jer ukida potrebu za postojanjem koncesionog akta kao osnovnog instrumenta za transparentno upravljanje ovom djelatnošću. Time se ograničava regulatorna sposobnost države da, kroz jasan i kontrolisan okvir, obezbijedi zaštitu javnog interesa u sektoru igara na sreću.

Prema ocjeni privrede, napuštanjem koncesionog modela ostvaruju se efekti suprotni deklarisanim ciljevima zakonodavca. Umjesto jačanja efikasnosti i institucionalne kontrole, otvara se prostor za diskreciono odlučivanje bez jasnih kriterijuma i mehanizama nadzora. Na taj način povećava se rizik od netransparentnosti, regulatorne arbitrarnosti i narušavanja principa jednakog tretmana tržišnih učesnika, što dugoročno može destabilizovati sektor i smanjiti povjerenje u regulatorni okvir.

ZAKON O IZMJENAMA I DOPUNAMA ZAKONA O SPREČAVANJU PRANJA NOVCA I FINANSIRANJA TERORIZMA

Kako bi se obezbijedila efikasna i održiva implementacija odredbi Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, kojima se prag za sprovođenje mjera poznavanja i praćenja poslovanja klijenata snižava sa 2.000 na 20 eura, predstavnici sektora igara na sreću ukazali su na potrebu postepenog uvođenja novih obaveza, uz prethodnu pripremu tržišta i prilagođavanje operativnih sistema.

Prema ocjeni priređivača igara na sreću, ovako definisano zakonsko rješenje je u praksi teško održivo i operativno neprimjenjivo, jer bi njegovo striktno sprovođenje zahtijevalo nesrazmjerno visoke administrativne i tehničke kapacitete, što bi direktno ugrozilo funkcionalnost i ekonomsku održivost industrije. Smanjenje praga na tako nizak iznos zahtijeva precizno normirane procedure i jasne tehničke smjernice, koje u ovom trenutku nijesu definisane.

Kako zakonodavac nije predvidio objašnjenja niti donio podzakonske akte koji bi detaljno uredili način sprovođenja ove obaveze, privredni subjekti iz sektora igara na sreću upozoravaju da se time stvara pravna i operativna nesigurnost, te da bez jasnog institucionalnog okvira i realnih prelaznih rokova može doći do paralize poslovnih procesa i narušavanja stabilnosti sektora.

ZAKON O STRANCIMA

Sloboda kretanja radnika predstavlja jedno od temeljnih prava Evropske unije, usko povezana sa slobodom zapošljavanja u drugoj državi članici. Privreda smatra da izmjenama važećeg Zakona treba otkloniti identifikovane nedostatke u praksi i pojednostaviti proceduru izdavanja i produženja dozvola za privremeni boravak i rad, kako bi se obezbijedila efikasnost i predvidivost procesa.

Posebno je značajno skratiti rokove odlučivanja o zahtjevima za dozvolu, budući da nedostatak domaće radne snage zahtijeva zapošljavanje stranaca. Praksa pokazuje da privrednici ne mogu odmah angažovati inostrane radnike po njihovom dolasku u Crnu Goru zbog dužih procedura izdavanja dozvola. Tokom čekanja, poslodavci snose obaveze obezbjeđivanja smještaja, ishrane i osnovne

naknade, dok se kvalitet usluga i produktivnost procesa značajno smanjuju, što dugoročno negativno utiče na konkurentnost privrede i Crne Gore kao turističke destinacije.

U cilju efikasnog i digitalno orijentisanog upravljanja procesom, privreda predlaže da kompletna procedura pribavljanja dozvole za boravak i rad bude elektronski dostupna, bez potrebe za fizičkim prisustvom inostranog radnika u periodu obrade zahtjeva.

Dodatno, preporučuje se produženje važenja dozvola – cjelogodišnjih na tri godine, a sezonskih na devet mjeseci – uz omogućavanje da stranci, nakon određenog perioda (npr. jedne godine), ne moraju podnositi novi zahtjev prilikom promjene poslodavca u istom zanimanju. Ove izmjene bi doprinijele većoj fleksibilnosti tržišta rada, smanjenju administrativnih opterećenja i jačanju konkurentnosti sektora.

ZAKON O ENERGETICI

Cilj Zakona o energetici je uspostavljanje pravednog i konkurentnog tržišta energije, uz integraciju sa evropskim energetskim tržištem. Odredbe Zakona regulišu, između ostalog, rad operatora tržišta, održavanje strategijskih naftnih rezervi, proširenje nadležnosti regulatornih tijela, formiranje energetske zajednice građana, dinamično određivanje cijena i uvođenje alata za poređenje ponuda snabdjevača. Takođe, predviđena je saradnja sa članicama Evropske unije i Energetske zajednice, definisano energetsko siromaštvo, status aktivnih kupaca i agregacija potrošnje.

Privrednici ističu da bi podzakonski akti trebali preciznije definisati procedure prelaska potrošača na novog snabdjevača. Takođe, pojam »energetske zajednice građana« nije dovoljno jasno definisan kao udruženje koje štiti prava svojih članova. Nacrt Zakona, prema ocjeni privrede, nije usklađen sa Zakonom o rudarstvu, te ne razrađuje pitanje eksploatacije uglja za proizvodnju električne energije i toplote. Privrednici predlažu i detaljniju obradu drveta kao energenta, uključujući njegovu klasifikaciju i praćenje drvne mase u energetskom bilansu i pratećim izvještajima.

Distributeri nafte i naftnih derivata traže jasnu definiciju polaganja ispita za rad na benzinskim pumpama i preciziranje pojma osnovnog proizvoda, s obzirom na postojanje različitih oktanskih vrijednosti benzina. Predstavnici sektora su ukazali na potrebu povlačenja amandmana koji uvodi obavezu markiranja tečnih goriva naftnog porijekla i biogoriva, smatrajući da takva obaveza predstavlja biznis barijeru, dodatno opterećuje privredu i građane, i ugrožava konkurentnost sektora.

Privrednici su izrazili zabrinutost zbog procedure, naglašavajući da je, nakon javne rasprave u kojoj su jasno iskazali nepovoljan stav o markiranju goriva, predlogu Zakona amandmanski dodato čitavo poglavlje sa novim nametima bez jasnog obrazloženja. Posebno su istakli da markiranje goriva nije u skladu sa evropskim standardima i da se takva praksa ne primjenjuje u većini zemalja EU, osim u Srbiji, gdje se obaveza markiranja odnosi isključivo na gorivo oslobođeno akcize ili gorivo sa sniženom akcizom.

Privrednici su saglasni da uvođenjem obaveznog markiranja neće biti postignuti ciljevi predlagača - sprečavanje nelegalnog uvoza, unapređenje kvaliteta goriva i povećanje budžetskih prihoda za oko 5 mil. eura godišnje. Prema procjenama eksperata, za ostvarenje planiranih budžetskih prihoda biće potrebna značajna ulaganja u infrastrukturu za markiranje goriva, čime bi trošak za privredu postao ekonomski neopravdan. U krajnjoj liniji, dodatni troškovi će se preliti na građane i privredu, koja je već opterećena akcizama i drugim fiskalnim nametima.

ZAKON O UREĐENJU PROSTORA

Zakonom o uređenju prostora utvrđeno je mnogo izmjena u odnosu na derogirani Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata.

U dijelu vrste nadležnosti za donošenje i izrade planskih dokumenata, može se reći da su dvije suštinske izmjene.

Prva je dobila svoj izraz kroz podjelu na državne planske dokumente i lokalne planske dokumente, a druga kroz predlog da se u budućnosti formiraju državna i lokalna privredna društava za izradu

planskih dokumenata. Državne planske dokumente donose Skupština i Vlada Crne Gore, a lokalne planske dokumente donosi skupština lokalne samouprave. Privrednici su ukazali da će ova rešenja kroz primjenu novog zakona, izazvati značajne troškove za građane i privredu, kao i da će administracija biti uvećana za nekoliko stotina službenika raznih struka, i to u vrlo kratkom roku. Nije prihvaćen predlog privrede da se zakonom utvrdi mogućnost da privredna društva u privatnoj svojini mogu pod jednakim uslovima kao i privredna društva u svojini države, odnosno lokalne samouprave obavljaju poslove izrade planskih dokumenata.

U dijelu zakona koji se odnosi na uređivanje građevinskog zemljišta i naknadu za građenje, primijećene su značajne izmjene. Zakonodavac je uvrstio sugestije privrede, uključujući oslobađanje od komunalnih naknada za hotele sa pet zvjezdica. Privreda smatra da ovu povlasticu treba proširiti i na hotele sa četiri zvjezdice, kao i na objekte za proizvodnju, preradu i skladištenje, čime bi se dodatno podstakao njen razvoj.

Usvojena je i primjedba da se u kategoriju objekata od opšteg interesa uključe i objekti proizvodnje i prerade sa zaposlenih 50 i više radnika.

Takođe, jedno od centralnih pitanja uređivanja građevinskog zemljišta, prema ranijem Zakonu o planiranju prostora i izgradnji objekata, bilo je je određenje da je obveznik naknade za uređenje vlasnik građevinskog zemljišta (urbanističke parcele). Međutim, Zakonom o uređenju prostora, i pored predloga privrednika da ovu naknadu treba da plaća vlasnik građevinskog zemljišta, uvodi se u sistem naknada za građenje koju treba da plaća investitor.

Privrednici su mišljenja da ovo nije dobro rešenje iz prostog razloga što kada se oprema građevinsko zemljište (put, voda, kanalizacija), ova lokalna infrastruktura dolazi do svake urbanističke parcele, pa svi korisnici lokalne infrastrukture trebaju da plaćaju njenu izgradnju, osim izuzetaka utvrđenih zakonom.

Pozitivno se ocjenjuje uvođenje elektronske komunikacije u oblasti uređenja prostora, koja predstavlja značajan iskorak u unapređenju efikasnosti procesa, ali je neophodno ubrzati njenu implementaciju. Dobar primjer inovativnog pristupa predstavlja i uvođenje javnog konkursa, čime se podstiču nove investicije, kao i normativno uvođenje urbane komasacije, što je hrabar potez sa potencijalom da poboljša upravljanje prostorom i urbanističko planiranje.

ZAKON O IZGRADNJI OBJEKATA

Zakonom je utvrđeno da se dio poslova koji su do sada bili u nadležnosti privrednih društava - konkretno poslovi revizije i stručnog nadzora, koji nesporno imaju stručni i tehnički karakter - prenese na organe lokalne samouprave i državnu administraciju.

Ne dovodi se u pitanje pravo zakonodavca da normativno uredi organizaciju poslova u oblasti izgradnje, međutim, privredni sektor ukazuje da ovakvo rješenje može imati negativne posljedice po efikasnost sistema. S jedne strane, time se umanjuje uloga i kapacitet privrednih subjekata koji su do sada uspješno obavljali te poslove, dok se s druge strane uvodi dodatni nivo upravne procedure, što neminovno dovodi do komplikovanja procesa, produžavanja rokova i povećanja troškova za investitore.

Za sprovođenje novog modela biće neophodno zapošljavanje značajnog broja stručnih kadrova - arhitekata, građevinskih inženjera, geodeta, pravnika i drugih profila - kako na lokalnom, tako i na državnom nivou. Takav administrativni rast, koji podrazumijeva povećanje broja zaposlenih za nekoliko stotina službenika u kratkom roku, neminovno će generisati dodatne troškove za Budžet Crne Gore i lokalnih samouprava, a što će se neminovno negativno odraziti na privrednike. Poseban izazov predstavlja činjenica da se radi o kadrovima koji već sada spadaju u deficitarna zanimanja, što će dodatno otežavati implementaciju predloženog rješenja u praksi.

Polazeći od navedenog, privreda ocjenjuje da je racionalniji i održiviji pristup bio da se unaprijedi raniji model, u okviru kojeg je imala aktivnu i operativnu ulogu u prikupljanju i izradi tehničke do-

kumentacije neophodne za početak gradnje. Takav model se u praksi pokazao kao funkcionalniji, fleksibilniji i efikasniji u realizaciji investicionih projekata, jer je omogućavao bolju koordinaciju između javnog i privatnog sektora i kraće administrativne rokove.

Kao jedno od ključnih pitanja privreda ističe da se razmotri mogućnost povjeravanja poslova licenciranja privrednih društava u oblasti izgradnje objekata Privrednoj komori Crne Gore, kao stručnoj i reprezentativnoj asocijaciji. Time bi se obezbijedio viši stepen profesionalizacije i transparentnosti postupka licenciranja.

ZAKON O LEGALIZACIJI BESPRAVNIH OBJEKATA

Ovim zakonom je u odnosu na dosadašnji utvrđen znatan broj izmjena.

Prihvaćena je sugestija privrede da se briše dio normi, koje su po mišljenju privrednika usporile legalizaciju, pa je tako iz Zakona izostavljena norma kojom su se u postupku legalizacije propisivali posebni uslovi, odnosno obavezna usklađenost sa osnovnim urbanističkim parametrima i/ili smjernicama važećeg planskog dokumenta. Ova odredba je u prethodnom periodu imala izrazito negativan uticaj na dinamiku sprovođenja legalizacije, što je rezultiralo značajnim brojem rješenja o prekidu postupaka do donošenja novih planskih dokumenata.

No, i pored izloženog, nekoliko normi ovog Zakona će, prema mišljenju privrede, negativno uticati na privredu i legalizaciju objekata u kojima se obavlja privredna djelatnost. Privredna komora je amndmanski reagovala i u Skupštini Crne Gore, preko svojih predstavnika ukazala na neodrživost više normi. Pa je tako i pored jasnog obrazloženja na predložene amandmane Privredne komore Crne Gore izostala pozitivna reakcija predlagača zakona i poslanika i ti amandmani nijesu prihvaćeni:

- Tako je ostala i pored amandmana, odredba kojom se propisuje da rješenje o legalizaciji bespravnog objekta mora sadržati ovjerenu izjavu vlasnika da se odriče prava na pokretanje sudskog spora protiv države, jedinica lokalne samouprave ili privrednih društava koja obavljaju djelatnost od javnog interesa, po bilo kom osnovu u vezi sa legalizacijom i korišćenjem legalizovanog objekta. Privreda smatra da ovakvo rješenje nije održivo, jer ograničava osnovno pravo na pravnu zaštitu privrednika pred sudovima.
- Takođe, nije prihvaćen amandman da se privrednicima koji su svojim sredstvima opremili građevinsko zemljište (izgradili put, vodovodnu i kanalizacionu infrastrukturu do svojih objekata) vrednuje ovaj trošak, prilikom određivanja naknade za urbanu sanaciju odnosno uračuna u visinu ovog iznosa.
- Ovim zakonom su, Arhitektonski biroi kao stručne organizacije koje se bave izradom tehničke dokumentacije – projektovanjem građevinskih objekata, uključujući stambene i poslovne zgrade, javne objekte i druge objekte, čiji su nosioci poslova, licencirane arhitekte, isključeni iz poslova legalizacije. U vrijeme kada se privreda bori za svaki posao, Privredna komora Crne Gore je i na ovo rješenje amandmanski reagovala, ali ni taj amandman nije prihvaćen.
- Jedan od članova zakona, a na koji već ima u javnosti dosta reakcija različitih asocijacija (notara, izvršitelja, bankarskog sektora) je „Zabrana otuđenja i obavljanja djelatnosti u bespravnom objektu“. Ovom normom zakona je utvrđeno da bespravni objekat ne može biti u pravnom prometu, odnosno ne može se otuđiti i u istom se ne može obavljati privredna djelatnost dok se ne legalizuje. Na ovo zakonsko rješenje privrednici su ukazivali tokom javne rasprave, ali i kroz amandmane koje je Privredna komora Crne Gore dostavila Skupštini Crne Gore.
- Za sve bespravno izgrađene objekte, prema ovom Zakonu, naknada za urbanu sanaciju, će se određivati kroz odluke skupština lokalnih samouprava. Zakonodavac je samo objekte turizma visoke kategorije izuzeo iz ovih odluka i zakonom odredio ovu naknadu, sa iznosom od 400 do 800 eura. Tako će se zasigurno dešavati u praksi da hotel sa 4 ili 5 zvjezdica, plaća nekoliko puta veću naknadu od objekta kolektivnog stanovanja, koji je izgrađen na parceli pored hotela.

Ni ovaj amandman Privredne komore Crne Gore, kojim je ukazano da se privrednici u turizmu za objekte visoke kategorije, dovode u neravnopravan položaj u odnosu na sve ostale vlasnike bespravnih objekata, nije prihvaćen.

I ovim Zakonom je nastavljen trend otvaranja radnih mjesta u lokalnoj odnosno državnoj administraciji kroz formiranje komisija za legalizaciju, na lokalnom i državnom nivou, ali i kroz formiranje novog organa uprave na državnom nivou za poslove legalizacije.

ZAKON O ŠUMAMA

Napuštanje koncesionog modela korišćenja šuma i stvaranje preduslova za formiranje državnog preduzeća koje bi njima upravljalo, po uzoru na slična preduzeća u zemljama regiona, predstavlja jednu od ključnih novina u Zakonu o šumama.

Privrednici upozoravaju da novo preduzeće može biti neodrživo zbog nedostatka kvalifikovanog kadra, te da će za njegov rad država biti primorana da obezbijedi značajna finansijska sredstva. Takođe, privreda smatra da bi Zakonom trebalo precizno urediti mogućnost korišćenja šumskog zemljišta za izgradnju objekata obnovljivih izvora energije, čime bi se stimulisale investicije u ovaj strateški sektor.

Usled izostanka primjene odredaba Zakona o šumama, privredni subjekti u sektoru drvoprerade suočili su se s nedostatkom neophodne sirovine, što je ozbiljno ugrozilo kontinuitet proizvodnje. Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama predmetnog zakona riješen je problem nastao usljed neosnivanja državnog preduzeća, jer su određeni poslovi vraćeni u nadležnost Uprave za gazdovanje šumama i lovištima.

Ovim zakonskim izmjenama omogućeno je raspisivanje javnog poziva za davanje šuma u državnom vlasništvu na korišćenje, čime je obezbijeđen pristup sirovini i očuvan kontinuitet poslovanja privrednih društava u sektoru drvoprerade. Istovremeno, izmjene i dopune zakona predstavljaju korak ka stabilizaciji upravljanja šumskim resursima i povećanju pravne sigurnosti u sektoru.

ZAKON O KOMUNALNIM DJELATNOSTIMA

Važeći Zakon o komunalnim djelatnostima nije obezbijedio adekvatan pravni okvir za efikasno i održivo poslovanje privrednih društava u oblasti komunalne privrede. Kao odgovor na identifikovane nedostatke, pokrenut je proces izrade novog Zakona, čiji cilj je da bolje odgovori potrebama i izazovima preduzeća koja djeluju u ovom sektoru.

Odredbe novog Zakona treba da budu primjenljive, efikasne i sveobuhvatne, te da doprinesu stvaranju povoljnijeg regulatornog i ekonomskog ambijenta za razvoj komunalne privrede. Najznačajnije primjedbe na važeći zakon odnose se na metodologiju utvrđivanja cijena komunalnih usluga, uključujući i različite cijene po opštinama. Predstavnici komunalne privrede ističu potrebu da se stave van snage zakonska rješenja koja propisuju jedinstvene cijene za fizička i pravna lica, te da se u cilju osnaživanja sektora uvedu ekonomski zasnovane cijene komunalnih usluga. Komunalna naknada, predviđena Zakonom kao izvor prihoda lokalnim samoupravama za finansiranje poslova zajedničke komunalne potrošnje, u praksi nije zaživjela, jer opštine nijesu dobile saglasnost Vlade na predloge Odluka.

Poseban izazov u sektoru vodosnabdijevanja predstavlja propisana metodologija za utvrđivanje cijene vode. Troškovi održavanja i modernizacije vodovodnih sistema rastu usljed inflacije i ekonomskih kretanja, dok prihodi ostvareni od važećih i planiranih cijena vode nisu dovoljni da pokriju realne rashode preduzeća. Posljedica ovakvog stanja je akumulacija dugova, što onemogućava ulaganja u ključne infrastrukturne projekte.

Važeća metodologija ne omogućava automatsko usklađivanje cijena sa rastom troškova, niti predviđa mehanizme koji bi osigurali da eventualno povećanje cijene bude praćeno sistemom subvencija za socijalno ranjive kategorije stanovništva. Takvo stanje ugrožava finansijsku održivost preduzeća i istovremeno ograničava socijalnu zaštitu potrošača.

Ovi izazovi stvaraju ozbiljan rizik od finansijske destabilizacije vodovodnih preduzeća, što može dovesti do ugrožavanja funkcionisanja sistema vodosnabdijevanja i odvođenja otpadnih voda. U okviru izrade novog Zakona planirano je definisanje ključnih elemenata koje metodologija za utvrđivanje cijena mora sadržati, kako bi se obezbijedila dugoročna održivost sektora i unaprijedio kvalitet komunalnih usluga.

NACRT ZAKONA O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU

Predstavnici turističkog sektora ukazali su na niz konceptualnih i sistemskih nedostataka u Nacrtu Zakona, ističući da njihovo neotklanjanje može ograničiti primjenljivost zakona i njegovu usklađenost sa savremenim evropskim standardima. Privrednici naglašavaju da njihove sugestije treba posmatrati kao konstruktivne preporuke usmjerene na unapređenje kvaliteta zakonskog teksta, njegovu dosljedniju primjenu ustavnog određenja Crne Gore kao ekološke države i usklađivanje sa evropskim politikama održivog razvoja, digitalizacije i cirkularne ekonomije.

Jedan od ključnih problema predloženog zakonskog rješenja odnosi se na činjenicu da, iako deklarativno teži unapređenju turističkog sektora, suštinski ne odražava podršku privredi. Brojne odredbe nameću nesrazmjerno visok administrativni i finansijski teret, naročito mikro, malim i srednjim preduzećima, kroz složene procedure i obaveze koje nijesu proporcionalne njihovim kapacitetima. Posebno su problematični postupci kategorizacije i ponovne kategorizacije, kao i ispunjavanje specifičnih standarda ugostiteljskih objekata. Umjesto pojednostavljenja procedura i potpune digitalizacije procesa - što bi doprinijelo većoj efikasnosti i inkluzivnosti, naročito u ruralnim područjima - predložena rješenja dodatno komplikuju regulatorni okvir, stvarajući destimulativan efekat po razvoj sektora. Takva rješenja nijesu u skladu sa praksom Evropske unije, niti sa principima koji podstiču konkurentnost i otpornost malih i srednjih preduzeća, te ukazuju na potrebu suštinske revizije regulatornog pristupa.

Poseban izazov predstavlja normiranje obaveze posjedovanja sertifikata o nacionalnoj stručnoj kvalifikaciji, bez prethodno uspostavljenog institucionalnog sistema i regulatorne infrastrukture za njihovo izdavanje. Ovakav pristup stvara pravnu nesigurnost i rizik od nemogućnosti praktične primjene zakona. Istovremeno, zakon ne diferencira subjekte prema stepenu ekološkog otiska, niti predviđa podsticaje za razvoj selektivnih i održivih oblika turizma, poput kulturnog, zdravstvenog ili ruralnog. Odsustvo mehanizama za afirmaciju ovih segmenata suprotno je savremenim politikama EU i UNWTO (United Nations World Tourism Organization), koje promovišu tzv. preferencijalni pristup u alokaciji javnih resursa za održive oblike turizma.

Iako Zakon nominalno prepoznaje značaj digitalizacije, u njegovoj normativnoj strukturi ne postoji sistemska odredba koja uređuje digitalnu transformaciju sektora. Posebno nedostaje koncept nacionalne digitalne platforme za evidenciju, promociju i upravljanje turističkom ponudom, koja bi integrisala podatke iz postojećih registara i omogućila obaveznu registraciju svih pružalaca usluga - rješenje koje je već afirmisano u brojnim evropskim državama (npr. Hrvatska, Slovenija). Trenutni model evidencije turističkog prometa ostaje parcijalan i neusklađen sa načelima digitalne uprave, čime se otežava nadzor i strateško planiranje u turizmu.

Zaključno, iako Nacrt Zakona predstavlja određeni iskorak u odnosu na prethodne verzije, evidentno je da mu nedostaje normativna konzistentnost, implementacijska razrada i sistemska orijentacija ka modernim modelima upravljanja turizmom. Da bi zakon postao stvarni instrument razvoja sektora, neophodno je dodatno usaglašavanje s praksama Evropske unije i jačanje inkluzivnog procesa u njegovom finalizovanju, uz uvažavanje prijedloga privrede kao ključnog partnera u oblikovanju turističke politike.

NACRT ZAKONA O STALNOM SEZONCU

Predstavnici privrede ocjenjuju da će institut »stalnog sezonskog radnika« teško zaživjeti u praksi ukoliko država jasno i detaljno ne definiše mehanizme finansijske podrške poslodavcima za period u kojem ovi radnici nisu angažovani. Prema ocjeni privrednika, samo uz jasno propisane subvencije i poreske olakšice moguće je obezbijediti održivost ovog modela i njegovu širu primjenu u turističkom i ugostiteljskom sektoru.

Istovremeno, privreda smatra da uvođenje instituta »stalnog sezonskog radnika« može imati pozitivan, ali ograničen efekat na stabilizaciju tržišta rada. Kao dugoročno rješenje, neophodno je razmotriti potpunu liberalizaciju pristupa tržištu rada, odnosno otvaranje prema radnoj snazi iz svih zemalja, bez restriktivnih kvota i administrativnih barijera. Uprkos naporima države, evidentno je da ne postoji dovoljno interesovanje domaćeg stanovništva za određene profile zanimanja, posebno u turizmu i ugostiteljstvu, gdje se deficit radne snage iz godine u godinu povećava.

Da bi se domaća radna snaga aktivnije uključila u sezonske poslove, potrebno je stvoriti povoljniji poslovni ambijent i motivacione mehanizme za poslodavce koji zapošljavaju domaće radnike, kao i sistemski promovisati sezonsko zapošljavanje kroz programe Zavoda za zapošljavanje i druge institucije. Paralelno, neophodno je učiniti sezonski rad atraktivnijim i predvidivijim za domaće radnike, kroz sigurnije ugovore, jasnije uslove rada i mogućnosti profesionalnog napredovanja.

Analize tržišta rada dosljedno pokazuju da bi pojednostavljenje administrativnih procedura i uvođenje elektronske registracije zaposlenih predstavljalo snažan podsticaj i za privredu i za građane. To se naročito odnosi na segment sezonskog zapošljavanja, koji je po svojoj prirodi dinamičniji i fleksibilniji od klasičnih oblika zaposlenja na neodređeno vrijeme.

Uvođenje digitalnog sistema za elektronsku registraciju sezonskih radnika - koji bi omogućio prijavu, odjavu i dobijanje dozvola putem jedinstvenog elektronskog portala - doprinijelo bi značajnom povećanju efikasnosti državne administracije i smanjenju troškova za poslodavce. Time bi se ubrzali svi procesi povezani sa angažovanjem sezonske radne snage, eliminisala potreba za fizičkim odlaskom na šaltere, i unaprijedila koordinacija između nadležnih institucija.

Takav model bi imao višestruke ekonomske koristi: povećanje broja formalno angažovanih sezonskih radnika, smanjenje sive ekonomije, rast budžetskih prihoda po osnovu poreza i doprinosa, te stvaranje efikasnijeg, transparentnijeg i inkluzivnijeg tržišta rada.

NACRT ZAKONA O SLOBODNIM ZONAMA

Nacrt zakona o slobodnim zonama predstavlja značajan iskorak u unapređenju pravnog okvira koji uređuje ovu oblast, ali istovremeno otkriva niz sistemskih nedostataka koji mogu ograničiti njegovu efektivnu primjenu i smanjiti atraktivnost slobodnih zona kao instrumenta za privlačenje investicija i podsticanje privrednog razvoja. Pojedine odredbe zakona, posebno one koje pravo na sticanje statusa korisnika slobodne zone uslovljavaju registracijom u Crnoj Gori, potencijalno diskriminišu strane privredne subjekte, onemogućavajući im direktno učešće u poslovanju, odstupajući od međunarodnih standarda otvorenosti i konkurentnosti.

Zakon takođe propisuje apsolutnu zabranu obavljanja svih djelatnosti vezanih za duvan i duvanske proizvode, uključujući skladištenje, tranzit i obradu. Iskustvo iz prakse pokazuje da je moguće ostvariti ciljeve zakonodavca, poput sprječavanja zloupotreba, kroz pojačane mehanizme nadzora i licenciranja, bez potrebe za potpunim isključivanjem određenih djelatnosti iz režima slobodnih zona. Pored toga, proceduralni zahtjevi predviđeni zakonom, s dugim rokovima za upravno odlučivanje, nesrazmjerno opterećuju poslovanje i mogu dovesti do odlaganja investicija, administrativnih zastoja i smanjenog interesa investitora.

Nacrt zakona ne sadrži ni stimulativne mjere koje bi podstakle poslovanje u slobodnim zonama, niti predviđa fiskalne ili administrativne pogodnosti koje bi mogle podstaći razvoj inovativnih, izvozno orijentisanih ili turističkih zona, kako to nalaže praksa zemalja članica EU i OECD. Pored toga, izostaju mehanizmi zaštite stečenih prava korisnika slobodnih zona u slučaju izmjena propisa, ukidanja saglasnosti ili prestanka rada zone, što ugrožava pravnu sigurnost subjekata koji su prethodno uložili sredstva i preuzeli dugoročne obaveze.

Sve ove slabosti naglašavaju potrebu za usklađivanjem Nacrta zakona sa međunarodnim standardima otvorenosti prema stranim subjektima, primjenom principa proporcionalnosti u regulisanju rizičnih djelatnosti, ubrzanjem upravnih procedura i uvođenjem stimulativnih mjera za poslovanje. Istovremeno, važno je osigurati pravnu zaštitu postojećih korisnika, kao i usklađenost sa Zakonom

o koncesijama i Zakonom o zaštiti konkurencije, kako bi se spriječilo favorizovanje pojedinih operatora i održala ravnopravnost tržišnih učesnika. Samo kroz ovakav balansiran i transparentan pristup zakon može ostvariti svoj cilj - stvaranje slobodnih zona koje su atraktivne, efikasne i u potpunosti funkcionalne za razvoj privrede Crne Gore.

NACRT ZAKONA O STRATEŠKIM INVESTICIJAMA

Nacrtom Zakona o strateškim investicijama uređuju se uslovi i postupak proglašavanja ulaganja koja su od javnog interesa za Crnu Goru, kao i realizacija strateških investicija. Privredna zajednica generalno prepoznaje da strateške investicije mogu značajno doprinijeti finansijskoj stabilnosti, privrednom rastu i opštem prosperitetu društva. Stoga, ključno je da zakon precizno definiše šta se smatra strateškom investicijom, ne samo kroz taksativni spisak, već i kroz jasne kriterijume koji opravdavaju takvu kvalifikaciju.

Prema Nacrtu, strateškom investicijom smatra se ulaganje u projekte iz oblasti poljoprivrede, ribarstva i informacionih tehnologija, sa minimalnom vrijednošću od milion eura bez uračunatog PDV-a. Međutim, nije jasno kojim kriterijumima se zakonodavac vodio prilikom izdvajanja upravo ovih oblasti. S obzirom na usvojenu Strategiju pametne specijalizacije, koja identifikuje i druge prioritetne sektore poput energije, održive životne sredine i zdravstvenog turizma, upućen je apel da se razmotri uključivanje i ovih oblasti u Nacrt, čime bi zakon bio u potpunosti usklađen sa državnim strateškim ciljevima.

Privreda je takođe predložila preciziranje minimalne vrijednosti projekta potrebne za proglašenje strateškom investicijom: za južni dio zemlje predlaže se vrijednost jednaka ili veća od pet miliona eura, dok za sjeverni dio minimalna vrijednost treba biti tri miliona eura, oba iznosa bez uračunatog PDV-a. Ova diferencijacija opravdana je lokalnim planskim koeficijentima, nižom maksimalnom spratnošću u sjevernim opštinama i smanjenom bruto građevinskom površinom objekata, te bi mogla stimulisati veća ulaganja u sjeverni dio zemlje, posebno nakon ukidanja ranije podsticajne mjere koja je omogućavala sticanje crnogorskog državljanstva kroz program ekonomsko državljanstvo.

Nacrtom je predviđeno da Agencija za investicije, nakon konsultacija sa nadležnim organima, zaključuje protokol o pripremi i realizaciji privatne strateške investicije. Protokol definiše trajanje projekta i krajnji rok za njegovu realizaciju. Privreda je predložila dopunu koja bi omogućila produženje roka u situacijama kada realizacija projekta zavisi od aktivnosti države ili lokalnih samouprava u izgradnji ili unapređenju komunalne infrastrukture, jer investitor ne može uticati na dinamiku tih radova.

Nacrt predviđa da strateškim investicijama mogu biti dodijeljeni podsticaji i da se postupci vezani za zapošljavanje stranaca i njihov boravak rješavaju hitno, uključujući pravne procedure pred organima uprave. Međutim, pojam »hitan rok« nije precizno definisan, pa njegova primjena zavisi od tumačenja u svakom konkretnom slučaju, što može izazvati pravnu nesigurnost.

Predloženo je i da Agencija ili drugi nadležni organ bude obavezan da posreduje u izdavanju potrebne dokumentacije, čime bi se osigurala efikasna i blagovremena administracija prije početka realizacije projekta. Za projekte u toku, posebno one čija investiciona vrijednost višestruko premašuje minimalne iznose Nacrta, predloženo je da se omogući direktno uključivanje na Listu strateških investicija, bez dodatnih kriterijuma, s obzirom na već ostvarenu korist države od tih ulaganja.

Konačno, u Nacrtu se predviđa formiranje Operativnog tima Agencije za investicije za praćenje pojedinačnih privatnih strateških investicija. Privreda je istakla potrebu da se detaljnije definišu njegova uloga, način rada, ovlašćenja i sastav članova, kako bi tim mogao efikasno koordinisati i pratiti realizaciju investicija.

Zaključno, Nacrt zakona predstavlja značajan korak ka unapređenju okvira za strateške investicije, ali njegova efektivna primjena zavisi od predloženih dopuna i obaveza državnih organa u administrativnoj podršci investitorima, kako bi se povećala pravna sigurnost, unaprijedila transparentnost i stimulisao ravnomjerniji regionalni razvoj.

UREDBA O BLIŽIM ELEMENTIMA I METODOLOGIJI ZA ODREĐIVANJE CIJENA KOMUNALNIH USLUGA

Na osnovu Zakona o komunalnim djelatnostima, Vlada Crne Gore je krajem jula donijela Uredbu o bližim elementima i metodologiji za određivanje cijena komunalnih usluga.

Cilj donošenja ove Uredbe je omogućavanje pravovremenog i efikasnog usklađivanja cijena komunalnih usluga sa stvarnim troškovima, uz ublažavanje negativnih efekata dvogodišnjeg moratorijuma koji je komunalnim preduzećima onemogućavao korekciju cijena. Uredbom je predviđeno da, u situacijama kada se korektivni faktori ne mogu razlikovati za pojedine djelatnosti, bude primijenjen najveći korektivni faktor, uz mogućnost da preduzeća po potrebi izvrše njegovo smanjenje. Takvo rješenje obezbjeđuje potrebnu fleksibilnost, te doprinosi finansijskoj stabilnosti i dugoročnoj održivosti sektora komunalnih usluga.

UREDBA O NAČINU I POSTUPKU OSNIVANJA ORGANIZOVANOG SISTEMA PREUZIMANJA, SAKUPLJANJA I OBRADE OTPADNIH GUMA I RADA TOG SISTEMA

Zakon o upravljanju otpadom stupio je na snagu 20. aprila 2024. godine i propisuje obavezu proizvođača i uvoznika električne i elektronske opreme, vozila, guma, ambalaže, plastičnih proizvoda za jednokratnu upotrebu i ribolovnog alata koji sadrži plastiku, da uspostave programe proširene odgovornosti. U okviru tih programa, proizvođači i uvoznici dužni su da vode evidencije o količinama proizvoda, besplatno preuzimaju vraćene proizvode ili nastali otpad i preuzimaju finansijsku odgovornost za njegovu naknadnu obradu. Ove odredbe jasno propisuju obavezu besplatnog prikupljanja, sakupljanja i prerade otpadnih guma.

Zakon dodatno uređuje upravljanje otpadnim gumama, zabranjujući njihovo miješanje sa drugim otpadom i paljenje, te propisuje obavezu predaje na predviđena mjesta unutar sistema sakupljanja i obrade. Proizvođači i ovlašćeni zastupnici dužni su da uspostave organizovani sistem preuzimanja, sakupljanja i obrade guma u roku od godinu dana od stupanja Zakona na snagu, uključujući i obavezu besplatnog preuzimanja.

Kako bi se osigurala finansijska održivost sistema, organizovani sistemi moraju pružiti bankarsku garanciju za pokrivanje troškova upravljanja otpadnim gumama, dok minimalni standardi za skladištenje propisuju mjere protivpožarne zaštite i ekološke sigurnosti. Predstavnici komunalne privrede ističu potrebu dodatnog pojašnjenja finansijskog aspekta sistema, kao i obezbjeđenja adekvatnog prostora i ljudskih resursa. Zbog nepostojanja informacionog sistema za proširenu odgovornost, predviđen je prelazni period za početak primjene Uredbe.

PREDLOG ODLUKE O VISINI NAKNADA, NAČINU OBRAČUNA I PLAĆANJA NAKNADA ZBOG ZAGAĐENJA ŽIVOTNE SREDINE

U Predlogu odluke o visini naknada za zagađenje životne sredine predviđena su značajna povećanja naknada za ispuštanje zagađujućih materija u vazduh, kao i za generisanje i deponovanje opasnog otpada. Predložene izmjene izazvale su primjedbe privrednih subjekata, jer naknade višestruko premašuju dosadašnje iznose, dok Crna Gora još uvijek ne raspolaže funkcionalnim deponijama za opasni industrijski otpad. Posebno se ističe potreba uvođenja korektivnih faktora za umanjenje naknada kada se otpad zbrinjava preko ovlašćenih sakupljača, kao i mogućnost oslobađanja strateških privrednih subjekata koji ulažu u zaštitu životne sredine i modernizaciju svojih postrojenja u skladu sa evropskim standardima.

Istovremeno, naglašava se da visina naknada mora biti realna i prilagođena postojećim uslovima, jer trenutni predlog može predstavljati dodatno finansijsko opterećenje za privredu, posebno imajući u vidu da se značajne količine opasnog otpada trenutno izvoze na preradu u inostranstvo po

veoma visokim troškovima. Kao dugoročno rješenje, sugeriše se razmatranje izgradnje državne deponije za odlaganje opasnog otpada, što bi omogućilo zakonito i održivo upravljanje otpadom, a istovremeno rasteretilo privredne subjekte i osiguralo stabilniji i predvidiviji okvir za zaštitu životne sredine.

2.3. OBRAZOVANJE I PRIVREDA

Strateški prioritet obrazovnog sistema Crne Gore jeste obezbjeđivanje dostupnosti i kvaliteta obrazovanja koji su u saglasnosti sa savremenim potrebama privrede i društva. Reforma obrazovanja odvija se u skladu sa standardima i preporukama Evropske unije i drugih relevantnih međunarodnih organizacija, uz poseban fokus na razvoj stručnog obrazovanja, implementaciju dualnog modela učenja i jačanje koncepta cjeloživotnog učenja. Takav pristup omogućava svakom pojedincu da u potpunosti iskoristi svoj potencijal, razvije karijeru u skladu sa ličnim aspiracijama, ali i da odgovori na zahtjeve savremenog tržišta rada, čime se stvara čvrsta osnova za održivi ekonomski i društveni razvoj Crne Gore.

U savremenim ekonomskim uslovima, sve izraženija globalna konkurencija i dinamične promjene na tržištu rada zahtijevaju visok nivo znanja, sposobnosti i fleksibilnosti pojedinaca. Obrazovanje omogućava formiranje kadrova koji ne samo da posjeduju temeljna teorijska i praktična znanja, već i razvijene kompetencije za rješavanje kompleksnih problema, kritičko razmišljanje i kontinuirano usavršavanje tokom cijelog radnog vijeka. Takvi pojedinci predstavljaju osnovu inovacionih procesa, doprinoseći implementaciji novih tehnoloških rješenja, unapređenju proizvodnih procesa i jačanju konkurentnosti na globalnom tržištu.

Vrijednost obrazovanih kadrova ogleda se i u njihovoj sposobnosti da stvaraju, šire i primjenjuju inovacije u različitim oblastima, od medicine i biotehnologije, preko IT sektora i energetike, pa sve do održivog razvoja i zaštite životne sredine. Time obrazovanje direktno utiče na poboljšanje kvaliteta života, jačanje društvene odgovornosti i očuvanje resursa za buduće generacije.

Ipak, povezanost obrazovanja i tržišta rada još uvijek nije na očekivanom nivou. Još uvijek je prisutan jaz koji se godinama pokušava premostiti, a tiče se sa jedne strane očekivanja poslodavaca da sa tržišta rada angažuju radnu snagu sa iskristalisanim stručnim znanjima, dok sa druge strane mladi osjećaju da ih obrazovni sistem nije pripremio za konkretne zadatke i izazove.

Potrebno je nastaviti sa aktivnostima koje trebaju da dovedu do bolje usklađenosti potreba tržišta rada i obrazovanja radne snage.

Tokom ove godine usvojena je Strategija reforme obrazovanja 2025-2035, sa akcionim planom za 2025-2026. godinu. Riječ je o sveobuhvatnom strateškom dokumentu koji je izrađen u saradnji sa Delegacijom EU i UNICEF-om, s ciljem temeljne transformacije obrazovnog sistema u skladu sa savremenim potrebama učenika, nastavnika i društva u cjelini.

Strategija definiše ključne pravce razvoja obrazovanja, sa fokusom na unapređenje kvaliteta, inkluzivnosti i jednakog pristupa obrazovanju. Poseban akcenat stavljen je na reformu nastavnih planova i programa, stručno usavršavanje nastavnog kadra, digitalizaciju obrazovanja, jačanje infrastrukture i finansiranja obrazovnog sistema.

U toku 2025. godine usvojen je i Zakon o nacionalnim stručnim kvalifikacijama, koji ima za cilj stvaranje uslova za obezbjeđivanje i unapređivanje kvaliteta u sticanju stručnih kvalifikacija i priznavanju inostranih sertifikata, kao i uvođenje novog tipa kvalifikacija tj. mikrokvalifikacija, koje su potrebne tržištu rada.

Takođe je usvojen i Zakon o obrazovanju odraslih. Ovim zakonom definišu se ključne kompetencije, u skladu sa Evropskim okvirom ključnih kompetencija. Datim rješenjem postiže se cilj da svakom

pojedincu treba osigurati mogućnost obrazovanja kroz različite oblike obrazovanja, jer danas su nezaposleni prinuđeni da svoja prethodno stečena znanja, kroz razne kraće programe obuke inoviraju ili stiču nova znanja, kako bi povećali šanse za zapošljavanje. Tako se propisuje da se obrazovanje odraslih odvija kao formalno obrazovanje, neformalno obrazovanje, informalno učenje i samoobrazovanje.

Ulažu se i značajni napori da se unaprijedi kvalitet praktičnog obrazovanja, pa sada skoro sve stručne i mješovite škole imaju zaposlenog organizatora praktičnog obrazovanja, osobe neposredno zadužene za sve aspekte praktičnog obrazovanja.

Započeto je, iako još uvijek u maloj mjeri, i sa programima mobilnosti učenika i nastavnika u stručnom obrazovanju, a Crna Gora aktivno učestvuje u svim međunarodnim aktivnostima i programima koje, na prvom mjestu, sprovodi Evropska trening fondacija (ETF).

U cilju unapređenja uslova za realizaciju praktične nastave u srednjim stručnim školama, osam škola opremljeno je savremenom opremom za realizaciju praktične nastave iz oblasti poljoprivrede, ugostiteljstva i elektrotehnike. U cilju digitalizacije obrazovnog procesa i stvaranja uslova da učenici/učenice stiču digitalne vještine i kompetencije, škole su opremljene računarima, laptopovima i ostalom računarskom opremom.

Izmjenama i i dopunama Zakona o stručnom obrazovanju stvoreni su uslovi za unapređenje kvaliteta stručnog obrazovanja i poboljšanje postignuća učenika u ovoj oblasti obrazovanja. Zakonom je predviđeno formiranje Fonda za podršku dualnom obrazovanju, u cilju stvaranja uslova i ambijenta za veće interesovanje i uključivanje učenika i poslodavaca u ovaj vid stručnog obrazovanja.

U okviru regionalnog projekta „Unapređenje kvaliteta obrazovanja i obuke u Jugoistočnoj Evropi (EQET SEE)«,kao rezultat saradnje Inicijative za reformu obrazovanja u Jugoistočnoj Evropi (ERI-SEE), Centra za stručno obrazovanje, Privredne komore Crne Gore i Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, izrađen je regionalno zasnovan nastavni materijal za učenje kroz rad za kvalifikacije Bravar/Zavarivač i Agrotehničar (za nastavnike, učenike i instruktore u preduzećima) koji je usaglašen između šest ekonomija: Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Republike Srbije, Sjeverne Makedonije i Crne Gore.

Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem predstavlja jedan od ključnih mehanizama kroz koje je država pokušava da mladima olakša prelazak iz školskih klupa u svijet rada. Program je zamišljen kao prilika da diplomci dobiju prvo radno iskustvo, da se upoznaju sa realnim uslovima u institucijama i kompanijama, te da razviju vještine koje formalno obrazovanje često ne uspijeva da ponudi. S druge strane, poslodavci su kroz program dobijali mlade ljude spremne da uče i da se uključe u radne procese. Program stručnog osposobljavanja lica sa stečenim visokim obrazovanjem je realizovan i u 2025. godini. Nakon procesa prijavljivanja i „uparivanja" poslodavaca i kandidata, 2.031 lice je dobilo mogućnost da se stručno osposobljava kod izabranog poslodavca. Izmjenama i dopunama Zakona o stručnom osposobljavanju lica sa stečenim visokim obrazovanjem koji je Skupština Crne Gore donijela u septembru 2024. godine, uvećana je mjesečna novčana naknada korisnicima programa. Korisnici Programa od 15. januara 2025. godine imaju mjesečnu naknadu u neto iznosu od 600 eura.

Privreda predstavlja nezaobilaznog i sve značajnijeg partnera obrazovnim institucijama u realizaciji i unapređenju stručnog obrazovanja, čime se subjekti iz privrednog sektora pozicioniraju kao aktivni akteri u kreiranju obrazovne politike i njenoj praktičnoj realizaciji. U Crnoj Gori postoji dugogodišnja tradicija uključivanja ekonomskih subjekata u realizaciju programa stručnog obrazovanja, kao i obrazovanja odraslih, što doprinosi boljem povezivanju obrazovnog sistema sa realnim potrebama tržišta rada.

Privredna komora Crne Gore dosljedno pruža podršku uključivanju privrede u obrazovni sistem, prepoznajući značaj uspostavljanja funkcionalne veze između teorijskog i praktičnog obrazovanja. Kroz organizovanje različitih događaja – poput okruglih stolova, tematskih prezentacija, radionica i sjednica odbora udruženja – Komora aktivno promoviše principe dualnog obrazovanja i afirmiše važnost modela »učenja kroz rad«. Pored promotivnih aktivnosti, Komora pruža i stručnu podršku

privrednim subjektima, putem savjetodavnih usluga i konsultacija u vezi sa praktičnim mogućnostima uključivanja u proces obrazovanja, uz isticanje konkretnih koristi za poslodavce.

Tokom školske 2024/2025. godine nastavljen je razvoj dualnog modela obrazovanja, s akcentom na dublje uključivanje privrednog sektora u realizaciju praktične nastave, stručne prakse i ostalih oblika profesionalnog osposobljavanja. Kontinuirano partnerstvo između obrazovnog sistema i privrede rezultiralo je snažnijom interakcijom svih socijalnih partnera, kao i napretkom u jačanju kvaliteta stručnog obrazovanja.

U cilju smanjenja strukturnog nesklada na tržištu rada i stimulisanja većeg broja učenika da se opredijele za dualni model obrazovanja, Privredna komora Crne Gore sprovodi program finansijske podrške kroz dodjelu naknada učenicima koji se upisuju na ovaj obrazovni program. Tokom 2024/2025. godine, Komora je dodijelila ukupno 25 stipendija učenicima prvog razreda, iskazujući pritom snažnu podršku popularizaciji stručnog obrazovanja među mladima.

Ipak, uprkos primjetnom napretku i institucionalnoj podršci, evidentni su i brojni izazovi u implementaciji ovog vida obrazovanja. Najizraženiji izazov je nizak stepen interesovanja mladih za upis u stručne škole i za izgradnju karijere u oblastima koje pokrivaju tehnička, zanatska i proizvodna zanimanja. Ono što dodatno otežava implementaciju dualnog modela jeste i potreba za većom motivisanošću poslodavaca da se aktivnije uključe u proces obrazovanja, kao i nedostatak podsticajnih mjera, uključujući poreske olakšice za privredne subjekte koji aktivno učestvuju u obrazovnom sistemu.

U cilju daljeg jačanja partnerstva između obrazovnog sektora i privrede, neophodno je dodatno osnažiti institucionalne mehanizme saradnje, unaprijediti regulatorni okvir i intenzivirati promotivne aktivnosti koje će istaknuti benefite stručnog obrazovanja i dualnog učenja – kako za učenike, tako i za poslodavce i cjelokupno društvo. Oblikovanje radne snage spremne za izazove savremenog tržišta rada mora ostati jedan od strateških prioriteta svih relevantnih aktera.

Privredna komora nastavlja da bude aktivan partner Ministarstvu prosvjete, nauke i inovacija, te su predstavnici Komore tokom 2025. godine učestvovali u radu stručnih tijela kao što su Savjet za kvalifikacije i sektorske komisije za: građevinarstvo i uređenje prostora; ekonomiju i pravo; poljoprivredu, prehranu i veterinu; zdravstvo i socijalnu zaštitu; turizam, trgovinu i ugostiteljstvo; saobraćaj i komunikacije; inženjerstvo, proizvodne tehnologije (mašinstvo i obrada metala, elektrotehnika i automatizacija i dr; rudarstvo, metalurgiju i hemijsku industriju; informacione tehnologije; usluge i interdisciplinarna područja.

Privredna komora Crne Gore sarađuje sa Centrom za stručno obrazovanje u procesu izrade standarda zanimanja i programa obrazovanja. Za devet mjeseci 2025. godine je usvojeno 10 nacrt standarda zanimanja, kao i četiri obrazovna programa.

U toku 2025. godine je nastavljena realizacija međunarodnih projekata koji povezuju obrazovanje i privredu. Ovi projekti imaju posebnu težinu jer stvaraju prostor u kojem se teorija i praksa konačno srijeću na pravom mjestu – u realnom životu. Izazov koji karakterišu projektne aktivnosti u obrazovnom sistemu Crne Gore jeste nedostatak vještina i znanja postojećeg kadra za pripremu, korišćenje i implementaciju projektnih predloga. Rješenje ovog izazova se ogleda u organizovanju obuka za korisnike koji bi bili osposobljeni za praćenje, prijavu i vođenje projektnih predloga.

U toku 2025. godine obrazovani sistem je nastavio saradnju sa međunarodnim organizacijama koje podržavaju razvoj obrazovanja i ljudskih resursa u Crnoj Gori, kao što su Evropska trening fondacija iz Torina, UNICEF kancelarija u Crnoj Gori, ERI SEE, ADA Austrija, Evropska komisija, itd.

Obrazovanje odraslih sve više se prepoznaje kao efikasan mehanizam za usklađivanje ponude i tražnje na tržištu rada. U savremenom radnom okruženju poslodavci sve više vrednuju vještine kao što su kritičko razmišljanje, rješavanje problema, upravljanje timovima i kreativnost. Ove kompetencije često se stiču brže i praktičnije kroz programe obrazovanja odraslih nego u okviru formalnog obrazovanja. Institucije koje omogućavaju razvoj ovih vještina doprinose povećanju zapošljivosti i konkurentnosti radne snage. Obrazovanje odraslih time postaje ključni instrument u smanjenju

jaza između obrazovanja i potreba privrede, kao i u podizanju ukupne kvalitete radne snage u Crnoj Gori. Privredna komora je jedan od najvećih realizatora edukativnih aktivnosti za odrasle u Crnoj Gori. Izbor tema za edukativne aktivnosti vrši se na osnovu zahtjeva članica i na osnovu istraživanja tržišta o potrebama članica. U skladu sa tim, Privredna komora Crne Gore je u periodu od januara do oktobra 2025. godine organizovala 56 edukativnih aktivnosti sa 2.205 učesnika.

TRENDOVI U OBRAZOVANJU U SAVREMENIM EKONOMIJAMA

U savremenom razvoju društva sve se jasnije vidi kako se obrazovanje i privreda kreću u istom pravcu, nerijetko jedni druge oblikujući. Umjesto da škole i kompanije funkcionišu kao odvojeni svjetovi, sve više se stvaraju modeli u kojima se međusobno prepliću. Obrazovanje se postepeno udaljava od isključivo teorijskog pristupa i postaje sistem koji živi u ritmu ekonomskih promjena, dok privreda uči da prepozna koliko je ulaganje u znanje jednako važno kao ulaganje u tehnologiju ili infrastrukturu.

Jedan od najistaknutijih trendova u ovom odnosu jeste promocija većeg uvođenje učenja kroz rad kao prirodnog dijela formalnog obrazovanja. Mladi više ne čekaju završetak školovanja da bi stekli prve radne navike; već tokom obrazovanja ulaze u radno okruženje, stiču iskustvo i razvijaju profesionalnu sigurnost. Time se smanjuje jaz između onoga što škole podučavaju i onoga što tržište zahtijeva.

Paralelno s tim, raste potreba da se obrazovni sistemi brzo i fleksibilno mijenjaju. Privreda ulazi u fazu ubrzanih tehnoloških transformacija, pa škole i fakulteti moraju razvijati programe koji prate digitalizaciju, automatizaciju, održivost i nove poslovne modele. Ta dinamika podstiče stalno prilagođavanje, usavršavanje nastavnika, modernizaciju opreme i veću saradnju sa kompanijama koje donose praktično znanje i realne izazove u učionice.

Još jedan važan trend je otvaranje obrazovanja ka međunarodnoj saradnji. Mobilnosti učenika, prakse u inostranstvu, partnerske škole i zajednički programi sa privrednim subjektima iz drugih zemalja doprinose da mladi razvijaju širinu, nove kompetencije i sposobnost snalaženja u globalnom okruženju. To stvara radnu snagu koja je ne samo kvalifikovana, već i konkurentna na evropskom tržištu.

Sve ove promjene vode ka tome da se odnos obrazovanja i privrede više ne tumači kao partnerstvo iz nužde, već kao prirodan i trajan proces u kojem obje strane dobijaju. Obrazovanje postaje relevantnije, privreda dobija ljude koji razumiju savremen rad i savremene tehnologije, a društvo profitira kroz veću zaposlenost, inovativnost i ekonomski rast.

U Crnoj Gori, obrazovni sistem i tržište rada još uvijek ne hodaju u istom ritmu, što se odražava kroz nesklad između vještina koje mladi stiču i potreba privrede. Ovo je problem koji se najbolje može prevazići kroz dublje uključivanje poslodavaca i kompanija u obrazovni proces, stvarajući obrazovanje koje ne samo da prenosi teoriju, već direktno priprema za rad u stvarnom svijetu. Ulaganje privatnog sektora u obrazovanje više nije samo opcija – ono je neophodna investicija za dugoročnu stabilnost privrednih subjekata i društva u cjelini.

Analize jasno pokazuju da postoji prevelika ponuda kadrova sa visokim obrazovanjem u oblastima koje tržište slabije traži, dok se ključne vještine, posebno one praktične i digitalne, nedovoljno razvijaju. To dovodi do visokog nivoa nezaposlenosti među diplomcima i sprečava rast i konkurentnost. Stručni i visoki obrazovni programi često ne prate savremene potrebe privrede, dok tranzicija iz srednjeg u visoko obrazovanje dodatno produbljuje jaz između obrazovanja i tržišta rada.

Demografski trendovi, odnosno niska stopa nataliteta, migracija i starenje stanovništva prijete da značajno smanje broj mladih u Crnoj Gori, što direktno utiče na privredni i društveni razvoj. U tom kontekstu, posebno je važno da se mladi motivišu da ostanu ili se vrate u zemlju kroz prilagođavanje politika rada, podsticaje za preduzetništvo i razvoj start-up kulture, kao i kroz primjenu modernih modela rada, poput hibridnog rada.

Preporuke:

- Dalje jačanje saradnje obrazovnog sistema i privrede;
- Unaprjeđenje dualnog modela obrazovanja kroz donošenje dodatnih podsticajnih mjera, uključujući finansijsku podršku učenicima i poreske olakšice poslodavcima. Potrebno je osnažiti praksu učenja kroz rad, smanjiti jaz između teorije i prakse i povećati interesovanje mladih za tehnička, zanatska i proizvodna zanimanja;
- Razvoj fleksibilnih i modernih obrazovnih programa koji će kontinuirano pratiti tehnološke i ekonomske promjene, digitalizaciju, automatizaciju i zelene tehnologije, kako bi se bolje pripremili kadrovi za savremene poslovne modele;
- Jačanje obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja kroz fleksibilne metode razvoja kompetencija radne snage;
- Digitalizacija i modernizacija obrazovnih institucija;
- Jačanje međunarodne saradnje i mobilnosti;
- Podrška razvoju praktičnih vještina kroz projekte i međunarodne inicijative.

2.4. IZAZOVI

Analiza poslovanja po sektorima u prethodnom poglavlju ukazuje da se preduzeća suočavaju sa skupom strukturnih i sektorski specifičnih izazova koji utiču na konkurentnost, efikasnost i investicioni potencijal privrede. Kako bi se ovi nalazi dodatno provjerili iz perspektive privrednika, Privredna komora Crne Gore je kroz Istraživanje o poslovnom ambijentu, sprovedeno u martu i aprilu 2025. godine, ispitala koje prepreke preduzeća smatraju najznačajnijim u svakodnevnom poslovanju. Rezultati istraživanja jasno izdvajaju pet ključnih barijera koje i dalje opterećuju poslovno okruženje, potvrđujući stavove iznesene u prethodnim sektorskim analiza.

Struktura biznis barijera ostaje gotovo nepromijenjena u odnosu na prethodnu godinu, što ukazuje na dugoročnu ukorijenjenost prepreka u poslovnom okruženju i spor napredak u njihovom otklanjanju. Najčešće identifikovana barijera i dalje je siva ekonomija i nelojalna konkurencija, koju privrednici prepoznaju kao najozbiljniji izazov. Visoka učestalost ove barijere potvrđuje da postojeće mjere nadzora i kontrole još uvijek nijesu dale dovoljno vidljive rezultate. Uprkos tome što je Vlada usvojila Program za suzbijanje sive ekonomije 2024–2026, koji predviđa jačanje inspekcijskog nadzora, bolju koordinaciju institucija i unapređenje digitalnih alata, percepcija privrede ukazuje da se efekti planiranih aktivnosti još uvijek ne odražavaju u mjeri koja bi dovela do vidljivog smanjenja sive zone na tržištu.

Druga najizraženija prepreka je nedostatak radne snage sa odgovarajućim znanjima i vještinama, što je direktno povezano sa strukturnom neusklađenošću obrazovnog sistema, rastućom potražnjom za radnom snagom u određenim sektorima i migracijama radno sposobnog stanovništva. Preduzeća sve češće ukazuju da teškoće u pronalaženju adekvatnih kadrova ograničavaju njihov rast i investicione planove.

Visoki fiskalni i parafiskalni nameti u 2025. godini zauzimaju istaknutije mjesto na listi najvećih poslovnih prepreka, što upućuje na percepciju privrede da ukupno opterećenje poslovanja raste, posebno u dijelu troškova rada i parafiskalnih obaveza. Jačanje uticaja ove barijere predstavlja dodatno upozorenje o potrebi za rasterećenjem privrede i racionalizacijom sporednih nameta.

Važna promjena u 2025. godini odnosi se na rast značaja barijera vezanih za neadekvatna zakonska rješenja i nedosljednu primjenu propisa u praksi, koje prvi put zajedno ulaze među pet najčešće

identifikovanih problema. Ova promjena ukazuje da privrednici sve više ističu regulatornu nepredvidljivost, česte izmjene propisa, neujednačeno tumačenje normi i nedostatak pravne sigurnosti kao jedan od ključnih izazova. Time se nezadovoljstvo radom administracije sve više ogleda kroz percepciju kvaliteta i stabilnosti regulatornog okvira.

Top 5 biznis barijera	
2024	2025
Nedostatak radne snage sa odgovarajućim znanjima i vještinama	Siva ekonomija i nelojalna konkurencija
Siva ekonomija i nelojalna konkurencija	Nedostatak radne snage sa odgovarajućim znanjima i vještinama
Spora naplata potraživanja - nelikvidnost	Visoki fiskalni i parafiskalni nameti
Neefikasna javna administracija	Neadekvatna zakonska rješenja
Visoki fiskalni i parafiskalni nameti	Neadekvatna primjena zakonskih rješenja u praksi

U poređenju sa 2024. godinom, na listi pet najizraženijih barijera ne nalaze se spora naplata potraživanja (nelikvidnost) i neefikasna javna administracija, što ne znači da su ova ograničenja u potpunosti izgubila na značaju. Neefikasnost javne administracije se, u percepciji privrede, sve više manifestuje upravo kroz kvalitet normativnog okvira, nestabilnost propisa i način na koji se zakoni tumače i primjenjuju, odnosno kroz neadekvatna zakonska rješenja i nedosljednu primjenu propisa u praksi. Istovremeno, problem nelikvidnosti, iako i dalje prisutan u pojedinim sektorima, izgubio je na značaju u uslovima višegodišnjeg rasta ekonomske aktivnosti, snažne potrošnje i poboljšane likvidnosti privrede i finansijskog sektora.

U cjelini posmatrano, nalazi istraživanja potvrđuju da se najveći izazovi poslovanja nijesu bitno promijenili ni ove godine, te da sistemske slabosti i dalje opterećuju privredu. Posebno je izražen kontinuitet barijera koje utiču na konkurentnost, investicije i rast produktivnosti, što zahtijeva snažniji fokus kreatora politika na reformske procese u oblastima suzbijanja sive ekonomije, unapređenja pravne sigurnosti i jačanja tržišta rada.

3
PREPORUKE

3.1. OPŠTE PREPORUKE

Pored izazova navedenih u prethodnim poglavljima ove analize, čije rješavanje zahtijeva kontinuiran rad i sistemski pristup, u cilju unapređenja poslovnog ambijenta potrebno je i:

UPRAVLJANJE RADNOM SNAGOM I OBRAZOVANJE

- Pojednostaviti i precizirati procedure za uvoz radne snage, uz elektronske servise prijave i korišćenje mreže diplomatsko-konzularnih predstavništava;
- Unaprijediti saradnju sa školama i univerzitetima radi kontinuiranog priliva kvalifikovane radne snage;
- Uskladiti ponudu kadrova sa potrebama tržišta rada kroz:
  - promociju cjeloživotnog učenja;
  - unapređenje dualnog sistema obrazovanja;
  - analizu tražnje za zanimanjima i kreiranje novih obrazovnih programa za prioritetne sektore;
  - programe obuke, prekvalifikacije i dokvalifikacije nezaposlenih;
  - reformu neformalnog obrazovanja i fondove za edukaciju najboljih kadrova;
  - kreiranje povoljnog ambijenta za povratak kvalifikovanih kadrova iz inostranstva;
  - ubrzanje procesa izdavanja radnih dozvola strancima;
- Podsticati fleksibilnost radnog vremena i organizacije rada (ukidanje striktne klasifikacije radnih mjesta, osposobljavanje za više poslova, fleksigurnost);
- Stimulisati mobilnost radne snage, posebno ka nerazvijenim područjima.

FINANSIJSKA I FISKALNA POLITIKA

- Kreirati nove kreditne instrumente i operacionalizovati Kreditno-garantni fond za podršku privredi;
- Podstaći razvoj alternativnih izvora finansiranja: venture capital, biznis anđeli, crowdfunding platforme;
- Osloboditi poreza na dobit reinvestirane u proširenje proizvodnje i tehnološke inovacije;
- Smanjiti gornju granicu poreza na nepokretnosti sa 1% na 0,5%, radi ujednačavanja fiskalnih uslova.

POSLOVNI AMBIJENT I ZAKONODAVSTVO

- Intenzivirati rad inspekcijskih organa s fokusom na preventivne kontrole i smanjenje sive ekonomije;
- Obezbijediti aktivno uključivanje privrede u izradu zakonskih propisa kroz radne grupe;.
- Podsticati razvoj infrastrukture za poslovanje i industriju: biznis zone, tehnološki parkovi, poslovni inkubatori, sistemi infrastrukture kvaliteta, naučno-istraživačka infrastruktura;
- Omogućiti duži rok za legalizaciju objekata u skladu sa novim Zakonom o legalizaciji budući da privreda ima ograničenja zbog nemogućnosti dobijanja kredita;
- Intezivirati rad na pripremi planskih dokumenata na svim nivoima;
- Osigurati nefinansijsku podršku kroz savjetodavne usluge i obuke za podizanje znanja i vještina.

DIGITALIZACIJA I MEĐUNARODNA INTEGRACIJA

- Podsticati digitalnu transformaciju malih i srednjih preduzeća kroz dostupna digitalna rješenja;
- Uvesti globalne online sisteme plaćanja u Crnoj Gori;
- Promovisati uključivanje privrede u međunarodne lance vrijednosti i razvoj proizvoda sa većom dodatom vrijednošću (pametna specijalizacija).

PODRŠKA KONKURENTNOSTI I RAZVOJU INDUSTRIJE

- Podsticati programe supstitucije uvoza i promocije izvoza;
- Unapređivati inovacije i tehnološke procese za povećanje konkurentnosti industrije;
- Podsticati zelene i održive proizvodne prakse, uključujući digitalizaciju i modernizaciju pogona;
- Ojačati energetske kapacitete i stabilnost snabdijevanja - stabilni izvori energije ključni su preduslov za održiv rad industrije. Potrebno je planirati dugoročne ugovore za snabdijevanje energijom i ulagati u obnovljive izvore kako bi se smanjila zavisnost i troškovi;
- U cilju osiguranja pravovremene i efikasne primjene obaveza koje proističu iz Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM), te očuvanja konkurentnosti domaće privrede na tržištu Evropske unije, preporučuje se da nadležni organi preduzmu sljedeće mjere:
  - Uspostaviti jasne regulatorne smjernice i tehničku podršku;
  - Osigurati finansijske i fiskalne instrumente podrške za preduzeća koja ulažu u dekarbonizaciju proizvodnih procesa;
  - Jačati institucionalne kapacitete;
  - Podsticati industrijske klastere i partnerstva koja omogućavaju zajedničke investicije u energetsku efikasnost i inovacije;
  - Obezbijediti kontinuiran dijalog sa privredom u vidu redovnih konsultacija između vlade, komore, udruženja i pojedinačnih kompanija kao i
  - Pratiti razvoj zakonodavstva EU i osigurati pravovremenu transpoziciju relevantnih obaveza u nacionalni okvir;
- Prepoznati proizvodnju kao osnovu ekonomskog razvoja. Samo stvarna i trajna podrška realnom sektoru može obezbijediti rast zaposlenosti, jačanje izvoza i održivi ekonomski napredak zemlje.

3.2. PREPORUKE PO SEKTORIMA

POLJOPRIVREDA I PREHRAMBENA INDUSTRIJA

- U cilju daljeg razvoja poljoprivrede neophodno je povećati Agrobudžet u odnosu na dosadašnjih 1,5%-1,7% ukupnog budžeta Crne Gore. Povećanje izdvajanja za Agrobudžet treba da doprinese povećanju poljoprivredne proizvodnje, te smanjenju uvoza onih proizvoda za koje imamo komparativne prednosti;
- Kroz nacionalni budžet obezbijediti veća sredstva za nastale štete zbog elementarnih nepogoda;
- U cilju jačanja i širenja otkupne mreže, obezbijediti dodatne subvencije za otkup mlijeka od kooperanata koji su na većoj udaljenosti od mljekara;
- Ponovo pokrenuti projekte koji imaju za cilj popularizaciju kupovine domaćih proizvoda;
- Izmijeniti/dopuniti Zakon o akcizama na način:
  - da se vrši povraćaj ukupne plaćene akcize na gasna ulja za pravna lica koja se bave proizvodnjom prehrambenih proizvoda;
  - da se, zbog uvođenja plinskih instalacija u pogone, za korišćenje tečnog gasa u Zakonu uvede i mogućnost povraćaja akcize;
  - da se ukine akciza na proizvode od šećera i kakaoa, kao i na sladoled;
  - da se ukine novouvedena akciza na mirna vina;

- Izmijeniti Zakon o porezu na nepokretnosti na način da subjekti koji se bave proizvodnjom hrane budu oslobođeni plaćanja poreza na nepokretnost;
- Uvesti nižu stopu PDV-a za pšenicu, mesne prerađevine, tradicionalne tvrde sireve, voće i povrće;
- Ubrzati procedure prilikom odobravanja IPARD sredstava radi boljeg povlačenja raspoloživih sredstava iz ovog programa podrške;
- Donijeti novi Zakon o naplati potraživanja u cilju definisanja rokova naplate potraživanja za domaće proizvođače;
- Obezbijediti iznos granta od 80% iz IPARD-a i Agrobudžeta za uvođenje sistema otpadnih voda;
- Neophodno je izmijeniti zakonodavni okvir tako da se grant koji korisnici ostvaraju ne smatra profitom ili prihodom datog korisnika granta (član 28 Zakona o potvrđivanju okvirnog sporazuma između Vlade Crne Gore i EK IPARD II) na koji se obračunava porez na dobit;
- Obezbijediti mjere podrške iz Agrobudžeta za pekarsku i konditorsku industriju, preradu kafe i flaširanje voda (ove industrije ne mogu koristiti sredstva IPARD-a) u cilju modernizacije i povećanja proizvodnje;
- Ukinuti ili smanjiti taksu od 5% koja je propisana Zakonom o šumama koje izvoznici plaćaju prilikom izvoza nedrvnih šumskih proizvoda, što će imati direktan uticaj na smanjenje sive ekonomije u ovoj oblasti;
- Sagledati mogućnost izmjene Opšteg kolektivnog ugovora na način da se iz obaveze plaćanja povećanih dnevnica za rad nedeljom i prekovremni rad izuzme poljoprivredna proizvodnja, jer se rad u poljoprivredi obavalja na otvorenom i zavisi od vremenskih prilika.

ŠUMARSTVO I DRVOPRERADA

- Unaprijediti sistem upravljanja šumskim resursima kroz uspostavljanje transparentnijeg i efikasnijeg sistema dodjele sirovine kao i podsticati održivo gazdovanje šumama i sertifikaciju (FSC standard), čime se povećava konkurentnost na međunarodnom tržištu;
- Podržati tehnološku modernizaciju MMSP kroz uspostavljanje grant programa i povoljnih kredita za nabavku savremene opreme i digitalnih tehnologija.
- Potrebno je promovisati uvođenje energetski efikasnih i ekološki prihvatljivih tehnologija u preradi drveta;
- Podsticati proizvodnju finalnih proizvoda sa većom dodatom vrijednošću (namještaj, drveni elementi, montažni objekti);
- Podsticati povezanost sektora drvoprerade sa drugim granama privrede naročito sa turizmom, građevinarstvom i kreativnim industrijama u cilju povećanja domaće potražnje za drvenim proizvodima. Potrebno je promovisati upotrebu domaćih drvnih materijala u javnim i privatnim investicijama;
- Uraditi na vrijeme šumsko privredne osnove u šumskim područjima gdje su istekle, uraditi analizu i ocjenu postojećeg stanja i stepena uređenosti šuma, kao i dinamiku izrade planova gazdovanja kojom bi se obezbijedio i bio poznat predviđeni obim sječa za duži period, a korisnici šuma imali uvid sa čime raspolažu u narednom periodu i realno uskladili svoje planove.

ENERGETIKA I RUDARSTVO

- Stvoriti sve neophodne pretpostavke za izgradnju velikih hidroenergetskih objekata;
- Uskladiti izgradnju potrebne prenosne i distributivne infrastrukture sa dinamikom izgradnje klasičnih i decentralizovanih izvora električne energije i povećanom potrošnjom.

METALURGIJA I METALOPRERAĐIVAČKA INDUSTRIJA

- Uspostaviti jasnu i dosljednu industrijsku politiku u sektoru metalurgije sa jasno definisanim ciljevima, prioritetima i rokovima. Formirati operativni mehanizam koji bi sprovodio strategiju kroz konkretne projekte i mjerljive rezultate;
- Ojačati institucionalni okvir i odgovornost državnih tijela izgradnjom jakih institucija koje će aktivno podržavati razvoj realnog sektora uz smanjenje birokratskih procedura. Neophodno je smanjiti administrativne barijere, ubrzati proces donošenja odluka i povećati transparentnost procedura koje utiču na poslovanje privrede;
- Ulagati u savremenu opremu, automatizaciju, CNC tehnologije i digitalne alate radi povećanja produktivnosti i konkurentnosti. Obezbijediti državne i evropske programe subvencija od 50–70% za nabavku mašina i softvera. Uvesti podsticaje za uvođenje standarda Industry 4.0 i prelazak na održive, energetski efikasne tehnologije;
- Podsticati istraživanja i razvijati strateške procese za stimulisanje inovacija u mašinskom sektoru što bi moglo donijeti dugoročnu konkurentnost i održivost;
- Uključiti sektor metalurgije u nacionalne programe zelene tranzicije. Podsticati zelenu i cirkularnu ekonomiju kroz promovisanje projekata reciklaže, smanjenja emisija i energetske efikasnosti. Podržati prelazak na čistu proizvodnju kroz poreske olakšice i grantove;

TRGOVINA

- Omogućiti rad trgovina nedjeljom tokom ljetnje i zimske turističke sezone u cilju povećanja dostupnosti proizvoda i usluga. Na ovaj način bi se doprinijelo jačanju konkurentnosti sektora kao i boljoj ponudi tokom turističke sezone;
- Razmotriti izmjenu Zakona o zaštiti potrošača u dijelu obaveze obavještenja o robi na Brajevom pismu. Potrebno je naći fleksibilnija i praktično primjenjiva rješenja u skladu sa evropskom praksom. Na taj način bi se prilagodile zakonske norme realnim tržišnim uslovima;
- Prije donošenja ograničenja cijena ili marži, provesti detaljnu procjenu efekata na: poslovanje trgovinskih subjekata; lance snabdijevanja kao i zaposlenost. Cilj je balansirati zaštitu potrošača sa očuvanjem održivosti poslovanja i tržišne konkurencije;
- Suzbijanje nelegalne trgovine i nelojalne konkurencije kroz fokus na nelegalnu prodaju putem društvenih mreža i neformalnih kanala kako bi se zaštitilo legalno tržište i osigurala fer konkurencija. Potrebno je razviti institucionalne mehanizme kao što su: jednostavne procedure za prijavu nelegalnih aktivnosti i prije svega sprovoditi preventivne mjere kontrole kao i objektivne kaznene mjere;
- Donijeti novi Zakon o elektronskoj trgovini koji prati standarde EU koji bi, prije svega, obuhvatio: online prodaju i sigurnost elektronskog plaćanja; zaštitu podataka i prava potrošača u digitalnom okruženju. Cilj je stimulisati rast sektora e-trgovine i omogućiti modernizaciju poslovanja.

POSREDNIČKE USLUGE U SPOLJNOJ TRGOVINI

- Usvojiti propise i implementirati operativne procedure kako bi se obezbijedilo da kontrola i puštanje kvarljive robe imaju prioritet i obavljaju se u najkraćem mogućem vremenu;
- Ujednačiti tumačenje propisa od strane carinskih službenika, kako bi privrednici bili u situaciji da realno planiraju svoje poslovanje;
- Proširiti i adekvatno opremiti najprometnije granične prelaze i carinske terminale kako bi se obezbijedili uslovi za veću efikasnost graničnih službi, što će ubrzati protok robe, otkloniti zastoje i smanjiti troškove;

- Povećati broj carinskih službenika i obezbijediti dvanaestočasovno prisustvo inspekcijskih organa na najprometnijim graničnim prelazima i terminalima, posebno u toku ljetnje turističke sezone;
- Kontinuirano raditi na unapređenju sistema analize rizika svih relevantnih državnih organa kako bi lakše identifikovali pošiljke viskokog rizika, čime bi se smanjio broj fizičkih pregleda i povećati efikasnost;
- Unaprijediti rad u Slobodnoj zoni Luka Bar, rad skenera i rad carinskih službenika i kontinuirano raditi na promociji Slobodne zone, a sve u cilju privlačenja svjetskih brodara i samim tim većeg tereta preko Luke Bar;
- Bolje raspoređivanje teretnog i putničkog saobraćaja, razdvajanje traka za brži protok;
- Korišćenje pametnih sistema za upravljanje saobraćajem, upozorenja u realnom vremenu o gužvama i alternativnim rutama;
- Nastaviti sa profesionalnim osposobljavanjem kadrova u realizaciji poslova zastupanja pred carinskim organom;
- Unaprijediti promociju AEO statusa;
- Riješiti problem sajta Uprave carina koji već duži period nije u funkciji.

TURIZAM I UGOSTITELJSTVO

- Odbor udruženja turizma i ugostiteljstva, u saradnji sa nadležnim institucijama, kontinuirano će sprovoditi aktivnosti da se sa pripremama svake naredne turističke sezone otpočne već krajem prethodne;
- Privlačenje turista veće potrošačke moći je potrebno ostvariti povećanjem broja turista sa prioritetnih emitivnih tržišta, diverzifikacijom i inovacijom proizvoda i povećanjem broja dolazaka turista van glavne turističke sezone. Stoga je neophodno donijeti Strateški marketing plan,ojačati promociju Crne Gore i napraviti portfolio novih proizvoda koji će privući dodatne ciljne segmente iz prioritetnih i dodatnih tržišta, prije svega u periodu prije i posle sezone;
- Budući da je u Crnoj Gori turizam izrazito sezonalana djelatnost, potrebno je kreirati podsticajne mjere kojima će se privući gosti u periodu van glavne turističke sezone. Postojeće podsticajne mjere koje su na raspolaganju turističkoj privredi je potrebno dalje unapređivati, posebno u dijelu kreiranja linija za podršku organizovanom turističkom prometu;
- Potrebno je ojačati kapacitete nadležnih lokalnih inspekcija i u potpunosti implementirati propise koji će suzbiti buku na otvorenom u blizini smještajnih kapaciteta;
- U cilju praćenja turističkog prometa u realnom vremenu, neophodno je izraditi informacioni sistem za prijavu i odjavu turista E-Visitor, u skladu sa pozitivnim iskustvima zemalja EU;
- U cilju suzbijanja sive ekonomije u individualnom smještaju, potrebno je omogućiti jednostavnu registaraciju i obračun poreza (paušal kao dopunska djelatnost), za izdavaoce privatnog smještaja.
- Uvezati elektronsku bazu prijavljenih gostiju sa graničnim prelazima, kako bi se na jednostavan način omogućilo praćenje naplate boravišne takse;
- Shodno Zakonu o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, otpočeti sa implementacijom satelitskih računa u turizmu;
- Izraditi Strategiju razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma u Crnoj Gori budući da je prethodna prestala da važi prije deset godina;
- Potrebno je ubrzati aktivnosti na donošenju Zakona o stalnom sezoncu, na koji način bi motivisali nezaposlena lica da se prekvalifikuju i imaju sigurno stalno sezonsko zaposlenje i primanja tokom cijele godine u skladu sa pozitivnim iskustvima zemalja EU;
- Potrebno je nastaviti sa digitalizacijom i pojednostavljenjem postupaka registracije na način da

se izradi elektronski web portal koji će omogućiti objedinjenu elektronsku prijavu sezonskih radnika i služiti kao sredstvo za komunikaciju između institucija i podnosioca zahtjeva (radnika ili poslodavca);

- Intezivnije nastaviti sa svim aktivnostima koje imaju za cilj kontinuirano stvaranje kvalitetnih kadrova kroz: motivaciju mladih ljudi za rad u turizmu, afirmisanje deficitarnih zanimanja, uključivanje kompanija u proces dualnog obrazovanja, stipendiranje učenika i subvencioniranje privrednika.
- Turizam u Crnoj Gori je još uvjek nisko akumulativna privredna grana, sa dugim periodima povrata investicije, a postojeća ročnost investicionih kredita nije adekvatna. Potrebno je podstaći poslovne banke i Razvojnu banku da odobravaju investicione kredite za turizam sa značajno dužim periodom otplate;
- Kreiranje visokokvalitetnog turističkog proizvoda podrazumijeva intenzivno poboljšanje kvaliteta destinacije i potrebne su velike investicije države i privatnog kapitala na planu poboljšanja ukupne infrastrukture i saobraćajne dostupnosti. Potrebno je planirati projekte iz saobraćaja kojima će Crna Gori biti značajno bolje povezana sa regionom i Evropom;
- Potrebno je nastaviti rad na poboljšanju avio dostupnosti Crne Gore, strateški planirati saradnju sa lowcosterima, uvesti linije od javnog interesa i uspostavljanju direktne avio-konekcije između Crne Gore i važnih emitivnih tržišta;
- Predlaže se izmjena Zakona o porezu na dodatu vrijednost, na način da se ponovo propiše snižena stopa PDV-a od 7% na usluge smještaja. Navedena mjera bi osigurala dalji intenzivni razvoj i unapređenje konkurentnosti turizma u Crnoj Gori, kao i podsticaj razvoju povezanih djelatnosti poput poljoprivrede i saobraćaja. Očekivani efekti su da se fiskalnom politikom utiče na unapređenje poslovanja i konkurentnost crnogorskog turizma, povećanje investicija, rast zapošljavanja i smanjenje sive ekonomije;
- Inicirati nastavak projekta "Domaći ukusi" i intezivirati aktivnosti na uvezivanju turizma i poljoprivrede. Komplementarnost poljoprivrede sa turizmom ima sve veći značaj i naglašava potrebu razvoja gastro turizma i sagledavanja učešća sektora poljoprivrede kroz turističku ponudu;
- Intezivirati aktivnosti na uvođenju elektronskog podnošenja zahtjeva za vize prije početka naredne ljetnje sezone;
- U toku odvijanja zimske sezone, neophodno je kontinuirano obezbjediti prohodnost glavnih saobraćajnica, kao i lokalnih puteva prema skijalištima;
- Ostvariti saradnju sa ski centarima iz Regiona kroz potpisivanje Sporazuma o kupovini i korištenju ski pasova koji bi mogli da se kupe u jednom centru, a da se koriste u svim ski centrima potpisnicima sporazuma;
- U cilju unapređenju turističke ponude i obezbjeđivanje uslova za održavanje zimske sezone, neophodno je stvoriti pretpostavke za nabavku uređaja za vještačko osnježavanje na skijalištima u Crnoj Gori;
- Ubrzati akrivnosti na saniranju spornog stuba na žičari K7 kako bi bila u funkciji do početka zimske sezone.

SAOBRAĆAJ

- Nastaviti sa poboljšanjem kvaliteta saobraćajne infrastrukture i saobraćajnih usluga u svim vidovima saobraćaja;
- Umanjiti polise osiguranja putnika u linijskom i vanlinijskom saobraćaju;
- Nastavak aktivnosti na modernizaciji crnogorskih aerodroma, kroz poboljšanje nivoa kvaliteta usluga i usklađivanje sa međunarodnim standardima kvaliteta;

- Potpisati bilateralne sporazume o vazdušnom saobraćaju sa drugim državama (Air Service Agreement) jer kada nema sporazuma nije moguće obavljati redovan saobraćaj, niti prodavati sjedišta na drugim prevoznicima po ugovorima o code share saobraćaju;
- Produžiti radno vrijeme na aerodromima;
- Proširiti kapacitete prihvata vazduhoplova i putnika crnogorskih aerodroma, u cilju stvaranja optimalnih uslova za poboljšanje aviodostupnosti, prepoznatljivosti destinacije i usklađivanje sa međunarodnim standardima vazduhoplovstva;
- Donijeti dugoročnu strategije razvoja nacionalnog prevoznika Air Montenegro, koja uključuje povećanje flote, jer aktuelni volumen sa samo 2 aviona u registru nije dovoljan za razvoj mreže destinacija, a kratkoročni zakup aviona, posade, i održavanje svake ljetnje godine u toku ljetnje sezone nijesu najbolje riješenje;
- Kadrovski ojačati kapacitete prekograničnih službi uz osavremenjavanje, proširenje i adaptaciju objekata na graničnim prelazima, kako bi se povećala efikasnost i unaprijedio kvalitet usluga carinskih, inspekcijskih i drugih službi u cilju smanjenja troškova i eliminisanja barijera za slobodan protok robe prilikom uvoza i izvoza;
- Nastaviti aktivnosti na izgradnji auto puta Bar – Boljare i Jadransko – jonskog auto puta, čija realizacija je od strateškog značaja za privredni razvoj Crne Gore;
- Digitalizacija procesa carinskih, graničnih i lučkih formalnosti kroz jedinstveni Maritime Single Window sistem i potpuno ukidanje starog sistema najava dolaska i odlaska brodova.
- Pojednostavljenje administrativnih procedura – uvođenje jedinstvene elektronske platforme za sve pomorske dozvole;
- Otvaranje i razvoj dodatnih luka i sidrišta – omogućiti prijem putničkih brodova u Zelenici i razvoj sidrišta Budva radi rasterećenja Kotora i povećanja ukupnog kapaciteta crnogorske obale.

INFORMACIONO KOMUNIKACIONE TEHNOLOGIJE

- Povećati vidljivost i društvenu prepoznatljivost digitalnih preduzetnika kao ključnih aktera inovacija i ekonomskog napretka Crne Gore, kroz javne kampanje, programe mentorstva i podršku razvoju poslovnih inkubatora. Na taj način dodatno afirmisati ulogu digitalnog preduzetništva kao pokretača savremene privrede i generatora novih radnih mjesta;
- Nastaviti razvoj programa digitalnih kompetencija na svim nivoima obrazovanja, sa posebnim akcentom na praktične vještine koje prate potrebe tržišta rada. Istovremeno, unaprijediti stručne i postdiplomske ICT programe kroz bližu saradnju sa industrijom i uvođenje savremenih i interdisciplinarnih kurseva, čime se gradi dugoročna digitalna pismenost i konkurentnost radne snage;
- Podsticati digitalizaciju preduzeća kombinacijom finansijskih i nefinansijskih mjera – subvencija, poreskih olakšica, dostupnosti digitalnih alata i edukativnih programa – uz stvaranje uslova za veća privatna i javna ulaganja u razvoj i primjenu digitalnih tehnologija, posebno u sektoru malih i srednjih preduzeća;
- Dalje unapređivati regulatorni okvir za digitalno poslovanje kroz dosljednu primjenu postojećih propisa, ubrzano uvođenje eRačuna i razvoj digitalnih rješenja koja pojednostavljuju poslovne procese i smanjuju administrativna opterećenja. Iako je nacionalno zakonodavstvo u velikoj mjeri usklađeno sa evropskim standardima eZakonodavstva, potrebno je obezbijediti njegovu punu i dosljednu primjenu, naročito u oblasti elektronskog potpisa, pečata i digitalnog identiteta, radi jačanja povjerenja u digitalne servise i transakcije;
- Jačati saradnju između vlade, obrazovnih institucija i privatnog sektora kroz zajedničke projekte digitalne transformacije, istraživanja i razvoja inovativnih rješenja. Uloga Privredne komore Crne Gore u ovom procesu treba da ostane centralna, naročito u povezivanju aktera, prenosu znanja i promociji primjene novih tehnologija u privredi;

- Nastaviti razvoj i širenje podsticajnih mehanizama za inovacije u ICT sektoru, kroz grantove za istraživanje i razvoj, te podršku inkubatorima i akceleratorima, čiji značaj je već potvrđen kroz programe Inovacionog fonda. Fokus treba usmjeriti na oblasti sa najvećim potencijalom rasta – vještačku inteligenciju, blockchain tehnologiju, internet stvari (IoT) i fintech rješenja – koje mogu značajno doprinijeti povećanju konkurentnosti domaće privrede;
- Ulagati u razvoj pametnih gradova i digitalne infrastrukture kroz implementaciju pametnih sistema za saobraćaj, energetsku efikasnost i javne usluge. Dalje širenje 5G mreža, IoT tehnologija i senzorskih sistema može doprinijeti većoj efikasnosti, kvalitetu života građana i održivom razvoju zajednica;
- Kreirati programe i podsticaje za zadržavanje domaćih ICT stručnjaka i povratak kadrova iz inostranstva, kroz stimulativne uslove rada, mogućnosti stručnog usavršavanja i fleksibilne oblike zapošljavanja, čime bi se očuvala baza talenata i podržao kontinuitet razvoja sektora;
- Pružiti podršku razvoju digitalnih platformi i e-trgovine kroz poreske olakšice, subvencije i unapređenje infrastrukture za online plaćanja, čime bi se olakšao pristup međunarodnim tržištima i podstakao rast domaće e-trgovine;
- Promovisati održive i ekološki prihvatljive ICT projekte i rješenja, poput energetski efikasnih data centara, digitalizacije upravljanja energijom i zelenih tehnologija, čime bi se ojačao imidž Crne Gore kao inovativne i odgovorne destinacije za investicije;
- Ojačati međunarodnu saradnju u oblasti ICT-a kroz aktivno učešće u regionalnim i evropskim inicijativama, te razviti programe za privlačenje globalnih tehnoloških kompanija da otvore razvojne centre i poslovne jedinice u Crnoj Gori, čime bi se dodatno osnažila pozicija zemlje na mapi digitalne Evrope.

GRAĐEVINARSTVO

- Omogućiti efikasno poslovno okruženje kroz uvođenje elektronske procedure za građevinsku dokumentaciju i ubrzati administrativne procese;
- Sinhronizovati prostorne podatke i jasno razgraničiti državno vlasništvo od ostalog vlasništva kako bi bilo lako uočljivo u katastarskim planovima, radi operativnijeg planiranja prostora;
- Modernizovati postojeće kapacitete, otvoriti nove fabrike i povećati korišćenje domaćih resursa u cilju razvoja industrije građevinskih materijala;
- Izvršiti analizu nivoa implementacije Eurokodova, koji predstavljaju evropske standarde (EN 1990 – EN 1999) namijenjene za projektovanje zgrada i inženjerskih konstrukcija, imajući u vidu da je zakonski rok za početak primjene bio 1. januar 2023. godine;
- Raditi na afirmaciji Zakona o privatno-javnom partnerstvu i promociji kapitalnih državnih projekata, kako bi se na taj način animirale domaće i inostrane kompanije, da učestvuju u finansiranju i izgradnji;
- Raditi na promociji i edukaciji privrednika u vezi sa korišćenjem softvera elektronske predaje građevinske dokumentacije.

KOMUNALNA PRIVREDA

- Izvršiti korekcije cijena usluga snabdijevanja vodom i odvođenja otpadnih voda, usklađujući ih sa trenutnim povećanjem cijena roba na tržištu, što će osigurati finansijsku stabilnost vodovodnih privrednih društava i omogućiti im kontinuirano pružanje kvalitetnih usluga;
- Intenzivirati aktivnosti lokalnih samouprava i bolje pripremiti kapitalne projekte uz pravovremenu izradu tehničke dokumentacije, kako bi se realizovali projekti iz strateških planova opština i relevantnih državnih dokumenata te osigurala efikasna ulaganja u komunalni sektor;

- Jačati kapacitete komunalnih i vodovodnih privrednih društava kroz obuke, programe sertifikacije i zadržavanje stručnog kadra, posebno u oblastima tehničkog održavanja i upravljanja infrastrukturom;
- Razmotriti mogućnosti smanjenja PDV sa 21% na 7% za materijale i repromaterijale koji su neophodni za obavljanje djelatnosti vodovodnih i komunalnih privrednih društava, čime bi se smanjili troškovi poslovanja;
- Novim Zakonom o komunalnim djelatnostima pružiti odgovarajući pravni okvir za efikasno poslovanje privrednih društava iz oblasti komunalne privrede;
- Staviti van snage zakonska rešenja koja se odnose na jedinstvene cijene komunalnih usluga za fizička i pravna lica;
- Uvesti ekonomske cijene komunalnih usluga kako bi se osnažila komunalna privreda;
- Definisati jasne smjernice za kvalitetno i ekonomski isplativo rješenje pitanja kanalizacionog mulja koji nastaje u procesu prečišćavanja otpadnih voda, uz mogućnost korišćenja mulja kao resursa;
- Raditi na podizanju ekološke svijesti građana u pravcu sprovođenja: primarne selekcije (odvajanje otpada na mjestu nastanka), reciklaže i cirkularne ekonomije, te suzbijanja nastanka nelegalnih deponija;
- Uvesti finansijske podsticaje za promociju razvrstavanja otpada na samom mjestu generisanja, kako bi se podstakli građani na odgovornije ponašanje prema otpadu.

4

ANALIZA FINANSIJSKIH ISKAZA ZA 2024. GODINU

Analiza finansijskih iskaza ima za cilj da na jasan i objektivan način informiše o ključnim karakteristikama poslovanja crnogorskih preduzeća. Dokument je koncipiran tako da pruži pregled poslovnih rezultata na nivou ukupne privrede, po sektorima djelatnosti, regionima i veličini preduzeća, čime se omogućava cjelovit uvid u strukturu i trendove.

Zasniva se na bazi podataka koju je Poreska uprava Crne Gore dostavila Privrednoj komori. Baza obuhvata finansijske iskaze svih pravnih i fizičkih lica koja su bila u obavezi da ih predaju. Nakon prijema, iz baze su isključeni subjekti koji ne pripadaju privrednim djelatnostima (nevladine organizacije, političke partije, javne ustanove, advokati, notari, izvršitelji i sl.).

Dodatno, izvršene su korekcije ekstremnih vrijednosti za koje je utvrđeno da su greška, a koje bi mogle iskriviti rezultate analize, kao i negativnih vrijednosti u pojedinim bilansnim pozicijama na kojima ne može biti negativan broj. To ne znači da su sve nepravilnosti u potpunosti otklonjene, jer je riječ o veoma zahtjevnom procesu u kojem bi svaki pojedinačni finansijski izvještaj morao biti detaljno provjeren i upoređen sa drugim dostupnim podacima ili, po potrebi, razjašnjen u direktnoj komunikaciji sa podnosiocem.

Među privrednim subjektima koji su predali finansijske iskaze evidentan je određeni broj nepotpuno popunjenih bilansa, što ima izvjestan uticaj na pouzdanost ukupne analize. Pored toga, postoji mogućnost da su pojedini iskazi predati ili korigovani nakon 14. maja, pa rezultati ove Analize mogu neznatno odstupati od konačnih podataka Poreske uprave. Takva odstupanja ne utiču značajno na ukupne trendove, ali zahtijevaju oprez pri tumačenju.

Uprkos navedenim ograničenjima, rezultati analize pružaju pouzdanu osnovu za sagledavanje stanja i kretanja u crnogorskoj privredi, te omogućavaju praćenje ključnih trendova i promjena u poslovanju privrednih subjekata.

4.1. POSLOVANJE PRIVREDE U PERIODU 2020-2024

U periodu 2020–2024. godina crnogorska privreda je prolazila kroz fazu snažnog oporavka i ekspanzije, nakon pandemije covid 19. Na to ukazuje više pokazatelja, a prvi je broj predatih finansijskih iskaza koji je porastao za 9 hiljada ili prosječno 7,4% godišnje. Broj zaposlenih rastao je stabilno, prosječno 6,8% godišnje, sa 138,4 hiljade lica u 2020. na 179,8 hiljada u 2024. godini.

Grafik 53: **Broj preduzeća koja su predala finansijske iskaze**

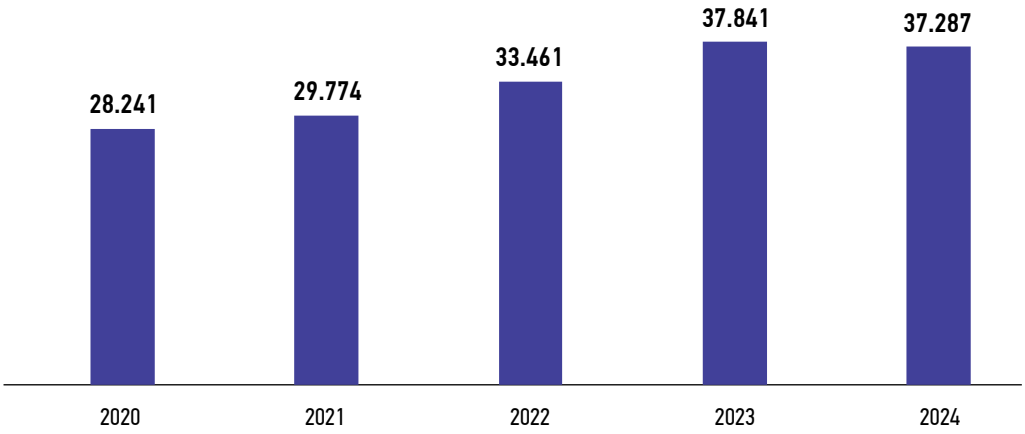

Izvor: Poreska uprava Crne Gore – Finansijski iskazi privrednih subjekata

Prosječne mjesečne bruto[18] zarade uvećavale su se brže, u prosjeku po nominalnoj stopi od 12,1% godišnje, te su od 581 eura u 2020. dostigle iznos od 910 eura u 2024. godini. Kretanja na tržištu

18 Misli se na neto zarade sa doprinosima na teret zaposlenog (bruto 1)

rada, pored realnih ekonomskih faktora, bila su pod veoma velikim uticajem reformi Evropa sad 1 i Evropa sad 2, odnosno uvođenja neoporezivog dijela zarade i značajnog umanjenja doprinosa, ali i snažnog povećanja minimalnih zarada.

Grafik 54: **Broj zaposlenih**

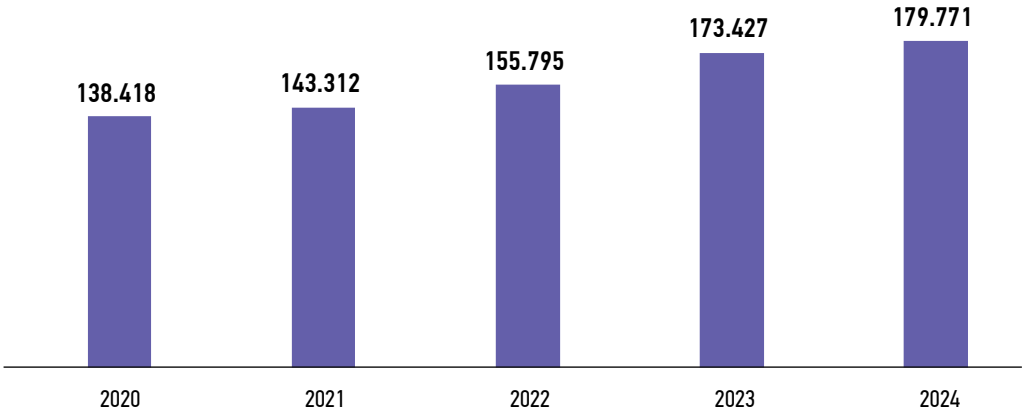

Izvor: Poreska uprava Crne Gore – Finansijski iskazi privrednih subjekata

U istom periodu, poslovni prihodi su rasli po prosječnoj nominalnoj godišnjoj stopi od 18% i gotovo su udvostručeni. Pored domaće potrošnje, oporavka turizma i investicija, rast cijena je takođe značajno doprinio ovako visokoj stopi, što se vidi na narednom grafiku.

Dinamika rasta postupno usporava, posebno nakon 2022. godine, kada je veći dio nominalnog povećanja prometa proizašao iz inflacionih pritisaka, a ne iz realnog povećanja obima poslovanja.

Dobit je zabilježila još izraženiji nominalni rast, u prosjeku oko 25% godišnje, i u periodu od pet godina više nego udvostručena. Međutim, kada se uzme u obzir uticaj inflacije, realne stope rasta bile su znatno niže, naročito u 2022. i 2023. godini, dok je u 2024. došlo do blagog pada.

Grafik 55: **Prosječna i minimalna bruto zarada**

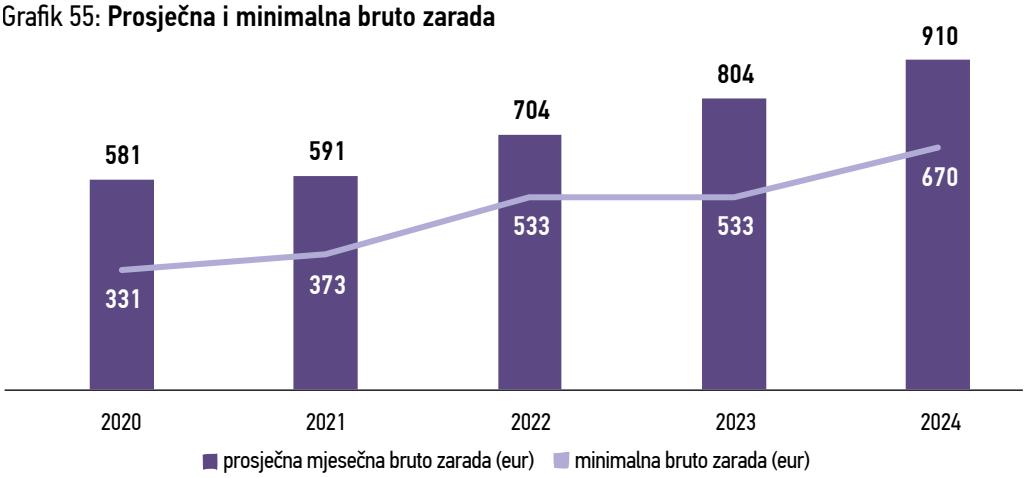

Izvor: MONSTAT - Prosječne zarade zaposlenih; Ministarstvo rada i socijalnog staranja / Odluke Vlade o minimalnoj zaradi i Zakon o radu.
Od oktobra 2021. minimalna bruto zarada je 373 eura; od oktobra 2024. minimalna bruto zarada je 670 eura i 916 eura.

Ovakva kretanja ukazuju da je usporavanje realnog rasta poslovnih prihoda imalo direktan efekat na profitabilnost, jer su se pritisci troškova prenijeli na dobit. Pad dobiti u 2024. bio je izraženiji od smanjenja prihoda, što potvrđuje da su kompanije poslovale uz veće troškove i manju profitabilnost u odnosu na prethodnu godinu.

Grafik 56: **Kretanje poslovnih prihoda i stopa rasta, 2020-2024**

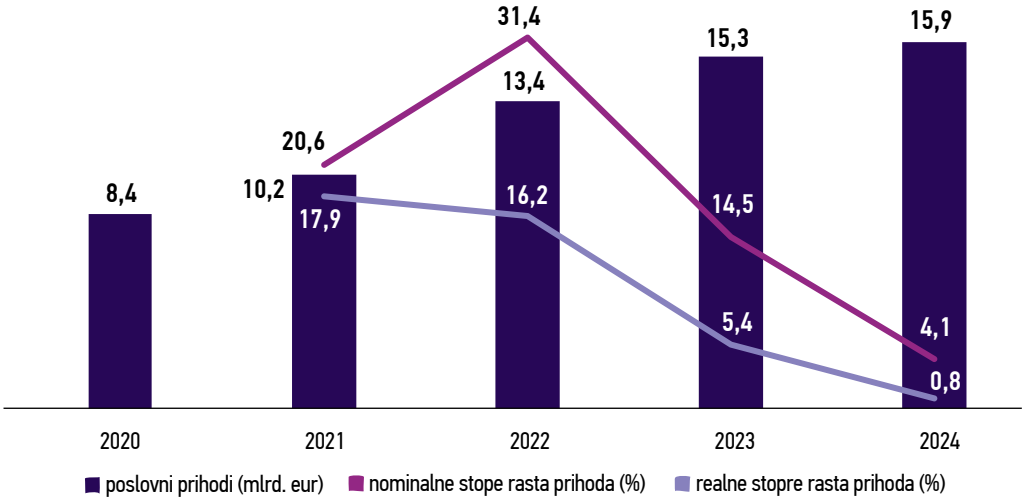

Izvor: MONSTAT - Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata; MONSTAT – indeksi potrošačkih cijena

Neto profitna stopa crnogorske privrede izračunata je na osnovu odnosa ukupne dobiti i ukupnih poslovnih prihoda svih preduzeća, što pokazuje prosječan nivo profitabilnosti privrede u cjelini, a ne prosjek pojedinačnih preduzeća. U periodu 2020-2024. u prosjeku je iznosila 8,4%, što ukazuje na stabilnu profitabilnost u uslovima promjenjivog poslovnog okruženja.

Analiza prosječne profitabilnosti po sektorima privrede u periodu 2020–2024. pokazuje značajne razlike u ostvarenom nivou neto profitne stope. Najnižu profitabilnost u prosjeku bilježe sektori snabdijevanja vodom i upravljanja otpadnim vodama (4,5%), poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (5,2%), trgovine (5,2%), prerađivačke industrije (7,0%) i saobraćaja i skladištenja (7,7%). Ove djelatnosti karakterišu visoki operativni troškovi, manja dodata vrijednost i izražena osjetljivost na sezonske oscilacije i promjene cijena energenata i inputa.

Grafik 57: **Kretanje dobiti i stopa rasta, 2020-2024**

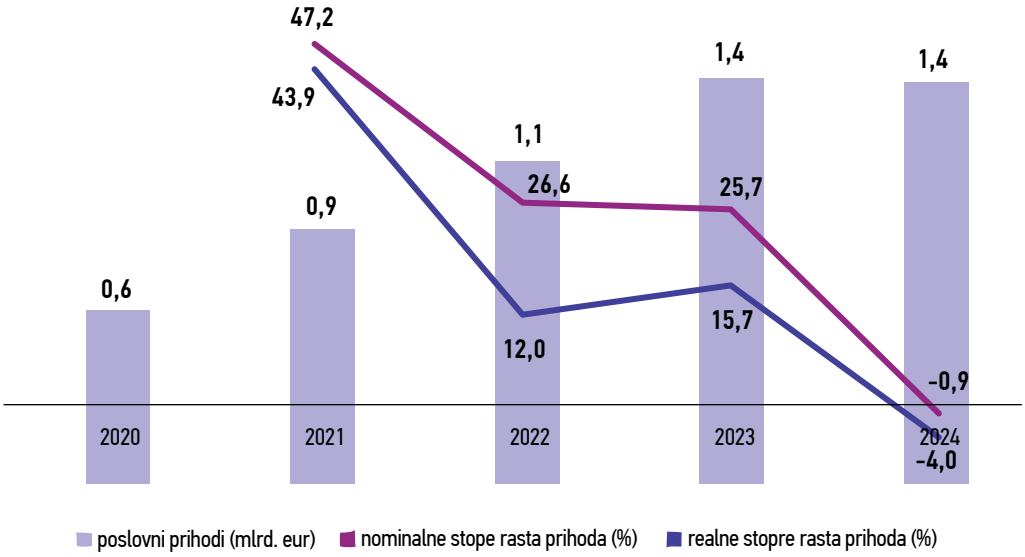

Izvor: MONSTAT - Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata; MONSTAT – indeksi potrošačkih cijena

Grafik 58: **Profitabilnost, 2020-2024 - neto profitna stopa (%)**

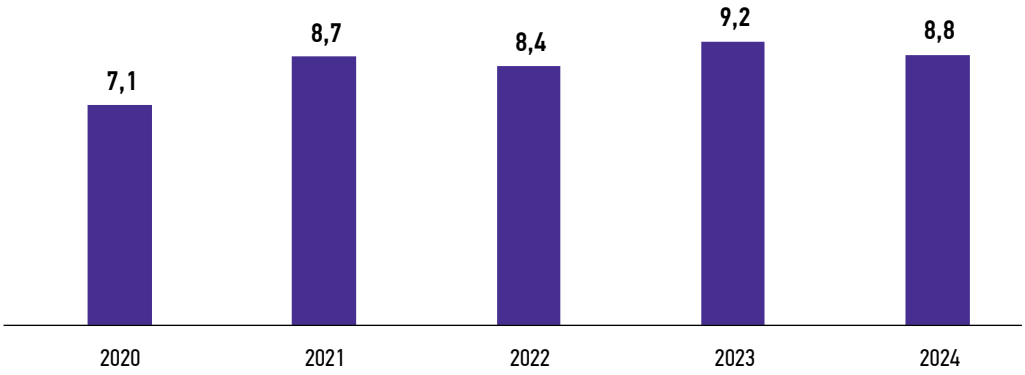

Izvor: Poreska uprava Crne Gore – Finansijski iskazi privrednih subjekata

Nešto iznad prosjeka nalaze se sektori građevinarstva (8,9%), administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti (9,0%), snabdijevanja električnom energijom, gasom i parom (9,2%), te sektori zdravstva i socijalne zaštite (10,6%), usluga smještaja i ishrane (10,8%), obrazovanja (11,8%) i ostalih usluga (11,8%).

S druge strane, najprofitabilniji su sektori: informisanje i komunikacije (13,2%), vađenje ruda i kamena (16,1%), stručne, naučne i tehničke djelatnosti (16,5%), umjetnost, zabava i rekreacija (16,6%), finansijske djelatnosti i osiguranje (17,9%), te posebno poslovanje nekretninama (19,7%) i državna uprava i socijalno osiguranje.

Ovakva sektorska struktura profitabilnosti ukazuje da su radno i energetski intenzivni sektori bili pod većim troškovnim pritiscima, dok su sektori usluga i kapitalno intenzivne djelatnosti imali veću profitabilnost, ali uz značajnije oscilacije na promjene tržišnih uslova. Posebno izražene oscilacije profitabilnosti zabilježene su u sektorima finansijskih djelatnosti i osiguranja (12,9-28,1), poslovanja nekretninama (11,7-37,6) i ostalih usluga (6,5-23,7), što ukazuje na visoku osjetljivost ovih djelatnosti na promjene tržišnih i makroekonomskih uslova. U finansijskom sektoru fluktuacije su posljedica kretanja kamatnih stopa, regulatornih promjena i promjene vrijednosti finansijske imovine, dok je u sektoru nekretnina profitabilnost snažno povezana sa investicionim ciklusima i kretanjima cijena stanova i poslovnog prostora. U ostalim uslužnim djelatnostima, oscilacije odražavaju sezonske i projektno vođene aktivnosti, karakteristične za manja preduzeća i preduzetnike.

Produktivnost rada, u ovoj analizi izračunata je kao odnos ukupnih poslovnih prihoda i ukupnog broja zaposlenih, što pokazuje prosječan nivo produktivnosti privrede u cjelini, a ne prosjek pojedinačnih preduzeća. U posmatranom petogodišnjem periodu bilježila je značajan nominalni rast, sa približno 60,9 hiljada eura po zaposlenom u 2020. na 88,6 hiljada eura u 2024. godini, što odgovara prosječnoj godišnjoj stopi rasta od oko 10,2%.

Grafik 59: **Kretanje produktivnosti i stopa rasta (%), 2020-2024.**

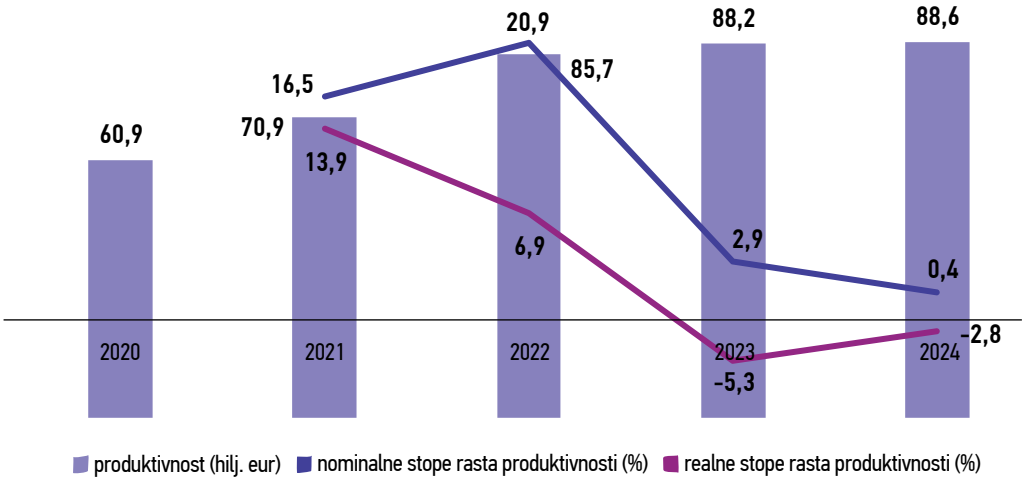

Izvor: Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata; MONSTAT – indeksi potrošačkih cijena

Radi realnijeg prikaza kretanja, nominalne vrijednosti produktivnosti su korigovane za inflaciju, što omogućava sagledavanje stvarnog rasta efikasnosti rada. Posmatrano u stalnim cijenama, rast produktivnosti bio je znatno umjereniji, u prosjeku oko 3% godišnje, dok je u 2023. i 2024. godini zabilježen pad, što ukazuje na usporavanje realne efikasnosti poslovanja. Ovakvo kretanje posljedica je gotovo stagnirajućeg rasta realnih poslovnih prihoda uz istovremeni porast broja zaposlenih.

4.2. POSLOVANJE PRIVREDNIH SUBJEKATA U 2024. GODINI

U 2024. ostvarena je skromnija stopa rasta BDP-a od 3,2%, u odnosu na znatno više u prethodnim godinama, sa čime korespondiraju i kretanjima određenih pokazatelja iz finansijskih iskaza. Naime, stope rasta u 2024. su bile znatno niže u odnosu na petogodišnje prosjeke, dok su u dva slučaja bile negativne.

Broj predatih finansijskih iskaza od 37,3 hiljade manji je za 1,5%, u odnosu na prethodnu godinu. Navedeni broj privrednih subjekata upošljavao je približno 180 hiljada lica, što predstavlja povećanje od 4%, dok je ukupna vrijednost isplaćenih bruto zarada porasla za 17% (realno 13,6%), na gotovo 2 milijarde eura.

Na nivou ukupne crnogorske privrede ostvaren je prihod od gotovo 16 milijardi eura, što je nominalno za 4% više u odnosu na prethodnu godinu (realno 0,8%), a ostvarena dobit u iznosu od 1,4 milijarde eura niža je 1% (realno niža za 4%). I pored toga, većina sektora zadržala je stabilnost i pozitivne trendove.

Rast zaposlenosti i prihoda ukazuje na to da je privreda nastavila da raste, iako je dinamika usporena. Takođe, prosječne bruto zarade u 2024. godini veće su 13,2% (9,6% realno). Međutim, rast zarada i drugih operativnih rashoda odrazio se na finansijske rezultate, odnosno profitnu stopu koja je niža za 0,4 p.p. i produktivnost rada koja je manja 2,8%.

Tabela 18: **Uporedni pregled najznačajnijih indikatora iz finansijskih iskaza**

	2023.	2024.	Index 2024./2023.
Broj privrednih subjekata	37.841	37.287	98,5
Prihod (eur)	15.294.965.243	15.918.726.193	104,1
Dobit (eur)	1.408.570.553	1.396.406.840	99,1
Gubitak (eur)	494.279.582	463.539.414	93,8
Broj zaposlenih	173.427	179.771	103,7
Vrijednost bruto zarada (eur)	1.674.104.071	1.964.033.301	117,3
Prosječne mjesečne bruto zarade	804	910	113,2
Profitabilnost	9,2	8,8	-0,4 p.p.
Produktivnost nominalna	88.193	88.550	100,4
Produktivnost realna (stalne cijene u 2023)	88.193	85.721	97,2

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Analiza finansijskih iskaza prema regijama ukazuje na izražene razlike u ekonomskoj aktivnosti između centralnog, južnog i sjevernog dijela zemlje. Centralna regija zadržava vodeću poziciju prema većini pokazatelja, odnosno broju zaposlenih, poslovnim prihodima i ostvarenoj dobiti, što potvrđuje njenu ulogu ekonomskog i administrativnog središta Crne Gore. Južna regija ima najveći broj registrovanih privrednih subjekata, dok sjever i dalje zaostaje po svim pokazateljima za druga dva regiona.

Grafik 60: **Regionalna struktura**

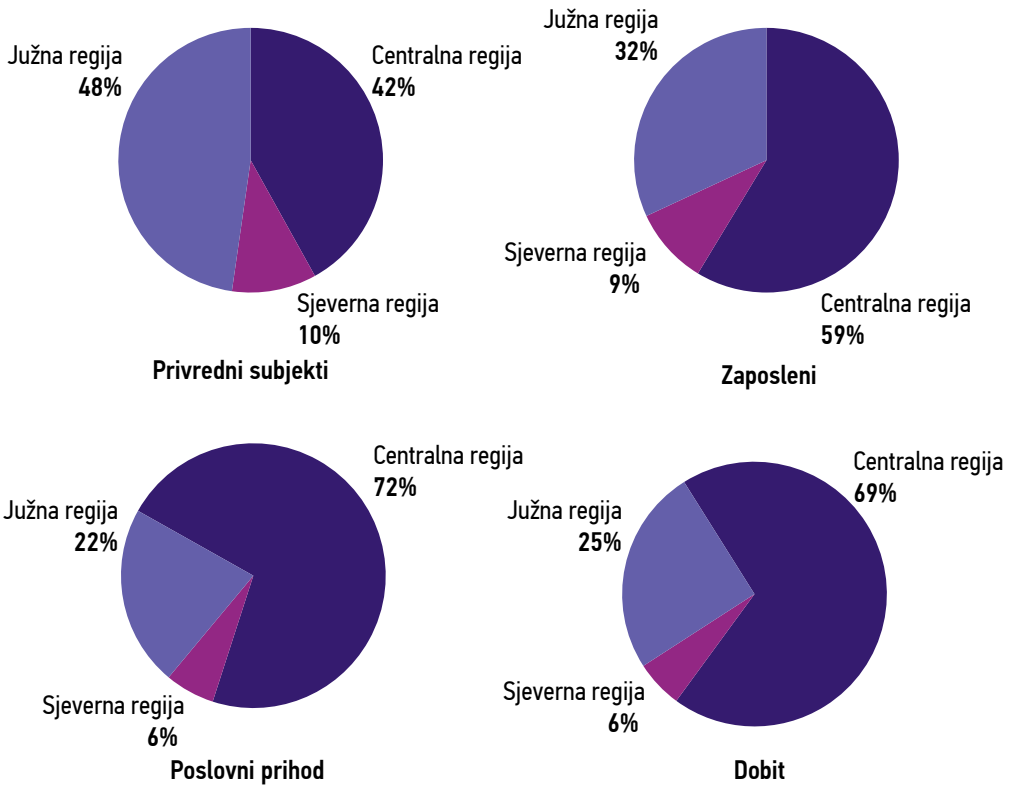

Izvor: Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Južna regija je 2021. godine prvi put imala veće učešće u ukupnom broju predatih finansijskih iskaza privrednih subjekata od centralne, ali za svega 0,3 p.p., dok je u 2024. učešće južne regije veće za 6 p.p. u odnosu na centralnu. U odnosu na 2023. godinu najveća stopa rasta broja privrednih subjekata ostvarena je na sjeveru (5%), zatim u centralnom dijelu zemlje (1%), dok je u južnoj regiji broj pr. subjekata koji su predali finansijske iskaze manji za 5%.

Ukupni poslovni prihodi porasli su u sve tri regije, ali uz različitu dinamiku. Južna regija je ostvarila najizraženiji rast od 13,2% čime je dodatno povećala svoj udio u ukupnim prihodima crnogorske privrede. Sjeverna regija bilježi umjeren rast od 2,1%, dok je u centralnoj regiji, koja i dalje ostvaruje najveći dio ukupnog prometa (oko 72%), rast prihoda iznosio 1,7%.

Struktura dobiti i u 2024. godini ostaje izrazito koncentrisana u centralnoj regiji, koja generiše oko dvije trećine ukupnog profita privrede. Ipak, u odnosu na 2023. u centralnom dijelu bilježi se blago smanjenje od 4,4%, dok je na sjeveru ostvaren rast dobiti od 7,8% i jugu i 7,9%. Ovakva dinamika sugeriše da su troškovi poslovanja najviše pritisnuli preduzeća iz centralne regije, dok su na jugu i sjeveru, uprkos manjoj apsolutnoj bazi, rezultati poboljšani zahvaljujući sezonskim i projektno vođenim aktivnostima.

U 2024. rast zaposlenosti je prvenstveno došao iz centralne regije 5,5%, uz skromna povećanja na jugu 1,2% i sjeveru 0,8%. Takva raspodjela odražava geografsko težište poslovanja i koncentraciju najvećih poslodavaca u centralnom dijelu, dok južna regija i pored većeg broja registrovanih subjekata, zapošljava relativno manje u odnosu na centralnu i ostvaruje niže prihode po subjektu, što potvrđuje da veći broj registrovanih firmi ne znači nužno i značajniji obim poslovanja.

Analiza finansijskih iskaza po veličini preduzeća omogućava dublje razumijevanje kako pojedini segmenti privrede doprinose ukupnim kretanjima. Kao i u većini evropskih ekonomija, strukturu crnogorske privrede dominantno čine mikro, mala i srednja preduzeća, dok manji broj srednjih i velikih generiše nesrazmjerno veći dio prihoda i dobiti.

Grafik 61: **Struktura prema veličini kompanije**

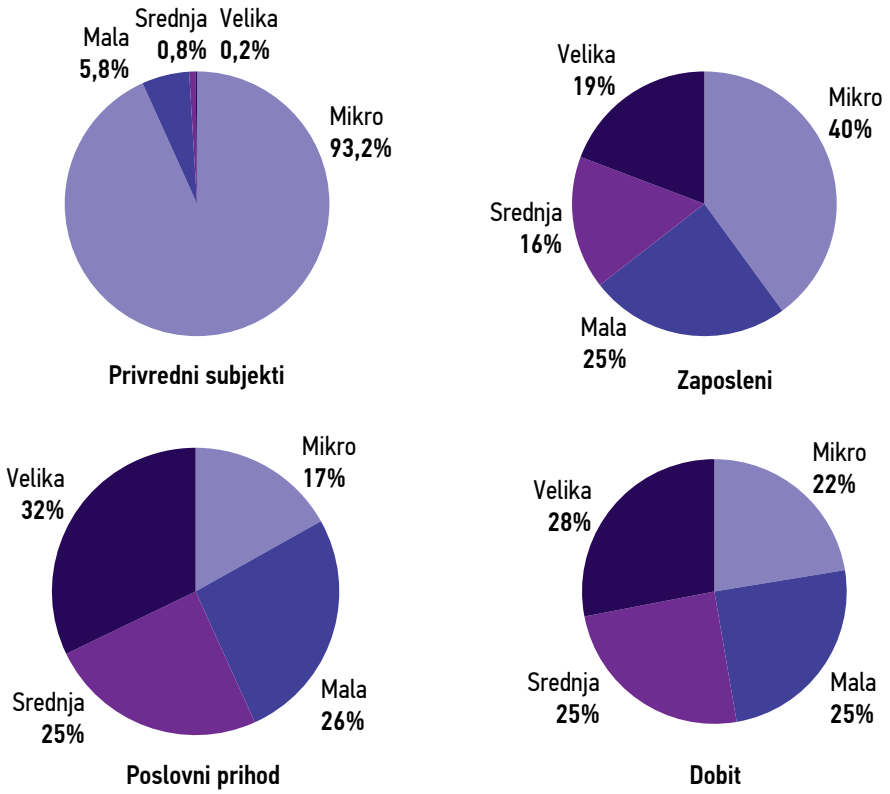

Izvor: Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Mikro i mala preduzeća čine 99% ukupno predatih finansijskih iskaza i zapošljavaju čak 65% ukupno zaposlenih, generišu 42% prihoda i blizu polovine ukupne dobiti. Privredni subjekti koji po veličini pripadaju kategoriji srednjih, iako ih je manje od 1%, čine četvrtinu crnogorske privrede u pogledu prihoda, dobiti i broja zaposlenih. U Crnoj Gori je 66 velikih kompanija koje generišu oko trećine poslovnog prihoda i 28% dobiti, dok u njima radi petina ukupno zaposlenih u privredi.

Tabela 19: **Klasifikacija preduzeća prema veličini, shodno Zakonu o računovodstvu**

Veličina preduzeća	Br. pr. subjek.	%	Prihod (EUR)	%	Dobit (EUR)	%	Gubitak (EUR)	%	Broj zap.	%
Mikro	34.766	93,2	2.685.889.699	16,9	313.005.204	22,4	308.849.260	66,6	71.849	40,0
Mala	2.163	5,8	4.196.438.723	26,4	347.436.384	24,9	64.180.713	13,8	44.075	24,5
Srednja	292	0,8	3.917.373.337	24,6	344.618.660	24,7	78.936.999	17,0	29.257	16,3
Velika	66	0,2	5.119.024.434	32,2	391.346.592	28,0	11.572.442	2,5	34.590	19,2
Ukupno	**37.287**	**100**	**15.918.726.193**	**100**	**1.396.406.840**	**100**	**463.539.414**	**100**	**179.771**	**100**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Čak 60% privrednih subjekata upošljavalo je jednog zaposlenog, a ostvarili su 6% poslovnog prihoda i 10% dobiti na nivou crnogorske privrede. Kompanije sa 2-5 zaposlenih, kojih je nešto više od četvrtine, ostvarile su 12% poslovnog prihoda i 13% dobiti, dok je u njima angažovano 16% ukupno zaposlenih. Najmanje je kompanija sa preko 5 zaposlenih (12%), ali je njihovo učešće u poslovnom prihodu i dobiti najveće i to 83% i 77% respektivno, dok zapošljavaju 72% od ukupnog broja.

Grafik 62: **Struktura prema broju zaposlenih**

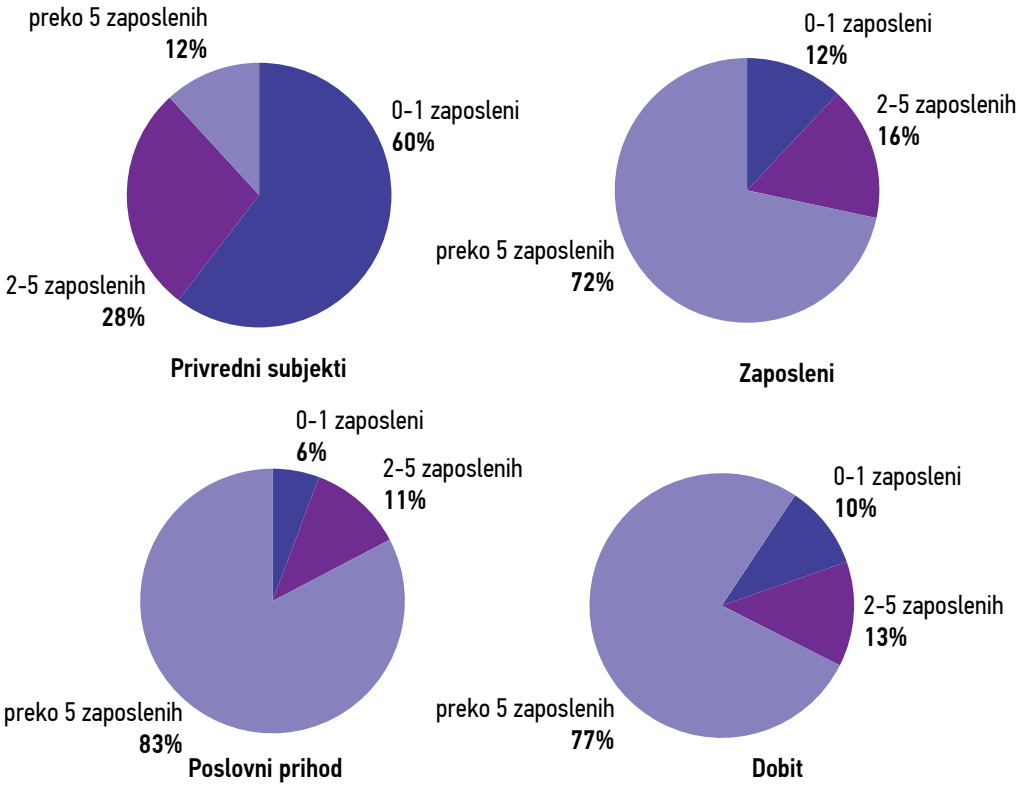

Izvor: Poreska uprava Crne Gore - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Analiza finansijskih iskaza po sektorima djelatnosti omogućava sagledavanje strukturnih razlika u poslovanju crnogorskih preduzeća i identifikovanje oblasti koje dominantno doprinose ukupnim ekonomskim kretanjima. Struktura privrede jasno potvrđuje visok stepen uslužne orijentisanosti, uz značajnu koncentraciju prihoda i zaposlenosti u sektorima trgovine, turizma i saobraćaja.

U strukturi crnogorske privrede u 2024. godini zadržan je prepoznatljiv obrazac, uz manje pomake u raspodjeli privrednih subjekata po djelatnostima. Najveći broj preduzeća registrovan je u sektoru trgovine na veliko i malo, koji obuhvata gotovo četvrtinu svih aktivnih subjekata. Uz stručne, naučne i tehničke djelatnosti, građevinarstvo, usluge smještaja i ishrane i informisanje i komunikacije, ovih pet sektora obuhvataju oko 66% svih privrednih subjekata.

Tabela 20: **Pregled broja privrednih subjekata po djelatnostima**

Sektor djelatnosti	pr. subjekti	učešće (%)	2024/2023
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. voz.	8.390	22,5	95,9
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	5.557	14,9	96,1
Građevinarstvo	4.019	10,8	104,5
Usluge smještaja i ishrane	3.959	10,6	99,4
Informisanje i komunikacije	2.689	7,2	92,7
Prerađivačka industrija	2.549	6,8	102,6
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	2.304	6,2	98,3
Saobraćaj i skladištenje	1.793	4,8	102,0
Poslovanje nekretninama	1.749	4,7	96,9
Ostale uslužne djelatnosti	1.712	4,6	104,5
Umjetnost, zabava i rekreacija	735	2,0	101,5
Zdravstvena i socijalna zaštita	589	1,6	99,7
Obrazovanje	428	1,1	103,6
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	383	1,0	98,7
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	150	0,4	114,5
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	115	0,3	95,8
Snabdijevanje vodom i upr. otp. vodama	108	0,3	92,3
Vađenje ruda i kamena	56	0,2	86,2
Državna uprava i odbrana, ob. soc. osiguranje	2	0,0	50,0
Ukupno	**37.287**	**100,0**	**98,5**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U odnosu na 2023. godinu, ukupan broj privrednih subjekata smanjen je za 1,5%, što ukazuje na blago prilagođavanje tržišta nakon nekoliko godina intenzivnog rasta. Dvanaest sektora bilježi pad, o kojih u apsolutnom iznosu najviše trgovina, stručne, naučne i tehničke djelatnosti i informisanje i komunikacije. Istovremeno je rast registrovan u sedam sektora, od čega najviše u apsolutnom iznosu u građevinarstvu, prerađivačkoj industriji, ostalim uslugama i saobraćaju.

U sektoru trgovine na veliko i malo zaposleno je 25% ukupnog broja radnika u crnogorskoj privredi, čime ovaj sektor zadržava poziciju najvećeg poslodavca. Zajedno sa sektorima usluga smještaja i ishrane, građevinarstva, prerađivačke industrije i stručnih, naučnih i tehničkih djelatnosti, zapošljavaju 63% ukupno zaposlenih u privredi. Ova koncentracija zaposlenosti u pet djelatnosti potvrđuje visok stepen uslužne orijentisanosti crnogorske ekonomije i oslanjanje rasta zapošljavanja na sektore povezane s potrošnjom, turizmom i investicionim aktivnostima.

Tabela 21: **Pregled broja zaposlenih po djelatnostima**

Sektor djelatnosti	zaposleni	učešće (%)	2024/2023
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. voz.	45.379	25,2	101,7
Usluge smještaja i ishrane	22.892	12,7	104,0
Građevinarstvo	16.836	9,4	106,2
Prerađivačka industrija	14.471	8,0	108,4
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	13.564	7,5	103,7
Saobraćaj i skladištenje	12.567	7,0	103,0
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	9.809	5,5	93,0
Informisanje i komunikacije	9.498	5,3	93,7
Snabdijevanje vodom i upr. otp. Vodama	5.663	3,2	99,0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	5.625	3,1	153,9
Umjetnost, zabava i rekreacija	5.133	2,9	113,7
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	3.750	2,1	105,5
Ostale uslužne djelatnosti	3.274	1,8	105,3
Zdravstvena i socijalna zaštita	3.255	1,8	98,4
Poslovanje nekretninama	3.151	1,8	103,9
Vađenje ruda i kamena	1.815	1,0	95,6
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.598	0,9	100,1
Obrazovanje	1.470	0,8	126,7
Državna uprava i odbrana, ob. soc. osiguranje	21	0,0	27,3
Ukupno	**179.771**	**100,0**	**103,7**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Najveći doprinos rastu zaposlenosti u 2024. godini dale su djelatnosti građevinarstva, prerađivačke industrije, usluga smještaja i ishrane i trgovine, što potvrđuje da je povećanje broja radnika bilo prvenstveno koncentrisano u sektorima povezanima s turizmom, infrastrukturnim ulaganjima i domaćom potrošnjom.

S druge strane, smanjenje broja zaposlenih najizraženije je u sektorima administrativnih i pomoćnih usluga, informisanja i komunikacija i vađenja ruda i kamena.

Struktura prihoda po djelatnostima ukazuje na snažnu koncentraciju ekonomske aktivnosti u nekoliko ključnih sektora, koji generišu najveći dio ukupnog prometa u privredi. Trgovina je zadržala lidersku poziciju sa učešćem od 43% u ukupnim poslovnim prihodima. Uz trgovinu, još četiri sektora, građevinarstvo, prerađivačka industrija, usluge smještaja i ishrane i saobraćaj i skladištenje, čine zajedno više od tri četvrtine ukupnog poslovnog prihoda crnogorske privrede. Ova koncentracija ukazuje na snažnu zavisnost privredne aktivnosti od sektora vezanih za turizam, infrastrukturu i potrošnju, što i dalje predstavlja osnovni obrazac strukture domaće ekonomije.

Tabela 22: **Pregled poslovnog prihoda po djelatnostima**

Sektor djelatnosti	poslovni prihod	učešće (%)	2024/2023
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. voz.	6.891.846.033	43,3	104,7
Građevinarstvo	1.577.180.355	9,9	111,9
Prerađivačka industrija	1.342.293.890	8,4	114,3
Usluge smještaja i ishrane	1.168.589.331	7,3	114,6
Saobraćaj i skladištenje	880.608.249	5,5	107,3
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	718.673.763	4,5	90,3
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	641.942.009	4,0	115,6
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	627.578.364	3,9	61,7
Informisanje i komunikacije	607.246.372	3,8	101,0
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	355.227.106	2,2	105,4
Umjetnost, zabava i rekreacija	293.742.780	1,8	118,7
Poslovanje nekretninama	204.611.844	1,3	106,7
Snabdijevanje vodom i upr. otp. vodama	173.055.100	1,1	110,2
Vađenje ruda i kamena	156.356.060	1,0	105,7
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	100.972.037	0,6	115,1
Zdravstvena i socijalna zaštita	86.238.964	0,5	117,8
Ostale uslužne djelatnosti	49.071.453	0,3	113,9
Obrazovanje	38.955.405	0,2	146,3
Državna uprava i odbrana, ob. soc. osiguranje	4.537.078	0,0	85,5
Ukupno	**15.918.726.193**	**100,0**	**104,1**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Posmatrano prema dinamici rasta, u apsolutnom iznosu najveći rast poslovnih prihoda zabilježen je u sektoru trgovine, dok je pad evidentiran u svega tri sektora, snabdijevanje električnom energijom, gasom i parom, finansijske djelatnosti i djelatnost osiguranja i državna uprava i odbrana.

Struktura dobiti po djelatnostima ukazuje na visoku koncentraciju profita u nekoliko sektora koji su, uz određene oscilacije, nosioci profitabilnosti crnogorske ekonomije. Sektor trgovine ostvario je najveći iznos dobiti, sa učešćem od 26% u ukupnoj dobiti privrede. Uprkos blagom padu u odnosu na prethodnu godinu, trgovina ostaje najznačajniji generator profita, zahvaljujući velikom obimu poslovanja i raznovrsnosti tržišta na kojem djeluje. Pored trgovine, među pet sektora koji su ostvarili najveću dobit su finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, građevinarstvo, usluge smještaja i ishrane te prerađivačka industrija, koji zajedno ostvaruju oko dvije trećine ukupne dobiti privrede.

Tabela 23: **Pregled dobiti po djelatnostima**

Sektor djelatnosti	dobit	učešće (%)	2024/2023
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. voz.	365.247.267	26,2	95,2
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	176.611.613	12,6	101,0
Građevinarstvo	152.855.526	10,9	126,3
Usluge smještaja i ishrane	136.714.949	9,8	100,5
Prerađivačka industrija	97.160.858	7,0	124,8
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	93.510.356	6,7	118,3
Informisanje i komunikacije	80.788.786	5,8	95,4
Saobraćaj i skladištenje	75.556.005	5,4	106,0
Umjetnost, zabava i rekreacija	60.612.120	4,3	115,3
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	50.746.035	3,6	45,1
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	26.134.477	1,9	71,9
Poslovanje nekretninama	24.554.503	1,8	105,3
Vađenje ruda i kamena	23.637.080	1,7	105,7
Snabdijevanje vodom i upr. otp. vodama	9.058.952	0,6	140,6
Zdravstvena i socijalna zaštita	7.454.224	0,5	145,9
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	6.319.328	0,5	125,5
Ostale uslužne djelatnosti	4.951.192	0,4	48,5
Obrazovanje	4.493.569	0,3	125,5
Državna uprava i odbrana, ob. soc. osiguranje	0	0,0	0,0
Ukupno	**1.396.406.840**	**100,0**	**99,1**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast dobiti zabilježen je u sektoru građevinarstva, usljed viskog nivoa potražnje i rasta cijena, dok je najveći pad evidentiran u sektoru snabdijevanja električnom energijom.

Struktura gubitka po djelatnostima pokazuje da su finansijski rezultati negativnog karaktera koncentrisani u nekoliko sektora koji se suočavaju sa izraženim troškovnim pritiscima, sezonalnošću poslovanja i tržišnim izazovima. Najveći gubitak zabilježen je u sektoru građevinarstva, koji učestvuje sa 27% u ukupnom gubitku privrede. Uprkos rastu prihoda i dobiti, značajan broj građevinskih kompanija i dalje posluje sa gubicima zbog povećanih troškova, zastoja u realizaciji projekata i kašnjenja u naplati potraživanja. Uz građevinarstvo, četiri sektora, usluge smještaja i ishrane, trgovina, stručne, naučne i tehničke djelatnosti i poslovanje nekretninama, generišu preko 70% ukupnog gubitka crnogorske privrede. Ovakva koncentracija ukazuje na osjetljivost dijela uslužnog i investicionog sektora na promjene potražnje, sezonske efekte i visoke operativne troškove.

Tabela 24: **Pregled gubitka po djelatnostima**

Sektor djelatnosti	gubitak	učešće (%)	2024/2023
Građevinarstvo	124.341.653	26,8	96,9
Usluge smještaja i ishrane	67.329.167	14,5	89,9
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. voz.	49.339.686	10,6	109,3
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	46.698.915	10,1	139,2
Poslovanje nekretninama	39.852.676	8,6	60,2
Prerađivačka industrija	30.581.704	6,6	82,4
Informisanje i komunikacije	21.900.822	4,7	139,5
Saobraćaj i skladištenje	20.203.040	4,4	140,1
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	17.670.630	3,8	102,9
Snabdijevanje vodom i upr. otp. vodama	11.769.116	2,5	97,6
Umjetnost, zabava i rekreacija	9.846.725	2,1	105,5
Ostale uslužne djelatnosti	6.157.291	1,3	69,8
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	5.153.042	1,1	186,6
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3.535.328	0,8	32,1
Vađenje ruda i kamena	2.924.605	0,6	30,7
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	2.451.978	0,5	130,1
Obrazovanje	2.158.272	0,5	130,3
Zdravstvena i socijalna zaštita	1.545.686	0,3	33,8
Državna uprava i odbrana, ob. soc. osiguranje	79.078	0,0	55,7
Ukupno	**463.539.414**	**100,0**	**93,8**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast gubitka zabilježen je u sektoru informisanja i komunikacija, dok je najveće smanjenje evidentirano u sektoru poslovanja nekretninama, gdje su bolja tržišna kretanja i cijene doprinijeli umanjenju negativnog rezultata u odnosu na prethodnu godinu.

Najveći broj privrednih subjekata posluje u Podgorici, gdje je registrovano trećina ukupnog broja ili 12,3 hiljade, što potvrđuje dominantnu ulogu Glavnog grada kao administrativnog, ekonomskog i finansijskog centra Crne Gore. Slijede Budva sa 18,5% i Bar sa 9,6%, što odražava snažnu orijentaciju poslovnih aktivnosti prema primorskom regionu i sektorima koji su povezani s turizmom, trgovinom i uslugama. U grupi opština sa većim brojem aktivnih privrednih subjekata nalaze se još Herceg Novi, Tivat, Nikšić i Kotor, koje zajedno sa prva tri čine preko 70% ukupnog broja predatih finansijskih iskaza u zemlji.

Tabela 25: **Pregled broja privrednih subjekata po opštinama**

Opština	privredni subjekti	učešće (%)	2024/2023
Podgorica	12.251	32,9	101,1
Budva	6.905	18,5	94,7
Bar	3.577	9,6	91,8
Herceg Novi	2.980	8,0	91,9
Tivat	1.986	5,3	98,2
Nikšić	1.850	5,0	102,4
Kotor	1.431	3,8	102,6
Bijelo Polje	1.288	3,5	107,6
Ulcinj	918	2,5	100,5
Berane	720	1,9	120,4
Rožaje	576	1,5	102,7
Pljevlja	565	1,5	104,8
Cetinje	551	1,5	92,4
Danilovgrad	546	1,5	104,2
Tuzi	266	0,7	106,0
Kolašin	193	0,5	91,0
Zeta	170	0,5	132,8
Mojkovac	141	0,4	111,0
Plav	107	0,3	93,9
Žabljak	91	0,2	85,0
Andrijevica	61	0,2	101,7
Plužine	44	0,1	110,0
Šavnik	32	0,1	103,2
Petnjica	31	0,1	72,1
Gusinje	7	0,0	21,2
Ukupno - CG	**37.287**	**100,0**	**98,5**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast broja privrednih subjekata zabilježen je u Zeti, što ukazuje na rastuću preduzetničku aktivnost u novoj opštini, dok je najveće smanjenje registrovano u Budvi, dijelom zbog privremenog prestanka rada ili odjave manjih sezonskih subjekata nakon završetka turističke sezone.

Teritorijalna raspodjela zaposlenosti pokazuje da je privredna aktivnost i dalje snažno koncentrisana u nekoliko urbanih i turističkih centara, dok manji gradovi i sjeverne opštine imaju znatno manji udio u ukupnoj zaposlenosti. Najveći broj zaposlenih ostvaruje se u Podgorici, gdje je angažovano gotovo polovina ukupno zaposlenih u privredi (47%). Glavni grad ostaje ključni generator zaposlenosti zahvaljujući koncentraciji finansijskog, administrativnog, obrazovnog i uslužnog sektora, kao i prisustvu velikog broja korporativnih sjedišta. Značajnije udjele bilježe i Budva, Nikšić, Bar, Herceg Novi, Tivat i Kotor, koji zajedno zapošljavaju preko tri četvrtine ukupne radne snage u privredi, što potvrđuje da je najveći dio zaposlenosti povezan sa centralnim i južnim regionom zemlje.

Tabela 26: **Pregled broja zaposlenih po opštinama**

Opština	zaposleni	učešće (%)	2024/2023
Podgorica	84.734	47,1	105,2
Budva	18.494	10,3	99,6
Nikšić	12.790	7,1	105,7
Bar	11.887	6,6	99,9
Herceg Novi	10.251	5,7	98,3
Tivat	6.908	3,8	104,7
Kotor	5.894	3,3	106,5
Bijelo Polje	5.442	3,0	94,1
Ulcinj	3.957	2,2	107,0
Pljevlja	3.853	2,1	102,5
Danilovgrad	3.555	2,0	110,3
Berane	2.733	1,5	113,6
Rožaje	1.985	1,1	106,5
Cetinje	1.805	1,0	98,3
Tuzi	1.645	0,9	101,4
Zeta	927	0,5	155,5
Mojkovac	837	0,5	112,2
Kolašin	781	0,4	86,8
Žabljak	362	0,2	104,6
Plav	302	0,2	115,3
Andrijevica	265	0,1	106,0
Plužine	137	0,1	103,0
Šavnik	125	0,1	98,4
Petnjica	76	0,0	63,9
Gusinje	26	0,0	29,9
Ukupno - CG	**179.771**	**100,0**	**103,7**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast zaposlenosti zabilježen je u Podgorici, prije svega zahvaljujući širenju administrativnih, stručnih i tehničkih djelatnosti, sektora informisanja i komunikacija, kao i intenzivnijim građevinskim i infrastrukturnim projektima. Najveći pad zaposlenih evidentiran je u Bijelom Polju i Kolašinu, usljed smanjenja aktivnosti u pojedinim proizvodnim i uslužnim djelatnostima, kao i sezonskog efekta nakon završetka turističkog perioda.

Teritorijalna raspodjela prihoda pokazuje snažnu koncentraciju ekonomske aktivnosti u nekoliko opština, prvenstveno u centralnom i primorskom regionu, dok sjeverni dio zemlje i dalje ostvaruje manji udio u ukupnim prihodima. Najveći dio prihoda ostvaruje se u Podgorici, koja generiše više od polovine ukupnog poslovnog prometa (57%). Ovakva dominacija rezultat je koncentracije sjedišta velikih kompanija, finansijskih institucija, distributivnih centara itd. Iza Podgorice, značajno učešće imaju Nikšić sa 9% i Budva sa 6%, dok opštine Bar, Tivat, Herceg Novi i Kotor zajedno učestvuju sa oko 15% ukupnih prihoda, što odražava snažnu povezanost primorja sa turizmom, građevinarstvom i trgovinom.

Tabela 27: **Pregled prihoda po opštinama**

Opština	poslovni prihod	učešće (%)	2024/2023
Podgorica	9.138.578.605	57,4	99,5
Nikšić	1.409.259.582	8,9	103,7
Budva	950.792.125	6,0	106,2
Bar	667.987.449	4,2	114,9
Tivat	615.870.387	3,9	124,6
Herceg Novi	575.232.482	3,6	112,9
Kotor	454.023.957	2,9	114,5
Bijelo Polje	368.392.810	2,3	91,5
Danilovgrad	337.195.957	2,1	125,3
Ulcinj	253.543.347	1,6	109,9
Pljevlja	213.587.173	1,3	103,8
Cetinje	201.799.493	1,3	111,3
Zeta	196.407.062	1,2	187,2
Tuzi	149.387.004	0,9	109,6
Berane	133.090.411	0,8	116,3
Rožaje	103.011.238	0,6	109,8
Mojkovac	56.076.204	0,4	147,5
Kolašin	41.671.239	0,3	93,3
Žabljak	12.826.505	0,1	122,0
Andrijevica	12.731.772	0,1	105,1
Plav	10.791.851	0,1	117,7
Šavnik	7.282.729	0,0	123,4
Plužine	4.788.779	0,0	119,3
Petnjica	2.815.465	0,0	66,7
Gusinje	1.582.567	0,0	47,6
Ukupno - CG	**15.918.726.193**	**100,0**	**104,1**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast prihoda zabilježen je u Zeti, što je rezultat povećane poslovne aktivnosti nakon osnivanja opštine i jačanja lokalnih preduzeća u sektorima građevinarstva i usluga, dok je najveći pad evidentiran je u Bijelom Polju.

Posmatrano po opštinama, ostvareni rezultati potvrđuju visoku regionalnu koncentraciju profitabilnosti, gdje se u malom broju lokalnih samouprava generiše najveći dio ukupne dobiti u zemlji. Najveći dio dobiti, čak 59%, ostvaren je u Podgorici, koja i dalje predstavlja glavni centar poslovne aktivnosti i sjedište većine velikih kompanija i finansijskih institucija. Iza Glavnog grada slijede Budva sa 7,6% i Tivat sa 6%, dok se u grupi najprofitabilnijih opština nalaze i Nikšić, Bar, Herceg Novi i Kotor, koje zajedno učestvuju sa gotovo četvrtinom ukupne dobiti, što odražava snažnu povezanost južnog i centralnog regiona s glavnim tokovima kapitala i turizma.

Tabela 28: **Pregled dobiti po opštinama**

Opština	dobit	učešće (%)	2024/2023
Podgorica	829.199.101	59,4	98,3
Budva	106.599.732	7,6	96,8
Tivat	84.058.977	6,0	153,5
Nikšić	79.445.142	5,7	66,8
Bar	53.657.240	3,8	100,4
Herceg Novi	43.814.629	3,1	92,1
Kotor	40.515.323	2,9	110,0
Ulcinj	23.254.060	1,7	99,5
Danilovgrad	23.023.884	1,6	124,2
Pljevlja	21.665.082	1,6	100,2
Bijelo Polje	20.555.470	1,5	111,9
Berane	12.712.150	0,9	93,8
Zeta	11.182.987	0,8	142,6
Tuzi	10.799.036	0,8	110,5
Mojkovac	10.276.479	0,7	243,5
Cetinje	9.709.058	0,7	110,6
Rožaje	7.340.191	0,5	110,3
Andrijevica	3.020.916	0,2	98,0
Kolašin	2.350.820	0,2	62,2
Žabljak	1.507.287	0,1	99,2
Plav	689.566	0,0	120,7
Plužine	439.169	0,0	105,9
Šavnik	415.483	0,0	205,3
Petnjica	150.973	0,0	26,7
Gusinje	24.085	0,0	3,4
Ukupno - CG	**1.396.406.840**	**100,0**	**99,1**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveći rast dobiti ostvaren je u Tivtu, zahvaljujući rastu investicija i uspješnoj turističkoj sezoni, dok je najveći pad zabilježen u Nikšiću, usljed smanjenja profitabilnosti u dijelu prerađivačke industrije i većih troškova poslovanja u odnosu na prethodnu godinu.

Struktura po opštinama pokazuje da su negativni rezultati poslovanja koncentrisani u nekoliko gradova, dok je većina lokalnih privreda zadržala stabilno poslovanje uz manji obim gubitaka. Najveći iznos gubitka ostvarila je Podgorica, sa učešćem od 43% u ukupnom iznosu gubitaka. Ovakav rezultat posljedica je činjenice da se u Glavnom gradu nalazi najveći broj velikih preduzeća i sjedišta korporacija koje, uprkos ukupnoj profitabilnosti, bilježe i značajne gubitke u pojedinim segmentima poslovanja. Visoki iznosi gubitaka zabilježeni su i u Budvi (15%), Tivtu (10%) i Baru (8%).

Tabela 29: **Pregled gubitka po opštinama**

Opština	dobit	učešće (%)	2024/2023
Podgorica	196.874.674,00	42,5	94,6
Danilovgrad	6.884.528,00	1,5	126,4
Nikšić	13.443.837,00	2,9	43,6
Cetinje	5.303.789,00	1,1	103,7
Zeta	943.275,00	0,2	112,2
Tuzi	1.837.494,00	0,4	164,4
Andrijevica	212.206	0,0	24,7
Berane	3.999.070	0,9	126,6
Bijelo Polje	5.479.739	1,2	96,5
Gusinje	63.544	0,0	42,7
Kolašin	5.111.338	1,1	215,7
Mojkovac	1.390.594	0,3	97,9
Petnjica	177.227	0,0	75,3
Plav	378.434	0,1	75,2
Pljevlja	3.301.511	0,7	68,8
Plužine	105.078	0,0	129,8
Rožaje	3.373.989	0,7	114,5
Šavnik	41.766	0,0	59,5
Žabljak	1.065.526	0,2	83,5
Bar	39.504.705	8,5	157,4
Budva	71.040.321	15,3	96,1
Herceg Novi	33.668.515	7,3	78,7
Kotor	14.204.798	3,1	84,7
Tivat	48.254.475	10,4	87,6
Ulcinj	6.878.981	1,5	124,3
Ukupno - CG	**463.539.414**	**100,0**	**93,8**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

U apsolutnom iznosu, najveće smanjenje gubitka evidentirano je u Nikšiću, gdje su poboljšani rezultati prerađivačke industrije i stabilizacija tržišta doprinijeli smanjenju negativnog finansijskog rezultata u odnosu na prethodnu godinu. Najveći rast gubitka zabilježen je u Baru, usljed povećanih troškova poslovanja i manjih marži u dijelu trgovinskih i logističkih aktivnosti.

Shodno predatim finansijskim iskazima, tokom 2024. godine 100 preduzeća sa najvećim poslovnim prihodima ostvarilo je čak 41% ukupnog prihoda crnogorske privrede, odnosno oko 6,5 milijardi eura, što potvrđuje izraženu koncentraciju ekonomskih aktivnosti u ograničenom broju velikih sistema. Istovremeno, 100 kompanija sa najvećim brojem zaposlenih zapošljavalo je 26% ukupne radne snage u privredi (47,4 hiljade zaposlenih), dok je 100 najprofitabilnijih preduzeća generisalo 45% ukupne dobiti (633,2 miliona eura). Ovi pokazatelji ukazuju na dominaciju vodećih poslovnih subjekata u stvaranju prihoda, zapošljavanju i ostvarivanju dobiti.

5
PRILOZI

Prilog 1: **Međunarodni monetarni fond – projekcije realnih stopa rasta (u procentima)**

	Projekcije			
	2024	2025	2026	2029
Ekonomije svijeta	**3,3**	**3,2**	**3,1**	**3,1**
Napredne ekonomije	**1,8**	**1,6**	**1,6**	**1,5**
SAD	2,8	2,0	2,1	1,8
Eurozona	0,9	1,2	1,1	1,1
Njemačka	-0,5	0,2	0,9	0,7
Francuska	1,1	0,7	0,9	1,2
Italija	0,7	0,5	0,8	0,7
Španija	3,5	2,9	2,0	1,6
Hrvatska	3,9	3,1	2,7	2,5
Japan	0,1	1,1	0,6	0,5
Velika Britanija	1,1	1,3	1,3	1,4
Kanada	1,6	1,2	1,5	1,6
Ostale napredne ekonomije	4,3	4,2	4,0	4,0
Ekonomije u ekspanziji i razvoju	**5,3**	**5,2**	**4,7**	**4,5**
Ekonomije u ekspanziji i razvoju (Azija)	5,0	4,8	4,2	3,4
Kina	6,5	6,6	6,2	6,5
Indija	3,5	1,8	2,2	2,4
ASEAN-5	4,3	0,6	1,0	1,1
Ekonomije u ekspanziji i razvoju (Evropa)	3,3	3,5	3,7	3,8
Rusija	2,9	3,2	3,1	2,6
Turska	0,8	1,0	1,4	3,3
Poljska	2,9	2,0	4,5	4,1
Rumunija	0,5	0,6	2,1	2,5
Ukrajina	4,0	2,1	1,4	0,8
Mađarska	2,8	3,0	3,1	2,6
Bjelorusija	3,9	2,4	3,6	4,0
Bugarska	3,2	3,2	3,2	3,0
Srbija	2,8	3,4	3,2	3,0
Crna Gora	4,0	3,4	3,6	3,5
Sjeverna Makedonija	2,4	2,4	2,3	2,6
Albanija	3,4	2,4	1,9	2,5
Latinska Amerika i Karibi	1,4	1,0	1,5	2,1
Brazil	2,6	3,5	3,8	3,7
Meksiko	1,7	2,1	2,0	2,0
Bliski Istok i Centralna Azija	1,7	1,6	2,0	2,0
Saudijska Arabija	4,1	4,1	4,4	4,6
UAE	4,1	3,9	4,2	4,0
Podsaharska Afrika	4,4	3,4	3,7	3,0
Nigerija	1,1	1,4	1,4	1,4
Južna Afrika	0,7	1,1	1,5	1,5
Evropska Unija	**0,6**	**1,1**	**1,6**	**1,5**

Izvor: MMF - Globalni ekonomski izgledi, oktobar 2025

Prilog 2: **Struktura BDP-a (%)**

		2020	2021	2022	2023	2024
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	4,2	3,8	4,0	3,8	3,5
B	Vađenje rude i kamena	1,6	1,1	1,1	1,0	1,0
C	Prerađivačka industrija	3,8	3,7	3,8	2,9	3,3
D	Snabdijevanje električnom energijom	3,7	3,5	2,7	3,7	2,5
E	Snabdijevanje vodom	1,9	1,7	1,4	1,3	1,4
F	Građevinarstvo	6,6	4,9	4,5	3,8	3,9
G	Trgovina na veliko i trgovina na malo i popravka motornih vozila i motocikala	13,2	13,6	14,4	14,5	13,9
H	Saobraćaj i skladištenje	3,9	4,0	4,4	4,2	4,3
I	Usluge pružanja smještaja i ishrane	2,1	6,7	7,9	7,8	7,7
J	Informisanje i komunikacije	4,0	3,7	4,5	4,4	4,3
K	Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	4,6	4,2	4,0	4,4	4,5
L	Poslovanje nekretninama	6,5	5,5	5,2	5,8	6,0
M	Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	3,9	3,7	3,4	3,3	3,5
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1,8	1,6	1,7	1,8	1,8
O	Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje	7,9	6,7	5,7	5,8	5,7
P	Obrazovanje	5,1	4,8	4,1	4,2	4,2
Q	Zdravstvena i socijalna zaštita	4,4	4,1	3,9	3,8	3,6
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	2,0	2,2	2,5	2,6	2,8
S+T	Ostale uslužne djelatnosti	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4
BDV	**Ukupno**	**82,7**	**81,0**	**80,6**	**80,5**	**79,4**
neto porezi	Porezi minus subvencije na proizvode	17,3	19,0	19,4	19,5	20,6
BDP	**BRUTO DOMAĆI PROIZVOD**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Izvor: MONSTAT

Prilog 3: **Pregled makroekonomskih indikatora**

	2020	2021	2022	2023	2024	2025 (preliminarni podaci)
BDP u tekućim cijenama (mil. €)	4.144,8	4.923,2	5.944,4	7.068,8	7.644,5	7.918,5[1]
Stanovništvo (hilj.)	626,6	625,1	623,6	623,5	623,5	623,5
BDP po stanovniku (€)	6.612	7.861	9.529	11.336	12.259	12.700[1]
Realan rast BDP (%)	-15,0	13,0	7,7	6,5	3,2	3,5[1]
Industrijska proizvodnja (%)	-0,9	4,9	-3,3	6,4	0,2	-3,7[2]
Prosječna godišnja inflacija, CPI (%)	-0,3	2,4	13,0	8,6	3,3	3,9[3]
Prosječan broj zaposlenih lica	176.693	188.964	223.744	244.484	257.390	269.746[2]
Broj nezaposlenih lica, reg.	47.509	57.386	46.596	39.942	33.037	27.052[4]
Stopa nezaposlenosti, reg. (%)	20,48	24,73	20,08	13,95	11,36	9,03[4]
Stopa nezaposlenosti, ARS (%)	17,9	16,6	14,7	13,1	11,5	10,5[5]
Prosječna bruto zarada (€)	783	793	883	987	1.083	1.205[2]
Prosječna neto zarada (€)	524	532	712	792	876	1.011[2]
Tekući račun (mil. €)	-1.090,4	-455,9	-766,0	-791,3	-1.306,6	-909,1[2]
Tekući račun (% BDP)	-26,3	-9,3	-12,9	-11,2	-17,1	-11,5[2]
Izvoz, f.o.b. (mil. €)	409,0	525,8	763,5	716,4	660,0	424,7[2]
Uvoz, f.o.b. (mil. €)	2.051,0	2.441,0	3.433,6	3.702,1	3.959,8	3.187,3[2]
Trgovinski bilans (mil. €)	-1.642,0	-1.915,2	-2.670,1	-2.985,7	-3.299,9	-2.762,6[2]
Izvoz usluga (mil. €)	679,1	1.597,1	2.288,7	2.763,5	2.684,3	2.231,0[2]
Uvoz usluga (mil. €)	502,6	641,0	971,9	1.074,8	1.100,6	788,3[2]
Bilans razmjene usluga (mil. €)	176,5	956,1	1.316,8	1.688,7	1.583,7	1.442,7[2]
Saldo roba i usluga (mil. €)	-1.465,5	-959,1	-1.353,3	-1.297,0	-1.716,2	-1.319,9[2]
Saldo roba i usluga (% BDP)	-35,4	-19,5	-22,8	-18,3	-22,4	-16,7[2]
SDI, ukupan priliv (mil. €)	666,0	928,1	1.151,7	862,3	891,1	701,9[2]
SDI, neto (mil. €)	470,5	581,6	782,6	433,6	491,2	366,1[2]
SDI, neto (% BDP)	11,2	11,7	13,2	6,2	6,6	4,6[2]
Deficit/suficit budžeta (mil. €)	-419,5	-101,6	-249,1	10,0	-230,9	-88,3[2]
Deficit/suficit budžeta (% BDP)	-9,8	-2,1	-4,4	0,2	-3,2	-1,2[2]
Javni dug, neto (mlrd. €)	3,5	3,7	4,0	4,0	4,2	4,2[4]
Javni dug, neto (% BDP)	84,5	74,6	68,8	58,0	56,2	52,7[4]

Izvor: MONSTAT; CBCG; ZZZCG; Ministarstvo finansija

1 projekcije Ministarstva finansija - - Smjernice makroekonomske i fiskalne politike 2025-2028 (jul 2025)
2 podaci za devet mjeseci
3 podaci za deset mjeseci
4 stanje na dan 30.09.
5 podaci za drugi kvartal
Napomena:2022. godine je izmijenjena metodologija obračuna stope registrovane nezaposlenosti

Prilog 4: **Robna razmjena poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (u eurima)**

	I-IX 2023		I-IX 2024		I-IX 2025 (p)	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Ukupno - Poljoprivreda	**711.012.117**	**59.897.116**	**732.729.878**	**67.697.830**	**798.346.784**	**67.246.002**
Ukupno - CG	**2.869.080.832**	**516.801.542**	**3.048.599.478**	**433.133.493**	**3.279.623.921**	**412.872.527**
% učešća poljoprivrede	**24,78**	**11,59**	**24,03**	**15,63**	**24,34**	**16,29**
Žive životinje	35.347.066	91.775	35.138.387	78.065	38.777.181	72.061
Meso i drugi klanični proizvodi za jelo	101.768.644	16.703.197	104.776.288	20.623.183	104.578.413	23.620.493
- govođe meso	20.329.669	1.291.118	24.156.324	879.619	29.152.696	1.372.467
- svinjsko meso	56.812.587	530.604	53.489.505	1.097.164	46.577.901	2.035.043
- ovčije i kozje meso	208.952	1103,06	330.004	53,96	274277,85	398
- živinsko meso	21.194.283	2515,2	23.762.021	25.645	25.615.930	51.953
- sušeno meso	2.677.693	14.877.857	2.578.577	18.525.896	2.593.399	20.126.557
- ostalo	545.460	0	459.856	94.805	364.208	34.075
Riba	18.662.933	94.717	17.530.920	5.402	20.840.621	13.483
Mlijeko, sir, jaja, med	59.499.519	113.958	63.776.065	197.084	69.996.575	150.440
- mlijeko i pavlaka	17.113.741	2.257	17.630.145	101.651	18.092.064	36.319
- jogurt i kisjelo mlijeko	13.898.585	411,11	14.281.652	1.840	14.905.473	486
- surutka	5.376.696	137	164.958	2.573	134.696	0
- maslac	20.529.628	51196,05	6.283.598	490	6.772.618	867
- sir	180.966	685	22.793.171	66.209	25.645.671	67.499
- jaja	1.509.701	41.886	1.798.821	1.006	3.506.458	844
- med	890.203	17.385	823.720	23.315	939.595	44.426
Proizvodi životnjskog porijekla	502.066	34815,1	580.964	215.774	486.915	40.228
Drveće i cvijeće	7.474.968	39.645	7.460.050	56.825	7.589.189	119.544
Povrće	27.713.394	3.498.110	27.678.618	1.763.914	30.192.018	2.133.705
Voće	33.209.377	2.211.936	36.256.600	2.768.668	41.826.649	3.534.133
Kafa, čaj, začini	14.725.994	260.375	16.071.127	296.562	21.928.901	266.766
Žitarice	9.159.442	173.815	6.693.614	512.582	9.270.905	214.875
Proizvodi mlinske industrije	19.113.839	28.109	16.220.039	68.153	16.873.771	9.642
Uljano sjemenje	3.493.986	308.963	3.444.410	499.223	3.478.960	491.735
Šelak, gume	166.207	12.335	179.874	0	116.238	0
Biljni materijali za pletarstvo	65.271	0	60.197	0	77.937	0
Masnoće i ulja	15.865.515	684.517	17.497.561	645.633	20.038.911	708.666
Mesne i riblje prerađevine	31.029.823	4.196.101	34.587.612	5.403.559	37.005.019	5.753.879
Šećer i proizvodi od šećera	12.838.660	541.957	13.663.899	307.390	11.620.886	215.833
Kakao i proizvodi od kakaa	25.011.199	1.875.918	25.454.472	2.124.292	28.122.651	2.016.256
Proizvodi na bazi žitarica	57.666.194	552.961	59.537.899	217.549	66.014.673	494.964
Proizvodi od voća i povrća	26.181.642	737.582	28.274.924	404.230	29.910.391	547.107
Razni proizvodi za ishranu	61.565.065	492.996	63.876.564	488.047	70.220.060	488.755
Pića, alkoholi i sirće	96.037.963	24.533.316	99.687.614	28.222.192	106.589.205	23.568.977
- voda	11.499.342	308.068	12.385.021	496.702	14.114.236	539.958
- gazirana pića	41.080.607	210.695	41.847.473	105.867	44.010.239	115.784
- pivo	17.060.108	2.938.075	18.756.139	3.316.938	20.794.494	2.959.190
- vino	10.751.183	5.759.283	11.353.899	6.230.956	11.215.073	4.401.627
- rakija, viski i ostalo	15.646.723	15.317.195	15.345.082	18.071.730	16.455.163	15.552.418
Stočna hrana	24.364.613	1.091.677	22.764.574	1.185.652	25.007.304	1.335.027
Duvan i proizvodi od duvana	28.711.120	0	30.598.139	0	36.861.405	0
Ostalo (eterič ulja, koža, svila)	837.615	1.618.342	919.470	1.613.849	922.005	1.449.430

Izvor: MONSTAT

Prilog 5: **Pregled aktivnih poslovnih subjekata po opštinama**

R.br.	Opština	2020		2021		2022		2023		2024	
		ukupno	% učešća	ukupno	% učešća	ukupno	% učešća	ukupno	% učešća	ukupno	% učešća
1.	Andrijevica	71	0,2	74	0,2	80	0,2	86	0,2	87	0,2
2.	Bar	3.440	9,2	3.684	9,3	4.497	9,8	5452	10,1	5.767	9,8
3.	Berane	582	1,6	604	1,5	649	1,4	685	1,3	755	1,3
4.	Bijelo Polje	1.290	3,5	1.349	3,4	1.432	3,1	1533	2,8	1.633	2,8
5.	Budva	5.768	15,5	6.438	16,2	8.206	18,0	10793	20,0	11.760	19,9
6.	Cetinje	768	2,1	802	2,0	872	1,9	1010	1,9	1.062	1,8
7.	Danilovgrad	639	1,7	674	1,7	712	1,6	757	1,4	815	1,4
8.	Gusinje	31	0,1	35	0,1	35	0,1	40	0,1	48	0,1
9.	Herceg Novi	2.780	7,5	2.974	7,5	3.614	7,9	4310	8,0	4.343	7,4
10.	Kolašin	244	0,7	264	0,7	279	0,6	301	0,6	318	0,5
11.	Kotor	1.420	3,8	1.462	3,7	1.599	3,5	1849	3,4	1.973	3,3
12.	Mojkovac	164	0,4	168	0,4	175	0,4	179	0,3	196	0,3
13.	Nikšić	1.979	5,3	2.065	5,2	2.169	4,8	2320	4,3	2.469	4,2
14.	Petnjica	30	0,1	31	0,1	38	0,1	43	0,1	44	0,1
15.	Plav	128	0,3	130	0,3	135	0,3	143	0,3	150	0,3
16.	Pljevlja	615	1,7	635	1,6	636	1,4	652	1,2	674	1,1
17.	Plužine	32	0,1	35	0,1	41	0,1	42	0,1	45	0,1
18.	Podgorica	13.419	36,0	14.145	35,6	15.802	34,6	18593	34,4	20.953	35,5
19.	Rožaje	646	1,7	681	1,7	724	1,6	760	1,4	810	1,4
20.	Šavnik	38	0,1	40	0,1	45	0,1	45	0,1	45	0,1
21.	Tivat	1.754	4,7	1.894	4,8	2.223	4,9	2593	4,8	2.825	4,8
21.	Tuzi	83	0,2	118	0,3	162	0,3	210	0,4	307	0,5
22.	Ulcinj	1.193	3,2	1.240	3,1	1.348	2,9	1458	2,7	1.601	2,7
23.	Zeta	-	-	-	-	58	0,1	87	0,2	156	0,3
24.	Žabljak	141	0,4	140	0,4	144	0,3	153	0,3	162	0,3
	Ukupno	**37.255**	**100,0**	**39.682**	**100,0**	**45.675**	**100,0**	**54.094**	**100,0**	**58.998**	**100,0**

Izvor: MONSTAT

Prilog 6: **Pregled broja privrednih subjekata, zaposlenih, prihoda, zarada, ostvarenih dobitaka i gubitaka po sektorima djelatnosti i veličini kompanija**

Izvor: Poreska uprava - Finansijski iskazi privrednih subjekata

Pregled broja privrednih subjekata po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	broj pr. subjekata	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	2.304	6,2	98,3	2.222	78	4	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	2	0,0	50,0	1	1	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	115	0,3	95,8	79	18	12	6
Građevinarstvo	4.019	10,8	104,5	3.672	312	31	4
Informisanje i komunikacije	2.689	7,2	92,7	2.579	98	9	3
Obrazovanje	428	1,1	103,6	413	14	1	0
Ostale uslužne djelatnosti	1.712	4,6	104,5	1.703	8	1	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	383	1,0	98,7	358	23	1	1
Poslovanje nekretninama	1.749	4,7	96,9	1.707	37	4	1
Prerađivačka industrija	2.549	6,8	102,6	2.281	229	36	3
Saobraćaj i skladištenje	1.793	4,8	102,0	1.613	155	17	8
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	150	0,4	114,5	127	17	3	3
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	108	0,3	92,3	61	30	16	1
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	5.557	14,9	96,1	5.379	168	10	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	8.390	22,5	95,9	7.597	669	99	25
Umjetnost, zabava i rekreacija	735	2,0	101,5	700	24	7	4
Usluge smještaja i ishrane	3.959	10,6	99,4	3.670	250	34	5
Vađenje ruda i kamena	56	0,2	86,2	41	9	5	1
Zdravstvena i socijalna zaštita	589	1,6	99,7	563	23	2	1
UKUPNO	**37.287**	**100,0**	**98,5**	**34.766**	**2.163**	**292**	**66**

Pregled broja zaposlenih po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	broj zaposlenih	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	9.809	5,5	93,0	4.280	4.424	1.105	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	21	0,0	27,3	1	20	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	5.625	3,1	153,9	212	310	1.396	3.707
Građevinarstvo	16.836	9,4	106,2	7.321	5.061	2.930	1.524
Informisanje i komunikacije	9.498	5,3	93,7	4.157	3.139	863	1.339
Obrazovanje	1.470	0,8	126,7	1.051	346	73	0
Ostale uslužne djelatnosti	3.274	1,8	105,3	2.943	215	116	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.598	0,9	100,1	651	265	48	634
Poslovanje nekretninama	3.151	1,8	103,9	2.327	462	345	17
Prerađivačka industrija	14.471	8,0	108,4	5.437	4.735	3.309	990
Saobraćaj i skladištenje	12.567	7,0	103,0	4.179	2.859	1.393	4.136
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	3.750	2,1	105,5	178	186	57	3.329
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	5.663	3,2	99,0	261	1.932	2.918	552
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	13.564	7,5	103,7	9.835	2.572	1.157	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	45.379	25,2	101,7	14.365	9.892	7.974	13.148
Umjetnost, zabava i rekreacija	5.133	2,9	113,7	1.450	960	1.113	1.610
Usluge smještaja i ishrane	22.892	12,7	104,0	11.197	5.925	3.797	1.973
Vađenje ruda i kamena	1.815	1,0	95,6	99	129	438	1.149
Zdravstvena i socijalna zaštita	3.255	1,8	98,4	1.905	643	225	482
UKUPNO	**179.771**	**100,0**	**103,7**	**71.849**	**44.075**	**29.257**	**34.590**

Pregled ostvarenih prihoda po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	poslovni prihod (€)	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	355.227.106	2,2	105,4	131.529.778	187.595.738	36.101.590	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	4.537.078	0,0	85,5	0	4.537.078	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	627.578.364	3,9	61,7	9.842.817	56.694.544	228.874.504	332.166.499
Građevinarstvo	1.577.180.355	9,9	111,9	430.859.624	539.652.886	456.970.902	149.696.943
Informisanje i komunikacije	607.246.372	3,8	101,0	108.809.289	136.774.854	101.771.670	259.890.559
Obrazovanje	38.955.405	0,2	146,3	19.323.164	17.871.934	1.760.307	0
Ostale uslužne djelatnosti	49.071.453	0,3	113,9	35.057.423	11.569.218	2.444.812	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	100.972.037	0,6	115,1	24.091.939	31.712.756	9.492.383	35.674.959
Poslovanje nekretninama	204.611.844	1,3	106,7	57.641.684	49.122.911	46.810.726	51.036.523
Prerađivačka industrija	1.342.293.890	8,4	114,3	208.880.245	417.193.257	537.869.660	178.350.728
Saobraćaj i skladištenje	880.608.249	5,5	107,3	180.046.308	353.659.383	150.883.031	196.019.527
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	718.673.763	4,5	90,3	5.122.610	22.670.263	34.486.171	656.394.719
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	173.055.100	1,1	110,2	12.501.515	52.163.475	95.257.015	13.133.095
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	641.942.009	4,0	115,6	290.637.443	232.977.861	118.326.705	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	6.891.846.033	43,3	104,7	709.467.816	1.669.904.229	1.722.143.139	2.790.330.849
Umjetnost, zabava i rekreacija	293.742.780	1,8	118,7	30.820.048	35.449.386	60.182.917	167.290.429
Usluge smještaja i ishrane	1.168.589.331	7,3	114,6	391.520.291	339.962.854	234.179.345	202.926.841
Vađenje ruda i kamena	156.356.060	1,0	105,7	4.866.035	10.869.733	65.662.682	74.957.610
Zdravstvena i socijalna zaštita	86.238.964	0,5	117,8	34.871.670	26.056.363	14.155.778	11.155.153
UKUPNO	**15.918.726.193**	**100,0**	**104,1**	**2.685.889.699**	**4.196.438.723**	**3.917.373.337**	**5.119.024.434**

Pregled ostvarenih bruto zarada po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	bruto zarade (€)	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	86.800.300	4,4	106,9	28.781.840	39.978.894	18.039.566	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	422.053	0,0	29,2	6.804	415.249	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	102.608.896	5,2	114,4	2.523.132	4.347.844	40.183.665	55.554.255
Građevinarstvo	178.609.838	9,1	119,6	50.546.470	54.911.396	53.418.370	19.733.602
Informisanje i komunikacije	173.712.580	8,8	111,9	59.290.954	57.038.779	25.916.386	31.466.461
Obrazovanje	16.133.344	0,8	162,2	8.149.635	6.709.115	1.274.594	0
Ostale uslužne djelatnosti	21.945.264	1,1	133,2	17.880.109	2.374.293	1.690.862	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	16.628.211	0,8	113,9	4.604.482	2.406.424	604.946	9.012.359
Poslovanje nekretninama	28.814.502	1,5	128,0	13.890.818	6.436.478	7.085.262	1.401.944
Prerađivačka industrija	134.609.447	6,9	122,3	37.637.292	43.941.643	41.320.908	11.709.604
Saobraćaj i skladištenje	145.353.221	7,4	114,6	30.052.550	37.282.197	17.195.353	60.823.121
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	68.410.731	3,5	103,6	1.377.994	3.084.428	652.395	63.295.914
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	73.648.249	3,7	121,0	2.436.509	24.861.932	39.428.106	6.921.702
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	126.767.113	6,5	123,3	75.532.875	36.237.517	14.996.721	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	459.691.593	23,4	120,2	97.334.828	104.931.084	93.888.322	163.537.359
Umjetnost, zabava i rekreacija	55.429.157	2,8	139,5	9.377.786	10.319.984	10.696.674	25.034.713
Usluge smještaja i ishrane	229.886.000	11,7	123,6	81.645.022	63.648.368	48.278.281	36.314.329
Vađenje ruda i kamena	9.976.264	0,5	34,7	750.263	1.077.377	8.135.150	13.474
Zdravstvena i socijalna zaštita	34.586.538	1,8	114,7	15.820.397	8.827.896	4.392.147	5.546.098
UKUPNO	**1.964.033.301**	**100,0**	**117,3**	**537.639.760**	**508.830.898**	**427.197.708**	**490.364.935**

Pregled ostvarene dobiti po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	dobit (€)	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	26.134.477	1,9	71,9	11.463.765	12.864.783	1.805.929	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	0	0,0	0,0	0	0	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	176.611.613	12,6	101,0	3.388.663	5.829.081	51.945.865	115.448.004
Građevinarstvo	152.855.526	10,9	126,3	73.682.321	49.888.908	26.510.648	2.773.649
Informisanje i komunikacije	80.788.786	5,8	95,4	23.924.292	13.428.991	10.156.003	33.279.500
Obrazovanje	4.493.569	0,3	125,5	1.944.964	2.548.605	0	0
Ostale uslužne djelatnosti	4.951.192	0,4	48,5	2.877.052	2.007.553	66.587	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	6.319.328	0,5	125,5	2.185.910	2.626.221	460.998	1.046.199
Poslovanje nekretninama	24.554.503	1,8	105,3	10.232.463	8.844.569	5.477.471	0
Prerađivačka industrija	97.160.858	7,0	124,8	20.898.722	32.125.064	40.358.336	3.778.736
Saobraćaj i skladištenje	75.556.005	5,4	106,0	17.285.449	26.588.689	10.420.606	21.261.261
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	50.746.035	3,6	45,1	921.674	4.884.074	9.355.631	35.584.656
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	9.058.952	0,6	140,6	747.926	3.652.976	4.658.050	0
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	93.510.356	6,7	118,3	45.570.262	28.981.205	18.958.889	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	365.247.267	26,2	95,2	51.613.423	104.479.271	111.787.597	97.366.976
Umjetnost, zabava i rekreacija	60.612.120	4,3	115,3	2.986.551	4.547.104	9.175.029	43.903.436
Usluge smještaja i ishrane	136.714.949	9,8	100,5	38.678.675	40.092.871	36.415.397	21.528.006
Vađenje ruda i kamena	23.637.080	1,7	105,7	1.124.712	930.615	6.525.764	15.055.989
Zdravstvena i socijalna zaštita	7.454.224	0,5	145,9	3.478.380	3.115.804	539.860	320.180
UKUPNO	**1.396.406.840**	**100,0**	**99,1**	**313.005.204**	**347.436.384**	**344.618.660**	**391.346.592**

Pregled ostvarenih gubitaka po djelatnostima i veličini privrednih subjekata

	gubitak (€)	učešće (%)	2024/2023 (indeks)	veličina preduzeća			
				mikro	malo	srednje	veliko
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	17.670.630	3,8	102,9	17.126.655	543.975	0	0
Državna uprava i odbrana i obavezno soc. osig.	79.078	0,0	55,7	7.175	71.903	0	0
Finansijske djelatnosti i dj. osiguranja	2.451.978	0,5	130,1	1.363.204	1.088.774	0	0
Građevinarstvo	124.341.653	26,8	96,9	69.535.899	13.339.701	39.008.315	2.457.738
Informisanje i komunikacije	21.900.822	4,7	139,5	13.128.177	5.402.948	3.369.697	0
Obrazovanje	2.158.272	0,5	130,3	2.145.443	0	12.829	0
Ostale uslužne djelatnosti	6.157.291	1,3	69,8	6.145.903	11.388	0	0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3.535.328	0,8	32,1	2.981.359	553.969	0	0
Poslovanje nekretninama	39.852.676	8,6	60,2	32.954.333	3.195.233	375.039	3.328.071
Prerađivačka industrija	30.581.704	6,6	82,4	16.390.003	5.202.278	8.989.423	0
Saobraćaj i skladištenje	20.203.040	4,4	140,1	9.504.239	2.283.355	3.963.918	4.451.528
Snabdijevanje el. energijom, gasom i parom	5.153.042	1,1	186,6	4.501.881	651.161	0	0
Snabdijevanje vodom i upravljanje otp. vodama	11.769.116	2,5	97,6	869.056	2.918.135	6.756.128	1.225.797
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	46.698.915	10,1	139,2	43.019.131	2.922.167	757.617	0
Trgovina na veliko i malo i popravka mot. vozila	49.339.686	10,6	109,3	44.483.410	4.078.328	668.640	109.308
Umjetnost, zabava i rekreacija	9.846.725	2,1	105,5	4.656.375	3.732.635	1.457.715	0
Usluge smještaja i ishrane	67.329.167	14,5	89,9	36.365.854	17.939.517	13.023.796	0
Vađenje ruda i kamena	2.924.605	0,6	30,7	2.185.475	185.248	553.882	0
Zdravstvena i socijalna zaštita	1.545.686	0,3	33,8	1.485.688	59.998	0	0
UKUPNO	**463.539.414**	**100,0**	**93,8**	**308.849.260**	**64.180.713**	**78.936.999**	**11.572.442**

T +382 20 230 545
E pkcg@pkcg.org
W komora.me
A Novaka Miloševa 29/II
Podgorica, Montenegro

SNAGA
je u svima nama

DOBRO
IZ CRNE GORE

ZA NAŠ RAZVOJ
Kupujmo
NAŠE!